

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Ústav historických věd

**Mezi Vídní a Prahou: Komunikace Františka Josefa Černína se
správcem jeho vídeňských paláců ve 20. a 30. letech 18. století**

Bc. Filip Vávra

Diplomová práce

Pardubice 2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Filip Vávra**
Osobní číslo: **H16365**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Regionální**
Název tématu: **Mezi Vídní a Prahou. Komunikace Františka Josefa Černína se správcem jeho vídeňských paláců ve 20. a v první polovině 30. let 18. století**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce je založena na rozboru korespondence významného barokního magnáta, nejvyššího dvorského sudího hraběte Františka Josefa Černína z Chudenic a správce jeho vídeňských paláců (doposud zcela neznámého) Johanna Andrease Schneiderera. Cílem bude objasnit, jakou roli hrály vídeňské paláce v rezidenční struktuře hraběte a jak důležitým článkem jeho informační sítě byl již výše zmíněný J. A. Schneiderer. Bude analyzován rozsáhlý korpus korespondence mezi hrabětem Černínem a správcem jeho vídeňských paláců a dále další materiály, jako torzálně zachované účty, apod., všechny uložené v SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, rodinný archiv Černínů z Chudenic, pozůstalost Františka Josefa Černína, fasc. 756 (Vídeň), korespondence Johanna Andrease Schneiderera z Vídně Františku Josefu Černínovi, 1693 - 1727 a TAMTÉŽ, fasc. 757 (Vídeň), korespondence správce vídeňského paláce Johanna Andrease Schneiderera z Vídně Františku Josefovi Černínovi do Prahy, 1728 - 1734.

Rozsah grafických prací: **obrazová a mapová dokumentace**
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**
Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Vítězslav Prchal, Ph.D.**
Ústav historických věd

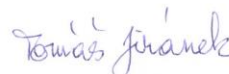
Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2017**
Termín odevzdání diplomové práce: **30. června 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

BŮŽEK, Václav (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600 - 1750)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5). BŮŽEK, Václav - KRÁL, Pavel (edd.), *Společnost habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526 - 1740)*, České Budějovice 2006. CZEIKE, Felix, *Historisches Lexikon Wien 1*, Wien 1992. GRIMSCHITZ, Bruno, *Wiener Barockpaläste*, Wien 1944. HARRER, Paul, *Wien, seiner Häuser, Menschen und Kultur, I - VII*, Wien 1951 - 1957 (pouze strojopis ve Wiener Stadt- und Landesarchiv: WStLa, Lesesaal, sign. W 190/1-8 1. Ex.). HENGERER, Mark, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts: Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*, Konstanz 2004. HORYNA, Mojmír - ZAHRADNÍK, Pavel - PREISS, Pavel, *Černínský palác v Praze*, Praha 2001. KLÍMA, David, František Josef Czernin z Chudenic - krátce k jedné zajímavé osobnosti, in: *České památky: Časopis pro přátele památek a historie* 13, č. 1, Plzeň 2002, s. 8-11. KOBLASA, Pavel, *Czerninové z Chudenic: Stručné dějiny rodu a schematismus rodových panství*, České Budějovice 2000. KUBEŠ, Jiří, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500 - 1740)*, České Budějovice 2005, disertační práce. LEITHE-JASPER, Manfred, *Das Gartenpalais Czernin auf der Wieden - ein Frühwerk Johann Lucas von Hildebrandts?*, *Burgen und Schlösser* 2, 1966, s. 12-19. PEČAR, Andreas, *Die Ökonomie der Ehre: Der höfische Adel am Kaiserhof Karls VI. (1711 - 1740)*, Darmstadt 2003. PIRCHER, Wolfgang, *Verwüstung und Verschwendung: Adeliges Bauen nach der Zweiten Türkenbelagerung*, Wien 1984. SMÍŠEK, Rostislav, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 333-356. VALENTA, Aleš, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011. VOKÁČOVÁ, Petra, *Příběhy o hrdé pokoře: Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014.

Prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval sám, s výhradním použitím pramenů a sekundární literatury, řádně citovaných v závěrečném seznamu pramenů a literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb. (autorský zákon), zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Řečanech nad Labem 6. června 2018

Bc. Filip Vávra

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu své práce PhDr. Vítězslavu Prchalovi, Ph.D. - byl to on, kdo mne přivedl k nápadu zpracovat toto téma. Tímto mu děkuji za obětavou pomoc při vzniku práce i za vše ostatní. Rovněž bych rád poděkoval ostatním kolegům a přátelům z Ústavu historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice, jejichž pomoci a rad si velice vážím, jmenovitě svému učiteli doc. Mgr. Jiřímu Kubešovi, Ph.D. a vzácnému příteli Bc. Petru Šatarovi. Nemenší dík patří mé rodině a přátelům, kteří mají rovněž velký podíl na zdárném dokončení této práce.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zabývá složením informační sítě hraběte Františka Josefa Černína z Chudenic (1697-1733), s důrazem na její části tvořené šlechtickými úředníky a agenty. Práce je založena na důkladném rozboru korespondence správce černínských vídeňských nemovitostí Johanna Andrease Schneiderera s hrabětem Černínem z 20. a 30. let 18. století. Další dílčí zjištění se budou týkat příměstských panství kolem Vídně a vídeňské každodennosti v uvedené době.

Klíčová slova

František Josef Černín z Chudenic, informační sítě, dějiny šlechty, dějiny každodennosti, šlechtičtí úředníci, 18. století.

Title

Between Vienna and Prague: Communication of Franz Joseph Tschernin von Chudenitz with Administrator of his Viennese Estates in 1720s and 1730s

Annotation

In my master thesis I focus on construction of the information network of Franz Joseph count Tschernin von Chudenitz. Especially, I will concentrate on it's part created by nobleman's officials and agents. This thesis is constituted on thorough analysis of correspondence between Johann Andreas Schneiderer, administrator of Tschernin's viennese estates and his master, Franz Joseph Tschernin von Chudenitz. Further research is connected to small aristocratic estates around Vienna and viennese everyday life in this period.

Key words

Franz Joseph count Tschernin von Chudenitz, the information networks, the history of nobility, the history of everyday life, officials, 18th century

Obsah

1. Úvod	1
2. Dosavadní přístupy k tématu, pramenná základna	4
2.1. Literatura	4
2.2. Prameny	14
3. Šlechtická korespondence barokní doby	17
4. František Josef Černín z Chudenic: základní kontury osobnosti a její doby	21
5. Johann Andreas Schneiderer: černínský služebník	29
6. Pohled I. – Černínův majetek	40
6.1. Správa šlechtických statků v 2. polovině 17. a 1. polovině 18. století - město a venkov	40
6.2. Černínská správní síť	42
6.3. Rozkrývání rezidenční sítě: černínské nemovitosti ve Vídni a Praze	50
6.3.1. Vídeň	50
6.3.2. Praha	55
6.4. Šlechtická panství v okolí Vídně po roce 1700	56
7. Pohled II. – černínská informační síť	63
7.1. Informační sítě šlechty raného novověku	63
7.2. Kontury informační sítě Františka Josefa Černína	64
7.2.1. Rodina	64
7.2.2. Další šlechtici	65
7.2.3. Agenti	67
8. Pohled III. - „páni a přátelé“, „patron a klient“	77
9. Pohled IV. - (nejen) šlechtická každodennost ve Vídni v 1. polovině 18. století	84
9.1. Politika	85
9.2. Bydlení	87
9.3. Finance, věřitelé a dlužníci	94

9.4. Počasí.....	98
9.5. Varia	101
10. Závěr	104
11. Přílohy	109
12. Resumé	111
13. Seznam pramenů a literatury	113
13.1. Nevydané prameny	113
13.2. Vydané prameny	113
13.3. Staré tisky (do roku 1800).....	113
13.4. Encyklopedie a slovníky	114
13.5. Literatura.....	116
13.6. Internetové zdroje	136

1. Úvod

„Ano, hrabě Černín by to zvládl, je to pán, kterého má každý rád, ...“¹

Úvodní citát zrcadlí v překvapivě koncizní formě situaci hraběte Františka Josefa Černína z Chudenic² v době přelomu 20. a 30. let 18. století. Vztahuje se k dost možná poslední reálné šanci hraběte získat nějakou zahraniční ambasádu. V tomto případě se jednalo hned o jednu z nejprestižnějších, o ambasádu římskou. Jak se čtenář dozví později, na žádnou vyslaneckou cestu tehdy František Josef neodjel. Uvedený citát slýchal Černínův správce Johann Andreas Scheiderer na vídeňských ulicích i při hostinách ve výstavných šlechtických palácích, v nichž býval hostem. Byl však skutečně český hrabě oním „miláčkem“ aristokratické společnosti? Měli ve Vídni rádi jeho, nebo spíš peníze, které jim půjčoval? Pravdou je, že kdysi až nemravně bohatý Černín měl nyní sám poměrně hluboko do kapsy, což byl také jeden z faktorů, proč se jeho slibně nastartovaná kariéra v určitém bodě zasekla. A ne náhodou se tak stalo kolem poloviny 20. let.

Předkládaná diplomová práce se tedy bude týkat osoby Františka Josefa Černína, nebude však primárně o něm. Hlavní důraz bude kladen na informační potenciál jednoho korpusu barokní korespondence. Než však budu moci přejít ke gros práce, které tvoří kapitoly 6 až 9 je třeba celé téma ukotvit v rámci současné historické odborné literatury. Z toho důvodu bude hned první kapitola věnována pohledu české i světové historiografie na téma šlechty v raném novověku, panovnického dvora, šlechtických obydlí a rodu Černínů z Chudenic. Nejedná se zdaleka o vyčerpávající výčet monografií a článků k dané problematice. Tato část má za úkol mnohem více než shromáždit nepřeborné množství knih spíše ukázat, jak moc může být bádání o raném novověku mnohotvaré a co všechno lze v jeho rámci zkoumat. Na závěr první kapitoly uvádím výčet a charakteristiku využitých pramenů. Jedná se o unikátně dochovanou korespondenci správce Johanna Andream Schneiderera svému zaměstnavateli

---

¹ „Ja, ein Graff Tsherninn kan[n] es thun, undt er ist ein Herr dem jederman liebt, etc.“ Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, rodinný archiv Černínů z Chudenic (dále jen SOA Třeboň - JH, RAČ), pozůstalost Františka Josefa Černína, nezpracovaný fond, provizorní fascikl (dále jen prov. fasc.) 757 (Vídeň), korespondence správce vídeňského paláce Johanna Andream Schneiderera z Vídně Františku Josefovi Černínovi do Prahy, 1728-1734, fol. 335v, dopis Johanna Andream Schneiderera hraběti Františku Josefovi Černínovi, Vídeň, 14. prosince 1729.

² Vlastní jména u osob z českých zemí budou v textu počesťena, u lidí z ciziny a u těch, kde jejich původ není zřejmý, bude zachováno jejich jméno v původní podobě tak, jak se nachází v pramenech a literatuře. Jména českých či v českých zemích usazených šlechticů budou automaticky počesťována. Budu tedy psát František Josef Černín, nikoli Franz Joseph Czernin, ale naopak Johann Andreas Schneiderer, nikoli Jan Ondřej Schneiderer atp.

Františku Josefovi hraběti Černínovi. Interpretační možnosti takové pramenné základny budou pak osvětleny v dalším textu. Na tomto místě se sluší poznamenat, že korespondence, tvořící převážnou část použitých dokumentů, pochází z nezpracovaného rodinného archivu Černínů z Chudenic a nebyla dosud nikým použita. Na její existenci jsem byl upozorněn dr. Vítězslavem Prchalem, který ji při bádání v jindřichohradeckém archivu objevil, za což mu tímto vyjadřuji svůj dík. Černínský archiv je vůbec přebohatou studnicí materiálů, které z velké části nejsou vůbec probádané. Jedním ze skromných přání autora je, aby tato práce posloužila jako ukázka interpretačních možností jedné malé části těchto písemností.

V kapitole následující literatuře a pramenům se budu ve stručnosti zabývat aristokratickou korespondencí doby baroka. Považuji to za nezbytné pro pochopení toho, jak vůbec takový písemný styk fungoval, jaké byly jeho náležitosti, co v jeho rámci bylo možné a co ne. S tím souvisí i metodologické koncepty, kterých bylo při tvorbě práce užito. Kapitola v pořadí čtvrtá se pak bude opět v nezbytné zkratce věnovat životním osudům jednoho z hlavních aktérů - Františka Josefa Černína - a událostem, které se během jeho života odehrály v širším kontextu střední Evropy.

V páté kapitole již započne ta část práce, která bude více prakticky zaměřena. Tato kapitola bude věnována Johannu Andreasovi Schneidererovi, černínskému správci. Mohla být sepsána na základě zmínek v korespondenci a v porovnání s příklady u jiných šlechticů. Je tedy důležitým příspěvkem pro poznání situace šlechtických úředníků v dané době, neboť většinou se o nich mnoho nedozvídáme (zejména proto, že téměř neexistují prameny, které by o nich vzhledem k jejich postavení vypovídaly). Následující výklad jsem rozdělil do čtyř tematických okruhů, které odpovídají určitým informačním rovinám a také vypovídacím možnostem pramenů. V šesté kapitole (Pohled I.) mě bude zajímat Černínův majetek, zejména jeho rezidenční a správní síť. Z hlediska zaměření práce bude kladen důraz na městské a příměstské nemovitosti. Zde bude řečeno, jaké všechny městské objekty hrabě Černín vlastnil v zemských centrech, tedy v Praze a ve Vídni. Na základě komparace s jinými dostupnými případy se pak snažím ukázat, nakolik bylo běžné vlastnit příměstské panství nebo hospodářský dvůr. Porovnání je provedeno jak se starší situací Rožmberků a pánů z Hradce v okolí Prahy, tak v Černínově současnosti v okolí Vídně. Pokusil jsem se zde o sebrání co možná nejvíce reprezentativního vzorku šlechticů, kteří se v tomto chovali podobně, jako Černín. Zároveň provedu jejich předběžnou typologii a udávám také některé důvody, které dané jedince vedly k této strategii. Výzkum zde byl ztížen především tím, že se tímto tématem, pokud je mi známo, ještě nikdo soustavně nezabýval.

Kapitola sedmá (Pohled II.) je z badatelského hlediska rovněž krokem do neznáma. Existují sice některé dílčí práce o informačních sítích i agentech, ze kterých jsem mohl vycházet, nicméně soustavný výzkum chybí. I proto jsem kapitolu nepojal jen jako popis toho, jak to vypadalo u hraběte Černína, ale jako pokus o širší zasazení uvedené problematiky do kontextu. Z toho důvodu je tato kapitola dále rozdělena na situace u rodinných příslušníků, dalších šlechticů a agentů, přičemž důraz je kladen na posledně zmíněné. Osmá kapitola (Pohled III.) se pak zamýšlí nad institutem raně novověkého přátelství, vztahu patron-klient a fenoménu darování, který byl od dnešních zvyklostí značně odlišný.

Závěrečná část práce (Pohled IV.) je pohledem na každodennost Vídně první třetiny 18. věku, viděné očima člověka, který v ní dlouhodobě žil a který se velmi dobře orientoval nejen v místě samotném, ale také (a to především), byl důkladným znalcem propletence vztahů nejvyšších vrstev společnosti sdružujících se kolem císařského dvora. Tímto člověkem byl černínský správce Johann Andreas Schneiderer. Pokud bych měl tohoto muže několika slovy vystihnout, řekl bych o něm, že to byl mistr zkratky. Jeho hlášení F. J. Černínovi jsou sice psána stručným, úřednickým stylem, který však nepostrádá nadhled a nejednou překvapuje barvitostí popsaných událostí. Schneiderer byl nepochybně člověkem velkého rozhledu a nemenších zkušeností, které nasbíral za čtyřicet let služby Černínům z Chudenic. Přestože je každý dopis jiný, lze v nich najít témata, která se opakují. Je to zejména politika, bydlení, finance a počasí. Vědom si skutečnosti, že svět není černobílý, upozorňuji na mnoha místech na zprávy, které se zažitým stereotypům vymykaly a které není možné jednoduše zařadit. I ony měly své místo v tehdejšímu běhu věcí. Opomíjet je by znamenalo situaci nemístně zplošťovat a tím popisovanou dobu jaksi zbavovat života.

2. Dosavadní přístupy k tématu, pramenná základna

„Tento kavalír má mnoho tváří a ani o jedné se nedá říct, že jej bezezbytku charakterizuje. Je zároveň hýřivý i pracovitý, lehkovážný i odpovědný, konzervativní i pokrokový, ctižádostivý i lidský. Stojí tu před námi náruživý lovec, ale také okázalý hostitel, velkorysý stavebník, pečlivý systematik, zanícený patriot, zvědavý hospodář, nepoučitelný dlužník, ještě nepoučitelnější věřitel, a přitom – když na to přijde – také prozíravý kritik.“³

2.1. Literatura

Těžko bychom hledali barvitější popis osobnosti, než je ten v úvodním citátu. Patří pochopitelně Františku Josefovi Černínovi z Chudenic, který byl skutečně mužem mnoha tváří, jak se budu ostatně snažit ukázat i v předkládané práci. V citátu se také záměrně nevyskytuje jméno popisované osoby. Lze jej totiž s tu menší, s tu větší korekturou vztáhnout na velkou část české barokní aristokracie. Dává tedy tušit, že šlechta obecně bude hlavním středobodem práce; osu příběhu bude tvořit vztah šlechtice vůči svým podřízeným úředníkům, ale i ostatním šlechticům a obráceně. Také značná část literatury, popsaná v této kapitole, se bude dotýkat právě jí.

V následující podkapitole se budu nejprve zabývat základní literaturou, která je důležitá z hlediska tématu práce a metody jejího zpracování. Ve všech směrech se bude nutně jednat o výběrové shromáždění prací; nejedná se, a s ohledem na typ a rozsah práce se ani jednat nemůže, o vyčerpávající soupis veškeré dostupné bibliografické produkce. Text podkapitoly je rozdělen do několika tematických okruhů – na dějiny šlechty, panovnického dvora, šlechtické domy a rod Černínů z Chudenic, přičemž každý okruh je ještě vnitřně rozdělen na světové a české bádání.

Dějiny nejvyšší vrstvy společnosti – šlechty – jsou tématem pěstovaným v českém i světovém historickém bádání již od 19. století. Než přejdu k vlastní historiografické produkci, bude vhodné nejprve vymezit pojmy. Pojem „šlechta“ budu chápat jako širší termín, označující veškeré osoby s predikátem, oproti tomu pojem „aristokracie“ budu vnímat jako označení pro elitní skupinu vysoké šlechty, která v rukou držela většinu moci a která měla prostředky na to

---

³ VOKÁČOVÁ, Petra, *Příběhy o hrdé pokoře: Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014, s. 413-414.

tuto svou moc prosadit a udržet. Každý aristokrat byl tedy nutně šlechticem, ovšem každý šlechtic nebyl (a ani nemohl být) aristokratem.⁴

Právě v 19. století se zrodila moderní historická věda tak, jak ji chápeme dnes. Pod vlivem pozitivismu chtěli badatelé především zjistit, **jak** se dané historické události seběhly. Jedná se tedy o dobu rozsáhlých, často syntetických prací, které jsou však popisné a jen málo (či vůbec) interpretační. Navíc jsou mnohdy negativně ovlivněny dobovými politickými a nacionálními postoji. Zvláště patrné je to v případě německojazyčné historické vědy, kde uvedená situace platila ještě hluboko ve 20. století. V zajetých kolejích pozitivistického bádání i velké syntézy Alfonse Hubera, Franze von Kronese, Karla a Mathilde Uhlirzových a Eduarda Vehse.⁵ V těžišti zájmu tehdejších historiků ležely převážně událostní a politické dějiny, dějiny významných osobností (tehdy pouze mužů), v neposlední řadě pak pozitivisticky pojaté dějiny diplomacie. Kořeny tohoto pojetí historiografie je třeba hledat již v genealogických pracích renesanční a barokní doby⁶ a velkých encyklopedických dílech 18. a 19. století, které, byť s mnoha chybami a nepřesnostmi, jsou badateli využívány hojně i dnes.⁷

Významnými osobnostmi-šlechtici se zabývali Victor Fleischer (Lichtenštejnové), Andreas von Thürheim (Starhembergové) nebo Adam Wolf (Lobkovicové).⁸ Jak je z výčtu

---

⁴ Tato myšlenka pochází od Petra Matě, viz MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 11-14.

⁵ HUBER, Alfons, *Geschichte Österreichs*, I-V, Gotha 1885-1896; KRONES, Franz von, *Handbuch der Geschichte Österreichs*, I-IV, Berlin 1876-1879; UHLIRZ, Karl – UHLIRZ, Mathilde, *Handbuch der Geschichte Österreichs und seiner Nachbarländer Böhmen und Ungarn*, I-IV, Graz – Leipzig – Wien 1927-1944; VEHSE, Eduard, *Geschichte der deutschen Höfe seit der Reformation*, 48 sv., Hamburg 1851-1860 (pro naše prostředí především oddíl 2, sv. 7-17, *Geschichte des österreichischen Hofes und Adels und der österreichischen Diplomatie*, Hamburg 1851-1853).

⁶ Zde mám na mysli zjm. PAPROCKÝ z HLOHOL a PAPROCKÉ VŮLE, Bartoloměj, *Zrcadlo markrabství moravského: V kterémž jeden každý stav dávnost, vzácnost i povinnost svou vhléda*, Olomouc 1593; TÝŽ, *Diadochos id est successio: Jinák posloupnost knížat a králův českých, biskupův a arcibiskupův pražských a všech třech stavův slavného království českého, to jest panského, rytířského a městského*, Praha 1602; BŘEZAN, Václav (ed. Jaroslav Pánek), *Životy posledních Rožmberků*, Praha 1985.

⁷ Pro 18. století: HOHENECK, Johann Georg Adam von, *Die loebliche Herren, Herrenstaende deß Ertz-Hertzogthumb Oesterreich ob der Ennß: Als Praelaten, Herren, Ritter und Staedte oder Genealog- und Historische Beschreibung*, 3 sv., Passau 1727-1747; ZEDLER, Johann Heinrich (red.), *Grosses vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*, (dále jen ZEDLER), 68 sv., Halle – Leipzig 1732-1750, Leipzig 1751-1754; WIßGRILL, Franz Karl, *Schauplatz des landsässigen Nieder-Österreichischen Adels vom Herren- und Ritterstande* (dále jen WIßGRILL), 5 sv., Wien 1794–1804. Pro 19. století: ERSCH, Johann Samuel – GRUBER, Johann Gottfried (red.), *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*, 167 sv., Leipzig 1818–1889; WURZBACH, Constant von, *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben* (dále jen WURZBACH), 60 sv., Wien 1856-1891; *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí* (dále jen OSN), 28 sv., Praha 1888-1909.

⁸ FLEISCHER, Victor, *Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein als Bauherr und Kunstsammler*, Wien – Leipzig 1910; THÜRHEIM, Andreas von, *Feldmarschal Ernst Rüdiger Graf Starhemberg: 1683 Wiens ruhmvoller Verteidiger (1638-1701)*, Wien 1882; WOLF, Adam, *Fürst Wenzel Lobkowitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopolds I., 1609-1677: Sein Leben und Wirken*, Wien 1869.

patrné, zaměřovali se tehdejší badatelé jen na nejdůležitější politiky, úředníky, vojevůdce či jinak důležité osoby, a to výhradně z hlediska jejich veřejného působení. Dějinami diplomacie se pak zabývali zejména Alfred von Arneth, Felix Bamberg či Karl Fischer.⁹ U nás můžeme v této souvislosti jmenovat Jaroslava Golla, který však některá svá díla psal rovněž německy, v Anglii by sem patřil Victor Wellesley.¹⁰ Mimo to vznikaly i pokusy o sepsání historie celých rodů. To je i případ práce Jakoba von Falke o knížecím rodu Lichtenštejnů a Mathiase Marii Feyfara o rovněž knížecím rodu Ditrichštejnů.¹¹

V českém bádání se dějinami šlechty často zabývali archiváři - mezi nimi jmenujme Františka Dvorského, Františka Tischera nebo Karla Třísku. F. Dvorský se věnoval především ediční práci, F. Tischer a K. Tříška působili jako černínští archiváři.¹² Zařadit bychom sem mohli i rané dílo pozdějšího významného kunsthistorika Maxe Dvořáka, kde se věnoval bádání o rodu Šliků.¹³ Jistou výjimku v českém i světovém kontextu tvoří monumentální práce Augusta Sedláčka o hradech, zámcích a tvrzích v Čechách. Autor zde na mnoha místech upozorňuje na prameny, které v českém prostředí zůstaly dlouhou dobu opomenuty a byly znovuobjeveny mnohdy až po více než sto letech.¹⁴

Po první světové válce spolu se vznikem tzv. školy Annales přichází ve Francii a později v celé západní Evropě doba přehodnocování dosavadních přístupů v historiografii a hledání nových východisek.¹⁵ České prostředí však bylo tímto vývojem zasaženo jen málo a veškerý další vývoj byl v tomto ohledu zastaven druhou světovou válkou a následnými lety komunistické perzekuce byl zpřetrhán docela. Mladá republika, která vyrostla na rozvalinách starého mocnářství, chápala logicky šlechtu jako cizorodý prvek, neboť přes všechny snahy jejích ústředních představitelů byla již svou podstatou až příliš spjata s předchozím režimem.

---

⁹ ARNETH, Alfred von, *Johann Christoph Bartenstein und seine Zeit*, Wien 1871; BAMBERG, Felix, *Geschichte der orientalischen Angelegenheit im Zeitraume des Pariser und des Berliner Friedens*, Berlin 1892; FISCHER, Karl, *Geschichte der auswärtigen Politik und Diplomatie in Reformationszeitalter 1485-1556*, Gotha 1874.

¹⁰ GOLL, Jaroslav, *Der Vertrag von Alt-Ranstaedt. Oesterreich und Schweden 1706-1707: Ein Beitrag zur Geschichte der österreichischen Politik während des nordischen Krieges*, Prag 1879; WELLESLEY, Victor, *Diplomacy in Letters*, London 1900.

¹¹ FALKE, Jakob von, *Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein*, I-III, Wien 1868-1882; FEYFAR, Mathias Maria, *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg: Eine geschichtliche Studie auf Original-Urkunden begründet*, Wien 1879.

¹² DVORSKÝ, František (ed.), *Zuzana Černínová z Harasova: Dopisy české šlechtičny z polovice 17. století*, Praha 1886; TISCHER, František, *Heřman hrabě Černín z Chudenic: Obraz ze života a činnosti jeho*, Praha 1903; TRÍSKA, Karel, *Černínský palác v Praze (stavební dějiny jednoho barokního paláce)*, Praha 1940 (resp. pozdější přepracovaná a rozšířená verze: LORENC, Vilém - TRÍSKA, Karel, *Černínský palác v Praze*, Praha 1980); TÝŽ, *Zámek v Jindřichově Hradci*, Praha 1941; TÝŽ, *Vývoj Černínské ústřední správy*, Sborník archivních prací 18, č. 2, 1968, s. 363-376.

¹³ DVOŘÁK, Max, *Stručný nástin dějin panství a hraběcího rodu šlikovského*, Jičín 1895.

¹⁴ SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, 15 sv., Praha 1882-1927.

¹⁵ K tomu podnětně BURKE, Peter, *Francouzská revoluce v dějepisectví: Škola Annales 1929-1989*, Praha 2004.

Dnes víme, že jí bylo v mnohém křivděno. I tak se ale našli lidé, kteří hledali inovativní cesty výzkumu a nesmířili se s pouhým popisem událostí. Mezi ně bychom jistě mohli počítat Zdeňka Kalistu a jeho rozsáhlé a mnohostranné dílo, ve kterém se zabýval i rodem Černínů z Chudenic.¹⁶

Po druhé světové válce a pak dále po celou druhou polovinu 20. století pokračoval v západních zemích nastoupený trend a bádání o dějinách šlechty se utěšeně rozvíjelo. Do tohoto období patří shrnující práce Roberta J. W. Evanse, Victora Samuela Mamateyho a Lawrence Stonea¹⁷ a opět knihy zabývající se životy významných šlechticů celého období raného novověku – sem by patřily práce Maxe Braubacha o Wilhelmovi z Fürstenbergu, Brigitte Holl o prezidentovi dvorské komory Gundakarovi ze Starhembergu nebo Grete Klingenstein o Václavu Antonínovi Kounicovi.¹⁸

V tehdejším Československu byla situace poněkud obtížnější. Historiografie v zajetí marxistické doktríny hleděla na šlechtu jako na nepřitele. Z toho důvodu se po únoru 1948 bádání o dějinách šlechty příliš nerozvíjelo. Situace se změnila v 60. letech, kdy dochází k částečnému uvolnění společenských poměrů, což mělo za následek určité přehodnocení dosavadních přístupů a psaní o šlechtě tak již nebylo zapovězeným tématem. Hlavní těžiště zájmu pak leželo v předbělohorském období; obdobím po třicetileté válce a 18. stoletím se zabývalo jen minimum badatelů. Mnohé z prací, které vznikly v době mezi 60. a 80. lety 20. století, jsou velice kvalitní a jsou dodnes hojně citovány. Z nich na tomto místě jmenujme především práce Františka Kavky, Aloise Míky a později Jaroslava Pánka (všichni o Rožmbercích a pánech z Hradce), dílo Josefa Janáčka o ženském světě v renesanci, posmrtně vydané práce Josefa Macka nebo knihu Pavla Preisse o Františku Antonínovi Šporkovi, ve které jako jeden z mála překročil rok 1700.¹⁹

---

¹⁶ Zejména KALISTA, Zdeněk, *České baroko: Studie, texty, poznámky*, Praha 1941; TÝŽ, *Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic: Zrození barokního kavalíra*, I-II, Praha 1932.

¹⁷ EVANS, Robert John Weston, *The Making of the Habsburg Monarchy, 1550-1700: An Interpretation*, Oxford 1979 (v českém překladu *Vznik habsburské monarchie 1550–1700*, Praha 2003); MAMATEY, Victor Samuel, *The Rise of the Habsburg Empire 1526–1815*, New York 1971; STONE, Lawrence, *The Crisis of the Aristocracy 1558-1641*, London 1967.

¹⁸ BRAUBACH, Max, *Wilhelm von Fürstenberg (1629-1704) und die französische Politik im Zeitalter Ludwigs XIV*, Bonn 1972; HOLL, Brigitte, *Hofkammerpräsident Gundaker Thomas Graf Starhemberg und die österreichische Finanzpolitik der Barockzeit (1703-1715)*, Wien 1976; KLINGENSTEIN, Grete, *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz: Studien zur Herkunft und Bildung des Staatskanzlers Wenzel Anton*, Göttingen 1975.

¹⁹ KAVKA, František, *Zlatý věk Růží: Kus české historie*, České Budějovice 1966; MÍKA, Alois, *Osud slavného domu: Rozkvět a pád rožmberského dominia*, České Budějovice 1970; PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové: Velmoži české renesance*, Praha 1989; JANÁČEK, Josef, *Ženy české renesance*, Praha 1977; MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526)*, díl I-III, Praha 1992-1998; PREISS, Pavel, *Boje s dvouhlavou saní: František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha 1981 (knihy vyšla podruhé v roce 2003 pod zjednodušeným názvem *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*).

V současném světovém bádání o dějinách šlechty pokračují trendy nastolené v 60. letech pod vlivem třetí generace školy Annales a ovlivněné kulturními dějinami. K tomuto odkazu se po roce 1989 hlásí i česká historiografie. Podstatným pro další směřování výzkumu raně novověké šlechty se ukázal sborník *Adel im Wandel* (1990), který pak ovlivnil nazírání na problematiku i v české historiografii, v průběhu 90. let teprve pomalu se probouzející z více jak čtyřicetiletého vynuceného spánku.²⁰ Kdybychom byť pouze vypsalí všechny tituly, které k tématu od té doby ve světě vyšly, vydalo by to na samostatnou (a nutno říci, že velmi obsáhlou) knihu. Takový výčet však ani není cílem této práce, proto se na tomto místě omezím na díla z mého pohledu nejvýznamnější a nejprínosnější. V první řadě vyšlo několik syntéz, podávajících tu více, tu méně komplexní obraz habsburské monarchie ve sledovaném období. Sem by patřily práce Thomase M. Barkera, Charlese W. Ingrao a Thomase Winkelbauera.²¹ Syntetické zpracování se dostalo rovněž šlechtě, a to od Rolanda G. Asche a Jonathana Dewalda.²² Životy jednotlivých šlechticů (a nově i šlechticů) se pak zabývá Herbert Haupt (Karel Eusebius z Lichtenštejna), Susanne Claudine Pils (Johanna Terezie Harrachová) nebo již zmiňovaný Thomas Winkelbauer (Gundakar z Lichtenštejna).²³ Podotýkám, že se vždy nutně jedná o výběr publikací; jmenuji jen ty oblasti, které se dotýkají mého výzkumu.

V českém prostředí se zájem o dějiny šlechty v raném novověku ve větší míře objevuje až po roce 1989. Od té doby vzniklo mnoho prací zabývajících se šlechtou z rozličných úhlů pohledu. Nejvíce se autoři zabývali dobou 16. a 17. století, dobu po roce 1700 zpracovával málokdo. Období 18. století a tzv. barokní aristokracie se autoři ve větší míře věnují až v posledních letech. Předně stojí za zmínku tři velké syntézy. Jedna o české společnosti v raném novověku od kolektivu autorů pod vedením Václava Bůžka, druhá o české aristokracii z pera Petra Mati, která jako jedna z prvních došla k roku 1700 a třetí s názvem *Habsburkové*, rozdělená do dvou svazků.²⁴ Tématu se dále věnují např. Ivo Cerman, Aleš Valenta a Petra

---

²⁰ KNITTLER, Herbert (ed.), *Adel im Wandel: Politik - Kultur - Konfession 1500-1700*, Wien 1990, (= katalog dolnorakouské zemské výstavy, Rosenberg, léto 1990).

²¹ BARKER, Thomas Mack, *Army, Aristocracy and Monarchy: Essays on War, Society, and Government in Austria 1618-1780*, New York 1982; INGRAO, Charles W., *The Habsburg Monarchy 1618-1815*, Cambridge 1994¹, 2000²; WINKELBAUER, Thomas, *Ständefreiheit und Fürstenmacht: Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*, díl I a II, Wien 2003.

²² ASCH, Roland Gregor, *Europäischer Adel in der Frühen Neuzeit: Eine Einführung*, Köln – Weimar – Wien 2008; DEWALD, Jonathan, *The European Nobility 1400-1800*, Cambridge 1996.

²³ HAUPT, Herbert, *Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein 1611-1684: Erbe und Bewahrer in schwerer Zeit*, München – Berlin – London – New York 2007; PILS, Susanne Claudine, *Schreiben über Stadt: Das Wien der Johanna Theresia Harrach 1639-1716*, Wien 2002; WINKELBAUER, Thomas, *Fürst und Fürstendiener: Gundakar von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Wien – München 1999.

²⁴ BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku: Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010; MAŤA, P., Svět; BŮŽEK, Václav – SMÍŠEK, Rostislav (eds.), *Habsburkové 1526-1740: Země Koruny české ve*

Vokáčová.²⁵ Mezi oblasti zájmu patří šlechtické cestování a fenomén kavalírských cest, kterými se zabývá kniha kolektivu autorů pod vedením Zdeňka Hojdy a Jiří Kubeš,²⁶ dvorská šlechta, které bylo věnováno desáté číslo *Opery* historicy a kniha Rostislava Smiška,²⁷ vojenství, kam patří dílo Vítězslava Prchala,²⁸ studium pramenů účetní povahy a majetku šlechty, kterým se dlouhodobě zabývá Aleš Valenta,²⁹ mecenát a reprezentace, kde můžeme jmenovat knihy Martina Holého či Pavla Suchánka.³⁰ Další badatelé se soustřeďují na duchovní aristokracii; zde jmenujme Jiřího M. Havlíka a Radmilu Prchal Pavlíčkovou, do jejíž oblasti zájmu spadají i pohřební kázání.³¹ Nobilitacemi šlechty v 18. století se zabývá Jiří Brňovják,³² diplomacii Jiří Kubeš a kol., z nejmladší badatelské generace pak Martina Bardoňová.³³ Tématem diplomacie jsem se rovněž zabýval ve své bakalářské práci.³⁴ Dalším okruhem zájmu může být situace šlechtických úředníků, ať už se jednalo o úředníky na panstvích, správce nemovitostí či různé agenty – tomuto tématu se ve svých pracích věnovala celá řada autorů včetně Josefa Hrdličky, Martina Krummholze, již zmiňovaného Jiřího Kubeše, Romana Punčocháře a Aleše Stejskala.³⁵

---

středoevropské monarchii, Praha 2017; CERMAN, Ivo (ed.), *Habsburkové 1740-1918: Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016.

²⁵ CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století: filozofové, mystici, politici*, Praha 2011; VALENTA, Aleš, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*.

²⁶ HOJDA, Zdeněk - CHODĚJOVSKÁ, Eva - HAJNÁ, Milena - TESAŘÍKOVÁ, Alexandra, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje: I. Kavalírská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska a II. Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína z let 1678-1682*, Praha 2014; KUBEŠ, Jiří, *Náročná dospívání urozených: Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013.

²⁷ BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= *Opera historica* 10); SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009.

²⁸ PRCHAL, Vítězslav, *Společenstvo hrdinů: Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*, Praha 2015.

²⁹ VALENTA, Aleš, *K finančním poměrům vrchlabských Morzinů v 18. století*, Východočeský sborník historický 12, 2005, s. 129-140; TÝŽ, *Soukromé účty jako pramen k analýze finančního hospodaření aristokracie v raném novověku: Pokladna Františka Václava Trauttmansdorffa v I. polovině 18. století*, Časopis Národního muzea, řada historická 176, č. 1-2, 2007, s. 59-88.

³⁰ HOLÝ, Martin, *Vzdělanostní mecenát v zemích České koruny (1500-1700)*, Praha 2016; SUCHÁNEK, Pavel, *Triumf obnovujícího se dne: Umění a duchovní aristokracie na Moravě v 18. století*, Brno 2013.

³¹ HAVLÍK, Jiří M., *Jan Fridrich z Valdštejna: Arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha 2016; PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Triumphus in mortem: Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008.

³² BRŇOVJÁK, Jiří a kol., *Nobilitace ve světle písemných pramenů*, Ostrava 2009; TÝŽ, *Šlechticem z moci úřední: Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705-1780*, Ostrava 2015.

³³ KUBEŠ, Jiří a kol., *V zastoupení císaře: Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii*, Praha 2018; BARDOŇOVÁ Martina, *Španělská ambasáda v Praze za působení dona Baltasara de Zúñiga (1608-1617)*, Praha 2015, disertační práce.

³⁴ VÁVRA, Filip, *Diplomatův dům: Provoz a financování císařské ambasády v Moskvě a Petrohradě v letech 1728–1733*, Pardubice 2016, bakalářská práce. Z ní vychází příspěvek přednesený na Celostátní studentské vědecké konferenci Historie 2016, konané 6.-7. dubna 2017 v Českých Budějovicích: TÝŽ, *V hlavní roli ambasáda: Diplomatiův dům a problematika jeho držby na příkladu ruské mise Františka Karla hraběte Vratislava z Mitrovic v letech 1728–1733*, v tisku.

³⁵ HRDLÍČKA, Josef, *Vilém Slavata a jeho hejtman Hynek Ladislav Vejtmiler z Vejtmile*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 187-200; KRUMMHOLZ, Martin, *Gallasovský hofmistr Johann Heinrich Dienebier (1677-1748)*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 375-396; KUBEŠ, Jiří, *Jan Libra ze Soběnova – rožmberský hospodář v Praze a jeho každodenní život (1604-1609)*, *Pražský sborník historický* 31, 2000, s. 93-148; PUNČOCHÁŘ, Roman, *Turecké obléhání Vídně a každodenní život v metropoli habsburského soustátí roku 1683 očima Jiřího Vojtěcha*

V neposlední řadě se také jedná o výzkum informačních sítí, které si šlechtici cíleně budovali, do této pomyslné skupiny by patřily práce Jiřího Hrbka, Rostislava Smiška a Zdeňka Vybírala.³⁶

Velkým tématem, hýbajícím současným světovým i českým badáním o raném novověku a úzce spojeným s předchozím, je panovnický dvůr. Oblast zájmu je to široká a dá se v jejím rámci zkoumat leccos. Pro Čechy a obecně pro země bývalé habsburské monarchie bylo období vlády Leopolda I. a jeho následovníků dobou určité proměny. Pro předního šlechtice dané země již není hlavní metou získání úřadu v dané zemi, nýbrž získání dvorského úřadu v srdci monarchie – ve Vídni. Jak vidíme ze současných výzkumů, neodrazovala většinu aristokratů ani nákladnost ani další problémy spojené se životem ve Vídni (vysoké ceny za ubytování i za další komodity, nemožnost osobní správy vlastních statků, odloučenost od rodiny). Z pozemkového magnáta, jehož snem je prosperující dominium a jež se vyznačuje jistou uzavřeností vůči okolí se stává kosmopolitní barokní kavalír a státní úředník.³⁷

Mezi stěžejní práce se řadí dílo Jeroena Duindama, který zajímavě reflektuje situaci v habsburské monarchii a ve Francii a několik děl Marka Hengerera, které se zabývají tématem císařského dvora.³⁸ Dále zde můžeme jmenovat práce Huberta Christiana Ehalta, Franka Husa nebo kolektivní dílo Irmgard Pangerl, Martina Scheutze a Thomase Winkelbauera.³⁹ Historici a historičky rovněž zkoumají fungování dvorských úřadů, a to opět už od 19. století. Z německojazyčné produkce vzpomeňme soubornou práci Thomase Fellnera a Heinricha Kretschmayra nebo stať Ferdinanda Menčíka.⁴⁰ Z pozdější doby jsou to pak práce Oswalda von Gschliesser, Oskara Regeleho či edice dokumentů vztahujících se k činnosti říšské dvorské rady

---

Felixe Novodvorského, České Budějovice 2013, bakalářská práce; STEJSKAL, Aleš, *Matyáš Fuch z Fuchýřova – kariéra sluhy dvou pánů*, Historický obzor: Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 8, 1997, s. 22-33.

³⁶ HRBEK, Jiří, *Hledat a nalézat: Barokní Valdštejnové a jejich informační síť*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 313–332; SMÍŠEK, Rostislav, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 333–356; VYBÍRAL, Zdeněk, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí*, České Budějovice 2005.

³⁷ K tomu např. LINDORFER, Bianca Maria, *Vom Ritter zum weltgewandten Connaisseur: Wandel im Adelsideal und adliger Selbstdarstellung im 17. Jahrhundert*, in: Wallenstein und noch viel mehr: 850 Jahre Familie Waldstein, Wien 2009, s. 21-44; MAŤA, Petr, *Soumrak venkovských rezidencí: „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: Václav Bůžek – Pavel Král, *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 139-162.

³⁸ DUINDAM, Jeroen, *Vienna and Versailles: The Courts of Europe's Dynastic Rivals, 1550-1780*, Cambridge 2003; Zjm. HENGERER, Mark, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts: Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*, Konstanz 2004.

³⁹ EHALT, Hubert Christian, *Ausdrucksformen absolutistischer Herrschaft: Der Wiener Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, Wien 1980; HUSS, Frank, *Videňský císařský dvůr: Kulturní dějiny od Leopolda I. po Leopolda II.*, Praha 2014; PANGERL, Irmgard – SCHEUTZ, Martin – WINKELBAUER, Thomas (edd.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotokolle (1652–1800): Eine Annäherung*, Innsbruck – Wien – Bozen 2007.

⁴⁰ FELLNER, Thomas – KRETSCHMAYR, Heinrich, *Die österreichische Zentralverwaltung. I. Abt.: Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749)*, I-III, Wien 1907; MENČÍK, Ferdinand, *Beiträge zur Geschichte der kaiserlichen Hofämter*, Archiv für österreichische Geschichte 87, 1899, s. 449-563.

od Wolfganga Sellerta.⁴¹ Nejnovější výzkumy jsou dílem Marka Hengerera, Andrese Pečara a Stefana Siennella.⁴² Pokud hovoříme o panovnickém dvoře, je na místě zmínit také publikace věnující se vládnoucímu rodu Habsburků. To je případ prací Brigitte Hamann a Karla Vocelky s Lynne Heller.⁴³

V českém prostředí se výzkum panovnického dvora provádí zhruba posledních dvacet let. Za hlavní středisko výzkumu můžeme považovat Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích, kde na toto téma vyšlo několik článků i tematicky zaměřených sborníků a kde probíhá čilá přeshraniční spolupráce s rakouskými kolegy. Jedná se zejména o sborník *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)* a monografie Václava Bůžka a Rostislava Smiška.⁴⁴ Dále jmenujme studie Ivo Cermana, Petra Matěje a Tomáše Rataje.⁴⁵ V Českých Budějovicích rovněž probíhal výzkum šlechtických dvorů a rezidencí, a to z mnoha úhlů pohledu. Zde jmenujme sborníky *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku a Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*.⁴⁶

Další oblastí výzkumu související s tématem práce je otázka šlechtických obydlí, a to jak venkovských sídel, tak městských paláců. Toto téma je úzce spojeno s dějinami umění, přičemž v současné době je snaha propojovat uměnovědné poznatky s kulturněhistorickými koncepty. Paláci ve Vídni se zabývalo mnoho badatelů, sem by patřila díla Bruno Grimschitze o barokních palácích, Paula Harrera o všech domech ve městě nebo Huberta Christiana Ehalta

---

⁴¹ GSCHLIESSER, Oswald von, *Der Reichshofrat: Bedeutung und Verfassung, Schicksal und Besetzung einer obersten Reichsbehörde von 1559 bis 1806*, Wien 1942; REGELE, Oskar, *Der österreichische Hofkriegsrat 1556-1848*, Wien 1949; SELLERT, Wolfgang (ed.), *Die Ordnungen des Reichshofrates 1550-1766*, I-II, Köln – Wien 1980-1990.

⁴² HENGERER, Mark, *Amtsträger als Klienten und Patrone? Anmerkungen zu einem Forschungskonzept*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 45-78; PEČAR, Andreas, *Die Ökonomie der Ehre: Der höfische Adel am Kaiserhof Karls VI. (1711-1740)*, Darmstadt 2003; SIENELL, Stefan, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I.: Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien 2001.

⁴³ HAMANNOVÁ, Brigitte, *Habsburkové: Životopisná encyklopedie*, Praha 1996¹, 2001², 2010³; VOCELKA, Karl – HELLER, Lynne, *Soukromý svět Habsburků: Život a všední dny jednoho rodu*, Plzeň 2011; TITÍŽ, *Život Habsburků: Kultura a mentalita jednoho rodu*, Praha 2011.

⁴⁴ BŮŽEK, V. – KRÁL, P. (edd.), *Šlechta* (= Opera historica 10); BŮŽEK, Václav, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem: Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006; SMÍŠEK, R., *Císařský dvůr*.

⁴⁵ CERMAN, Ivo, *Mezi Vídni a Veltrusy (Rudolf Chotek a jeho letní rezidence)*, Confluens: Sborník historických a vlastivědných prací z Mělnicka 1, 2005, s. 92-97; MATĚJ, Petr, *Der Adel aus den böhmischen Ländern am Kaiserhof 1620-1740: Versuch, eine falsche Frage richtig zu lösen*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Šlechta* (= Opera historica 10), s. 191-233; RATAJ, Tomáš, *Panovnický dvůr v raném novověkém zpravodajství: Sonda*, Sborník archivních prací 52, 2002, s. 295-314.

⁴⁶ BŮŽEK, V. – KRÁL, P. (edd.), *Aristokratické rezidence* (= Opera historica 7); BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8).

o palácové architektuře v době absolutismu.⁴⁷ Dále bychom mohli jmenovat Edgara Haidera a jeho práci o již neexistujících palácích, Eriku Neubauer, která napsala knihu o barokních zahradách a Hellmuta Lorenze.⁴⁸ Jednotlivým šlechtickým palácům se věnuje např. Richard Perger spolu s Wilhelmem Georgem Rizzim.⁴⁹ Černínské paláce ve Vídni se oproti ostatním netěší takovému zájmu badatelů, k dispozici máme jen práce o černínském zahradním paláci.⁵⁰

V Čechách je situace obdobná. Soupisové práce o městských palácích byly publikovány hlavně pro Prahu (Alois Kubíček, Emanuel Poche – Pavel Preiss, Václav Ledvinka – Bohumír Mráz – Vít Vlnas),⁵¹ na Moravě se objevují se zpožděním, a to především pro Brno (Tomáš Jeřábek – Jiří Kroupa, Michal Konečný).⁵² Velká pozornost je už dlouhou dobu věnována Černínskému paláci v Praze na Hradčanech, největší městské stavbě, jakou rod Černínů vlastnil.⁵³ Odpovídající pozornost je věnována i některým dalším palácům – např. pánů z Hradce, šternberskému záměčku Trója nebo ditrichštějnským palácům v českých zemích.⁵⁴

Pod vlivem kulturních dějin není pozornost věnována již jen stavbám jako takovým, ale je snaha je takřikajíc zařadit do proudu dějin a zabydlit je lidmi. Pozornost je tedy věnována také rezidenční síti šlechty a reprezentaci; to je případ práce Christiana Benedika a Hellmuta

---

⁴⁷ GRIMSCHITZ, Bruno, *Wiener Barockpaläste*, Wien 1944; HARRER, Paul, *Wien, seiner Häuser, Menschen und Kultur*, I-VII, Wien 1951-1957 (strojopis ve Wiener Stadt- und Landesarchiv: WStLa, Lesesaal, sign. W 190/1-8 1. Ex.); EHALT, Hubert Christian, *Schloß- und Palastarchitektur im Absolutismus*, in: Hannes Stekl (ed.), *Architektur und Gesellschaft von der Antike bis zur Gegenwart*, Salzburg 1980, s. 161-249.

⁴⁸ HAIDER, Edgar, *Verlorenes Wien: Adelspaläste vergangener Tage*, Wien - Köln 1984; NEUBAUER, Erika, *Wiener Barockgärten in zeitgenössischen Veduten*, Dortmund 1980; LORENZ, Hellmut, *Barockarchitektur in Wien und im Umkreis der kaiserlichen Residenzstadt*, in: Karl Gutkas (ed.), *Prinz Eugen und das barocke Österreich*, Salzburg - Wien 1985, s. 235-248.

⁴⁹ PERGER, Richard – RIZZI, Wilhelm Georg, *Palais Harrach: Geschichte, Revitalisierung und Restaurierung des Hauses an der Freyung in Wien*, Wien 1995; TITIŽ, *Das Palais Modena in der Herrengasse zu Wien*, Wien 1997.

⁵⁰ LEITHE-JASPER, Manfred, *Das Gartenpalais Czernin auf der Wieden – ein Frühwerk Johann Lucas von Hildebrandts?*, *Burgen und Schlösser* 2, 1966, s. 12-19; LORENZ, Hellmut, *Domenico Martinellis Projekt für das Gartenpalais Czernin auf der Wieden*, *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte* 33, 1980, s. 180-184.

⁵¹ KUBÍČEK, Alois, *Pražské paláce*, Praha 1946; POCHE, Emanuel – PREISS, Pavel, *Pražské paláce*, Praha 1973¹ a 1978²; LEDVINKA, Václav – MRÁZ, Bohumír - VLNAS, Vít, *Pražské paláce: Encyklopedický ilustrovaný přehled*, Praha 1995¹ a 2000².

⁵² JEŘÁBEK, Tomáš - KROUPA, Jiří a kol., *Brněnské paláce: Stavby duchovní a světské aristokracie v raném novověku*, Brno 2005; KONEČNÝ, Michal, *Městské domy moravské barokní šlechty a jejich interiéry*, Brno v minulosti a dnes 19, 2006, s. 101-117.

⁵³ TRÍSKA, K., *Černínský palác*; LORENC, V. - TRÍSKA, K., *Černínský palác*; HORYNA, Mojmir - ZAHRADNÍK, Pavel - PREISS, Pavel, *Černínský palác v Praze*, Praha 2001.

⁵⁴ LEDVINKA Václav, *Rezidence feudálního velmože v předbělohorské Praze: Pražské sídlo pánů z Hradce ve 2. polovině 16. století*, *Documenta Pragensia* 9, č. 1, 1991, s. 113-134; PREISS, Pavel – HORYNA, Mojmir - ZAHRADNÍK, Pavel, *Zámek Trója u Prahy: Dějiny, stavba, plastika a malba*, Praha 2000; KROUPA, Jiří, „... Alle heißer als ain corpus gedachtes unsers fürstenthumbs ganz steiff beysamben verbleiben“: *Dietichsteinské paláce v českých zemích v 17. a 18. století*, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity F* 42, 1998, s. 27-49.

Lorenze.⁵⁵ V Čechách se jako první rezidenční síti šlechty zabývali Jaroslav Pánek a Zdeněk Hojda, tématu se pak z pohledu reprezentace věnoval Jiří Kubeš ve své disertaci.⁵⁶ Sociální dějiny a dějiny každodennosti zastupuje práce Josefa Petráně a několik čísel jihočeského sborníku *Opera historica*.⁵⁷ Tématem šlechty a jejího začlenění do městského organizmu se zabývá řada prací; jsou to např. sborníky z konferencí na toto téma (v cizině i v Čechách) nebo kniha Susanne Claudine Pils.⁵⁸ Zajímavý pohled nabízejí monografie Elisabeth Lichtenberger o urbanistickém vývoji města Vídně a o porovnání Vídně s Prahou.⁵⁹

Je namístě učinit zmínku také o rodu Černínů z Chudenic. Přestože se jedná o jeden z nejstarších původních českých šlechtických rodů, který výrazně zasahoval (a stále zasahuje) do dějin českých zemí, nebyla mu v historiografii věnována dostatečná pozornost. Mám tím na mysli především skutečnost, že dosud nebyla vypracována žádná odborná monografie, která by podávala souvislý výklad o dějinách rodu. Existují pouze drobné články a brožury, které vzhledem ke svému rozsahu podávají jen omezené množství informací. Sem by patřily práce Milana M. Bubna, Pavla Koblasy a Pavla Juříka (kniha posledně jmenovaného je navíc plná faktografických i jiných chyb a nepřesností).⁶⁰ Poněkud lepší situace panuje v pracích o jednotlivých členech rodu. Vedle starší práce Zdeňka Kalisty o Humprechtu Janovi Černínovi máme k dispozici moderní monografii o Heřmanu Jakubovi.⁶¹ O Františku Josefovi existuje jen

---

⁵⁵ BENEDIK, Christian, *Die herrschaftlichen Appartements: Funktion und Lage während der Regierungen von Kaiser Leopold I. bis Kaiser Franz Joseph I.*, Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege 51, 1997, s. 552-570; LORENZ, Hellmut, *Zur repräsentativen Raumfolge und Ausstattung der barocken Stadtpaläste Wiens*, Kunsthistorisches Jahrbuch Graz 25, 1993, s. 291-304.

⁵⁶ PÁNEK, Jaroslav, *Život na šlechtickém sídle v předbělohorské době*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 9-27; HOJDA, Zdeněk, *Rezidence české šlechty v baroku (Několik tezí)*, in: Tamtéž, s. 161-178; KUBEŠ, Jiří, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, České Budějovice 2005, disertační práce.

⁵⁷ PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1: Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995; BŮŽEK, Václav (ed.), *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*, České Budějovice 1993 (= *Opera historica* 3); BŮŽEK, Václav (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty: (1600-1750)*, České Budějovice 1996 (= *Opera historica* 5); BŮŽEK, V. – KRÁL, P. (edd.), *Aristokratické rezidence* (= *Opera historica* 7); BŮŽEK, V. – KRÁL, P. (edd.), *Slavnosti* (= *Opera historica* 8).

⁵⁸ *Der Adel in der Stadt des Mittelalters und der Frühen Neuzeit*, Beiträge zum VII. Symposium des Weserrenaissance-Museums Schloß Brake vom 9. bis zum 11. Oktober 1995, veranstaltet in Zusammenarbeit mit dem Institut für vergleichende Städtegeschichte an der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster, Marburg 1996; FEJTOVÁ, Olga – LEDVINKA, Václav – PEŠEK, Jiří (edd.), *Život pražských paláců: Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*, Praha 2009, v tom např. úvodní stať Jiřího Peška na s. 11-23; PILS, S. C., *Schreiben*.

⁵⁹ LICHTENBERGER, Elisabeth, *Die Wiener Altstadt: Von der mittelalterlichen Bürgerstadt zur City*, Wien 1977; TÁŽ, *Wien - Prag: Metropolenforschung*, Wien 1993.

⁶⁰ BUBEN, Milan Michael, *Czerninové z Chudenic*, Střední Evropa: Revue pro středoevropskou kulturu a politiku 7, č. 19, 1991, s. 143-148; KOBLASA, Pavel, *Czerninové z Chudenic: Stručné dějiny rodu a schematicismus rodových panství*, České Budějovice 2000; JURÍK, Pavel, *Dominia pánů z Hradce, Slavatů a Czerninů*, Praha 2010.

⁶¹ KALISTA, Z., Mládi; HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje: I. Kavalířská cesta a II. Cestovní deník*.

kapitola v knize Petry Vokáčové (i když velmi zdařilá).⁶² Pak už byly napsány jen dílčí sondy z pera Jana Nepomuka Assmanna, Davida Klímy či Lubomíra Slavíčka.⁶³

Posledním okruhem, o kterém se na tomto místě zmíním, je literatura, jejíž základem je výzkum korespondence. Jedná se o značně širokou oblast s různými badatelskými přístupy. Je možné sem zařadit již zmiňovanou práci Jiřího Kubeše o kavalírských cestách, ve které využívá dopisy mladých aristokratů rodičům a obráceně.⁶⁴ Podobně Rostislav Smíšek pracoval s desítkami tisíc dopisů, které se nějakým způsobem týkaly osudů Ditrichštejnů a Schwarzenberků v 17. a 18. století ve snaze vnést světlo to vztahů mezi špičkami aristokracie a jejím zapojením do struktur císařského dvora.⁶⁵ V obou případech se jedná o důkladné rozbory listů s cílem maximálního využití jejich informačního potenciálu, přitom je výsledný obraz doplňován o poznatky z deníků, instrukcí, účtů atd. Korespondencí šlechtice a panovníka se zabýval Petr Maťa,⁶⁶ písemným stykem nejvyšších duchovních zase Pavel Balcárek.⁶⁷

Z dosavadního textu vyplývá, že bádání o raném novověku, šlechtě, jejich obydlích a integraci k císařskému dvoru je v Čechách i ve světě na vzestupu. Nemůže se sice rovnat produkci knih a článků z moderních dějin, jedná se však o oblast historiografie, která prosperuje. Z nastíněných témat je patrné, že širě zájmu historiků raného novověku je značná. Aby také ne, vždyť je to doba přerodu v moderní společnost v níž sami žijeme.

2.2. Prameny

Korpus pramenů uložených ve fasciklech 756 a 757 v černínském rodovém archivu⁶⁸ obsahuje řádově několik stovek písemností.⁶⁹ Jednoznačně mezi nimi převládá korespondence,

---

⁶² VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 413-465.

⁶³ ASSMANN, Jan Nepomuk, *Svatební pohár Františka Josefa Czernina a Marie Isabely de Mérode-Westerloo*, Res Musei Pragensis: Měsíčník Muzea hlavního města Prahy 11, č. 1, 2001, s. 3-6; KLÍMA, David, *František Josef Czernin z Chudenic - krátce k jedné zajímavé osobnosti*, České památky: Časopis pro přátele památek a historie 13, č. 1, 2002, s. 8-11; SLAVÍČEK, Lubomír, *Černínové jako sběratelé a podporovatelé umění*, in: Týž (ed.), *Artis pictoriae amatores: Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Praha 1993, s. 131-169.

⁶⁴ KUBEŠ, J., *Náročná dospívání*.

⁶⁵ SMÍŠEK, R., *Císařský dvůr*.

⁶⁶ MAŤA, Petr, *Leopold I. a poslední Slavata: K osobní korespondenci panovníků raného novověku*, in: Ivan Hlaváček – Jan Hrdina (edd.), *Facta probant homines: Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 245-257.

⁶⁷ BALCÁREK, Pavel, *Z korespondence Carla Caraffy, nuncia na císařském dvoře v letech 1621-1628*, in: Tamtéž, s. 33-46.

⁶⁸ SOA Třeboň - JH, RAČ, pozůstalost Františka Josefa Černína, prov. fasc. 756 (Videň), korespondence Johanna Andrease Schneiderera z Vídně Františku Josefu Černínovi, 1693-1727; Tamtéž, prov. fasc. 757 (Videň), korespondence správce vídeňského paláce Johanna Andrease Schneiderera z Vídně Františku Josefovi Černínovi do Prahy, 1728-1734.

⁶⁹ Podle hrubých odhadů se jedná asi o 500 dopisů.

i když místy se objevují i jiné druhy dokumentů, zejména účty. K našemu tématu je stěžejní především korespondence mezi hrabětem Františkem Josefem Černínem a správcem jeho vídeňských nemovitostí Johannem Andreasem Schneidererem. Pro potřeby této práce byla použita větší polovina, tedy zhruba 250-300 dokumentů.

Úplně první dopis, o kterém můžeme s jistotou říci, že byl adresován Františku Josefovi Černínovi, je datován ve Vídni, 8. srpna 1717. Neposlal ho však správce Schneiderer jako většinu pozdějších listů, ale účetní krajské účtárny Johann Gottfried Bechner.⁷⁰ První zachovaný dopis z korespondence Schneiderer – Černín pochází až z 10. února 1719.⁷¹ Z předchozích let se také dochovalo mnoho dopisů, u kterých není určen adresát; v těchto případech se nejspíše jednalo o korespondenci černínských úředníků, kteří se navzájem znali a neměli potřebu se v každém dopise znovu oslovovat jménem nebo funkcí.

Nepřerušovaná a pravidelná korespondence mezi hrabětem a jeho úředníkem se však objevuje teprve v roce 1723 a pokračuje pak až do předčasné smrti hraběte o deset let později. Víceméně pravidelná korespondence mezi nimi ale fungovala zřejmě již dříve, minimálně od roku 1719. Soudím tak dle toho, že v dopisech z této rané fáze se objevují odkazy na listy, které se, alespoň v rodovém archivu Černínů v Jindřichově Hradci, nedochovaly. Z roku 1719 se zachoval pouze jediný dopis, z roku 1721 pak dva dopisy. Z let 1720 a 1722 se pak nezachoval dopis vůbec žádný (ani s jinými lidmi). Naopak strmý nárůst počtu dochovaných listů nastává v polovině 20. let 18. století, kdy se jejich frekvence ustálila na jednom až dvou dopisech týdně.

Většina dopisů má dvě až čtyři strany formátu větší A4 popsané německým novogotickým polokurzívním písmem. Dopisy ze všech uvedených let, s výjimkou těch z roku 1723, jsou originály, pouze z roku 1723 se jedná o koncepty.⁷² Některé listy rovněž obsahují post scriptum, a to buď jako součást dopisu nebo na zvláštním papíře. Rozsah P. S. přitom může být mnohdy i několik stránek.⁷³ V několika případech se také zachovaly originální obálky s pečetěmi.

Uvedená pramenná základna je specifická v tom, že se jedná o dosud nikým neprobádané a nepublikované dopisy. Svůj díl viny na tom nese i skutečnost, že černínský

---

⁷⁰ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 187, dopis Johanna Gottfrieda Bechnera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 8. srpna 1717 (nesprávně uloženo pod rokem 1733). Kromě toho, že byl J. G. Bechner účetním krajské účtárny o něm není nic dalšího známo.

⁷¹ Tamtéž, prov. fasc. 756, fol. 532, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 10. února 1719.

⁷² I v dalších letech se pak objevují koncepty dopisů, ale jen ojediněle.

⁷³ Např. SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 105-106, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 5. července 1727, P. S. Vlastní dopis zaujímá pouze jednu stranu, P. S. je sice na papíru menšího formátu, zato však popsaném hustě a oboustranně.

rodový archiv nebyl dosud moderně zinventarizován, proto je také v citacích uváděno pouze provizorní uložení. I z toho důvodu je text práce hojně protkán citacemi z dopisů, a to tak, že v hlavním textu je uveden český překlad, v poznámce pod čarou pak originální německé znění. Všechny citace jsou vyvedeny „kurzívou“ a opatřeny uvozovkami. Cizojazyčné výrazy zapsané v originále humanistickým písmem jsou pro odlišení vyvedeny běžným písmem, jako okolní text. Německé texty byly důsledně transkribovány se zachováním všech zvláštností originálního textu a tedy s minimálními zásahy editora, podle převažujícího úzu (psaní *undt*, *umb*, zkomolené tvary jmen apod.). Velká písmena a interpunkce byly doplněny dle současné normy. Hranaté závorky [] jsou v originále užity pro rozepsání zkratk nebo konců slov, v českém překladu pak pro doplnění chybějících slov z hlediska významu. Značka [...] je použita pro autorem vypuštěný text, případně jako naznačení toho, že text před nebo po citaci dále pokračuje. Pro autorské zásahy do textu nebo překladu mající vysvětlující a doplňující charakter je užito značky [pozn. F. V.].⁷⁴

---

⁷⁴ ŠTOVÍČEK, Ivan a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002; HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESARÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje: II. Cestovní deník*, s. 19-22 a 28-32; SPÁČILOVÁ, Libuše – SPÁČIL, Vladimír – BOK, Václav, *Glosář starší němčiny k českým pramenům*, Olomouc 2014.

3. Šlechtická korespondence barokní doby

„Od Vaší Excellence přišly včera ráno v 6 hodin po spěšném poslu dva dopisy, ...“⁷⁵

V předchozí kapitole byly popsány prameny využitě při psaní této práce. Jedná se zejména o dopisy a proto mi připadá vhodné se na tomto místě krátce zmínit o korespondenci. V nezákladnější rovině se korespondencí rozumí písemný styk dvou osob. Až do vynálezu telegrafu a telefonu v polovině 19. století se jednalo o jediný způsob komunikace na dálku. Produkty korespondence – dopisy – považujeme za tzv. egodokumenty. Podle Pavla Marka je egodokument každý dokument, který „zrcadlí osobnost pisatele.“⁷⁶ Zhruba od 80. let 20. století probíhá ve světové historiografii diskuze o tom, co jsou a co nejsou egodokumenty. Z počátku převládal názor, že egodokumentem je pouze písemnost, která je tvořena pisatelem a která tak o něm primárně vypovídá (osobní deníky, paměti, autobiografie). Postupem doby (zhruba od poloviny 90. let) však došlo ke značnému rozšíření pojmu, a tak se dnes mezi egodokumenty mohou řadit v podstatě jakékoli písemnosti poskytující sekundární nebo terciární výpověď o daném subjektu. Od této doby se mezi ně řadí i korespondence, která mnohdy nevypovídá jen o osobě pisatele, ale také nepřímou o lidech, kteří jsou v jejím rámci zmíněni, a tedy napomáhá k poznání života těchto jedinců.⁷⁷

Kultura psaní dopisů v barokní době se vyvinula ze zásad používaných již v antice a známých pak také ve středověku – *ars dictandi* nebo *ars dictaminis*.⁷⁸ Správný dopis obsahoval pět základních částí: zaprvé *salutatio* (pozdravení/oslovení), dále *exordium* (úvod), *naratio* (hlavní část - děj, příběh), *petitio* (závěr) a konečně *conclusium* (rozloučení/závěrečné oslovení). Nejednalo se samozřejmě o jediný způsob členění, některé vrcholně barokní dopisy rozeznávaly dokonce dvanáct částí.⁷⁹ V 18. století se pak produkce dopisů velmi zvýšila, proto

---

⁷⁵ „Von Euer Excell[enz] seindt mittelst einer Staffetam gestern fruhe umb 6. Uhr zwei Schreiben, [...] eingelangt“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 159v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. června 1726.

⁷⁶ MAREK, Pavel (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa: Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*, České Budějovice 2005, s. 22.

⁷⁷ K tomu KRUSENSTJERN, Benigna von, *Was sind Selbstzeugnisse? Begriffskritische und quellenkundliche Überlegungen anhand von Beispielen aus dem 17. Jahrhundert*, Historische Anthropologie: Kultur, Gesellschaft, Alltag 2, 1994, s. 462–471; PRCHAL, Vítězslav a kol., *Mezi Martem a Memorií: Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16.-19. století*, Pardubice 2011, s. 7-11; SCHULZE, Winfried, *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte? Vorüberlegungen für die Tagung „Ego-Dokumente“*, in: Winfried Schulze (ed.), *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte*, Berlin 1996, s. 11–30 (a další studie v tomto sborníku).

⁷⁸ FURGER, Carmen, *Briefsteller: Das Medium „Brieff“ im 17. und frühen 18. Jahrhundert*, Köln – Weimar – Wien 2010, s. 40.

⁷⁹ Tamtéž, s. 149.

ho také někdy nazýváme stoletím dopisů.⁸⁰ Již v 18. století se však začaly ozývat hlasy proti barokní přebujelosti v dopisech. Lidé jako Christian Fürchtegott Gellert (1715–1769), německý básník a filosof, prosazovali naopak jednoduchost a přirozenost.⁸¹ Po celý raný novověk byly vydávány příručky, které se zabývaly tím, jak správně takový dopis napsat. Mezi nejvlivnější patřily práce Augusta Bohseho a Jeana Pugeta de La Serre, které se v průběhu 17. a 18. století dočkaly mnoha vydání.⁸²

V raném novověku byl korespondenční styk stěžejním prostředkem komunikace. Byl dán potřebou informovat a být informován. Dopis se lišil podle postavení pisatele a adresáta. Jinak vypadala korespondence mezi sobě rovnými a jinak, pokud se jednalo o osoby nestejného společenského postavení. Kdo z nich byl výše postavený lze mnohdy zjistit již pouhým pohledem. Pokud psala níže postavená osoba osobě výše postavené, projevilo se to kromě poníženého stylu vyjadřování také tím, že pisatel začal psát dopis třeba od poloviny stránky a již tím vyjadřoval vůči adresátovi poníženost a odstup. Tyto normy byly sice závazné, nicméně bylo možné je porušit např. v případě, že dotyční si byli blízcí, i když zaujíмали různé postavení na společenském žebříčku.⁸³

V úředních psaních, ze kterých vycházím v rámci této práce, byly dopisy psány hned od vrchu papíru nebo jen s malým vynecháním a tónem sice uctivým, nicméně je na nich vidět, že dotyční se dlouhodobě znali, a navíc správce Schneiderer byl starší než hrabě Černín (zhruba o generaci). Musel se samozřejmě k hraběti jako ke svému pánovi chovat uctivě, měl však jako starší úředník poněkud jednodušší situaci. Věk bylo totiž něco, co raný novověk velmi ctil (v případě dvou stejně postavených osob měla přednost osoba starší apod.). Rovněž bylo také

---

⁸⁰ STEINHAUSEN, Georg, *Geschichte des deutschen Briefes: Zur Kulturgeschichte des deutschen Volkes*, díl II, 2. vyd., Dublin - Zürich 1968, s. 245, cit. podle VELLUSIG, Robert - BEYRER, Klaus, *Brief*, in: Friedrich Jaeger (red.), *Enzyklopädie der Neuzeit*, díl II, Stuttgart/Weimar 2005, s. 406-417, zde s. 410.

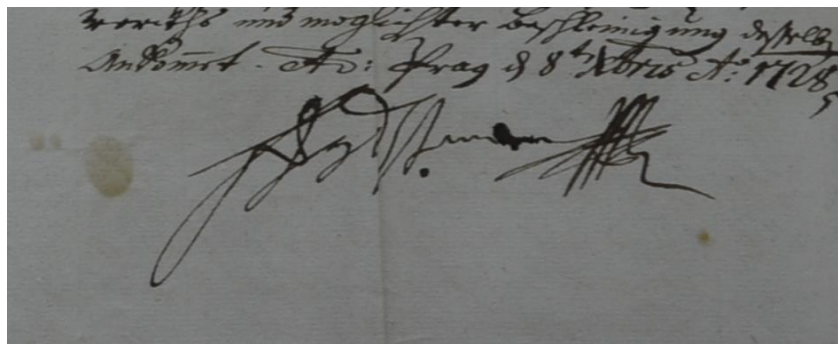
⁸¹ FURGER, C., *Briefsteller*, s. 171-172.

⁸² BOHSE, August, *Der allzeitfertige Brieffsteller oder ausführliche Anleitung wie so wohl an hohe Standespersonen, als an Cavalliere, Patronen, gute Freunde, Kauffleute und auch an Frauenzimmer ein geschickter Brief zu machen und zu beantworten. ...*, Frankfurt [am Main] – Leipzig 1690; LA SERRE, Jean Puget de, *Le Secretaire de la Cour, ou la Maniere d'escrire selon le Temps: Augmentée des Compliments de la Langue Française*, Paris 1623.

⁸³ K tomu např. MARŠÁLKOVÁ, Lenka, *Aristokratická korespondence doby vrcholného baroka – její specifika, problémy a možnosti výzkumu*, in: Ladislav Někvapil (ed.), *Kultura psaní v dějinách*, Pardubice 2016, s. 162-182. Dále srov. práce BASTL, Beatrix, *Formen und Gattungen frühneuzeitlicher Briefe*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert): Ein exemplarisches Handbuch*, Wien – München 2004, s. 801-812; BEYRER, Klaus – TÄUBRICH, Hans-Christian (edd.), *Der Brief: Eine Kulturgeschichte der schriftlichen Kommunikation*, Heidelberg 1996; CHARTIER, Roger et al., *Correspondence: Models of Letter-Writing from the Middle Ages to the Nineteenth Century*, Cambridge 1997.

běžné užívat v textu jinojazyčné výrazy, zejména z latiny nebo románských jazyků, zapsané většinou humanistickým písmem. Jejich užíváním dával pisatel najevo své vzdělání a rozhled.

Obr. 1. Autograf Františka Josefa Černína z Chudenic⁸⁴

V korespondenčním styku správce Johanna Andream Schneiderera s hrabětem Františkem Josefem Černínem vypadal typický dopis následovně.⁸⁵ Na prvním místě bylo vždy oslovení (tedy *salutatio*): „*Vaše Excellence, vysoce a dobře urozený říšský hrabě, milostivý pane, pane.*“⁸⁶ Přitom stačilo, aby pisatel opomněl zapsat dvakrát „pane“ a ihned by došlo ke snížení hraběcího majestátu, přestože bylo toto „pánkování“ kritizováno již v 16. století. I kdyby se na tomto místě nevyskytoval explicitní odkaz na to, že adresátem je hrabě (resp. říšský hrabě), lze tuto skutečnost poznat již podle oslovení „vysoce a dobře urozený.“ Takto mohl být osločován právě jen hrabě a nikoli třeba kníže, jemuž příslušelo oslovení vyšší, totiž *Durchlaucht* (jasnost) atp. Následuje většinou krátké zpravení o tom, že správce v pořádku obdržel psaní od hraběte nebo odkaz na skutečnost, kterou oznamoval v předchozím dopisu (*exordium*): „*Vaše Excellence byla mým posledním [dopisem] milostivě srozuměna, že ...*“⁸⁷ Další část dopisu (*naratio*) bývá nejdlejší a také zdaleka nejrozmanitější. Jsou zde zaznamenány všechny skutečnosti, které se ve Vídni (ale i jinde) děly a které správci stály za to, aby je zaznamenal. Nejčastěji se jedná o zprávy o pohybu císařského dvora a významných aristokratů, o věřitelích i dlužnících Františka Josefa Černína, ale také o počasí nebo o cenách obilí. Následuje závěr (*petitio*): „*Poníženě a nejmilostivěji se odevzdávám a zůstávám ...*“⁸⁸

⁸⁴ Černínův podpis můžeme rozklíčovat takto: „*F[ranz] J[oseph] g[raf] Tschernin m[anu] p[ropria]*“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 49v, rozhodnutí Františka Josefa Černína ve věci oprav vídeňského domu, Praha, 8. prosince 1728 (uloženo mezi 1727).

⁸⁵ Jako příklad budu používat dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi viz Tamtéž, fol. 181-182, Vídeň, 29. června 1726, P.S.

⁸⁶ „*Ihro Excell[enz] Hoch- undt Wohlgebohrner Reichsgraff gnädiger Herr Herr*“, Tamtéž, fol. 181.

⁸⁷ „*Euer Excell[enz] werden auß meinem Jüngsten gnädig ersehen haben, daß ...*“, Tamtéž.

⁸⁸ „*Worbei mich zu hohen gnaden unterthänig empfehle, und verhare ...*“, Tamtéž.

V poslední části (*conclusium*) se autor loučí závěrečnou poníženou formulí, která bezprostředně navazuje na předchozí, podpisem a datací: „... *Vaší excelenci poníženě věrný a poslušný Johann A. Schneiderer, vlastní rukou.*“⁸⁹ Všechny dopisy pak mají tuto (nebo velice podobnou) strukturu.

Stejně pestrá jako dopisy samy je i paleta přístupů, kterými je s nimi možné pracovat. Na následující odborný text byla nejčastěji aplikována metoda komparace. Tedy srovnání situace u Františka Josefa Černína a u jiných aristokratů. Bylo tak učiněno zejména v případě otázky malých panství kolem Vídně (kap. 5.3.) a poté u šlechtických úředníků a agentů (kap. 6.2.3. a 6.2.4.). Kde to umožnila pramenná základna, bylo použito i jiných, sofistikovanějších metod. To je případ kap. 6.3. o symbolické interakci šlechty a darech. Zde byly použity metodologické koncepty teorie kapitálů (Pierre Bourdieu) a mikrosociologie jednání a (sebe)prezentace (Erving Goffman).⁹⁰

---

⁸⁹ „[...] *Euer Excell[enz] unterth[änig] treuehorsambster Johann A. Schneiderer m[anu] p[ropria]. Wien den 29 Junij 1726*“, Tamtéž.

⁹⁰ BOURDIEU, Pierre, *Teorie jednání*, Praha 1998; GOFFMAN, Erving, *Všichni hrajeme divadlo: Sebe prezentace v každodenním životě*, Praha 1999.

4. František Josef Černín z Chudenic: základní kontury osobnosti a její doby

„a na to odvětil [Jeho] *Jasnost princ* [Evžen Savojský, pozn. F. V.] *těmito slovy: hrabě Černín je velká osobnost*, [podtrženo v orig. textu, pozn. F. V.] ...“⁹¹

Následující stručné vyprávění o postavě Františka Josefa Černína je zařazeno zejména kvůli kontextu. Pokud předkládaná práce pojednává o informační síti hraběte Černína, je vhodné se na tomto místě zmínit také o něm. Neboť rodina, do které se narodil a její postavení v rámci šlechtické obce, determinovaly do značné míry celý jeho pozdější život. Životní osudy tohoto předního aristokrata nejsou monograficky zpracovány, nejucelenějším je prozatím medailon v knize Petry Vokáčové.⁹²

Rod Černínů z Chudenic patří k starým českým šlechtickým rodům. Pocházejí z rozrodu prastarého panského rodu Drslaviců, podobně jako např. páni z Rýzemberka. První zmínky o rodu nacházíme již na konci 12. století, kdy základnu pozemkového majetku tvořily panství v západních Čechách, nicméně spolehlivě lze osudy Černínů sledovat až od 14. století. Až do počátku 17. století se jednalo v podstatě o nevýznamný rod, jeho členové nezastávali žádné významnější funkce ve státní správě ani v církvi. Situace se změnila teprve za života Heřmana Václava Černína (1576/79-1651), známého svými cestami na Blízký východ (Svatá země, dvě poselstva k tureckému sultánovi). Za svého dlouhého života nashromáždil značné jmění, které se stalo základem budoucího pohádkového bohatství Černínů. Sloužil postupně čtyřem císařům z habsburského rodu a za věrné služby byl také náležitě odměňován. Heřman Václav, pro odlišení s mladším příbuzným známý také jako Heřman starší, byl roku 1627 povýšen do hraběcího stavu a směl také založit fideikomis. Ne všichni členové rodu však měli takové štěstí. Některé linie, do kterých se rod v průběhu času rozvětvil, zůstávaly nadále chudé a odkázané na občasnou pomoc bohatších příbuzných.

Další vzestup rodu následoval po roce 1693, kdy Heřman Jakub Černín získal díky výhodnému sňatku s jednou z dědiček slavatovského dominia Marií Josefou nejdůležitější rodové panství Jindřichův Hradec.⁹³ Jejich syn František Josef, kterému je věnována i tato

⁹¹ „[...] undt zwar der Prinz Durch[laucht] habe gesprochen diese Worth [:] *der Graff Tschernin ist ein großes Subjectum*, [...]“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 401v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. srpna 1725.

⁹² VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 413-465.

⁹³ HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESARÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 69-73.

práce, se pak směl od roku 1716 nazývat vladařem domu hradeckého a chudenického, prestižním to titulem odkazujícím na kontinuitu s významným předbělohorským rodem pánů z Hradce. Za jeho života došlo k významnému ztenčení rodu, kdy se dospělí mužští potomci ze všech větví dali spočítat na prstech jedné ruky. Za svého života vlastní dospělé potomky neměl a tak podporoval příbuzné z chudších větví rodu (voják Děpolt Martin, úředník Jan Václav)⁹⁴ i příbuzné z jiných rodů, např. bratry Lažanské (mimo jiné financoval jejich kavalírskou cestu).⁹⁵ Tuto skutečnost můžeme také chápat jako určitou formu zemského patriotismu.⁹⁶

Po smrti Františka Josefa Černína na jaře roku 1733 došlo ke krachu černínských financí, který však byl díky vhodné poručnické správě za nezletilé Černínovy potomky, ale také vlivem enormního bohatství, kterým rod oplýval, zažehnán, a dědic hlavní části rodového majetku Prokop Vojtěch (1726-1777) tak mohl v dospělosti převzít prosperující dominium. Rod se pak v průběhu 18. a 19. století znovu velmi rozvětvil, a tak dnes opět existuje mnoho větví rodu. Všichni v současné době žijící Černínové mají také společného předka, kterým je právě František Josef.⁹⁷

Hrabě František Josef Černín z Chudenic (5. března 1697 Praha/6. března 1697 Vídeň – 6. března 1733 Vídeň)⁹⁸ z nedrahovické větve rodu se narodil s pomyslnou zlatou lžičkou v ústech. Jeho otec, hrabě Heřman Jakub Černín, byl jedním z nejbohatších mužů království.⁹⁹

---

⁹⁴ Děpolt Martin Protiva (asi 1680-1755), syn Františka Maxmiliána Černína z Chudenic a jeho druhé ženy Evy Františky, roz. Příchovské z Příchovic, pokud nebyl přítomen u vojska, pobýval občas v černínských palácích ve Vídni, viz VOKÁČOVÁ, P. *Příběhy*, s. 735, pozn. 1678. Janu Václavi (1667–1743) pomohl František Josef získat úřad novoměstského (1721) a později i staroměstského královského hejtmána (1729), viz Tamtéž, s. 440-441.

⁹⁵ Maxmilián Václav a Karel Josef Lažanští z Bukové, synové jeho sestřenice Marie Gabriely. Marie Gabriela Lažanská, roz. Černínová z Chudenic (asi 1688-1758) byla dcerou Tomáše Zachea, mladšího bratra Heřmana Jakuba Černína, viz Tamtéž, s. 735, pozn. 1677.

⁹⁶ K tomu METZNER, Ernst Erich, *Böhmisch-mährischer Landespatriotismus in deutschsprachigen Dichtungen des Mittelalters und der Neuzeit*, in: Ingeborg Fiala-Fürst (ed.), *Deutschböhmisches Literatur: Beiträge der internationalen Konferenzen in Olmütz, 13.-16. 11. 2000 und 25.-28. 4. 2001*, Olomouc 2001, s. 127-143; ŘEZNÍK, Miloš, *Historické formy kolektivních identit, moderní národ a teritoriální patriotismus: Úvod do problematiky*, in: Martin Elbel (ed.), *Limity a možnosti historického poznání: Sborník z cyklu přednášek*, Olomouc 2008, s. 145-156.

⁹⁷ BUBEN, M. M., *Czerninové*; KOBLASA, P., *Czerninové*, s. 5-7; OSN, sv. VI, Praha 1893, s. 623-627; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 413-415.

⁹⁸ HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 77, pozn. 172. Autoři se ohledně data narození přiklánějí spíše k 5. březnu 1697 v pražském Černínském paláci.

⁹⁹ Heřman Jakub Černín z Chudenic (1659-1710) byl významným českým aristokratem. Po absolvování kavalírské cesty a získání komornických klíčů se v poměrně mladém věku třiceti let stal nejvyšším maršálkem Království českého (jeden z nejvyšších zemských úřadů) a přes funkci nejvyššího hofmistra se dostal až na post nejvyšší – tj. na funkci nejvyššího purkrabí. I vzhledem k neustálým vysokým půjčkám císaři, které byly mnohdy vynucené, si od dvora udržoval určitý odstup a realizoval se tedy v úřadech zemské správy. Byl dvakrát ženatý, jeho první manželkou byla Marie Josefa Slavatová, dědička části slavatovského majetku, s kterou měl mnoho dětí, ale jen dvě se dožily dospělosti (František Josef a jeho starší sestra Marie Markéta, provdaná Valdštejnová). Podruhé se oženil pouhý rok před smrtí s Antonií Josefou Kuenburgovou, která mu porodila jediného syna Františka Antonína, viz Tamtéž, s. 66-104.

Byl to on, kdo v letech 1703 až 1704, v době nebývalé finanční krize po smrti hlavního židovského bankéře Samuela Oppenheimera a ve víru války o španělské dědictví, kdy hrozil státní bankrot, zapůjčil eráru astronomický jeden milion dvě stě tisíc zlatých. Jednalo se o největší jednorázovou částku, jakou kdy soukromá osoba císaři poskytla.¹⁰⁰ Matkou byla hraběnka Marie Josefa Slavatová, první manželka jeho otce, která mu věnem přinesla díl slavatovského dědictví.¹⁰¹

O matku přišel František Josef Černín v jedenácti, o otce ve třinácti letech. V době nezletilosti (1710-1717) spravovali dědictví po rodičích poručníci, kterými byli jeho již dospělá sestra Marie Markéta a její manžel, a shodou okolností jmenovec, František Josef z Valdštejna.¹⁰² Jednalo se o největší pozemkový majetek, jaký kdy Černínové (předtím i potom) vlastnili.¹⁰³ František Josef byl už jako dítě neduživý, v šesti letech těžce onemocněl blíže nespecifikovanou chorobou a zdravotní komplikace ho provázely celým jeho relativně krátkým životem.¹⁰⁴

V letech 1715-1717 absolvoval kavalírskou cestu po Evropě, při které navštívil mimo jiné Rakouské Nizozemí. Zde v Bruselu se seznámil se svou budoucí manželkou Isabelou Marií z Merode-Westerloo (1703-1780), kterou si ještě během kavalírské cesty, roku 1717, vzal za ženu. Jeho poručníkům se tato skutečnost příliš nezamlouvala, i když spíše proto, že se s nimi František Josef o plánovaném sňatku předem neporadil. Nad mladým Černínem totiž nestála žádná otcovská autorita a on si byl velmi dobře vědom toho, že až se z cesty vrátí, čeká ho doma plnoletost a převzetí majetku. A Isabela Marie byla partií více než výhodnou, to museli uznat i zprvu rozčarování poručníci.¹⁰⁵

---

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 81-82; VALENTA, A., *Lesk*, s. 28.

¹⁰¹ Marie Josefa (1667-1708) byla nejstarší dcerou Jana Jiřího Jáchyma Slavaty z Chlumu a Košumberka, viz HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 69-71.

¹⁰² Marie Markéta Černínová z Chudenic, provdaná Valdštejnová (1687/1689-1725) byla nejstarší dcerou hraběte Heřmana Jakuba Černína, její synové Jan František a František Josef pak dědili většinu valdštejnských majetků. Hrabě František Josef Valdštejn (1680-1722), starší syn Arnošta Josefa a bratr známějšího a bohatšího Jana Josefa Valdštejna. Působil v různých zemských úřadech – byl dvorským sudím království Českého (1714-1719) stejně jako později František Josef Černín a poté působil jako moravský zemský hejtman (1719-1720), viz Tamtéž, s. 73; HRBEK, Jiří, *Barokní Valdštejnové v Čechách: 1640-1740*, Praha 2013, např. s. 149-150, 296, vyobrazení Marie Markéty na s. 300; TÝŽ, *Proměny valdštejnské reprezentace: Symbolické síť valdštejnského rodu v 17. a 18. století*, Praha 2015, např. s. 308-311; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 416 a 728, pozn. 1628.

¹⁰³ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 416.

¹⁰⁴ HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 79.

¹⁰⁵ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 416-419. Isabela Marie z Merode-Westerloo byla dcerou Jeana Philippa hraběte z Merode markýze z Westerloo a Marie Terezy, roz. Pignatelli vévodkyně z Monteleone. V době svatby s Františkem Josefem Černínem jí bylo pouhých 14 let. Po předčasně manželově smrti (1733) se roku 1735 vdala podruhé za jeho nevlastního bratra Františka Antonína Černína (1710-1739). Ten však také brzy zemřel, měli spolu jedinou dceru Marii Ludmilu (1738-1790), která si vzala knížete Augusta Antonína Josefa Lobkovice a přinesla tak jeho rodu věnem Mělník, který rodu Lobkoviců patří s přestávkami dodnes, viz Tamtéž, s. 417; HOJDA, Z. -

Obr. 2. Portrét Františka Josefa
Černína z Chudenic¹⁰⁶

Po návratu z cest se hrabě Černín skutečně ujal dědictví po otci a začal budovat svou kariéru po vzoru předků. Díky štědrým půjčkám císaři měl mladý kavalír takřka všude dveře otevřené. Toto počínání mělo ovšem i své stinné stránky, které měl František Josef zanedlouho okusit na vlastní kůži. Zatím však nic nenasvědčovalo tomu, že i přebohatý Černín bude mít sám hluboko do kapsy. Počínaje rokem 1723 se však hraběcí finanční situace začala zhoršovat a vyvrcholila známým krachem financí po Černínově smrti o deset let později. Na vině bylo několik faktorů. Byly to obrovské a mnohdy nenávratné půjčky eráru již od dob Františkova otce, rozsáhlá stavební činnost, která dosáhla svého vrcholu právě na počátku 20. let a

---

CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub, I.*, s. 79; OSN, sv. VI, s. 626; KOPIČKA, Petr, *Správa velkostatku Mělník v 16. až 20. století (diplomatická studie z dějin patrimoniální a hospodářské správy)*, Porta Bohemica: Sborník historických prací 2, 2003, s. 24-78, zde s. 38 a 40.

¹⁰⁶ CHUDENICE A OKOLÍ, Czernin, František Josef z Chudenic, *Chudenice.eu* [online, cit. 2018-03-22], dostupné z: <http://www.chudenice.eu/chudenice/fr.asp?tab=snet&id=4439&burl=>.

v neposlední řadě okázalá reprezentace hraběte Černína jako předního aristokrata království. Navíc, na vysoké a časté půjčky si císař zvykl a udělal si z Černína svého druhu osobního bankéře a Františka Josefa tato role přestávala bavit (a to nejen kvůli vysychajícím zdrojům, ale i ze zdravotních důvodů). Tak podobně, jako kdysi jeho otec, i on (ne)dobrovolně rezignoval na úřady u dvora a soustředil se na kariéru v zemi.¹⁰⁷

Z dnešního pohledu není možné říci, zda v případě, že by Františku Josefovi byl dopřán delší život, by dosáhl na nejvyšší zemské úřady (podobně jako jeho otec). Pravda je taková, že se musel spokojit s titulem nejvyššího sudí dvorských lén a místodržitelským postem. Jeho politickou kariéru totiž zásadně určovaly objemy peněz, které byl schopen poskytnout státní pokladně. V momentě, kdy tohoto schopen nebyl, stal se pro vídeňský dvůr jaksí nezajímavým. Na oblíbenosti v nejvyšších patrech společnosti mu jistě příliš nepřidala ani kritika stávajícího stavu byrokratického aparátu v zemi. František Josef Černín, jako nepochybně inteligentní člověk, si byl vědom toho, že bezuzdné vydávání peněz k prosperitě nevede. Jako člověk své doby se ale nemohl zcela vymanit ze stereotypů, které daný věk determinovaly a které by bylo možné spolu s Alešem Valentou nazvat barokní marnotratností.¹⁰⁸

František Josef Černín z Chudenic přicestoval na poslední ze svých nečetných návštěv Vídně zhruba měsíc před smrtí. To víme ze dvou vyúčtování výdajů za cestu z Prahy do Vídně ve dnech 3.-10. února 1733, která sestavil jeho hofmistr Joseph Coquell.¹⁰⁹ V hlavním městě monarchie také v den svých 36. narozenin zemřel.¹¹⁰ Zanechal po sobě tři nezletilé potomky – dvě dcery a jednoho syna – přičemž dědici rodového majetku, Prokopu Vojtěchovi, bylo sotva sedm let. Poručnickou správu nad nimi vykonávala mladá vdova Isabela Marie. Mrtvé tělo Františka Josefa bylo převezeno zpět do Čech, Černínové totiž ve Vídni nikdy nedisponovali rodovou hrobkou.¹¹¹ Pohřben byl nejspíše v rodové kapli svatého Zikmunda v katedrále svatého

---

¹⁰⁷ Srov zjm. VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 443-455.

¹⁰⁸ Tamtéž; VALENTA, A., *Lesk*, zjm. s. 7-13.

¹⁰⁹ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 203, specifikace za cestu z Prahy do Vídně 3.–10. února 1733, celkem 8 zl. 40 kr., podepsán Joseph Coquell, hofmistr, Vídeň, 10. února 1733; Tamtéž, fol. 204, specifikace za cestu z Prahy do Vídně 3.–10. února, celkem 27 zl., podepsán Joseph Coquell, hofmistr, Vídeň, 10. února 1733.

¹¹⁰ Nebo den po narozeninách, viz pozn. 98. Usuzuje se tak např. z toho, že po sobě nezanechal závěť, viz VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 463.

¹¹¹ Ovšem pokud v hlavním městě monarchie zemřely malé děti, byly pohřbeny v chrámu svatého Štěpána. K tomu HENGERER, Mark, *Zur symbolischen Dimension eines sozialen Phänomens: Adelsgräber in der Residenz (Wien im 17. Jahrhundert)*, in Andreas Weigl (ed.), *Wien im Dreißigjährigen Krieg: Bevölkerung - Gesellschaft - Kultur - Konfession*, Wien 2001, s. 250-352.

Víta na Pražském hradě. Jeho srdce bylo v souladu s tradicí uloženo do rodové hrobky v Chudenicích.¹¹²

V době 20. a 30. let 18. století, do které spadá gros této práce, vládl na českém královském trůnu a ovšem i v Rakousku, Uhrách a Svaté říši římské národa německého císař Karel, toho jména šestý (1711-1740).¹¹³ Protože neměl mužského potomka, vytvořil tzv. pragmatickou sankci, díky níž mohla po něm na trůn nastoupit jeho dcera Marie Terezie, provdaná za Františka Štěpána I. Lotrinského.¹¹⁴ Problematiku nástupnictví ostatně zajímavě reflektuje ve svých dopisech i černínský správce Johann Andreas Schneiderer: „*Mimochodem, proběhl porod Jejího Veličenstva císařovny ..., a situace byla taková, že kdyby se narodil princ, probíhala by už od dnešního večera po tři dny slavnost, protože se však narodila princezna, konala se jen slavnost u dvora a jinak byl všude klid.*“¹¹⁵

Přestože byla první polovina 18. století naplněna válkami, zdá se období 20. let jako poměrně klidné. Snad kromě roku 1720, kdy došlo k „výměně“ Sardinie, získané ve válkách o španělské dědictví, za Sicílii. O španělské dědictví bylo tedy již dobojováno (válka probíhala v letech 1701-1714)¹¹⁶ a válka o polské následnictví (1733-1735) začala pak v roce Černínova úmrtí;¹¹⁷ války o dědictví rakouské se rozhořely až po císařově smrti (1740-1748).¹¹⁸ Po tzv.

---

¹¹² VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 464.

¹¹³ Karel VI. (1685-1740), poslední Habsburk v mužské linii. Jeho manželkou byla Alžběta Kristýna Brunšvicko-Wolfenbüttelská (1691-1750). K tomu VÁCHA, Štěpán – VESELÁ, Irena – VLNAS, Vít – VOKÁČOVÁ, Petra, *Karel VI. & Alžběta Kristýna: Česká korunovace 1723*, Praha 2009; VOKÁČOVÁ, Petra, *Karel VI.*, in: Marie Ryantová – Petr Vorel (ed.), *Čeští králové*, Praha – Litomyšl 2008, s. 433-449. K Habsburkům obecně HAMANNOVÁ, B., *Habsburkové*, Praha 1996, s. 205-209; ČORNEJOVÁ, Ivana – RAK, Jiří – VLNAS, Vít, *Habsburkové v českých dějinách: Ve stínu tvých křídel*, 2. vyd., Praha 2012, s. 134-147. Spíše kratochvilné noticky pak viz VOCELKA, K. – HELLER, L., *Soukromý svět*, zjm. s. 17-18, 25-27, 87-94, 116-118, 154 a 193. Hlavními syntézami k danému místu a době jsou: BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VESELÁ, Irena – VLNAS, Vít, *Velké dějiny země Koruny české*, sv. IX, Praha – Litomyšl 2011, zjm. s. 75-170; VEBER, Václav – HLAVÁČKA, Milan – VOREL, Petr – POLÍVKA, Miloslav – WIHODA, Martin – MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Dějiny Rakouska*, 5. dopl. a aktualiz. vyd., Praha 2010, s. 287-365; VOCELKA, Karl, *Geschichte Österreichs: Kultur – Gesellschaft – Politik*, Graz 2000.

¹¹⁴ Viz URFUS, Valentin, *19. 4. 1713 - Pragmatická sankce: Rodný list Podunajské monarchie*, Praha 2002.

¹¹⁵ „*Übrigens habe die Niederkunft Ihre May[es]t[ät] der Kayserin [...] worden, weillen die Publication wahr, daß wan[n] fruhe die glick[liche] Niederkunft mit einen Prinzen seye, das schon diesen Abent ein Illumination undt also 3 Tag nach einander gethan werden soll, weillen aber eine Princessin glick[liche] hervorkom[m]en, so ist nur Galla bey Hoff gewesen, undt hiermit alles still, [...]*“, SOA Třeboň - JH, RAČ, fasc. 756, fol. 419v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. července 1724. Uvedenou dcerou byla Marie Amálie (1724-1730), poslední dítě císařského páru, která zemřela v dětském věku, viz např. BRAUBACH, Max, *Karl VI., Kaiser*, in: Fritz Wagner (red.), *Neue Deutsche Biographie* (dále jen NDB), sv. XI, Berlin 1977, s. 211-218, zde s. 211-212.

¹¹⁶ K tomu nejnověji FALKNER, James, *The War of the Spanish Succession 1701–1714*, Barnsley (UK) 2015; dále PERNES, Jiří a kol., *Pod císařským praporem: Historie habsburské armády 1526-1918*, Praha 2003, zjm. str. 105-127; VLNAS, Vít, *Princ Evžen Savojský: Život a sláva barokního válečníka*, Praha – Litomyšl 2001.

¹¹⁷ SUTTON, John L., *The King's Honor & the King's Cardinal: The War of the Polish Succession*, Lexington (US) 1980.

¹¹⁸ HOCHEDLINGER, Michael, *Austria's Wars of Emergence: War, State and Society in the Habsburg Monarchy: 1683-1797*, London 2003; PERNES, J. a kol., *Pod císařským praporem*, zjm. str. 138-147; ze starší literatury GOLL, Jaroslav, *Válka o země Koruny České (1740-1742)*, I., Praha 1915.

válce prince Evžena (1716-1718), nazývané také třetí osmanskou válkou, kdy Habsburkové dobyli Bělehrad a Banát, byl klid i na uherské hranici.¹¹⁹

Karlova vláda znamenala pro české země novou a poslední vlnu rekatolizace. Panovník, který své mládí strávil ve Španělsku (jako titulární španělský král Karel III.) byl přesvědčeným katolíkem a jiná vyznání odmítal tolerovat. Nekatolíků se sice v českých zemích již nenacházelo mnoho, nicméně jich bylo víc, než byla katolická církev oficiálně ochotná připustit.¹²⁰ První polovina 18. století byla ovšem také ve znamení pozvolného hospodářského růstu spojeného zejména se zakládáním manufaktur (Jan Josef z Valdštejna v Horním Litvínově roku 1715, Jan Ludvík Harbuval-Chamaré v Potštejně roku 1754 a další).¹²¹ Není náhodou, že nové merkantilistické myšlenky byly sympatické i Františku Josefovi Černínovi, zvláště v období po roce 1723, kdy zejména vlivem neustálých a velkých půjček císaři, ale také nákladným životním stylem se pozvolna ukazovalo, že i černínské truhly, kdysi plné zlata, mají dno. Zmiňovaný Jan Josef z Valdštejna byl navíc Černínovým příbuzným a mezi oběma muži proudila čilá korespondence.¹²² Zájem Františka Josefa o ekonomický stav svých panství i celé země dokládá jeho účast v českém komerčním kolegiu, které se právě těmito otázkami zabývalo.¹²³

Do té doby nevídanou konjunkturou procházela také demografická situace. Kolem roku 1700 žilo v Čechách zhruba 1,5 milionu obyvatel, na Moravě přibližně 750 000. O půlstoletí později se v Čechách nacházelo již 2,1 milionu lidí, na Moravě pak necelý milion.¹²⁴ To byl velice zásadní faktor pro bohatnutí státu, mimochodem zcela v duchu merkantilistických myšlenek. Čím více lidí platilo daně, tím více se plnila státní kasa a tím více výdajů mohlo

---

¹¹⁹ HOCHEDLINGER, M., *Austria's Wars*, s. 194-197; ODENTHAL, Josef, *Oesterreichs Türkenkrieg 1716–18*, Düsseldorf 1938; VLNAS, V., *Princ*, s. 461-490.

¹²⁰ BĚLINA, P. – KAŠE, J. – MIKULEC, J. – VESELÁ, I. – VLNAS, V., *Velké dějiny*, sv. IX, s. 104-129; NEŠPOR, Zdeněk, *Čeští nekatolíci v 18. století: Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*, Ústí nad Labem 2007.

¹²¹ KLÍMA, Arnošt, *Manufakturní období v Čechách*, Praha 1955, s. 212-253, 334-337; BĚLINA, P. – KAŠE, J. – MIKULEC, J. – VESELÁ, I. – VLNAS, V., *Velké dějiny*, sv. IX, s. 255-268. Jan Ludvík Harbuval-Chamaré (1701-1764) z původem francouzského rodu usídleného ve Slezsku a v Čechách. Po ztrátě Slezska se natrvalo usadil v Čechách, r. 1751 byl povýšen na hraběte. Proslulost mu vynesly jeho plátenické manufaktury. Ve své činnosti byl podporován podobně smýšlejícím Rudolfem hrabětem Chotkem, viz PROVENIO: KNIHOVNA NÁRODNÍHO MUZEA, Harbuval-Chamaré, Jan Ludvík, hrabě, 1701-1764, *provenio.net* [online], © 2012 [cit. 2018-05-09], dostupné z: <http://provenio.net/authorities/57484>.

¹²² VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 446 a 453. Jan Josef z Valdštejna (1684-1731) patřil k nejbohatším českým šlechticům své doby; byl mladším bratrem Františka Josefa z Valdštejna, manželka Černínovy sestry Marie Markéty. Z jeho potomků ho přežila jen jedna dcera, takže jeho rozáhlý majetek dědili jeho synovci, tedy synové jeho bratra Františka Josefa, viz WURZBACH, sv. LII, Wien 1885, s. 225-226.

¹²³ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 453.

¹²⁴ BĚLINA, P. – KAŠE, J. – MIKULEC, J. – VESELÁ, I. – VLNAS, V., *Velké dějiny*, sv. IX, s. 207-208.

putovat armádě beztoho, aby se neúměrně zatížil státní rozpočet. Více lidí znamenalo v neposlední řadě více mužů pro potřeby válek poloviny 18. věku.

Je to ovšem i doba vrcholícího českého baroka. František Josef Černín zaměstnával přední umělce své doby, aby pracovali na projektech sloužících k upevnění slávy a moci rodu. Dvorním černínským architektem byl v této době František Maxmilián Kaňka, který výrazně zasáhl do poslední fáze výstavby hradčanského paláce, barokně přestavěl zámek v Krásném dvoře, ale vystavěl pro hraběte Černína například také kapli svatého Václava a svatého Jana Nepomuckého u zahradního paláce ve vídeňském Leopoldstadtu.¹²⁵ Pro Františka Josefa pracovali i přední sochaři a malíři doby, jako byli Matyáš Bernard Braun nebo Václav Vavřinec Reiner.¹²⁶

Nedílnou součástí života šlechty byla hudba, kterou provozovali jak profesionální hudebníci, tak sami jejich urození zaměstnavatelé. V první čtvrtině 18. století vrcholí barokní polyfonie, aby ji zhruba po roce 1720 vystřídal nový styl, prostý již barokní nabubřelosti a předznamenávající raný klasicismus.¹²⁷ Je doba zakládání zámeckých kapel a divadel, sloužících k produkci operní i činoherní. Dostatečně známé jsou příklady Jana Adama z Questenberku, kardinála Wolfganga Hannibala ze Schrattenbachu nebo Františka Antonína z Rottalu. O hudebním zájmu a nadání Františka Josefa Černína nemáme v podstatě žádné zprávy. Vzhledem k jeho postavení je pravděpodobné, že nějaké, alespoň teoretické základy hudební nauky mít musel. To ostatně patřilo k řádné šlechtické výchově. Zřejmě se však nejednalo o hlavní oblast jeho zájmu. Přesto můžeme jmenovat některé hudebníky, kteří v hraběcích službách působili. Zde mám na mysli především Jana Antonína Reichenauera (1694-1730), který byl krátce před svou smrtí v roce 1730 povolán Černínem jako varhaník do Jindřichova Hradce.¹²⁸ V následující kapitole se budu zabývat postavou správce Johanna Andrease Schneiderera, pisatele dopisů, na nichž stojí tato práce.

---

¹²⁵ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 448-449; HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub, I.*, s. 100-101.

¹²⁶ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 448.

¹²⁷ BĚLINA, P. – KAŠE, J. – MIKULEC, J. – VESELÁ, I. – VLNAS, V., *Velké dějiny*, sv. IX, s. 650-705.

¹²⁸ Tamtéž, s. 687.

5. Johann Andreas Schneiderer: černínský služebník

„Nejponíženěji děkuji Vaší Excelenci [F. J. Černínovi, pozn. F. V.] za zakoupení koně, který právě dorazil, ...“¹²⁹

Johann Andreas Schneiderer byl dlouholetý černínský úředník. O jeho původu ani osobním životě v podstatě nic nevíme. To bude platit i pro drtivou většinu dalších úředníků. Nevíme ani, z jaké země pocházel, zda byl českým Němcem, rodilým Vídeňákem nebo byl úplně odjinud. Jisté je jen to, že česky neuměl. Vidíme to ze zápisu místních jmen, která se v korespondenci tu a tam objevují. Tak zapsal název obce a panství Zdechovice jako „Sstechowitz“,¹³⁰ Komorní Hrádek pak jako „Cam[m]ernýhradeckh“¹³¹ atp. Dále je možné konstatovat, že byl ženatý.¹³² Kdo byla tato žena a zda se dočkali potomků, nelze na základě dostupných pramenů určit.

Na světlo jeho postava vystupuje na počátku roku 1693, tedy ještě za života Heřmana Jakuba Černína, kdy máme dochován jeho první dopis.¹³³ Dle svých vlastních slov působil od roku 1698 jako pracovník účtárny na zámku v Kosmonosech.¹³⁴ Nejpozději od roku 1703 pak působil jako kancelista,¹³⁵ resp. hospodářský kancelista,¹³⁶ od poloviny roku 1710 (po smrti Heřmana Jakuba Černína) pak jako správce vídeňského paláce (*Verwalter*).¹³⁷ Ve Vídni však

---

¹²⁹ „Übrigens erstatte Euer Excell[enz] vor daß g[nä]dig angeschaffte undt bereits angelangte Pferdt unterth[änig]ste Danckh, [...]“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 268r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 13. června 1725.

¹³⁰ Tamtéž, fol. 469r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 20. května 1724. Zdechovice tehdy čerstvě patřily hraběti Paarovi, dnes obec v okr. Pardubice.

¹³¹ Tamtéž, fol. 477r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. července 1724. Komorní Hrádek patřil Valdštejnům, žila a zemřela zde Černínova sestra Marie Markéta. Dnes je součástí obce Chocerady, okr. Benešov.

¹³² „[...] , mein Weib straffet ihme mehr dan ich, [...]“, Tamtéž, fol. 887r, dopis J. A. Schneiderera Josefě Procházkové, Vídeň, 22. listopadu 1710; „[...] , undt mein Weib hat auffsein höchste extremittet mittelst Versetzung eines Kleýds [Preis] 32 R. vorgestreckt, [...]“, Tamtéž, fol. 419r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. července 1724; „[...] , aber mein Weib hat Ihme kurtz abgefertiget, [...]“, Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 714v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 14. února 1731.

¹³³ Tamtéž, prov. fasc. 756, fol. 972, dopis J. A. Schneiderera neznámo komu, Praha, 22. února 1693.

¹³⁴ Tamtéž, fol. 326r a 328v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 20. října 1725.

¹³⁵ Tamtéž, fol. 946, dopis J. A. Schneiderera černínskému vrchnímu hospodářskému úřadu, Vídeň, 29. září 1703, kde je poprvé uveden jako kancelista.

¹³⁶ Tamtéž, fol. 892, dopis neznámo koho J. A. Schneidererovi, Senie (zřejmě město Senj v dnešním Chorvatsku, tehdy součást Habsburské monarchie), 3. července 1710.

¹³⁷ Ještě v dopise z 5. července je uveden jako kancelista (viz Tamtéž, fol. 895, dopis J. A. Schneiderera Jacobu Josephovi Richtersonovi, Vídeň, 5. července 1710), následně pak v dopise z 16. srpna je již uváděn jako správce (viz Tamtéž, fol. 872-873, dopis J. A. Schneiderera Jacobu Josephovi Richtersonovi, Vídeň, 16. srpna 1710). Heřman Jakub Černín zemřel 8. srpna 1710 v Černínském paláci v Praze na Hradčanech, viz HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESÁŘIKOVÁ, A., *Heřman Jakub, I.*, s. 101-104, zde s. 101.

působil nejpozději od roku 1701.¹³⁸ Po mnoha letech služby, na podzim 1725, žádal svého pána, tentokrát už Františka Josefa Černína, aby mu udělil titul inspektora (*Inspector zu Wien*) nebo hospodářského rady u Jacoba Josepha Richtersona, černínského rentmistra.¹³⁹

Zatímco při výkonu první funkce, jak již její název napovídá, by zůstal ve Vídni, v případě funkce druhé by zřejmě přesídlil do Čech. Rozhodl se pro první možnost. Zachovala se také jeho argumentace, proč o takové místo stojí. Jednak proto, aby ve Vídni požíval větší vážnost (vůči šlechticům, ale zřejmě i oproti ostatním úředníkům) a také, aby v tom byl pořádek, když jedná s výše postavenými lidmi. Uvádí případ hraběnky Collaltové,¹⁴⁰ která jeho dosavadní funkci, kterou on sám označuje jako hospodářský hejtman (*Wirtschaftshauptmann*), chápala jako funkci regenta.¹⁴¹ Nevím, kdy přesně byl dosavadní správce Schneiderer povýšen. Poprvé je nazýván jako inspektor v dopisu z jara 1728,¹⁴² s jistotou pak od 20. února 1731,¹⁴³ nicméně předpokládám, že jeho žádosti bylo vyhověno dříve než po třech, resp. pěti letech. V zásadě platí, že inspektor nebo regent je funkce vyšší než správce, tj. nemá na starosti jen jedno, ale např. více panství nebo celé dominium. Schneiderer však i předtím neměl (alespoň oficiálně) na starosti jen vídeňský svobodný dům, ale řešil i záležitosti týkající se zahradního paláce a panství Perchtoldsdorf. Z dopisů po roce 1725 také není patrné, že by se v jejich složení něco změnilo, takže lze uvažovat nad tím, že funkce inspektora měla být J. A. Schneidererovi pouze jakousi odměnou za celoživotní službu; jeho pracovní náplň zůstávala stejná. To hezky dokládá i František Josef Černín, když v pozdější době Schneiderera tituluje jako „*Mein Wiener Haus- und Wirthschafts Inspector*.“¹⁴⁴ Vzhledem k tomu, a také z důvodu přehlednosti, budu i v případech po roce 1725, resp. 1731, hovořit o J. A. Schneidererovi jako o správci.¹⁴⁵

---

¹³⁸ Z roku 1701 pochází první dopis datovaný ve Vídni. Dopisy z předchozí doby jsou datované v Praze, viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 967, dopis J. A. Schneiderera Jacobu Josephovi Richtersonovi, Vídeň, 12. září 1701.

¹³⁹ Tamtéž, fol. 326 a 328, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 20. října 1725. K Jacobu Josephovi Richtersonovi viz níže.

¹⁴⁰ Zřejmě Marie Eleonora, roz. Starhembergová, manželka Antonína Rombalda Collalta, viz WIßGRILL, sv. II, Wien 1795, s. 112.

¹⁴¹ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 326r a 328v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 20. října 1725.

¹⁴² Tamtéž, fol. 60v, dopis Gustava Fuchse [J. A. Schneidererovi], s. l., 10. března 1728 (uloženo mezi 1727). O osobě G. Fuchse není nic bližšího známo.

¹⁴³ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 723, dopis hraběte F. J. Černína J. A. Schneidererovi, Praha, 20. února 1731.

¹⁴⁴ Tamtéž, fol. 213r, dopis Leopolda Pechhoffmanna hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 23. května 1732.

¹⁴⁵ Nemůže být tedy pravda, že v době F. J. Černína byl J. A. Schneiderer jen správcem zahradního paláce v Leopoldstadtu a správcem vídeňského domu že byl Lorenz Höller (Heller), viz VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 736-737, pozn. 1685. Höller skutečně správcem vídeňského paláce byl, ale v době kolem roku 1695. Navíc, na počátku 18. století, je doložen jako kancelista dvorské komory, viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol.

O spokojenosti Černínů se Schneidererovými službami ostatně svědčí fakt, že ve službě zůstal i po celý život Františka Josefa Černína. Z korespondence mizí na konci roku 1734, tedy téměř dva roky po smrti svého pána.¹⁴⁶ Je však pravděpodobné, že pokud žil a sloužilo mu zdraví, byl zaměstnán i nadále u poručníků nezletilého Prokopa Vojtěcha Černína. To může potvrdit nebo vyvrátit až další výzkum v bohatém černínském archivu.

Působistěm Johanna Andream Schneiderera nebyla ale evidentně jen Vídeň. V určitých obdobích nám absence korespondence prozrazuje, že se oba muži, úředník Schneiderer a hrabě Černín, nacházeli na stejném místě, tudíž nebyl důvod si psát. Jedná se zejména o velkou cézuru mezi 25. srpnem 1723 a 19. dubnem 1724, tj. v době české korunovace císaře Karla VI.,¹⁴⁷ o dobu mezi 18. prosincem 1728 a 13. dubnem 1729,¹⁴⁸ následně o dvě kratší, zhruba dvouměsíční, období - od 12. září do 14. listopadu 1731,¹⁴⁹ kdy byl správce nemocný a od 9. července do 10. září 1732,¹⁵⁰ kdy byl F. J. Černín přítomen ve Vídni a konečně od 22. listopadu 1732 do 3. ledna 1733.¹⁵¹ Z hlediska povahy Schneidererovy práce se lze domnívat, že i v prodlevách, jejichž důvod se mi nepodařilo určit, se jednalo o cestu Františka Josefa Černína do Vídně, nikoli Johanna Andream Schneiderera do Čech (samozřejmě v případě, že důvod nebyl jinde). Výjimkou je výše zmíněná korunovace Karla VI., které se Černín osobně účastnil a se svým správcem si přitom nepsal, takže lze předpokládat, že se J. A. Schneiderer nacházel rovněž na českém území. O tom, co zde bylo náplní jeho práce, však prameny mlčí.

Drtivá většina dopisů je datována ve Vídni, ale najdou se zde i výjimky. Například na jaře 1731 absolvoval J. A. Schneiderer asi třítýdenní cestu na Moravu a v létě toho roku dvě kratší cesty po Rakousích. Jeho moravská cesta ho zavedla na panství Františka Josefa Heisslera z Heitersheimu.¹⁵² Po svém návratu do Vídně o tom hraběte Černína informuje slovy: „*Psaní*

960, dopis Lorenze Höllera [Jacobu Josephovi Richtersonovi], Vídeň, 22. listopadu 1702; LORENC, V. – TRÍSKA, K., *Černínský palác*, s. 117.

¹⁴⁶ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 88-89, dopis J. A. Schneiderera blíže neurčenému sekretáři, Vídeň, 8. prosince 1734.

¹⁴⁷ Tamtéž, prov. fasc. 756, fol. 498, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 25. srpna 1723; Tamtéž, fol. 454, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 19. dubna 1724.

¹⁴⁸ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 833 a 838, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. prosince 1728; Tamtéž, fol. 427-428, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 13. dubna 1729.

¹⁴⁹ Tamtéž, fol. 734-735, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. září 1731 a Tamtéž, fol. 740 a 739, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 14. listopadu 1731.

¹⁵⁰ Tamtéž, fol. 227, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 9. července 1732 a Tamtéž, fol. 240, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 10. září 1732.

¹⁵¹ Tamtéž, fol. 280-281, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 22. listopadu 1732 a Tamtéž, fol. 282, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 3. ledna 1733.

¹⁵² Hrabě František Josef Heissler z Heitersheimu (zem. 1753), syn polního maršála Donáta Heisslera z Heitersheimu a poslední mužský potomek rodu, v letech 1748-1753 moravský zemský hejtman. Na Moravě vlastnil panství Uherčice, Písečné a Chvalkovice, které ještě před smrtí prodal, viz KADICH, Heinrich von –

*Vaši vysoce hraběcí Excelence jsem ponížene obdržel včera po svém návratu z panství hraběte Heisslera, ...*¹⁵³ První rakouská cesta vedla pak na zámek Schrattenthal patřící baronu Antonínu Izaiášovi Hartigovi,¹⁵⁴ druhá na zámek Enzersdorf im Thale hraběte Ottokara Franze Jakoba Starhemberga.¹⁵⁵ Tyto Schneidererovy cesty byly zhruba týdenní a můžeme se domýšlet, že se týkaly některých urgentních záležitostí, které František Josef Černín nemohl vyřídit osobně a nejbližším schopným člověkem, který se k tomu nabízel, byl právě vídeňský správce. V případě hraběte Heisslera šlo o dluhy.¹⁵⁶

Ze zmínek v dochované korespondenci můžeme usuzovat, že J. A. Schneiderer fungoval v mnoha případech jako plnohodnotný hraběcí zástupce zmocněný k jednání s nejvýše postavenými lidmi: *„Na svátek [svatého] Bartoloměje pořádal Jeho Excelence pan hrabě Windischgrätz oslavu na svém zámku Trautmannsdorf v nové kapli. Hudba byla zajištěna císařskými muzikanty, nacházelo se zde mnoho kavalírů a mně se dostalo znovu (!) té cti, že jsem byl pozván a mohl se toho všeho účastnit, ...*¹⁵⁷ Jak je z předešlého úryvku patrné, nebylo to poprvé, a ani naposledy, co byl černínský správce na takovouto nebo podobnou společenskou akci pozván. V květnu 1729 čteme podobnou zprávu: *„Minulý pátek a sobotu pro mě poslal pan Scheuerer a pozval mě do Laxenburgu ... (kde mě venku před domem výtečně hostil) ...*¹⁵⁸ Toto pozvání na zahradní hostinu opět nebylo výrazem přátelství mezi oběma muži (a pokud

---

BLAŽEK, Conrad, *Der mährische Adel*, Nürnberg 1899, s. 44; KUBOVÁ, Tereza, *Interiérová výzdoba zámku v Uherčicích*, Brno 2015, diplomová práce, s. 11.

¹⁵³ *„Euer hochgräff[liche] Excell[entz] g[nä]dige Handzeillen, habe bey meiner Ruckhkunfft von denen Graff Haißlerischen Gütern gestern unterth[änigst] empfangen, [...]*“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 659v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 14. dubna 1731.

¹⁵⁴ Tamtéž, fol. 691v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, zámek Schrattenthal u Pulkau, 14. července 1731. Antonín Izaiáš Hartig (1681-1754) byl příslušníkem původně baronského, od roku 1735 hraběcího rodu. Přestože zastával „jen“ pozici říšského dvorského rady, jednalo se o velmi dobrého právníka, jehož služby vyhledávali mnozí urození kavalíři, mezi nimi i František Josef Černín nebo Jan Jáchym ze Žerotína. On sám a pak hlavně jeho mladší bratři a jejich potomci vlastnili statky v Čechách, např. Mimoň nebo Vartenberk, viz VOKÁČOVÁ, P. *Příběhy*, zjm. s. 131 a 428; WURZBACH, sv. VII, Wien 1861, s. 397. K jeho rakouskému panství viz pozn. 314.

¹⁵⁵ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 662r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, zámek Enzersdorf v Langenthalu, 8. srpna 1731. Hrabě Ottokar Franz Jakob ze Starhembergu (1681-1733) byl šlechtic a voják z předního rakouského rodu. Od roku 1730 generál polní zbrojmistr a vojenský velitel Prahy, o rok později se stal skutečným tajným radou. Jeho manželkou byla Maria Christine, roz. kněžna z Trautsonu. Jejich jediná dcera Maria Theresia Esther si vzala svého příbuzného Georga Adama, prvního knížete Starhemberga, viz WURZBACH, sv. XXXVII, Wien 1878, s. 189. K jeho rakouskému panství viz pozn. 320.

¹⁵⁶ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 659, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 14. dubna 1731.

¹⁵⁷ *„Am Fest Partholmae habe Ihre Excell[entz] Herr Graff v[on] Windischgrätz auff dero Schloß eine neue Cappell[e] zu Trautmanstorff daß erste Amt halt[en], und durch kayser[liche] Muhsicali alles hochbestell[t] laß[en], wo dan[n] verchiedene Gallvilir erschien[en], ich habe wieder eine will die Gnad[e] gehabt mitzukom[men], und all[en] diesen bejzusein, [...]*“, Tamtéž, prov. fasc. 756, fol. 256r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 28. srpna 1726.

¹⁵⁸ *„Verwichenen Freytag undt Samstag schickte der Herr Scheuerer an mich, undt infidirt mich nach Laxenburg zu kom[m]men, [...] (der mich außers Hauß manift gastirt) [...]*“, Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 403r a 406v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. května 1729.

bylo, tak nikoli v primární rovině). Pan Scheuerer byl dvorský rada a J. A. Schneiderer s ním řešil záležitosti týkající se svého pána, Františka Josefa Černína.¹⁵⁹

Ne vždy mohl ovšem Johann Andreas Schneiderer plnit Černínovy příkazy bezezbytku. Například když v polovině roku 1727 vážně onemocněl, nemohl spolupracovat s baronem Hartigem ve věci koupi panství na Moravě. O svém zdravotním stavu také hned, jak to bylo možné, informoval v dopise: „..., *potkalo mě neštěstí, že jsem na smrt onemocněl katarem a musel jsem zde* [poblíž Stockerau na panství ovdovělé baronky Rumlové, pozn. F. V.] *několik dní zůstat, ...*“¹⁶⁰ Přestože hovoří o smrtelné nemoci, nezanechala na něm zřejmě žádné následky, neboť se o ní již dále nezmiňuje. Vzhledem k věku ho však počínaje 30. lety začaly sužovat další zdravotní problémy a býval často nemocný. Nejčastěji svou nemoc uvádí pod obecnými názvy katar nebo horečka, takže si lze udělat jen mlhavou představu o tom, jaké nemoci starého černínského správce skutečně trápily. Tento stav vyvrcholil na podzim roku 1731, kdy se Johann Andreas Schneiderer cítil natolik nemocen a v důsledku toho neschopen vykonávat obvyklé úkony spojené se svou funkcí, že žádal hraběte Černína o uvolnění ze služby. Poukazoval přitom na své zásluhy v hraběcích službách během čtyř desítek let.¹⁶¹ Zřejmě se jednalo o něco vážnějšího, neboť po následující dva měsíce korespondenční tok mezi Vídní a Prahou ustal. Správce Schneiderer měl tuhý kořínek, takže se z nemoci dostal, zdravotní obtíže ho ale již neopustily. S postupujícím časem, vědom si vlastní smrtelnosti a pomíjivosti bytí, objevuje se téměř v každém dopisu naděje, která spočívá ve víře v Boha. Všechno zlé, co se jemu a jeho blízkým na tomto světě dělo, včetně nemocí, útoků věřitelů i vymáhání peněz od dlužníků, ale také nepřízně počasí, v tom všem se správce poroučel do rukou Božích s vidinou, že „*dá Bůh a bude lépe.*“¹⁶²

Po dalším uzdravení na začátku roku 1732 píše v dopise hraběti Františku Josefovi: „*Vyjadřuji ponížený dík, že si Vaše Excellence přeje, abych byl zdravý, [Váš] milostivý soucit je pro mě důležitý. Dnes jsem byl již opět při síle a mohl jsem Vám napsat tento ponížený dopis,*

---

¹⁵⁹ O tom podrobně v dopise: Tamtéž, fol. 403-404 a 406, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. května 1729.

¹⁶⁰ „[...], *so hat mich daß Unglickh getroffen, daß ich an einen Steckh Cathar töd[lich] kranckh worden, und mich einige Tag da auffhalten müssen, [...]*“, Tamtéž, prov. fasc. 756, fol. 39r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 27. srpna 1727.

¹⁶¹ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 734-735v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. září 1731.

¹⁶² „*Gott gebe daß beßere.*“ Tuto a podobné fráze používal pochopitelně i dříve, ale počínaje třicátými lety je začal věleňovat do téměř každého dopisu, někdy i víckrát než jednou, viz např. Tamtéž, fol. 456r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 30. srpna 1730; Tamtéž, fol. 691v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, zámek Schrottenthal u Pulkau, 14. července 1731; Tamtéž, fol. 230r a 232v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 13. září 1732; Tamtéž, fol. 178v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 4. února 1733; a mnohé další.

...¹⁶³ Jednalo se však jen o částečné uzdravení, neboť již v únoru si opět stěžuje na chatrné zdraví a uvádí, že se mu horečka vrací i pětkrát denně.¹⁶⁴ Správci evidentně ubývalo sil, ale nejednalo se ještě o tak závažné problémy, aby nemohl řádně vykonávat svou činnost. Přesto se hrabě Černín rozhodl (a možná i na Schneidererovu vlastní žádost), že mu pošle do Vídně revidenta Koutzela, aby mu byl k ruce.¹⁶⁵ Správce Schneiderer si tehdy zřejmě zažil krušné chvíle – i když se jeho stav zlepšil, nemoc ho stále zcela neopouštěla a slibovaný pomocník dorazil až v polovině března.¹⁶⁶ S postupujícím jarem pak nemoc odezněla úplně, nicméně onemocněl pro změnu František Josef Černín, takže nemohl přijet do Vídně v původně předpokládaném termínu.¹⁶⁷ Na rozdíl od vídeňského správce se zdraví hraběte bude již jen zhoršovat.

Schneidererova pozice byla mnohdy obtížná v tom smyslu, že musel odmítat (a mnohdy velmi důrazně) nabídky a přání jiných aristokratů, které nebyly v souladu s přáním jeho zaměstnavatele, Františka Josefa Černína. Jako úředník, byť vysoce postavený, se musel pochopitelně k šlechticům, kteří stáli v hierarchii vysoko nad ním, chovat s patřičnou úctou, což se nejednou ukázalo jako problematické. A to i v případě, že daný šlechtic nejednal s černínským správcem osobně, ale skrze svého služebníka. Správce Schneiderer se tak v podstatě bez ustání nacházel mezi dvěma mlýnskými kameny a jeho počínání tak muselo být nanejvýš opatrné. Jeho výhodou bylo, že jako starý zkušený úředník měl již jistou erudici v řešení nejrůznějších problémů, přesto byly jeho zkušenosti každodenně podrobovány novým a novým výzvám. Uvedu zde jen příklad z března 1731: „*Dnes za mnou poslal pan hrabě Šlik svého hofmistra [s žádostí], zda si smí u nás ustát své koně do doby, než budou jeho stáje opraveny, jak o tom již psal Vaší vysoce hraběcí Excelenci. Nepochyboval jsem [že je to pravda], ale zároveň jsem o tom neměl žádné zprávy [od Vás]. Odpověděl jsem tedy, že bez svolení Vaší Excellence to nemohu udělat, ...*¹⁶⁸ Že byl hrabě Šlik s takovou odpovědí pramálo

---

¹⁶³ „*Indessen erstatte unterthänigen Danckh, daß Euer Excell[entz] meiner Gesundheit willen, daß g[nä]dige Mitleid mir bedeüttet, ich bin zwar heuth wieder so viel auff undt in Kräfte diesen unterth[änigen] Bericht abzustatten, [...]*“, Tamtéž, fol. 256v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 19. ledna 1732.

¹⁶⁴ Tamtéž, fol. 292r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 6. února 1732.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž, fol. 264v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 15. března 1732.

¹⁶⁷ Tamtéž, fol. 298r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 26. března 1732.

¹⁶⁸ „*Es hat heünth Herr Graff von Schlickh seinem Hoffmeister an mich geschicket, wie daß er Euer hochgräff[liche] Excell[entz] geschrieben, seine Pferde in Stall so lang einstellen zu dörfffen, bies daß er seinen wurde repariret haben, hete zwar kein Antwort, aber ich solte kein bedenckhen haben, dieße seine Pferde einzunehmen. Ich beantwortete, das es ohne Euer Excell[entz] befehl nicht thun dörfffte, [...]*“, Tamtéž, fol. 766v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 17. března 1731. Jednalo se nejspíše o hraběte Františka Jindřicha Šlika (1696-1766), dědice šlikovského majorátu. Ve 20. letech 18. století zastával místo rady u české dvorské kanceláře, později ve 40. letech post nejvyššího maršálka království českého, viz WURZBACH, sv. XXX, Wien 1875, s. 116.

spokojen, je víc než jisté. Nemohl s tím však nic dělat, neboť správce jednoduše nemohl v takovýchto věcech rozhodovat samostatně bez toho, aniž by k tomu dostal od hraběte Černína svolení.

Vůbec nejbližší pozici Johanna Andrease Schneiderera (a to jak titulaturou, tak náplní práce) byli správci dalších budov v Černínově vlastnictví. Zejména se jednalo o správce černínských paláců v Praze. Opět neexistovala jediná osoba, která by spravovala všechny pražské nemovitosti. Víme minimálně o správcích hradčanského a malostranského paláce, přičemž nejvýznamnější pozice náležela správci hlavní pražské městské rezidence – rodového paláce na Hradčanech. Kromě výše zmíněného Vondry (2. polovina 20. let 18. století) se na tomto postu vystřídal řada osob, vesměs již zkušených úředníků. Zhruba od poloviny 80. a pak v 90. letech 17. století to byl Jan Jindřich Hennigsen, bývalý komorník Heřmana Jakuba Černína na jeho kavalírské cestě. Víme o něm, že pocházel z Hannoveru, a že byl celý život přesvědčený luterán.¹⁶⁹ Na počátku 18. století byl správcem hradčanského paláce Jan Jiří Pleiner.¹⁷⁰ Správcem malostranského paláce¹⁷¹ byl pak v době narození Františka Josefa Černína Jan František Steinmetz.¹⁷²

Pro srovnání je možné uvést příklady úředníků (správců paláců a panství) jiných aristokratických rodů, kde byla situace podobná. Správcem vídeňského paláce knížete Ferdinanda z Ditrichštejna byl v druhé polovině 17. století Jiří Vojtěch Felix Novodvorský. Práci vykonával z titulu hofmistra, což jen opět ukazuje na nejednotnost užívání úřednické titulatury.¹⁷³ Stejná byla situace i u Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku, který měl ve stejné době ve vídeňském paláci rovněž hofmistra, jehož jméno ale není známé.¹⁷⁴ Potřeba informovanosti doléhala i na jedince, kteří se (alespoň v určité fázi života) politického života neúčastnili. Výmluvný je případ Jana Adama z Questenberku, který se po roce 1735 definitivně stáhl z veřejného života a dožil na svých statcích, zejména na zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou. Přitom i poté mu Jan Jiří Hoffmann, hofmistr jeho vídeňského paláce v Johannesgasse, zasílal dvakrát týdně dopisy.¹⁷⁵ Mohlo se také stát, že z různých důvodů zastával jeden člověk více

---

¹⁶⁹ LORENC, V. – TRÍSKA, K., *Černínský palác*, s. 107; HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESARÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 126-128.

¹⁷⁰ TRÍSKA, K., *Černínský palác*, s. 40.

¹⁷¹ Malostranským palácem je nejspíše míněn tzv. Sterneggovský palác, viz kap. 6.3.2.

¹⁷² VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 727, pozn. 1622.

¹⁷³ PUNČOCHÁŘ, R., *Turecké obléhání*, s. 2.

¹⁷⁴ STOLIČKA, Ondřej, *Zásobování schwarzenberské domácnosti ve druhé polovině 17. století*, České Budějovice 2013, diplomová práce, s. 26-30 a 58-65.

¹⁷⁵ SMÍŠEK, Rostislav, *Jan Adam Questenberg mezi Vídní a Jaroměřicemi*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Šlechta (= Opera historica 10)*, s. 331-354.

postů najednou, a to mnohdy i v případě, že místa výkonu práce byla od sebe značně vzdálená. Příkladem může být gallasovský úředník Johann Heinrich Dienebier (1677-1748). Ten měl ze své funkce hofmistra na starosti vídeňský palác (známý jako Ditrichštejnský, později Lobkovický) i Gallasovský palác v Praze (dnes Clam-Gallasův palác na Starém Městě). Dienebier navíc nebyl jen ve službách Gallasů, ale byl rovněž stavebním písařem Pražského hradu.¹⁷⁶

Situace v Praze je celkem dobře probádána především pro období před Bílou horou. Páni z Hradce zde měli svého nejvyššího zástupce, který se nazýval prostě „úředník“, Rožmberkové nazývali obdobnou funkci „hospodář“ či „hejtman.“ Jejich úkolem byla starost o pražský dům, resp. domy, o vinice a přilehlé hospodářské dvory.¹⁷⁷ Rožmberkové si své pražské hospodáře vybírali z řad měšťanů svých jihočeských měst. Jmenujme zde např. nechvalně proslulého Jana Ledenického (1596-1599) nebo Jana Libru ze Soběnova (1604-1609).¹⁷⁸ Náplň práce a moc, kterou tito lidé disponovali se příliš nezměnila ani o více než sto let později, kdy podobnou funkci zastával ve Vídni pro Černína J. A. Schneiderer.¹⁷⁹

U Kinských se v pozdější době pozice nazývala pražský domovník a zastával ji Petr Fabri.¹⁸⁰ I nepříliš významný a bohatý Ferdinand Jan Verdugo měl v pražských městech tři domy, z nichž každý měl svého správce. Zajímavé je, že tyto správce ani osoby, kterým byly domy pronajímány hrabě zpravidla vůbec osobně neznal a komunikoval pouze s vrchním správcem Augustinem Pichlerem, který pak zařizoval vše ostatní. Pichler fungoval také jako stálý hraběcí právní agent. Pichlerové byli úřednickým rodem, který sloužil Verdugům po několik generací, podobně jako Černínům Procházkové.¹⁸¹ Nejvyššímu dvorskému maršálkovi Jeronýmu Colloredovi dohlížel na pražský palác správce Matyáš Ledsebe¹⁸² a na opočenský

---

¹⁷⁶ KRUMMHOLZ, M., *Gallasovský hofmistr*.

¹⁷⁷ K tomu viz kap. 6.4.

¹⁷⁸ STEJSKAL, Aleš – BASTL, Milan, *Vzestup a pád rožmberského úředníka*, Historický obzor 6, č. 5-6, 1995, s. 118-123; KUBEŠ, J., *Jan Libra*. Jejich souvislou řadu máme k dispozici počínaje rokem 1594; od té doby do smrti Petra Voka z Rožmberka v roce 1611 se na tomto postu vystřídal celkem sedm osob, viz KUBEŠ, Jiří, *Rosenbergica 3: Mezi hlavní měšťskou a venkovskou rezidencí. Komunikace Petra Voka z Rožmberka s pražskými hospodáři (1594-1611)*, Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C (Faculty of Humanities) 9, 2003, s. 43-53, zde s. 44, pozn. 6. Zde poté i odkazy na další příklady z rodu Švambergů, Novohradských z Kolovrat, Lobkoviců.

¹⁷⁹ K pracovním povinnostem městských správců viz KUBEŠ, J., *Rosenbergica 3*, s. 44-45.

¹⁸⁰ KUBEŠ, J., *Reprezentační funkce*, s. 326-327. Instrukce pro pražského domovníka, jejíž edice je součástí Kubešovy disertace, byla vydána v Bratislavě, ovšem bez datace, a tudíž nevíme, o kterého Kinského se jednalo.

¹⁸¹ BURIÁNKOVÁ, Michaela, *Pražský agent Ferdinanda Jana Verdugo ve druhé půli 17. století*, Pardubice 2010, bakalářská práce, s. 15-16 a 30-36.

¹⁸² MARŠÁLKOVÁ, Lenka, *Jeroným Colloredo v první čtvrtině 18. století: Příspěvek k informačním a sociálním sítím barokního aristokrata*, Pardubice 2011, diplomová práce, s. 96, pozn. 402. Korespondence je uložena v prozatím nezpracovaném Rodinném archivu Colloredo-Mansfeldů ve Státním oblastním archivu v Zámruku.

zámek domovník (*Hausmeister*) František Karel Rubeš.¹⁸³ Ve valdštejnských službách se ve 20. letech 18. století nacházel Jan Michael Ham, správce pražského paláce a později i radní Malé Strany, který rovněž fungoval jako agent.¹⁸⁴

Nejvyšší funkcí ve správním aparátu šlechty byl správce všech panství daného aristokrata. U Rožmberků se tento nejvyšší představitel dominia a přímý zástupce vrchnosti nazýval regent. Funkci zastávali většinou šlechtici – rytíři, zemani, někdy i erbovníci. Tuto „tradiční“ pak vidíme také u jiných rodů, hlavně u těch spjatých z jižními Čechami, tj. Slavatů a později i Černínů.¹⁸⁵ V 2. polovině 16. století se ve funkci rožmberského regenta nacházel známý rybníkář Jakub Krčín z Jelčan, jeho nástupcem se pak stal Jiří Homut z Harasova.¹⁸⁶ Slavatové zase měli vrchního hejtmana. V době Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka jím byl Jan Unčovský z Rosenportu (1629),¹⁸⁷ ve 30. letech 17. století pak tuto vrcholnou funkci zastával Hynek Ladislav Vejtmiler z Vejtmile (Veitmiller z Veitmille, zem. 1647) ze zchudlého panského rodu. Současně s touto vysokou funkcí byl i hejtmanem panství Telč.¹⁸⁸ Jeho práce byla v mnohém podobná práci Schneidererově – doručoval dopisy, nakupoval potraviny a staral se celkově o hospodářskou situaci svěřeného území. Informace pouze proudily opačným směrem; v tomto případě byl úředník přítomen v centru dominia v jižních Čechách, zatímco nejvyšší kancléř českého království Slavata byl služebně vázán ve Vídni.¹⁸⁹

Tři generace rodu Gallasů spoléhaly na Kristiána Karla z Platz a Ehrenthalu (1663-1722). Původem syn soukeníka z Liberce se již před třicátým rokem života stal postupně hejtmanem frýdlantského a libereckého panství, od roku 1699 pak stál v čele gallasovské správy jako vrchní hejtman (inspektor).¹⁹⁰ Jeho nezřízeným ambicím, které ho dovedly až k rytířskému titulu (1706) hrála do karet skutečnost, že ani jeden z jeho zaměstnavatelů nebyl s to ho řádně kontrolovat. František Ferdinand Gallas byl v době, kdy ho přijímal do svých služeb, již starý a nemocný muž, jeho syn Jan Václav působil dlouhodobě ve Vídni a jako diplomat v cizích zemích a ve správě statků nechával svému hejtmanovi volnou ruku, a konečně jeho syn Filip

---

¹⁸³ Tamtéž, s. 70, pozn. 293.

¹⁸⁴ HRBEK, J., *Hledat a nalézat*, s. 326.

¹⁸⁵ KOPIČKA, P., *Správa*, s. 34.

¹⁸⁶ STEJSKAL, A., *Matyáš Fuch*, s. 27-28.

¹⁸⁷ KUBEŠ, Jiří, *Vilém Slavata a jeho hejtmáni: K anatomii prestiže raně novověké šlechty*, *Historický obzor* 12, č. 3-4, 2001, s. 70-75, zde s. 73, pozn. 27.

¹⁸⁸ Hejtmanem na Telči byl již před rokem 1616, následně v letech 1623-1625 spoluregent dominia, viz Tamtéž, s. 70.

¹⁸⁹ Tamtéž; HRDLIČKA, J., *Vilém Slavata*, s. 187-200.

¹⁹⁰ V rámci Andělovy studie jsou termíny užívány jako synonyma. Oproti tomu správce panství je vnímán jako nižší hodnost oproti hejtmanovi, viz ANDĚL, Rudolf, *Kristián Karel z Platz a Ehrenthalu v čele správy gallasovských statků (1690-1722)*, in: Marie Vojtíšková (ed.), *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v severních Čechách*, Praha 1980, s. 123-139.

Josef byl v době smrti otce ještě nezletilý. Hlavní osobou, se kterou byl vrchní hejtman Kristián Karel v kontaktu, tak byla dlouhověká manželka Františka Ferdinanda Gallase, Johanna Emerenciána (1643-1735). Ta postupem času začala prohlédat některé jeho nekalé praktiky, tak podobné příkladům rožmberských úředníků, nicméně hotové peníze, které hraběcí rodina nutně potřebovala, uměl shánět na výbornou, takže jejich pravá podstata se ukázala až po jeho smrti. Kromě neukojitelné hrabivosti nechvalně proslul také svou tvrdostí vůči podřízeným úředníkům i poddaným, kteří byli vedle hraběcí pokladny druhým významným zdrojem jeho příjmů, a to takovým způsobem, že se v průběhu 18. století dostal až do lidového vyprávění.¹⁹¹

Černínové tedy mohli mluvit o štěstí, že jim sloužili lidé, jako byl Schneiderer, který žádné nekalé praktiky neprováděl a pokud ano, není o nich nic známo. Inspektorem se nazýval také nejvyšší představitel správy u Valdštejnů. V době nepřítomnosti Františka Josef Černína krátce po jeho zplnoletnění (1717-1718) byl valdštejnský inspektor Jiří Stanislav Bubák pověřen vedením i jeho statků.¹⁹²

O úroveň níže se nacházela funkce hejtmana panství. Pokud zůstaneme na panstvích, která později patřila Černínům, ale podíváme se opět do starší doby, působil na této pozici Adam Lipovský z Lipovice (zem. 1636), hejtman Jindřichova Hradce v letech 1628-1630 a příslušník rodu, který sloužil už pánům z Hradce v 2. polovině 16. století.¹⁹³ Hejtmanem mělnického panství, které měli Slavatové, stejně jako později Černínové, v zástavě od krále, byl v této době Václav Matyades.¹⁹⁴ Vzhledem k nepřiliš obvyklému jménu ho snad můžeme považovat za potomka (syna?) někdejšího vlivného rožmberského pražského hospodáře Adama Matyadese.¹⁹⁵ V určitých, spíše výjimečných, situacích se správci nebo jinými vysokými úředníky šlechtického velkostatku mohli stát synové majitele. Mladí šlechtici tak sbírali první cenné zkušenosti s řízením hospodářství, případně se jednalo o jedince, kteří rezignovali na svou další kariéru. Takovými případy jsou synové Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka – starší Adam Pavel se po roce 1633 stal správcem Jindřichova Hradce, mladší Jáchym Oldřich správcem na Telči.¹⁹⁶

---

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² TRÍSKA, K., *Vývoj*, s. 370.

¹⁹³ KUBEŠ, J., *Vilém Slavata*, s. 70.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 71.

¹⁹⁵ Původem měšťan z Veselí nad Lužnicí, pražským hospodářem od r. 1599, viz STEJSKAL, Aleš, *Finanční zpronevěry a jejich funkce v politické a kulturní reprezentaci vrchnostenské byrokracie v Čechách na přelomu 16. a 17. století*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 82-94, zde s. 85-86.

¹⁹⁶ KUBEŠ, J., *Vilém Slavata*, s. 74-75.

Správce colloredovského panství Opočno byl František Josef Wallprecht. S ním si dopisovala manželka zemřelého Jeronýma Colloreda, Jana Šarlota Karolína, rozená Kinská z Vchynic a Tetova.¹⁹⁷ Valdštejnům pak sloužil jako správce panství Dobrovice Johann Georg Neuerer.¹⁹⁸ Na české poměry neobvyklá situace nastala u Lobkoviců. Od roku 1623 držitelé knížecího titulu, vlastnili panství i za hranicemi českého království, konkrétně v Horní Falci (dnes známé jako Neustadt-Störnstein). Václav Eusebius, druhý kníže z Lobkovic, se oženil s dcerou rýnského landkraběte Augustou Sophií, a tedy protestantkou. Jako taková nesměla z nařízení císaře Leopolda I. k vídeňskému dvoru a zůstávala tak na manželových německých statcích. Protože Václav Eusebius pobýval po většinu dospělého života služebně ve Vídni, starost o venkovské statky připadla úředníkům – a manželce. Na čas tak bylo z Horní Falce řízeno celé lobkovické dominium (vrchním hejtmanem byl Georg Kheil). Vrchním správcem¹⁹⁹ panství Neustadt-Störnstein byl v letech 1656-1675 Christoph Philipp Zickel (1625-1675), také protestant.²⁰⁰

Následující výklad je rozdělen to čtyř kapitol, rozdělených podle důležitých informačních rovin a také s ohledem na výpovědní hodnotu pramenného korpusu. V první kapitole této části práce se budu zajímat hlavně o rezidenční a správní síť hraběte Černína, v druhé o jeho síť informační, ve třetí se zabývám vztahem patrona a klienta a konečně ve čtvrté se pokouším o nastínění témat, které byly z hlediska korespondence důležité a díky kterým je možné si udělat obrázek o každodenním životě ve Vídni v 1. čtvrtině 18. století.

---

¹⁹⁷ MARŠÁLKOVÁ, L., *Aristokratická korespondence*, s. 165, pozn. 14.

¹⁹⁸ HRBEK, J., *Hledat a nalézat*, s. 327.

¹⁹⁹ Vrchní správce proto, že pod Neustadt-Störnstein patřily i některá další panství se samostatnými správci, kteří se zodpovídali Zickelovi, viz ŠÍPEK, Richard, *Vrchní správce Christoph Philipp Zickel: Příspěvek k dějinám správy lobkovického panství Neustadt-Störnstein (1656-1675)*, Porta Bohemica: Sborník historických prací 2, 2003, s. 79-91.

²⁰⁰ Zřejmě jediný protestant z celého služebnictva, viz Tamtéž. K tomu srov. výše uvedenou postavu správce pražského černínského paláce - luterána J. J. Hennigsena.

6. Pohled I. – Černínův majetek

„Jeich Excellence, český nejvyšší kancléř pan hrabě Kinský a pan hrabě Kořenský odjeli už ve středu na venkov.“²⁰¹

6.1. Správa šlechtických statků v 2. polovině 17. a 1. polovině 18. století - město a venkov

Na velkých šlechtických dominiích se od konce 17. a pak hlavně v 18. století vytvořil centralizovaný model správy, zaujímající mnohdy i několik desítek úředníků.²⁰² V čele celého dominia stál inspektor, nejvyšší hejtman, regent nebo jako u Černínů nejvyšší hospodářský písař. Pod jeho dohled spadali všichni ostatní úředníci. Každé panství a nemovitost (v případě města) měly pak svého hejtmana, případně správce, jemuž byli podřízeni další vysocí úředníci jako purkrabí a nejrůznější písaři - důchodní (v podstatě vedoucí finanční správy), pivovarní, obroční, sirotčí a další. Nebylo dáno jednotné pořadí služebního postupu, nýbrž se v různých dobách a u různých rodů měnilo, což badateli značně ztěžuje orientaci; navíc ne v každém případě nutně existovala všechna místa. Pokud je složité sledovat situaci mezi těmito vyššími úředníky, je nepoměrně složitější proniknout mezi jejich podřízené, tj. různé sekretáře, kancelisty, spěšné posly, kterých se na daném panství nebo dominiu nacházelo rovněž velké množství. Jednotlivé konkrétní případy budou rozebrány v následujících kapitolách, na tomto místě uvádím pro ilustraci situaci Františka Josefa Černína ve Vídni. Ten měl jen ve svém vídeňském městském paláci k dispozici 57 místností (a to ještě pouze v přízemí)²⁰³ a k tomu

---

²⁰¹ „Ihro Excell[enzen] der pöhm[ische] obrist Cantzler Herr Graff Kinský undt Herr Graff Korschensky, seindt schon Mittwoch auffß Landt gereißet, [...]“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 204r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 20. dubna 1726. Nejvyšším kancléřem království Českého byl František Ferdinand Kinský (1668/1678-1741). Přišel na svět do rodiny nejvyššího kancléře království českého Václava Norberta Oktaviána. Jako v pořadí třetí syn neměl zpočátku příliš vyhlídek, nicméně po vyloučení obou starších bratrů z nástupnictví (psychické poruchy) a po smrti bezdětného strýce se po svém otci stal hlavním dědicem rodového majetku. Úspěšnou kariéru u dvora zakončil, v souladu s rodovou tradicí, na postu nejvyššího kancléře. Kolem roku narození hraběte panuje nejednoznačnost. Petr Mařa spolu s Ottovým slovníkem klade datum jeho narození do roku 1668, Petra Vokáčová oproti tomu to roku 1678, viz MAŘA, P., *Svět*, s. 154; OSN, sv. XIV, Praha 1899, s. 242; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 709, pozn. 1409. Hrabě Rudolf Josef Kořenský z Terešova (zem. po 1739) působil v různých menších funkcích, kariéru završil jako vicekancléř české dvorské kanceláře ve Vídni. Byl osobním přítelem Františka Josefa Černína a fungoval také jako jeden z důležitých informačních kanálů mezi Vídni a Prahou, viz VOKÁČOVÁ, P. *Příběhy*, zjm. s. 436-439 a pozn. 1725 na s. 741.

²⁰² K dějinám bydlení obecně DIRLMEIER, Ulf – FRIEDHOFF, Jens (ed.), *Geschichte des Wohnens 2: Mittelalter und frühe Neuzeit. Hausen-wohnen-residieren*, Stuttgart 1998.

²⁰³ Viz inventář vídeňského svobodného domu: SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 44-46, Consignation / waß in dem wienerischen Freyhauß wegen der Wohnungen gegen dem g[nä]dig Herrschaff[tlich] Außsatz unterthänig erachtet wierd, Vídeň, 4. prosince 1728 (uloženo mezi 1727).

téměř tři desítky lidí, přestože dům trvale neobýval.²⁰⁴ Bylo to proto, že celý svůj dospělý život byl vázán služební povinností v Praze.

Krátce se ještě zmíním o vývoji šlechtické rezidenční sítě. Od středověku byly doménou šlechty její statky, na nichž převážnou část roku sídlila. V centrech panství stavěla nebo přestavovala své hrady, v pozdější době zámky a byl to také pozemkový majetek, ze kterého jí plynul stálý příjem. Podobu rezidenční sítě pro předbělohorskou dobu stanovil ve své stati Jaroslav Pánek. Podle něj má rezidenční síť dva uzlové body – hlavní venkovskou a hlavní městskou rezidenci. U bohatších jedinců mohly být obě větve sítě dále rozvětveny. Venkovská mohla dále obsahovat druhé rodové sídlo, pak následovala centra panství a příležitostná sídla (letohrádky, domy v poddanských městech). Městská větev mohla kromě rodového paláce v hlavním městě (městech) zaujímat ještě příměstská sídla (dvory, zahradní paláce).²⁰⁵ V této formě existovala rezidenční síť v podstatě i v pobělohorské době, změnil se však akcent kladený šlechtici na jednotlivá sídla. Hovoří se v tomto kontextu o urbanizaci aristokracie. Z pozemkového magnáta, trávícího většinu času na svých venkovských statcích a jen neochotně zajíždějícího do hlavního města se stal zemský nebo dvorský úředník, žijící převážnou část roku (i více než 250 dnů) ve městě. Tento trend je patrný již od přelomu 16. a 17. století, gradoval pak od druhé poloviny 17. a v 1. polovině 18. století.²⁰⁶

Rezidenční síť Františka Josefa Černína se dobovým normám v podstatě nevymykala, jen byla poněkud rozvětvenější. Hlavní venkovskou rezidencí byl Jindřichův Hradec, mezi Černínova oblíbená sídla pak patřily zámky v Petrohradu a Krásném Dvoře v západních Čechách, dalšími významnými centry byly Kosmonosy a Kost ve středních a východních Čechách. Mezi významnější panství dále patřily kromě výše uvedených: v západních Čechách kolébka rodu Chudenice, Švihov a Kysibl (dnes Stružná), ve středních a východních Čechách Mělník (dostal se později bratrovi Františku Antonínovi), Kostomlaty a Vinoř u Prahy, ve Slezsku Schmiedeberg (dnes Kowary v Polsku) a řada dalších. Větší část svého dospělého života však František Josef strávil v hlavní městské rezidenci v Praze (tj. v rodovém paláci na Hradčanech, který byl právě za jeho života dokončen). Ve Vídni pak byl hlavní rezidencí palác na Renngasse, za hradbami byl palác v Leopoldstadtu a v okolí Vídně to byla panství

---

²⁰⁴ Vyplývá to ze seznamu věcí, jimiž byl dům v průběhu přestavby v letech 1727-1728 zařizován. Jedná se zejména o jeden stůl pro 18 osob (pro úředníky) a další stůl pro 10 osob (pro lokaje), viz Tamtéž, fol. 113, Extract / *waß in vorstehenden Zim[m]ern beschriben und einzuschaffe[n] ist; und was dieses ungefähr in Geldt betrage[n] thuet*, Vídeň, 3. prosince 1727.

²⁰⁵ PÁNEK, J., *Život*, zjm. s. 12-13.

²⁰⁶ MAŤA, Petr, *Soumrak*. K rezidenční síti Lobkoviců ve Vídni viz KUBEŠ, Jiří, *Sídelní strategie knížat z Lobkovic ve Vídni v raném novověku (1624-1734)*, Porta Bohemica: Sborník historických prací 3, 2005, s. 86-119.

Perchtoldsdorf (zřejmě s menším zámekem) a Jedlese. Protože jsou městská a příměstská sídla z hlediska práce důležitější, bude jim věnována odpovídající pozornost níže. Nejprve však bude proveden výklad o správní síti hraběte Černína.

6.2. Černínská správní síť

František Josef Černín zaměstnával na různých postech řadu úředníků. Jejich množství bylo dáno rozsahem majetku a potřebou o něj pečovat. O nich, jejich životě a funkci ve správním aparátu dominií se dozvídáme jen porůznu z korespondence nebo z další literatury. Jedním z těchto dalších úředníků, se kterými si Johann Andreas Schneiderer dopisoval, byl již zmíněný Jacob Joseph Richterson.²⁰⁷ S ním si také vídeňský správce vyměnil nejvíce dopisů ze všech úředníků. Těžiště Richtersonovy práce bylo, na rozdíl od Schneiderera, v Čechách. Začínal na mělnickém panství, kde po roce 1683 nahradil Jana Procházku ml. na postu hospodářského písaře.²⁰⁸ K roku 1694 je připomínán jako černínský sekretář v Jindřichově Hradci,²⁰⁹ o sedm let později byl již rentmistrem všech černínských panství se sídlem v Praze.²¹⁰ Tuto funkci bychom měli chápat jako určitého finančního ředitele dominia (německy *Rentmeister*). V roce 1710 je Jacob Joseph Richterson titulován jako důchodní písař.²¹¹ Poté, co se otcovských panství ujal František Josef Černín, je J. J. Richterson zmiňován na pozici hospodářského rady.²¹² Následně z korespondence mizí a až ve 30. letech se objevuje jistý Franz Joseph Richterson, zřejmě jeho syn nebo jiný příbuzný, který byl v této době

---

²⁰⁷ Jejich korespondence je nejčastější v období do roku 1711, ale jednotlivé listy lze najít i v pozdější době.

²⁰⁸ KOPIČKA, P., *Správa*, s. 35. K Procházkovi viz níže. Mělnické panství patřilo Černínům z Chudenic v letech 1646-1753, nejprve jako královská zástava, od roku 1687 dědičně. Po smrti Heřmana Jakuba připadlo jeho druhorozenému synovi Františku Antonínovi a přes jeho jedinou dceru Marii Ludmilu se roku 1753 dostalo knížecí větvi Lobkoviců, viz Tamtéz, s. 32-33 a 38.

²⁰⁹ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 970-971, dopis J. A. Schneiderera J. J. Richtersonovi, Praha, 11. prosince 1694; TRÍSKA, K., *Černínský palác*, s. 34.

²¹⁰ Tamtéz, fol. 968, dopis J. A. Schneiderera J. J. Richtersonovi, Perchtoldsdorf, 16. září 1701. Jedná se o první zmínku o Richtersonovi jako rentmistrově. Kdy přesně byl do funkce jmenován není jasné.

²¹¹ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, pozn. 1626, s. 727-728, zde s. 728. Cituje dopis J. J. Richtersona poručníkům F. J. Černína, Praha, 6. října 1710. Vzhledem k tomu, že důchodní písař byla rovněž vysoká úřednická pozice, jejíž hlavní náplní byla také starost o finance (německy *Rentschreiber*) není jasné, zda se nejedná o jednu a tu samou funkci, jejíž název varioval. Schneiderer Richtersona i nadále tituloval jako rentmistra, přestože o případné změně by musel vědět, viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 886, dopis J. A. Schneiderera J. J. Richtersonovi, Vídeň, 17. prosince 1710; Tamtéz, fol. 763, dopis J. A. Schneiderera J. J. Richtersonovi, Vídeň, 21. března 1711; MASARYK UNIVERSITY, Patrimoniální úřady a úředníci, *is.muni.cz* [online, cit. 2018-04-19], dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/jaro2016/AR1B29/um/Patrimonialni_urady_a_urednici.txt. Ani Petra Vokáčová nepoužívá termín jednotně, na některých místech Richtersona nazývá důchodním účetním (k roku 1718), viz VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 736, pozn. 1683. Aleš Valenta užívá oba pojmy jako synonyma, viz VALENTA, A., *Lesk*, s. 39.

²¹² TRÍSKA, K., *Vývoj*, s. 370.

hospodářským sekretářem ve Vídni.²¹³ Jeden z nich byl také inspektorem černínských panství.²¹⁴

Otázka příbuzenství mezi úředníky je rovněž velice zajímavá. Jak ukazují některé zdroje,²¹⁵ byli mnozí členy úřednických rodin sloužících danému šlechtici a jeho rodu po generace. Tak František Václav Procházka sloužil Františku Josefovi Černínovi jako komorní písař. Jeho otec Jan Procházka ml. a zřejmě i jeho (starší?) bratr Jan Procházka nejml., zastávali dokonce funkci vrchního hospodářského písaře, což byla obdoba vrchního hejtmána (regenta, inspektora) černínských panství. Jan Procházka ml. zastával tuto funkci od roku 1683,²¹⁶ Jan Procházka nejml. je připomínán k roku 1724.²¹⁷ Jan ml. stál již předtím v čele správy černínských statků s titulem hospodářský správce (*Wirtschaftsverseher*).²¹⁸ Svou službu Černínům započal ovšem již v polovině 17. století jako hospodářský písař mělnického panství.²¹⁹ Ve službách Černínů z Chudenic nacházíme i jejich stejnojmenného otce, resp. děda, Jana Procházku st. Ten rovněž zastával vyšší úřednickou funkci – byl purkrabím kosteleckého panství a do černínských služeb ho přijala Sylvie Kateřina Černínová, třetí manželka Heřmana Václava Černína v roce 1650.²²⁰ Některý jejich příbuzný, snad další ze synů Jana ml., Antonín Václav Procházka, byl u Černínů komorním písařem (v polovině 20. let 18. století) a také archivářem a knihovníkem.²²¹

Nebyli to pouze ostatní kolegové úředníci se kterými si Johann Andreas Schneiderer dopisoval. Byly to i jejich matky, dcery a manželky. Korespondence s těmito ženami není z pochopitelných důvodů nijak rozsáhlá ani častá, zachovalo se nám jen několik dopisů. Jedním z nich je dopis slečně Josefě Procházkové. Dle datace se nejspíše jednalo o dceru vrchního hejtmána Jana Procházky ml.²²² Také psal paní Procházkové, matce pana Procházky (tedy

---

²¹³ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 191v, částečné vyúčtování pokladny vídeňského domu od Franze Josepha Richtersona, 6. února - 6. března 1733.

²¹⁴ TRÍSKA, K., *Vývoj*, s. 372.

²¹⁵ K Černínům dokládá tento trend HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., zjm. s. 88-89.

²¹⁶ Tamtéž. Funkce se nazývala vrchní hejtman po reformě černínské správy z 80. let 17. století, Procházka je tak titulován od roku 1690, viz KOPIČKA, P., *Správa*, s. 35.

²¹⁷ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 437r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, 4. listopadu 1724. Je zde uveden pouze titulem a příjmením jako „*Oberhauptmann Prochaska*“. Vzhledem k velkému časovému rozmezí se tedy zřejmě jednalo již o Jana Procházku nejml., kterého máme doloženého z dřívější doby jako bratra slečny Josefě Procházkové, viz Tamtéž, fol. 887, dopis J. A. Schneiderera Josefě Procházkové, Vídeň, 22. listopadu 1710.

²¹⁸ HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 88, pozn. 224.

²¹⁹ KOPIČKA, P., *Správa*, s. 34.

²²⁰ HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 88-89, pozn. 225.

²²¹ VOKÁČOVÁ, P. *Příběhy*, s. 736, pozn. 1682; TRÍSKA, K., *Vývoj*, s. 371-372.

²²² SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 887 dopis J. A. Schneiderera Josefě Procházkové, Vídeň, 22. listopadu 1710.

zřejmě matce Jana nejml. a Františka Václava Procházkových a tudíž manželce Jana Procházky ml.).²²³

Dalším z vyšších černínských úředníků v době Františka Josefa byl Václav Josef Vondra,²²⁴ v letech 1708-1727 vrchní pokladník (kasír) černínské ústřední správy a poté od 2. poloviny 20. let 18. století správce pražského paláce.²²⁵ Jejich vzájemná korespondence spadá do let 1710-1718, tedy do období poručenské správy.²²⁶ Je to vcelku logické a podobně to vidíme i u Jacoba Josepha Richtersona. V přechodné době poručníků se úředníci museli více spoléhat sami na sebe a evidentně víc věcí řešili společně. Naopak po nástupu Františka Josefa Černína vidíme jasný trend - držet v rukách pokud možno všechny nitky vedoucí k jednotlivým úředníkům – což přesvědčivě dokládá i množství korespondence, kterou s nimi vedl.²²⁷

Vrchním sekretářem v Praze byl Johann Christoph Jentsch (Jäntzl). Jeho korespondence s Johannem Andreasem Schneidererem se sice nezachovala, nicméně víme, že probíhala na přelomu 20. a 30. let 18. století a týkala se hlavně financí.²²⁸ Jemu podřízených sekretářů bylo pochopitelně několik, na tomto místě proto uvádím jen Václava Kužela. Ten je zajímavý hlavně z hlediska korespondence, kterou vedl v 2. čtvrtině 18. století s vdovou po Františku Josefovi Marií Isabelou Černínovou.²²⁹ V mnoha případech vidíme logickou snahu obsazovat vedoucí posty lidmi, kteří již měli určité renomé. Ředitelem černínské kanceláře se tak v 90. letech 17. století stal vzdělaný a známý právník Ernst Münzer z Lauensteinu, který se jen o málo předtím podílel na vypořádávání dědictví po rodu Slavatů.²³⁰ Nevíme, na jakém stupni hodnostního žebříčku se tato funkce nacházela, nicméně v časech Rožmberků byl kancléř druhým nejvyšším úředníkem.

Významné místo v hierarchii černínské správy zaujímal hejtmani panství Jindřichův Hradec, tedy toho panství, které Černínům prostředkovalo kontinuitu se starými panskými rody pánů z Hradce a Slavatů. Že tato kontinuita byla pro Černíny na přelomu 17. a 18. století

---

²²³ Tamtéž, fol. 816, dopis J. A. Schneiderera paní Procházkové, Vídeň, 10. října 1711.

²²⁴ U Petry Vokáčové jako Josef Václav Vondra. VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 736, pozn. 1682.

²²⁵ Tamtéž; LORENC, V. – TRÍSKA, K., *Černínský palác*, s. 107.

²²⁶ Např. SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 881, dopis J. A. Schneiderera V. J. Vondrovi, Vídeň, 1. dubna [1710] (údaj o roku z důvodu porušení papíru chybí, do roku 1710 zařazeno archivářem); Tamtéž, fol. 639, dopis J. A. Schneiderera V. J. Vondrovi, Vídeň, 22. května 1715; Tamtéž, fol. 573, dopis J. A. Schneiderera V. J. Vondrovi, Vídeň, 30. listopadu 1718; ad.

²²⁷ K tomu viz VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 736, pozn. 1682.

²²⁸ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 532, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 10. února 1719; Tamtéž, fol. 525v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 3. května 1721; Tamtéž, fol. 514, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. května 1723.

²²⁹ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 169, extrakt psaní sekretáře Kužela neznámo komu, Praha, 26. září 1733; LORENC, V. – TRÍSKA, K., *Černínský palác*, např. s. 136.

²³⁰ HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESARÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 93.

důležitá, dokládá i fakt, že František Josef Černín směl jako první představitel rodu používat titul vladaře domu hradeckého a chudenického. Služební poslušnost zdejších nejvyšších úředníků byla následující: hejtman, důchodní písař, purkrabí, pivovarní písař a obroční písař.²³¹ S mírnými korekcemi to platilo i pro ostatní panství. Jindřichohradeckými hejtmany byli v této době Ferdinand Maxmilián Kölsch z Kölschheimu²³² (1701-1728) a po něm Jan Jiří Weidl (1730-1736);²³³ důchodním písařem byl Jan Jindřich Rubiš (1708-1720).²³⁴ Počínaje rokem 1720 se také všichni úředníci museli řídit novou hospodářskou instrukcí, která byla vydána právě pro Jindřichův Hradec, ale byla zamýšlena jako vzorová pro všechna panství, je tedy dost obecně formulovaná. Nakolik se jednalo o změnu oproti předchozímu stavu a zda úředníci skutečně uvedené pokyny dodržovali, není snadné určit. Některé nešvary však zcela jistě přetrvávaly i dále; kvůli defraudacím musel ostatně roku 1736 ve funkci skončit i hejtman Weidl.²³⁵

Případy různých přestupků, poklesků a neřestí, jichž se úředníci dopouštěli, nebyly rozhodně ojedinělé. Nutno podotknout, že různých nepravostí se mezi nimi vyskytovalo skutečně hodně. Zejména v případech, kdy urozený vlastník nebyl trvale přítomen v místě činnosti úředníků. Nejrozšířenější přečiny se týkaly defraudace peněz, a to mnohdy skutečně „ve velkém.“ Doklady takového počínání máme dostupné opět již pro předbělohorské období. Na rožmberském dominiu se v 2. polovině 16. století dokonce vytvořilo jakési konsorcium vysokých úředníků, kteří cíleně a dlouhodobě okrádali své pány. Nechyběl mezi nimi známý regent rožmberských panství Jakub Krčín z Jelčan a jeho přímý podřízený, komorní písař Matyáš Fuch z Fuchýřova (asi 1535-1598), jehož náplní práce byla právě starost o finance. Posledně jmenovaný dokonce vydržel v úřadu zhruba 30 let a po odchodu z Rožmberkových služeb by mohl dozajista dožít zbytek života v blahobytu, kdyby jen o málo později nezemřel na mor.²³⁶ Jejich kolega Jan Ledenický, řečený Podlaha (asi 1550-1599), mezi lety 1596 a 1599 pražský hejtman, už takové štěstí neměl. Přestože výše jím zpronevěřených prostředků ani zdaleka nedosahovala takového rozsahu jako např. u Fucha (dokonce můžeme říci, že v porovnání s lidmi jeho formátu byla zanedbatelná), vyústila jeho aféra v exemplární případ, na jehož konci čekal na Ledenického provaz. Jan Ledenický je také příkladem úřednického

---

²³¹ PRAŽÁK Václav, *Mezi normou a skutečností: Vrchnostenští úředníci na Jindřichově Hradci na přelomu 17. a 18. století*, in: Martin Čapský – Pavel Šopák (edd.), Celostátní vědecká konference „Historie 2002“, Opava 2003, s. 71-84, zde s. 78.

²³² Narozen r. 1674 v Kadani, viz Tamtéž, s. 80.

²³³ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 736, pozn. 1682.

²³⁴ Předtím v letech 1705-1708 jindřichohradecký purkrabí, viz PRAŽÁK, V., *Mezi normou*, s. 81.

²³⁵ Tamtéž, s. 77 a 79.

²³⁶ STEJSKAL, A., *Matyáš Fuch*.

„mnohoobročnictví.“ Spolu s funkcí pražského správce zastával i posty důchodního, pivovarního a obročního písaře, které měly být, i z hlediska vzájemné kontroly, obsazovány různými lidmi.²³⁷ Zhruba o sto let později (1694) probíhal podobný proces s pražským *hausmeisterem* hraběte Gallase. Muž jménem Kristian Stephanides zašel tak daleko, že padělal hraběcí pečetidlo a získal tak směnky v celkové výši 28 000 zlatých.²³⁸

František Peterka byl Černínovým štolbou (*Stallmeister*). Byl to opět jeden z pražských úředníků, ovšem s hraběcím pověřením také cestoval. Ve Vídni ho nacházíme v březnu 1723 a zachoval se jemu určený dopis od Schneiderera.²³⁹ Vrchním černínským pokladníkem (*Haupt Cahsierer*) byl pak ve 20. letech Adam Pergauer.²⁴⁰ S ním vídeňský správce řešil dluhy, které měla u Černína aristokratická smetánka – hraběnka Althannová,²⁴¹ hraběnka Trauttmansdorfová²⁴² a další. Některé úředníky neznáme ani jménem. To je i případ Pergauerova podřízeného, jistého pana Pulze, který na počátku 18. století působil v Praze jako černínský pokladník (*Cahsier*).²⁴³ S financemi souvisela i funkce správce černínské účtárny (*Buchhalterei Verwalter*), kterou zastával pan Rauß.²⁴⁴ Buchalterie byla kontrolní úřad finanční správy a poprvé ji známe u Rožmberků v roce 1578.²⁴⁵

O některých úřednících a zaměstnancích se dozvídáme jen náhodou a jakoby mimoděk. Zejména to je v případech, kdy se řešil nějaký problém, který se dotýčného týkal. Jinak by tyto lidé zůstali zapomenuti zcela. Tak se můžeme dozvědět něco o zahradnících, kteří pečovali o vídeňské zahrady (a to zřejmě jak u zahradního paláce, tak ve městě). V 2. polovině 20. let byl

---

²³⁷ STEJSKAL, A. – BASTL, M., *Vzestup*.

²³⁸ KRUMMHOLZ, M., *Gallasovský hofmistr*, s. 378.

²³⁹ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 751-752, dopis J. A. Schneiderera Františku Peterkovi, 20. srpna 1712; Tamtéž, fol. 503, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 3. března 1723; Tamtéž, fol. 406r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 11. srpna 1725.

²⁴⁰ Tamtéž, fol. 431, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. října 1724; Tamtéž, fol. 385v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 30. května 1725.

²⁴¹ Buď výše zmíněná druhá manželka Černínova nájemníka Michaela Václava z Althannu Juliána Terezie (viz pozn. 318) nebo o mnoho významnější a mocnější Marie Anna, roz. markýza Pignatelli (1689-1755), tehdy už vdova po císařovu favoritovi hraběti Michaelu Janovi III. z Althannu (1679-1722), viz RÖßLER, Hellmuth, *Althann, Maria Anna Josepha Gräfin von*, in: Otto zu Stolberg-Wernigerode (red.), NDB, sv. I, Berlin 1953, s. 219.

²⁴² Žen v rodě Trauttmansdorffů, které by připadaly v úvahu, bylo v té době příliš mnoho na to, aby mohla být jednoznačně určena.

²⁴³ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 937-938, dopis Conrada Contstanze Schneydera [panu Pulzovi], Vídeň, 28. února 1705; Tamtéž, fol. 935-936, dopis C. C. Schneydera panu Pulzovi, Vídeň, 17. dubna 1705.

²⁴⁴ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 380v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 6. srpna 1729; Tamtéž, fol. 329r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 7. září 1729. Od roku 1731 je pak zmiňován jako hospodářský rada, viz Tamtéž, fol. 788r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 24. února 1731.

²⁴⁵ STEJSKAL, A., *Finanční zpronevěry*, s. 83-84.

zahradníkem Franz Nohl, který v roce 1727 onemocněl a musela za něj být sehnána náhrada.²⁴⁶ Nevíme, zda se uzdravil a znovu nastoupil do práce, každopádně v roce 1732 zastával tuto pozici již někdo jiný, a to Leopold Pechhoffmann. Ten se v dopisu Františku Josefovi Černínovi tituluje jako *Lustgartener*, tedy zahradník květinové zahrady.²⁴⁷ Je tedy pravděpodobné, že zahradníků působilo ve Vídni víc.

Tajemstvím jsou mnohdy zahalena nejen jména úředníků, ale také jejich samotné funkce. Například pozice revidenta (*Revident*). Z kontextu se jednalo o nějaký vyšší dohlížetelský úřad, který bychom mohli přeložit jako (hospodářský) kontrolor. Záměrně se vyhýbám označení inspektor, které by se zde také nabízelo, protože tímto názvem se již nazýval jiný z vysokých úředníků šlechtické správy. Zároveň je pravděpodobné, že neexistoval jen jediný revident, ale že jich bylo současně několik a každý kontroloval práci jiného odvětví – hospodářství, finance, nemovitosti atp. Jedním z hraběcích revidentů byl ve 20. letech 18. století pan Koutzel (Kuczel),²⁴⁸ později (či současně) Ferdinand Franz Hekh (Heckl), který se v polovině 30. let stal inspektorem.²⁴⁹

Zvláštní místo zaujímal v rámci černínského správního aparátu duchovní. Ti sice nemohou být přímo považováni za hraběcí úředníky, přitom však alespoň některé z nich hrabě platil. Doklady máme pro pátera Thomase Fischera, beneficiáta zahradní kaple svatého Václava a svatého Jana Nepomuckého při zahradním paláci v Leopoldstadtu.²⁵⁰ Za dobu od 1. dubna do 30. června a od 1. července do 30. září 1728 (tj. za půl roku) bylo za provoz kaple utraceno 8 zlatých 24 krejcarů, resp. 10 zlatých 38 krejcarů.²⁵¹ V ceně byl započítán jak plat samotného pátera Fischera a ministrantů, tak náklady na hostie nebo oslavy svátku svatého Václava. Právě u tohoto člověka se však vyskytlo nejvíce problémů ze všech známých Černínových podřízených. Thomas Fischer měl totiž k obrazu ideálního duchovního daleko.

---

²⁴⁶ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 94r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 24. června 1727.

²⁴⁷ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 212-213, dopis Leopolda Pechhoffmanna hraběti Černínovi, Vídeň, 23. května 1732.

²⁴⁸ Revident Koutzel přijel do Vídně společně s nejmenovaným správcem pražského paláce (v této době zřejmě Václav Josef Vondra), viz Tamtéž, fol. 833v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. prosince 1728.

²⁴⁹ Tamtéž, fol. 198, kvitance na 22 zl., podepsán Ferdinand Franz Hekh, revident, Praha, 6. března 1733; Tamtéž, fol. 199, kvitance na 7 zl. 12 kr., podepsán Ferdinand Franz Hekh, revident, Praha, 6. března 1733. TRÍSKA, K., *Vývoj*, s. 372.

²⁵⁰ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 736-737, pozn. 1685.

²⁵¹ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 831v, výčet toho, co bylo utraceno za provoz černínské zahradní kaple sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého od 1. dubna do 30. června 1728, podepsán P. Thomas Fischer, místní beneficiát; Tamtéž, fol. 832v, specifikace za výdaje v kapli sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého od 1. července do 30. září 1728, podepsán P. Thomas Fischer, místní beneficiát.

Mezi páterem Fischerem a správcem Schneidererem se postupem času vytvořila jistá antipatie, která později eskalovala až v otevřenou nenávist. Zda byla dána jen morálními poklesky faráře, už dnes nezjistíme. Thomas Fischer se v jím sepsaném *pro memoria* na obranu své osoby vyjadřuje, s největší pravděpodobností právě o J. A. Schneidererovi, jako o člověku, který „*tu není od toho, aby mu rozkazoval*“ a bez kapky studu dodal, že „*je také něco víc, než on*.“²⁵² Podle přísloví „peníze hýbou světem“ byly i v tomto případě domnělým jablkem sváru finance. Podle Schneiderera si páter účtoval víc, než kolik položky uvedené v účtech skutečně stály. Vzhledem k poměrně zanedbatelným částkám se však spíše jednalo jen o záminku k dalšímu konfliktu.

Vyostření situace na sebe skutečně nenechalo dlouho čekat. V obsáhlém dopisu hraběti Černínovi z 27. listopadu 1728 reaguje správce Scheiderer na zmiňovaný memoriál a líčí všechna příkoří, která byla jemu i dalším osobám ze strany pátera Fischera učiněna.²⁵³ Hned na úvod se dozvídáme, že Thomas Fischer byl beneficiátem zahradní kaple od roku 1724, přičemž nepravostí se měl dopouštět již po dva roky. Mezi tyto nepřístojnosti patřilo zejména to, že ve svém obydlí (které bylo zřejmě přímo v zahradním paláci nebo v některé z přilehlých budov) nebydlel sám, že se denně dopouštěl chyb v rámci duchovního úřadu, že se choval hrubě v přítomnosti markýze z Merode-Westerloo. Posledně jmenovaný přečin ale zřejmě nebyl až tolik chybou Fischera. Šlo o to, že před markýzem, který měl zřejmě zpoždění, pravda dosti nevybíravým způsobem podotknul, že se mši nehodlá na nikoho čekat.

„*Vodí si tam [do zahrady, pozn. F. V.] špatné lidi*“, pokračuje dál rozhořčený správce „*a když ho na to mírným slovem upozorňuji, dostávám jen nepatřičné odpovědi*.“²⁵⁴ Tím však výtky na farářovu hlavu zdaleka nekončí. „*Po odjezdu Vaší Excelence [F. J. Černína, pozn. F. V.] ze zahrady si tam tento [T. Fischer] začal vodit různé lidi, mezi nimi i děvčata, kteří se mnohdy zdrželi až pozdě do večera*.“²⁵⁵ Když ho za tyto prohřešky správce káral, byl na něho opětovně hrubý. Fischerovu poněkud prudšímu naturelu neunikl ani zahradník, ke kterému se, alespoň dle Schneidererova svědectví, také choval hrubě.

---

²⁵² „[...] *indeme Sie nichts mit mir zu com[m]andiren haben, ich auch etwas mehr als sie sein*.“ Tamtéž, fol. 829v, pro memoria pátera Thomase Fischera, s. 1., 12. října 1728.

²⁵³ Tamtéž, fol. 820-822, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, 27. listopadu 1728. Pokud nebude dáno jinak bude další text vycházet z tohoto dopisu.

²⁵⁴ „[...] *undt schlechte Leüthe hinein zuführen, [...] auff mein mit aller Bescheidenheit gethanes erinern hat er eben schlechte Antwortt gegeben*.“ Tamtéž, fol. 820.

²⁵⁵ „*Nach S[eine]r Excell[entz] auß den Garte[n] abreiß hat dieser verschiedene Leüthe, darunter Weibspilter hinein geführt undt sich spöth Abents auffgehalten [...]*“, Tamtéž, fol. 820r.

Páter Fischer nejen že si ze správcových výtek nedělal těžkou hlavu, dokonce své chování a způsoby ještě stupňoval. Svůj malý pokoj, který měl od hraběte vykázaný k obývání za 6 zlatých ročního nájmu, sdílel spolu s pradlenou odvedle a ještě s jednou ženou vojáka i se synem. Ve spodním pokoji, který vůbec neměl obývat, provozoval navíc ve spojení s jednou z jmenovaných žen „*různé podvody s dívkami*.“²⁵⁶ Když na to při jedné návštěvě Schneidererer přišel, duchovního prozatím ostudy ušetřil, ale ženu z domu vyhodil. Snad si myslel, že tím celá nepříjemnost s nepořádným farářem skončí. Oč větší bylo jeho překvapení, když o pár dnů později tutéž ženu opět přistihl v domě ve společnosti Thomase Fischera. Tentokrát nezůstalo u slovních výhrůžek, ale došlo i na fyzické násilí. Pokud budeme věřit Schneidererově verzi příběhu, odehrála se celá nešťastná událost takto: „*Páter ke mně přistoupil a s netušenou zlostí mě udeřil do obličeje a řekl mi doslova, že mě zmlátí ještě víc, pokud na něj vztáhnu ruku, ...*“²⁵⁷

J. A. Schneiderer si takovýto fyzický útok pochopitelně nenechal líbit a ještě v témže dopise žádá hraběte Černína, aby zjednal nápravu za pomoci agentů a právníků. Jak a zda jestli se tato nepříjemnost tehdy vyřešila není známo. Schneidererer dál působil jako správce a jeho pozice se nezdála být otřesena. Zato horkokrevný páter Fischer tímto dopisem z korespondence mizí. Fischerovým nástupcem a novým duchovním kaple svatého Václava a svatého Jana Nepomuckého v černínském zahradním paláci v Leopoldstadtu se stal zřejmě páter Hertzog. Objevuje se až roku 1731 a nepodařilo se mi o něm dohledat jiné informace, vyjma jména.²⁵⁸

Jak vidíme z předchozího, docházelo u některých jedinců ke kumulaci funkcí. Někteří zastávali více postů u jedné vrchnosti, jiní byli navíc zaměstnáni jako „státní“ úředníci. Přičemž navíc docházelo ke značné fluktuaci úředníků, a to jak v rámci jednoho panství či dominia, tak mezi různými vrchnostmi, což značně znesnadňuje již tak dost obtížně proniknutelnou situaci. Některé příklady takového počínání již byly uvedeny výše. Pokud zůstaneme na panstvích Černínů z Chudenic, je tato situace patrná např. u Zikmunda Rottera z Kostentálu, v letech 1659-1660 hejtmana mělnického panství, který byl předtím hejtmanem na lobkovickém Vysokém Chlumci a Jiřího Karla Eimera z Valtířova (mělnickým hejtmanem 1661-1664), který poté z černínských služeb odešel a stal se hejtmanem na schwarzenberském panství Hluboká

---

²⁵⁶ „[...], undt Interimb auff den Boden Quartirt, aber baldt darauff daß Weib in besagtes Zim[m]erle genohmen die da verschiedenen Unterschleiff mit Weibspiltern gethan, [...]“, Tamtéž, fol. 820r-822v.

²⁵⁷ „[...], nach einigen Tagen aber da ich mich in Garten befunden, ist dießer Pater zu mir kom[m]en, undt mit einer unvermuthen Fourie ins Gesicht getrefften, undt solche Wörtter gebraucht, daß er mich schier bezwungen an seiner Persohn zu vergreifen, wann ich mich nicht meiner beßern Vermutt zu enthalten gewust hette, [...]“, Tamtéž, fol. 822v.

²⁵⁸ Tamtéž, fol. 766r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 17. března 1731.

nad Vltavou.²⁵⁹ Podobně byl Jan Jakub Mayer k roku 1710 inspektorem černínských panství (tj. dědického dílu Františka Antonína Černína); předtím sloužil Colloredům jako správce panství Tloskov.²⁶⁰ Po něm zastával úřad inspektora Jan Kryštof Karel Seyfried z Wiehrowschau (1721–1725) a ještě později Tomáš Grün, měšťan Starého Města pražského (1725-47). Posledně jmenovaný je opět příkladem kumulace funkcí u různých šlechticů. Současně s vrchní černínskou sekundogeniturní správou vedl i panství knížete Jindřicha Josefa Jana Auersperga a k tomu některé valdštejské statky.²⁶¹ Otázkou zůstává, zda při takovém pracovním záběru mohl skutečně řádně vykonávat všechny povinnosti, které z těchto úřadů vyplývaly nebo se musel nechávat zastupovat.²⁶²

6.3. Rozkrývání rezidenční sítě: černínské nemovitosti ve Vídni a Praze

6.3.1. Vídeň

Víme, že Johann Andreas Schneiderer působil jako správce černínského nemovitého majetku ve Vídni. František Josef Černín za svého života vlastnil zřejmě tři paláce (domy) ve Vídni – dva v centru a jeden za hradbami. Oba městské domy stály na Renngasse, přičemž spolu navzájem nesousedily. Jednalo se o dům se současným č. p. 3, zvaný později Rothschildův palác, na jehož místě stávaly původně dva domy, přičemž není jasné, který z nich (či oba) byl v majetku Černína.²⁶³ Tento dům zakoupil již Heřman Jakub Černín od Johanna Georga z Kuefsteinu²⁶⁴ roku 1687, následně byl roku 1711 převeden na Františka Josefa (resp. jeho poručníky) a po jeho smrti na jeho syna Prokopa Vojtěcha. Jeho poručníci pak dům prodali

---

²⁵⁹ KOPIČKA, P., *Správa*, s. 34.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 37-38.

²⁶¹ Jindřich Josef Jan, 4. kníže z Auerspergu (1696/7-1783) byl významným dvorských úředníkem, zastával funkce nejvyššího maršálka, nejvyššího štolby a nejvyššího komorníka. Byl synem dále zmiňované nejvyšší hofmistryně Marie Terezie z Auerspergu, viz OSN, sv. II, Praha 1889, s. 1020; ZEDLER, suppl. sv. II, Leipzig 1751, sl. 774.

²⁶² KOPIČKA, P., *Správa*, s. 37-38.

²⁶³ Pro přehlednost budu v tomto i v dalších případech hovořit o „domě“ v singuláru, pokud nebude dáno jinak.

²⁶⁴ Zřejmě se jednalo o Johanna Georga IV. z Kuefsteinu (1645-1699), zakladatele rodového fideikomisu, který se vyznamenal r. 1683 při obležení Vídně Turky, viz WURZBACH, sv. XIII, Wien 1865, s. 315.

roku 1735 Leopoldu Schmerlingovi.²⁶⁵ Dům je k roku 1710 uváděn jako svobodný, což dokládá i jeho označení v korespondenci jako „*Freyhauß*.“²⁶⁶

Druhý dům má dnes č. p. 14 a nazýval se *Riemerhof*. V dnešní době se jedná o rohový trakt domů, takže je identický s č. p. 25 ve Wipplingerstraße. Původně zde stávaly čtyři domy. Opět není jasné, zda Černín vlastnil všechny tyto domy, nebo jen některé z nich, nicméně dům s konskripčním číslem 148 (zv. *Auf der Hohen Brücke*) je zmiňován v pramenech. Zřejmě se jednalo o méně výstavný dům, kde bydlelo služebnictvo a kde se nacházelo jakési hospodářské minizázemí pro Černínův nedaleký svobodný dům. To je také možná důvod, proč tento dům nebyl vyňat z městského práva a byl uváděn jako šosovní.²⁶⁷ Nemůže být tedy pravda, že by František Josef Černín vlastnil jediný dům č. p. 14, který se údajně nacházel mezi arzenálem a domem *Drey Hacken*.²⁶⁸ Mezi arzenálem (tj. císařskou zbrojnicí, tzv. Horním arzenálem – *Oberes Arsenal*) a domem *Zu den drei Hacken* se totiž nacházel výše zmíněný dům č. p. , který Černín ve skutečnosti vlastnil.

K tomu Černínové vlastnili od roku 1685 pozemek v lokalitě *über der Schlogbrukhen*. Jako *Schlagbrücke* byl dříve označován most spojující vnitřní město a Leopoldstadt, na jeho místě se dnes nachází Schwedenbrücke. Na tomto pozemku v Leopoldstadtu nechal otec Františka Josefa Heřman Jakub Černín postavit příměstský palác.²⁶⁹ Tento palác byl ve

---

²⁶⁵ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 312, nepoužitá *carta bianca* na obligaci (tedy kupní cenu) 66 000 zlatých, vydaná Františkem Josefem Černínem Leopoldu Schmerlingovi, s. l., s. d. (archivářem přiřazeno k roku 1732). Nepoužitá je zřejmě proto, že se o prodeji sice uvažovalo, ale uskutečnil se až po Černínově smrti. Dále srov. HARRER, P., *Wien*, II, Wien 1953, s. 700. Za zapůjčení výpisků z této knihy děkuji doc. Jiřímu Kubešovi; WIEN GESCHICHTE WIKI, Renngasse, *Wien.at* [online], ©wien.at: Magistrat der Stadt Wien, Rathaus, A-1082 Wien [cit. 2017-08-12], dostupné z: https://www.wien.gv.at/wiki/index.php?title=Renngasse_3. Rytíř Leopold von Schmerling pocházel ze starého rakouského šlechtického rodu, byl kapitánem pěchoty u regimentu č. 54 svobodného pána von Kriegsbauma (stejně jako jeho bratr Josef), viz WURZBACH, sv. XXX, s. 186.

²⁶⁶ STEINHAUSEN, Arnold, *[Stadtplan] Innere Stadt mit dem Glacis und angrenzenden Teilen der Vorstädte*, 1710 {reprodukce 1847}, dostupné z: https://www.wien.gv.at/actaproweb2/benutzung/archive.xhtml?id=Stueck++842296CA-B8D3-4679-8C5D-92B6790D44BClanm08sch#Stueck_842296CA-B8D3-4679-8C5D-92B6790D44BClanm08sch. Dům je vyveden v modré barvě, která značí, že se jedná o svobodný dům. K označení „*Frei Haus*“ v dopisech viz např. SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 212v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 6. dubna 1726; Tamtéž, fol. 39v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 27. srpna 1727.

²⁶⁷ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 172, předběžné vyúčtování stavebních úprav černínského domu auf der Hohen Brücken, nedatováno, archivářem zařazeno k roku 1726; WIEN, Wipplingerstraße 25, [cit. 2017-08-13], dostupné z: https://www.wien.gv.at/wiki/index.php?title=Wipplingerstra%C3%9Fe_25. Auf der Hohen Brücke byl současně i název celé ulice, která se dnes jmenuje Wipplingerstraße. Dřívější Wipplingerstraße začínala až zhruba za odbočkou k Judenplatz, viz STEINHAUSEN, A., *[Stadtplan] Innere Stadt*, 1710 {reprodukce 1847}, dostupné z: https://www.wien.gv.at/actaproweb2/benutzung/archive.xhtml?id=Stueck++842296CA-B8D3-4679-8C5D-92B6790D44BClanm08sch#Stueck_842296CA-B8D3-4679-8C5D-92B6790D44BClanm08sch. Dům je vyveden žlutou barvou, která značí, že spadal pod městskou správu.

²⁶⁸ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, pozn. 1685 na s. 736-737, zde s. 736.

²⁶⁹ Tamtéž; PERGER, Richard, *Straßen, Türme und Basteien: Das Straßennetz der Wiener City in seiner Entwicklung und seinen Namen: Ein Handbuch*, Wien 1991, s. 130, cit. dle VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, pozn. 1685 na s. 736-737, zde s. 736.

vlastnictví Černínů i v době Františka Josefa. Ten zde také nechal zřídit nadaci při zahradní kapli svatého Václava a svatého Jana Nepomuckého, a to nejpozději k roku 1724.²⁷⁰ Kaple byla vystavěna už v poručenské době, první zprávy o ní máme z počátku roku 1712, kdy byla již hotová, takže byla stavěna minimálně od předchozího roku. Není tedy vyloučeno, že stavba započala ještě za života Heřmana Jakuba Černína (zem. 1710).²⁷¹ Architektem kaple byl pozdější dvorní černínský stavitel František Maxmilián Kaňka. Jednalo se o samostatně stojící objekt na samé hranici pozemku u břehů Dunaje.²⁷² Palác (zřejmě i s kaplí) byl zbořen v roce 1813.²⁷³ Přestože zde již žádná stavba z doby Černínů nestojí, v paměti města se jejich odkaz stále udržuje. Celá část Leopoldstadtu v okolí bývalého černínského zahradního paláce se dnes nazývá Czerninviertel a v jejím rámci bychom našli Czerninplatz, Czerningasse nebo Czernin Passage.

Přehlednost situace je ztížena také faktem, že František Josef Černín nebyl jediný příslušník rodu, který ve Vídni vlastnil nemovitosti. Jeho strýc, Tomáš Zacheus Černín,²⁷⁴ začal na konci 17. století se stavbou paláce ve čtvrti Wieden nedaleko Favority.²⁷⁵ Stavbu nestihl za svého života dokončit a palác byl nakonec prodán roku 1715, tedy ještě v době nezletilosti Františka Josefa Černína, Michaelu Janovi III. z Althannu.²⁷⁶ Palác se pak nazýval *Czernin-Althan Palais* a byl zničen během druhé světové války.²⁷⁷ Kromě toho již od roku 1685 vlastnil Tomáš Zacheus dům v Krugerstraße č. p. 13, který zakoupil po smrti svobodného pána Johanna

---

²⁷⁰ K tomu viz kap. 6.2. a SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 831, výčet toho, co bylo utraceno za provoz černínské zahradní kaple sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého od 1. dubna do 30. června 1728; Tamtéž, fol. 832, specifikace za výdaje v kapli sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého od 1. července do 30. září 1728; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, pozn. 1685 na s. 736-737, zde s. 736.

²⁷¹ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 737, dopis J. A. Schneiderera neznámo komu, Vídeň, 20. ledna 1712.

²⁷² HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 100-101. Dobovou kresbu Franze Edmunda Weirrottera viz VLNAS, Vít, *Jan Nepomucký: Česká legenda*, 2., podstatně rozš. a přeprac. vyd., Praha – Litomyšl 2013, s. 240.

²⁷³ Pokud můžeme údajům zde uvedeným důvěřovat: JURÍK, P., *Dominia*, s. 333.

²⁷⁴ Tomáš Zacheus (1660-1700) byl mladším bratrem Heřmana Jakuba Černína. Působil ve Vídni, kde byl členem říšské dvorské rady a německým místokancelérem České dvorské kanceláře, viz HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 66, pozn. 117 a s. 79, pozn. 183; JIHOČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH, Černín z Chudenic, Tomáš Zacheus, -1700, *Katalog.cbvk.cz* [online], ©1993-2017 IPAC - Cosmotron Bohemia, s.r.o. a ©1997-2017 Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích [cit. 2018-03-22], dostupné z: https://katalog.cbvk.cz/arl-cbvk/cs/detail-cbvk_us_auth-k0008001-cernin-z-Chudenic-Tomas-Zacheus-1700/.

²⁷⁵ K tomu HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 85; LEITHE-JASPER, M., *Das Gartenpalais*.

²⁷⁶ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, pozn. 1685 na s. 736-737; MAŤA, P., *Svět*, s. 435. Michael Jan III. z Althannu (1679-1722) byl příslušník původem rakouského šlechtického rodu zakoupeného v Čechách i na Moravě. Stal se dědičným číšníkem Svaté říše římské, nejvyšším dvorským štolbou a nositelem Řádu zlatého rouna. Jeho ženou byla Marie Anna Pignatelli, viz ZEDLER, sv. I, Halle – Leipzig 1732, sl. 1579.

²⁷⁷ JURÍK, P., *Dominia*, 334-336.

Ernsta z Fünfkirchenu.²⁷⁸ Dům pak po předčasné Tomášově smrti za nezletilé dcery spravovala vdova Zuzana Terezie Černínová z Martinic, která jej prodala roku 1709 Františku Antonínovi Liechtenstein-Castelkornovi.²⁷⁹ Kromě toho vlastnil Tomáš Zacheus v 80. a 90. letech 17. století ještě dům ve Walfischgasse č. p. 7, nedaleko od jeho domu v Krugerstraße. Tento dům prodal roku 1696, tedy ještě za svého života, jistému Bucellimu.²⁸⁰ Oba Černínové tedy vlastnili v jednom okamžiku až dva městské domy a jeden příměstský palác.

Z jakého důvodu vlastnil František Josef Černín tolik nemovitostí ve Vídni není zcela jasné. Vše to byly již stavby, resp. pozemky, které získal dědictvím. Důvod, proč si je ponechal ve vlastnictví i přesto, že se v hlavním městě monarchie nacházel pouze příležitostně, je zřejmě ponejvíce reprezentační. Ve chvíli, kdy už ve městě nemovitost měli, nemělo pro něho smysl ji prodávat (pokud to alespoň trochu dovolovala finanční situace), neboť v nadgeneračním smýšlení šlechty mohl palác (paláce) posloužit potomkům.²⁸¹ V rámci možností pak byla snaha o maximální efektivitu využití (pěstování obilí a vína a obchod s nimi, pronájmy objektů).

---

²⁷⁸ Svobodný pán Johann Ernst z Fünfkirchenu (zem. 1684) byl císařským komorníkem a kapitánem osobní stráže císařovny Eleonory Magdaleny, viz ZEDLER, sv. IX, Halle – Leipzig 1735, sl. 2238.

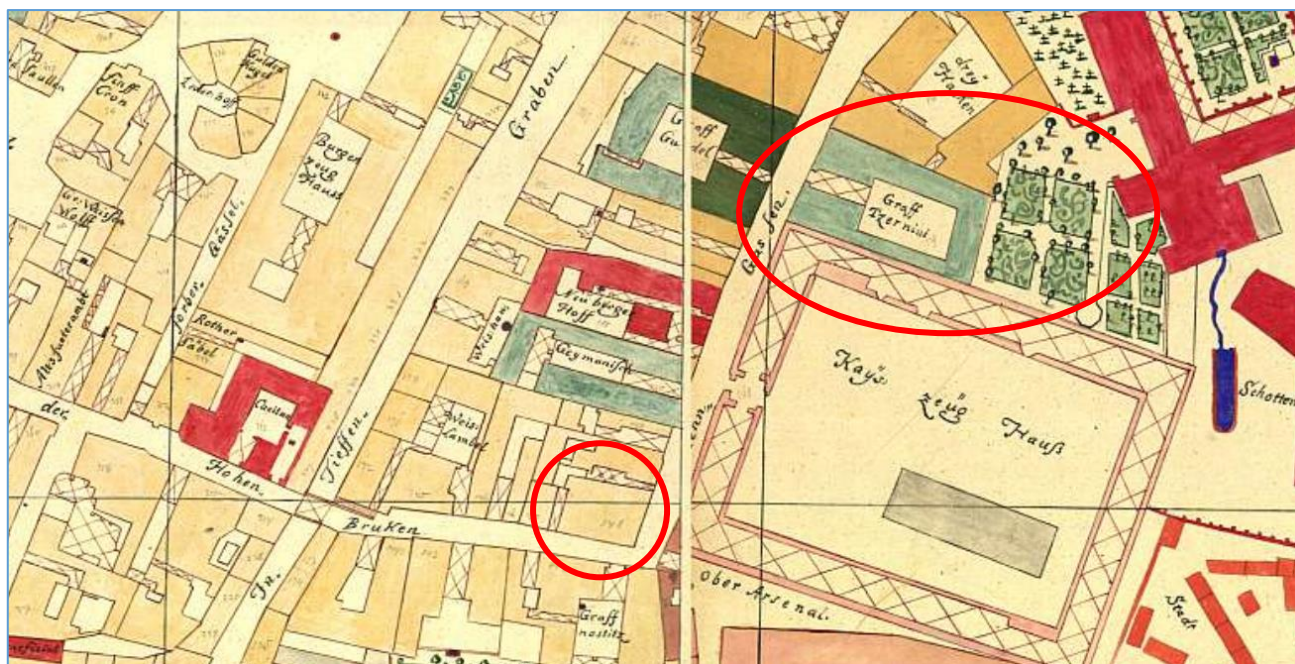
²⁷⁹ KUBEŠ, J., *Reprezentační funkce*, pozn. 368 na s. 104; HARRER, P., *Wien*, V, Wien 1956, s. 354. O kterého Františka Antonína Liechtenstein-Castelkorna se jednalo, není jasné. V dané době existovaly minimálně dvě osoby téhož jména – otec a syn (a snad i vnuk). Nejstarší z nich byl skutečným tajným radou, r. 1716 se oženil s hraběnkou Marií Annou von Hallweil a snad to byl on, kdo prodal r. 1710 hrad Pernštejn, který byl do té doby v držení rodu. Naopak nejmladší František Antonín byl posledním členem této větve rodu (2. polovina 18. století), viz ZEDLER, sv. XVII, Halle – Leipzig 1738, sl. 903; HOUDEK, Vítězslav, *Moravské vývody erbovní*, Brno 1917, s. 51.

²⁸⁰ KUBEŠ, J., *Reprezentační funkce*, pozn. 368 na s. 104; HARRER, P., *Wien*, V, s. 390.

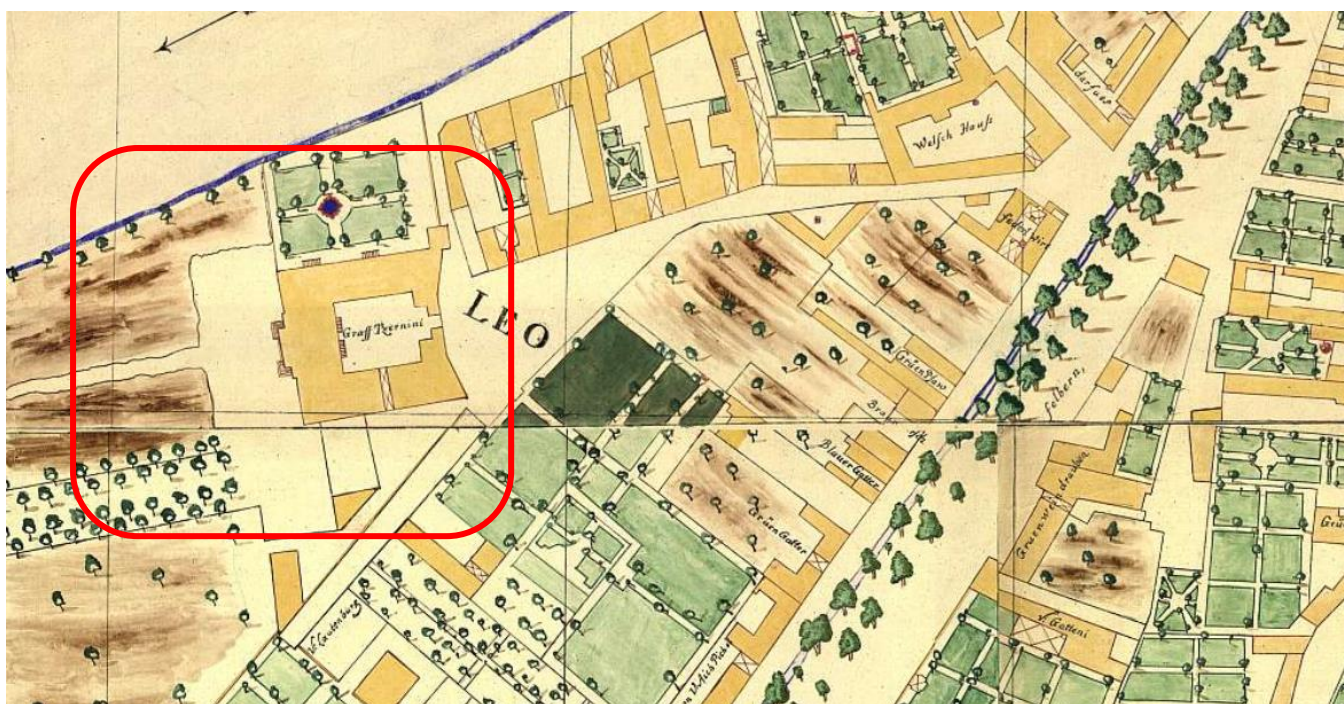
²⁸¹ VALENTA, A. *Lesk a bída*, např. s. 57.

Obr. 3. Výřez z mapy Vídně z roku 1710: dva černínské domy na Rengasse.²⁸²

Obr. 4. Výřez z mapy Vídně z roku 1710: Černínův zahradní palác v Leopoldstadtu.²⁸³

²⁸² STEINHAUSEN, A., [Stadtplan] Innere Stadt, 1710 {reprodukcce 1847}, dostupné z: https://www.wien.gv.at/actaproweb2/benutzung/archive.xhtml?id=Stueck++842296CA-B8D3-4679-8C5D-92B6790D44BClanm08sch#Stueck_842296CA-B8D3-4679-8C5D-92B6790D44BClanm08sch.

²⁸³ Tamtéž.

6.3.2. Praha

Vídeň nebyla pochopitelně jediným místem, kde přední velmož království vlastnil nemovitý majetek. Naopak, v jeho případě byla daleko logičtější volbou Praha. Jako zemský úředník musel služebně pobývat většinu roku v centru Českého království. František Josef Černín zde k roku 1730 vlastnil minimálně pět městských domů a k tomu velkolepý Černínský palác na Hradčanech. Jak uvádí Petra Vokáčová, jednalo se o následující domy: tzv. starý Leskovský zřejmě ve Vodičkově ulici na Novém Městě,²⁸⁴ dům U Bílého jednorozce neboli u Červených dveří na jihovýchodní frontě Staroměstského náměstí, v Jezuitské (dnes Karlově) ulici na Starém Městě, ve Vodní (dnes Nosticově) ulici na Malé Straně a další blíže neurčený dům rovněž na Malé Straně - zde se zřejmě jedná o palác Lobkovický, známý také jako palác Přehořovských z Kvasejovic ve Vlašské ulici (dnes německé velvyslanectví). Tento palác zakoupil František Josef Černín od Kolovratů-Libštejnských roku 1724.²⁸⁵

Na tomto místě však Petra Vokáčová opomíná Černínský, později Sterneggovský, palác rovněž na Malé Straně, který zakoupil již roku 1628 hrabě Heřman starší Černín z Chudenic a v držení rodu se nacházel až do roku 1739, kdy byl prodán císařskému radovi Janu Petrovi Nellemu. Zároveň v letech 1712-1713 prošel barokní přestavbou pod vedením Františka Maxmiliána Kaňky.²⁸⁶ Navíc v letech 1672-1718 vlastnili Černínové ještě další dům na Hradčanech zvaný Šlikovský nebo také U Drahomířina sloupu, nacházející se mezi Pohořelcem a Úvozem. Ten zakoupil Humpercht Jan od Heinricha von Stahrenberga a prodal ho následně jeho vnuk František Josef Černín poté, co se ujal svého majetku (nebo, což je možná pravděpodobnější, byl obchod připraven již v poručenské době, ale proběhl až za Františkovy zletilosti).²⁸⁷ Pokud tedy přičteme ještě tyto dva domy, zjistíme, že František Josef Černín měl za svého života v držení dohromady osm pražských nemovitostí (!) – tři na Malé Straně, po dvou na Starém Městě a na Hradčanech a jeden na Novém Městě pražském. Nepřesnosti při určování domů vznikly zřejmě tím, že zmiňovaný fideikomisní instrument z roku 1730, se

---

²⁸⁴ Je pravděpodobné, že se jedná o dům, který Zdeněk Hojda a kol. s odkazem na testament Heřmana Václava Černína (1576/79-1651) zasazují do Vodičkovy ulice – dům „Lyskovců“, v Berní rula uveden pod názvem „Na Folimaně“, viz HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESARÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 36-37, pozn. 6; LÍVA, Václav (ed.), *Berní rula 3: Pražská města*, Praha 1949 (v tiráži 1950), s. 83. Navíc se jednalo o poměrně nestandardní situaci – mnoho šlechticů domy na Novém Městě nevlastnilo.

²⁸⁵ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, pozn. 1801 na s. 753. Informace čerpá z fideikomisního instrumentu, Vídeň, 14. října 1730 (*Abschrift des Hoch Reichsgräf. Tscherninischen Fidei Commiss-Permutations-Instrumenti*), SOA Třeboň - JH, RAČ, kart. 352, fol. 87v; KUBÍČEK, A., *Pražské paláce*, s. 116-125; POCHE, E. – PREISS, P., *Pražské paláce*, Praha 1973, s. 58-60, obr. 43-46.

²⁸⁶ Jedná se o dům s adresou Sněmovní 7, Praha 1 (Malá Strana, č. p. 174-III), viz LEDVINKA, V. – MRÁZ, B. – VLNAS, V., *Pražské paláce*, Praha 1995, s. 89-91; POCHE, E. – PREISS, P., *Pražské paláce*, s. 73.

²⁸⁷ HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESARÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 60, pozn. 98.

kterým Petra Vokáčová pracuje, se týkal změn černínského svěřenectví a tudíž do něj nemusely být zaneseny nemovitosti, kterých se změna netýkala. V druhém případě byl dům prodán ještě před vznikem daného dokumentu.

Jednalo se tedy o poměrně velké množství domů, jejichž vlastnictví bylo determinováno původem a bohatstvím vlastníka. I když je třeba přiznat, že jistě ne všechny byly stejně rozlehlé a stejně reprezentativní. Jak vysvítá z předchozího, některé byly dokonce neobyvatelné (vyhořelý dům v dnešní Nosticově ulici). Největší a nejvelkolepější stavbou byl samozřejmě palác na Hradčanech, který byl dokončen právě za života Františka Josefa a který se právem řadí k nejvýstavnějším pražským palácům. Srovnáván mohl být i s panovnickými rezidencemi, např. s Leopoldinským traktem vídeňského Hofburgu.²⁸⁸ Výstavné byl rovněž malostranské paláce (Lobkovický a Sterneggovský), přičemž Lobkovický byl koncipován jako zahradní palác, což je na něm patrné dodnes.

6.4. Šlechtická panství v okolí Vídně po roce 1700

František Josef Černín vlastnil za svého života minimálně dvě rakouská panství – Perchtoldsdorf (13,5 km)²⁸⁹ a Jedlesee (9 km),²⁹⁰ která mu sloužila jako hospodářská zázemí pro domy ve Vídni,²⁹¹ zároveň ale měla i funkci ryze prestižní a reprezentační. Vzhledem ke svému postavení a množství pražských nemovitostí (viz výše) vlastnil František Josef podobná panství i v okolí hlavního centra českého království. Jednalo se hlavně o statek Vinoř.²⁹² Statek Jedlesee vlastnil před Františkem Josef jeho strýc Tomáš Zacheus, který navíc držel i Möllersdorf (22 km).²⁹³ Že se nejednalo o žádná velkolepá panství nám dokládá černínský

²⁸⁸ K Černínskému paláci na Hradčanech viz HORYNA, M. - ZAHRADNÍK, P. - PREISS, P., *Černínský palác*; LORENC, V. – TRÍSKA, K., *Černínský palác*; TRÍSKA, K., *Černínský palác*; dále KUBÍČEK, A., *Pražské paláce*, s. 58-66, obr. 26-31; LEDVINKA, V. – MRÁZ, B. – VLNAS, V., *Pražské paláce*, s. 91-96; POCHÉ, E. – PREISS, P., *Pražské paláce*, s. 149-154, obr. 25-28.

²⁸⁹ V pramenech a starší literatuře také jako Petersdorf, dnes okr. Mödling, Dolní Rakousy. Statek byl zakoupen již jeho otcem Heřmanem Jakubem kol. roku 1696, viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 968, dopis J. A. Schneiderera rentmistrovovi [Jacobu Josephovi Richtersonovi] v Praze, Perchtoldsdorf, 16. září 1701; Tamtéž, fol. 532, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 10. února 1719; Tamtéž, fol. 416, dopis Johanna Daniela Pockha? asi J. A. Schneidererovi, Petersdorf, 27. května 1724; HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 85. Tríska klade nákup panství až do doby Františka Josefa Černína (1719), viz TRÍSKA, K., *Vývoj*, s. 370. V závorce za lokalitou je uvedena přibližná vzdálenost od centra Vídně v kilometrech.

²⁹⁰ MAŤA, P., *Svět*, s. 153-154. Lokalita Jedlesee (nebo také Jedlsee) je dnes součástí 21. vídeňského městského okresu Floridsdorf.

²⁹¹ Stejný názor sdílí i HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 85.

²⁹² Významně rozšířený o další vesnice za Františkova otce Heřmana Jakuba Černína, viz Tamtéž, s. 89.

²⁹³ MAŤA, P., *Svět*, s. 153-154. Möllersdorf je dnes součástí města Traiskirchen, okr. Baden, Dolní Rakousy.

správce Johann Andreas Schneiderer, když o panství Perchtoldsdorf hovoří jako o „malém hospodářství.“²⁹⁴

V polovině roku 1729 padlo rozhodnutí Perchtoldsdorf pronajmout nebo prodat.²⁹⁵ Důvodem byla jeho zhoršující se výnosnost, kdy několik let po sobě klesala produkce obilovin i vína a panství tedy přestávalo plnit svůj hlavní účel. Na vině bylo také nepříznivé počasí, ať už velká sucha nebo kruté zimy. V polovině října téhož roku, kdy vrcholilo vinobraní, musel správce Schneiderer přiznat, že vína bude letos jen 110 ½ vědra,²⁹⁶ což je o 20 věder méně než v předchozím roce.²⁹⁷ O panství tohoto typu byl nejspíš zájem, protože již v této době se objevuje zájemce o koupi. Byl jím dvorský rada von Pläckner, který za něj nabízel nemalou částku 30 000 zlatých, z prodeje však z neznámých příčin nakonec sešlo.²⁹⁸ Následujícího roku se už uvažovalo pouze o prodeji. Jak se vyjádřil J. A. Schneiderer, který situaci velice dobře znal, „je tento dvůr víc ke škodě než k užitku“ a jedním dechem dodal, že „přes veškeré vynaložené prostředky již čtvrtý rok nebylo sklizeno žádné letní ovoce.“²⁹⁹ Současně se objevil nový kupec, rovněž dvorský rada, Maxmilián František A(l)sterle z Astfeldu.³⁰⁰ Hospodářská situace panství se však nadále zhoršovala, například vína se v tomto roce (1730) urodilo jen 58 věder, což je téměř poloviční pokles oproti předchozímu roku, který byl sám o sobě považován za nepříznivý.³⁰¹

I přes všechny nesnáze se stále alespoň některých poživatin urodilo více, než byl vídeňský Černínův hofštát i Černín sám schopen zkonzumovat. I proto se na počátku roku 1731 mohlo prodat 155 věder vína z Perchtoldsdorfu, 4 zlatý 15 krejcarů za vědro.³⁰² To je poměrně vysoká cena vezmeme-li v úvahu, že dva roky předtím se to samé víno prodávalo za cenu téměř

---

²⁹⁴ „[...] , zu Peterstorff hat diese bey Euer Excell[entz] kleine Württschaft [...]“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 432, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. října 1724.

²⁹⁵ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 392, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 15. června 1729.

²⁹⁶ Vědro je stará objemová jednotka, jejíž velikost se v různých dobách a na různých místech měnila, a to tak, že značně. V německojazyčných zemích se jí říkalo *eimer*, jeho velikost se pohybovala od 29 až po 310 litrů; v Rakousku to bylo přibližně 57 l. Oproti tomu ryze česká jednotka vědro, byla k roku 1764 stanovena na přibližně 61 l, v předchozích dobách se však pohybovala v rozmezí 47-78 l, viz CHVOJKA, Miloš – SKÁLA, Jiří, *Malý slovník jednotek měření*, Praha 1982, s. 93-94 a 245.

²⁹⁷ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 366v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 19. října 1729.

²⁹⁸ Tamtéž, fol. 366, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 19. října 1729.

²⁹⁹ „Weil nun dieser Hoff mehr zum Schad[e] als Nutze[n] in auffhaltung stehet, [...] so ist auch bereits daß vierte Jahr auff die auffgewendete Uncosten kein Som[m]erfrucht gefexnet word[en], [...]“, Tamtéž, fol. 446v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 28. června 1730.

³⁰⁰ Tamtéž, fol. 444, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 28. června 1730. Maxmilián František A(l)sterle z Astfeldu byl místopísařem u desek zemských, viz VALENTA, A., *Lesk*, s. 68.

³⁰¹ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 459r a 461v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 28. října 1730.

³⁰² Tamtéž, fol. 699r a 702v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 24. ledna 1731.

tříkrát nižší, totiž vědro za 1 zlatý 30 krejcarů.³⁰³ Je zde také jasně patrný rozdíl v ceně mezi víny domácími a víny importovanými. Zatímco cena domácích, tj. rakouských vín se pohybovala v naznačené cenové relaci, zahraniční vína byla značně dražší. Například jen tokajské víno, které bylo z relativně blízké oblasti Uher se nakupovalo za 10-15 zlatých za vědro. Vzhledem k tomu, že zásilky vína pro šlechtice mohly obsahovat několika desítek i stovek věder, vyšplhala se pak výsledná cena na nezanedbatelnou částku několika stovek až tisíců zlatých.³⁰⁴

Prodej dvorskému radovi A(l)sterlovi z Astfeldu zřejmě nedopadl úspěšně, neboť v létě roku 1731 se objevil další zájemce o koupi, dvorský rada Arnold Josef von Knichen.³⁰⁵ Zda se stal on novým majitelem příměstského panství, nevím. Je však třeba připomenout, že jak von Knichen, tak A(l)sterle z Astfeldu (o von Pläcknerovi to není známo) byli členy černínské informační sítě, o čemž bude podán výklad v následující kapitole.

Nabízí se zde paralela s vývojem zhruba o sto let dřívějším. V době kolem roku 1600 nebyla Vídeň, ale Praha pulzujícím centrem habsburské monarchie. Zde sídlil císařský dvůr Rudolfa II. a právě sem se sjížděli přední umělci manýristické Evropy, aby působili ve službách císaře a předních aristokratů. Praha byla také se zhruba 60 tisíci obyvateli největším městem monarchie i střední Evropy. Zhruba poloviční Vídeň s 30 tisíci obyvateli na svou hvězdnou chvíli teprve čekala.³⁰⁶

Pro dobu 2. poloviny 16. a počátku 17. století máme problematiku zásobování městských sídel poměrně dobře podchycenu právě pro pražské prostředí. Nejvýznamnější rody království, jako byli Rožmberkové nebo páni z Hradce, jejichž pozemková dominia se nacházela převážně na jihu Čech, začali skupovat i některé malé statky v okolí Prahy, hlavně za účelem vytvoření hospodářského zázemí pro pražské paláce, ale také reprezentace (stavba

---

³⁰³ Tamtéž, fol. 366v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 19. října 1729.

³⁰⁴ Například když F. J. Černín objednával v roce 1723 tokajské víno, byly zásilky veliké 30-70 věder, viz Tamtéž, prov. fasc. 756, fol. 519, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 28. dubna 1723.

³⁰⁵ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 666v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 28. července 1731. Arnold Josef von Knichen (zem. 1749, někdy také Josef Arnold) byl příslušník rytířského rodu usazeného ve Slezsku. Jeho synem byl Josef František von Knichen, rada vrchního úřadu ve Vratislavi, viz [RANFT, Michael], *Genealogisch-historische Nachrichten von den allerneuesten Begebenheiten, welche sich an den Europäischen Höfen zutragen, worinn zugleich Vieler Standes-Personen und anderer berühmter Leute Lebens-Beschreibungen vorkommen*, díl CXXXIII, Leipzig 1749, s. 91.

³⁰⁶ WINKELBAUER, T., *Ständefreiheit*, díl I, tab. 2 na s. 21; MAUR, Eduard, *Obyvatelstvo českých zemí v raném novověku: Třicetiletá válka*, in: Ludmila Fialová – Pavla Horská – Milan Kučera a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, 2. dopl. vyd., Praha 1998, s. 75-132, zde s. 99-100 a 128-131.

malých zahradních paláců a jiných kratochvilných staveb). Tak získali Rožmberkové Novou Libeň a Vokovice a páni z Hradce Butovice a Košíře.³⁰⁷

Zde nastolený trend byl pak využíván i v první polovině 18. století, jak vidíme z některých příkladů. Ne všichni pochopitelně dané panství či dvůr zakoupili již s účelem vytvoření hospodářského zázemí (někteří je získali např. jako dědictví nebo se jednalo o původní rodové statky) a v mnohých případech není možné určit, k čemu přesně byly dané pozemky využívány. Jak přesvědčivě dokládá případ Františka Josefa Černína, nemuselo se vždy nutně jednat o osoby trvale přítomné ve Vídni. Reprezentativní složku držby takového majetku pak můžeme vidět ve venkovských zámcích, z nichž některé existují dodnes (např. harrachovský Prugg a Rohrau, viz níže). Jinými slovy je možné říci, že vlastnictví příměstského panství či pouze hospodářského dvora nebo zámku v sobě obsahovalo několik složek od ryze praktické až po reprezentační, přičemž ne všechny složky musely být nutně přítomny u všech šlechticů. Docházelo tedy k tomu, že z různých důvodů byla akcentována např. složka zemědělské produkce na úkor reprezentace (jako tomu zřejmě bylo v případě Františka Josefa Černína) atp.

Mezi jedinci, kteří svůj profesní život trvale spojili s hlavním městem, nacházíme v první řadě držitele vysokých úřadů u dvora, a to jak z knížecího, tak z hraběcího stavu. Ke knížatům patřil Johann Leopold Donat z Trautsonu, nejvyšší dvorský hofmistr, který vlastnil zámek Goldegg (70 km) poblíž města Sankt Pölten,³⁰⁸ k hrabatům nejvyšší kancléř František Ferdinand Kinský, vlastník panství Matzen (36 km) a Angern (41 km), které získal díky prvnímu sňatku s Marií Terezou z Fünfkirchenu a Eckartsau (37 km), které sám zakoupil roku 1720,³⁰⁹ prezident říšské dvorské rady Arnošt Bedřich Windischgrätz, který držel Leopoldsdorf

---

³⁰⁷ KUBEŠ, J., *Rosenbergica* 3; TÝŽ, *Reprezentační funkce*, s. 78 a pozn. 279 na téže straně; LEDVINKA Václav, *Rezidence feudálního velmože v předbělohorské Praze: Pražské sídlo pánů z Hradce ve 2. polovině 16. století*, Documenta Pragensia 9, 1991, s. 113-134, zde s. 121. K tématu dále např. HRDLIČKA, Josef, *Potraviny na předbělohorském dvoře pánů z Hradce: (Způsoby zásobování a finanční náklady)*, in: Václav Bůžek (ed.), *Příspěvky ke každodenní kultuře novověku, České Budějovice 1995 (= Opera historica 4)*, s. 5-62; TÝŽ, *Potraviny, stolování a jídelničky na raně novověkých aristokratických dvorech: (Ke stavu a perspektivám výzkumu každodenní kultury)*, Český časopis historický 98, č. 1, 2000, s. 18-47; KUBEŠ, J., *Jan Libra. Pro vídeňské prostředí v 2. polovině 16. století viz: HRDLIČKA, Josef, Provoz vídeňského domu Jáchyma z Hradce*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední Páni z Hradce, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6)*, s. 103-126. Hrdličkova studie se však nejvíce zabývá rozbohem kuchyňských účtů – o úřednicích a o fungování domu se toho příliš nedozvíme.

³⁰⁸ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 431r-432v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. října 1724. Johann Leopold Donat, první kníže z Trautsonu (1659-1724), dlouholetý nejvyšší dvorský úředník. Byl nejvyšším hofmistrem dvou císařů – Josefa I. (1709-1711) a Karla VI. (1721-1724), viz WURZBACH, sv. XLVII, Wien 1883, s. 50-51. Zámek Goldegg je dnes součástí městyse Neidling, okr. St. Pölten-venkov, Dolní Rakousy.

³⁰⁹ MATA, P., *Svět*, s. 154; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 395. Matzen je dnes součást městyse Matzen-Raggendorf v okr. Gänserndorf, Dolní Rakousy. Angern an der March je městys rovněž v okr. Gänserndorf, na hranicích se

(12 km);³¹⁰ říšský vicekancléř Friedrich Karl Schönborn se svým panstvím Göllersdorf (43 km)³¹¹ a mohli bychom sem zařadit i nejvyššího maršálka hraběte Jeronýma Colloreda, který v Dolních Rakousích vlastnil statek Staatz (63 km) a zřejmě i Loosdorf (61 km).³¹² Podobnou strategii volili i někteří představitelé nižších dvorských úřadů, jako nejvyšší lovčí Johann Julius z Hardeggu vlastníci Oberzögersdorf (30 km) a Oberolberndorf (33 km)³¹³ a skutečný říšský dvorský rada Antonín Izaiáš z Hartigu, který vlastnil Schrattenthal (77 km).³¹⁴

Mimo vyšší i nižší dvorské úředníky vlastnili z logických důvodů taková panství i zemští úředníci v Rakousích. Takový je i případ Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu, nejvyššího maršálka Dolních Rakous, který vlastnil statky v blízkosti windischgrätzkého Trautmannsdorfu, a sice Bruck an der Leitha (38 km) se zámek Prugg a Rohrau (43 km)³¹⁵ a

---

Slovenskem, nedaleko předchozího. Eckartsau je dnes městy v témže okrese, ale v jeho jižní části, takže od předchozích lokalit je vzdálen asi 30 km.

³¹⁰ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 424-426, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. srpna 1724; Tamtéž, fol. 393-395, dopis J. A. Schneiderera hraběti Černínovi, Vídeň, 10. ledna 1725; Tamtéž, fol. 313-316, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 29. září 1725. Hrabě Arnošt Bedřich Windischgrätz (1670-1727) byl rakouský šlechtic a významná postava císařského dvora první čtvrtiny 18. století (mnoho mu pomohla také skutečnost, že byl příbuzný s císařskou rodinou). Od roku 1714 až do své smrti v roce 1727 zastával úřad prezidenta říšské dvorské rady. Jeho první manželkou byla Marie Terezie, ovdovělá Fünfkirchenová, roz. Slavatová, díky níž získal panství Červená Lhota v jižních Čechách. Děti měl pouze z druhého manželství s Terezií Rozálií, ovdovělou Fünfkirchenovou, roz. Rottalovou, které však svého otce nepřezily, viz WURZBACH, sv. LVII, Wien 1889, s. 47-48. Leopoldsdorf se nachází v okr. Bruck an der Leitha, Dolní Rakousy. V tom samém okrese navíc Windischgrätzové drželi i panství Trautmannsdorf (30 km).

³¹¹ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 7, P. S. k nedochovanému dopisu J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. října 1727. Friedrich Karl Schönborn (1674-1746) nebyl jen říšským vicekancléřem (1705-1734), zároveň zastával vysoké posty i v církvi – od roku 1729 až do své smrti byl knížetem-biskupem bamberským a würzburgským, viz WENDEHORST, Alfred, *Friedrich Carl, Graf von Schönborn*, in: O. zu Stolberg-Wernigerode (red.), NDB, sv. V, Berlin 1961, s. 492-493. Göllersdorf (v pramenech zkomoleně jako Köllrstorff) je městy v okr. Hollabrunn, Dolní Rakousy.

³¹² MARŠÁLKOVÁ, Lenka, *Jeronym Colloredo a jeho vídeňští agenti v první polovině 20. let 18. století*, Pardubice 2008, bakalářská práce, s. 40-45. Hrabě Jeronym Colloredo z Waldsee (1674-1726) byl příslušník starého italsko-rakouského rodu, v Čechách usazeného od 17. století. R. 1693 zdědil fideikomisní panství Opočno, proslul zejména jako habsburský guvernér Milána (1719-1726), zemřel krátce po jmenování nejvyšším dvorským maršálkem. Další informace k jeho osobě viz Tamtéž, s. 6-7; KUBEŠ, Jiří, *Colloredové z Wallsee a jejich pokus o integraci do prostředí panovnického dvora v habsburské monarchii (Edice instrukcí Jeronýma Colloreda o výchově jeho nejstaršího syna z let 1723-1725)*, Sborník prací východočeských archivů 11, 2007, s. 37-63, zde s. 41-42. Staatz je dnes městy v okr. Mistelbach v Dolních Rakousích nedaleko českých hranic, zámek Loosdorf se nachází v obci Fallbach, okr. Mistelbach nedaleko od předchozího.

³¹³ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 399-400, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. srpna 1725; WIBGRILL, sv. IV, Wien 1800, s. 138. Hrabě Johann Julius IV. z Hardeggu (1676-1746) byl rakouský šlechtic, nejvyšší dvorský lovčí, jeho manželkou byla Maria Barbara z Hohenfeldu, k němu dále viz Tamtéž; WURZBACH, sv. VII, s. 349. Oberzögersdorf je dnes součástí města Stockerau, okr. Korneuburg, Dolní Rakousy, Oberolberndorf je část městysu Sierndorf, okr. Korneuburg, Dolní Rakousy.

³¹⁴ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 517r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 26. června 1723. Schrattenthal je město v okr. Hollabrunn, Dolní Rakousy.

³¹⁵ Tamtéž, fol. 7, P. S. k nedochovanému dopisu J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. října 1727. Hrabě Alois Tomáš Raimund z Harrachu (1669-1742) byl rakouský šlechtic, syn diplomata Ferdinanda Bonaventury z Harrachu. Kromě působení v zemských úřadech byl i diplomatem, a to v Sasku a Španělsku a také neapolským místokrálem (1728-1733), viz KELLENBENZ, Hermann, *Harrach, Aloys (Louis) Thomas Raimundi Graf von*, in: O. zu Stolberg-Wernigerode (red.), NDB, sv. VII, Berlin 1966, s. 697-699, zde s. 697-698; WURZBACH, sv. VII, s. 371-372. Bruck an der Leitha je okresní město v Dolních Rakousích, Rohrau je městy v okr. Bruck an der Leitha.

některého příslušníka rodu Breunerů, kteří se často uplatňovali v zemské správě a u dvora zastávali většinou jen nižší úřednická místa, vlastníciho Ulrichskirchen (25 km).³¹⁶ Podobný je případ starého rakouského rodu hrabat z Walseggu, jehož příslušníci, činí převážně v zemské správě nebo v armádě, vlastnili zámek Stuppach (74 km).³¹⁷

Kromě nich vidíme podobnou strategii i u jedinců, kteří zastávali u dvora po celý život jen nižší úřady a nebo na jejich držbu rezignovali docela. Kromě samotného Františka Josefa Černína by to byl případ hraběte Michaela Václava z Althannu, majitele statku Zistersdorf (54 km)³¹⁸ nebo Jana Adama z Questenberka, který sice část života u dvora působil, ale i po svém odchodu z Vídně nadále vlastnil Rappoltenkirchen (34 km).³¹⁹ Zvláštním případem jsou vojáci, jejichž těžiště zájmu spočívalo v jiných zemích monarchie a u dvora zastávali jen menší funkce. Zde bychom mohli jmenovat Ottokara Franze Jakoba ze Starhembergu, který, ač v Rakousích příliš nepobýval, vlastnil tu panství Enzersdorf im Thale (50 km). Působil převážně v Itálii a v Čechách, u dvora zastával funkci skutečného tajného rady.³²⁰ Mimo všechny známé případy pak stojí knížata Lichtenštejnové. Ti si na vídeňském předměstí Rossau postavili zahradní palác

---

³¹⁶ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 660v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 14. dubna 1731. Jednalo se o některého ze synů Filipa Ignáce hraběte Breunera (1653-1722), viz WIßGRILL, sv. I, Wien 1794, s. 392-393. Ulrichskirchen je dnes součástí městysu Ulrichskirchen-Schleinbach, okr. Mistelbach, Dolní Rakousy. Breunerovi zde vlastnili další statky, např. Oberhöflein (94 km), a také statky v Čechách, resp. na Moravě (Přerov) – obojí vlastnil v této době syn Filipa Ignáce Arnošt Josef Breuner (1691-1737), viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 432r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. října 1724; WIßGRILL, sv. I, s. 393-394. Oberhöflein je dnes součástí městysu Weitersfeld, okr. Horn, Dolní Rakousy.

³¹⁷ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 279r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 15. listopadu 1732. Snad se jednalo o Otta hraběte z Walseggu (zem. 1743), generála polního zbrojmistra a vrchního velitele Tyrolska a Horních Rakous, viz WURZBACH, sv. LIII, Wien 1886, s. 8. Zámek Stuppach stojí ve městě Gloggnitz, okr. Neunkirchen, Dolní Rakousy.

³¹⁸ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 505-506, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 19. května 1723, koncept; Tamtéž, fol. 417-420, dopis J. A. Schneiderera hraběti Černínovi, Vídeň, 12. července 1724 ad. Hrabě Michael Václav Althann (1668-1738), v pramenech jako Václav Althann nebo prostě jen hrabě Althann, byl synem Michaela Václava st. V 2. a 3. desetiletí 18. století zastával různé menší funkce u dvora (skutečný komorník, rada dvorské komory) a obýval jeden z Černínových domů ve Vídni; v Čechách vlastnil např. Králíky. Jeho druhou ženou, která s ním pobývala ve Vídni, byla Juliána Terezie. roz. Drugethová, vdova po Mikuláši Pálffyovi, která vlastnila statek Humenné na dnešním východním Slovensku, viz Tamtéž, fol. 512-513, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 27. ledna 1723, ve kterém se řeší pronájem paláce na další rok ad.; WIßGRILL, sv. I, s. 92-93; ZEDLER, sv. I, sl. 1580. Zistersdorf (v pramenech jako Zitzersdorf) je město v okr. Gänserndorf, Dolní Rakousy.

³¹⁹ SMÍŠEK, R., *Jan Adam*, s. 340. Hrabě Jan Adam Questenberk (1678-1752) původem z německého rodu, známý milovník a mecenáš hudby. Dobrovolně opustil službu u dvora a stáhl se na své moravské panství Jaroměřice nad Rokytnou. Protože nezanechal žádné mužské potomky, zdědil jeho majetky Dominik Ondřej II. z Kounic (pozdější 3. kníže Kounic-Rietberg), viz Tamtéž; PERUTKOVÁ, Jana, *Hrabě Johann Adam Questenberg (1678–1752) jako mecenáš*, in: Jitka Bajgarová (ed.), *Miscellanea z výroční konference ČSHV 2008: Fenomén mecenášství v hudební kultuře*, Praha 2010, s. 40-62 a další práce autorky. Rappoltenkirchen je dnes součástí městysu Sieghartskirchen, okr. Tulln, Dolní Rakousy.

³²⁰ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 662, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, zámek Enzersdorf v Langenthalu, 8. srpna 1731. Enzersdorf im Thale (v pramenech jako Entzerstorff) je dnes částí města Hollabrunn, okr. Hollabrunn, Dolní Rakousy. Langenthal je pouze zastaralé místní označení, nikoliv název obce.

a na panovníkovi si vymohli, aby z něho vytvořil samostatné panství, které se pak přiléhavě nazývalo Liechtenthal (2,2 km).³²¹

Z uvedeného vyplývá, že příměstská panství vlastnili jak vyšší, tak nižší dvorští úředníci, ale i jedinci, kteří nejméně po část života u dvora nepobývali. Někteří statky zdělili, jiní je cíleně nakoupili, mohlo se také jednat o původní rodové statky. Každé panství bylo pochopitelně jiné – na některém stál honosný zámek, jinde byl jen hospodářský dvůr. Vše tedy záleželo na vlastníkově, ten rozhodoval, které funkce budou akcentovány a které naopak potlačeny. Výzkumem bylo zjištěno, že vlastnictví takového majetku bylo důležité pro široké spektrum šlechty, a že integrace ke dvoru v tomto ohledu nehrála velkou roli.

---

³²¹ PEČAR, A., *Die Ökonomie*, s. 278. Rossau je dnes součástí 9. vídeňského okresu Alsergrund.

7. Pohled II. – černínská informační síť

„Nařízení Vaší vysoce hraběcí Excellence z 11. tohoto [měsíce] jsem poníženě obdržel dnešní pravidelnou poštou spolu s přílohou pro pana agenta Riedla, kterou jsem okamžitě doručil.“³²²

7.1. Informační sítě šlechty raného novověku

Informačními sítěmi rozumím skupiny navzájem propojených lidí, kteří si předávají informace. V raném novověku stála na vrcholu společenského žebříčku šlechta, která z tohoto důvodu měla síť informátorů nejrozsáhlejší a nejpropracovanější. Nejednalo se zdaleka jen o placené informátory, jak se budu snažit ukázat. Informační pavučina barokního aristokrata měla několik vzájemně více či méně se překrývajících vrstev. Na pomyslném vrcholu stáli příslušníci rodiny a rodu, kteří, pokud byli vhodně umístěni, např. v zemských úřadech nebo u dvora, mohli odtud podávat zprávy. V druhé rovině to byli ostatní členové šlechtické obce s kterými daného aristokrata pojilo přátelství nebo se jednalo o čistě pracovní vztah. Tyto dvě skupiny budou v této práci, vzhledem k jejímu tématu, načrtnuty jen v jemných konturách. Daleko více prostoru bude věnováno té rovině informačních sítí, kterou tvořili agenti. Situace je důkladně prozkoumána např. u Ferdinanda z Ditrichštejna. Na vrcholu kariéry zahrnovala jeho informační síť až 500 osob od suverénních panovníků po poddané.³²³

Agenti, na rozdíl od šlechtických úředníků, nebyli přímými šlechticovými zaměstnanci. Naopak, fluktovali mezi několika urozenými muži a navíc mnohdy zastávali nějaký menší zemský nebo dvorský úřad. Tito agenti mohli být také urozeného původu a pokud nebyli, mohli věrnou službou predikát získat.³²⁴ Z výše naznačených důvodů tedy neexistují žádné soupisy agentů nebo nějaké oficiální dokumenty, které by o nich vypovídaly, což je také důvod, proč byli v historickém bádání často opomíjeni. Veškeré informace o nich se čerpají z jiných pramenů, v tomto případě z korespondence nebo ze sekundární literatury.

Vlastnictví kvalitní sítě kontaktů bylo nutným předpokladem k úspěšné kariéře. Šlechtic sám, pokud neměl vlivné přímluvce, byl značně znevýhodněn oproti těm, kteří je měli. Z tohoto důvodu tvořili šlechtici různé frakce – větší či menší seskupení u dvora, jejichž členové

---

³²² „Euer hochgräff[liche] Excell[entz] g[nä]dige Befehls zeillen von 11. Hui[u]s habe mit heüntiger Ordinari nebst den Inschluß an H[err] Agenten Riedl unterth[änig] erhalten, undt diesen so gleich richtig abgeben.“ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 508v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 14. ledna 1730.

³²³ SMÍŠEK, R., *Císařský dvůr*, zjm. s. 321-323; TÝŽ, *Komunikační síť*.

³²⁴ VALENTA, A., *Lesk a bída*, s. 135.

prosazovali jednotnou politiku a vzájemně si pomáhali v kariérním růstu. V době Františka Josefa Černína působily ve Vídni dvě hlavní frakce – španělská a německá. Ne všichni se pochopitelně museli do nějaké zařadit, což je i Černínův případ, který měl kontakty na členy obou seskupení. Ze španělské strany to byla např. velmi vlivná Marie Anna Althannová (jeho příbuzná z manželčiny strany), z německé pak Johann Leopold Donat Trautson (jeho kmotr).³²⁵ Pomoc těchto osob byla mnohdy klíčová, přesto bylo nezbytné mít i síť níže postavených lidí, tedy agentů. Ti byli rozeseti po nižších úřadech (dvorská kancelář, dvorská rada, úřad desek zemských) nebo byli přímo zaměstnáni šlechticem jako jeho úředníci. K tomu se mohli připojit i informátoři z cizích zemí. Hlavním cílem pro tvorbu takových sítí byla potřeba informovanosti, která byla pro šlechtice nutná bez ohledu na jeho politické ambice.

7.2. Kontury informační sítě Františka Josefa Černína

7.2.1. Rodina

Příslušníci vlastní rodiny jsou první a nejlogičtější volbou k získávání informací. Na rozdíl od dalších skupin, má rodina několik výhod. Především, pokud mezi jednotlivými členy panovaly dobré vztahy (a v případě Františka Josefa Černína a jeho blízkých tomu tak skutečně bylo), fungovala korespondence mezi těmito jedinci zcela přirozeně a informátorství bylo jakousi přidanou hodnotou. Pokud daný příbuzný navíc zastával nějakou veřejnou či jinou funkci, mohl dotyčný dostávat přesné informace takříkajíc z první ruky a nemusel se v tomto směru spoléhat na své úředníky nebo agenty. Taková situace je nejpatrnější u velkých rodových klanů, jejichž několik členů zastávalo významné funkce (Kinští, Ditrichštejnové apod.).³²⁶

František Josef Černín ohledně vídeňských záležitostí tuto možnost příliš nevyužíval, a to proto, že z okruhu jeho příbuzných se málokdo nacházel v centru monarchie. Výjimku tvořil jeho tchán Jean Philippe markýz de Merode-Westerloo,³²⁷ který, hlavně v polovině 20. let, ve Vídni často pobýval.³²⁸ Jeho domovinou bylo však Rakouské Nizozemí, takže od něho mohl

---

³²⁵ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 431-433.

³²⁶ Tamtéž, s. 369-411; Smíšek, R., *Císařský dvůr*, zjm. s. 343-388.

³²⁷ Jean Philippe Eugène hrabě z Merode markýz z Westerloo (1674-1732) proslul jako voják. Několikrát během své kariéry změnil strany, což se mu mnohdy vyplatilo – stal se rytířem řádu zlatého rouna a polním maršálem. Byl zahrnován přízní i u dvora (viceprezident dvorské válečné rady), ovšem po častých neshodách se svým nadřízeným, princem Evženem Savojským, a poté, co se podruhé oženil (1721) se stáhl na svá panství, kde dožil, viz DOMSTA, Hans Josef, *Merode, Johann Philipp Eugen Graf von*, in: Karl Otmar Freiherr von Aretin (red.), NDB, sv. XVII, Berlin 1994, s. 166-167; WURZBACH, sv. XVII, Wien 1867, s. 398-400. Jak jsem však zjistil rozborem korespondence (viz pozn. 478), tak i poté trávil ve Vídni poměrně dost času.

³²⁸ Viz pozn. 489.

Černín čerpat i zprávy ze západní Evropy. Pochopitelně, pokud se jednalo o jiné než vídeňské záležitosti, byla tato skupina lidí velmi potřebná. Patřila by sem i jeho starší sestra Marie Markéta, její manžel František Josef z Valdštejna,³²⁹ sestřenice Marie Gabriela, provdaná Lažanská nebo také příbuzný z chudenické větve Děpolt Martin, voják, toho času posádkou v severoitalském Miláně.

7.2.2. Další šlechtici

Pomoc dalších šlechticů ve sbírání důležitých informací byla pro Františka Josefa Černína, sídlícího v Praze, klíčová. Tato část informační sítě byla oproti předchozí značně rozsáhlá a zaujímala zřejmě až několik desítek osob.³³⁰ Mezi články této rozsáhlé pavučiny kontaktů a vazeb se nacházelo široké spektrum lidí – od špiček aristokracie až po prosté šlechtice zaujímající nejnížší příčky byrokratického aparátu. Mezi nejvlivnější osobnosti patřil bezpochyby Leopold Antonín Šlik, nejvyšší kancléř království českého,³³¹ který až do smrti hájil Černínovy zájmy ve Vídni. František Josef Černín ho často podaroval tehdy vzácnou pochoutkou - čerstvým lososem.³³² Zcela zvláštní místo zaujímal v této skupině Černínův osobní přítel hrabě Rudolf Josef Kořenský z Terešova.³³³ Jejich dopisy jsou velmi důvěrné a blízký vztah obou mužů dokresluje i vzájemné oslovování. Hrabě Černín byl v jejich dopisech označován jako *Faust*, hrabě Kořenský jako *Mefistofeles*.³³⁴

Nejhůře dokumentovatelnou složkou této skupiny jsou různí nižší a nejnížší vídeňští úředníci. Vzhledem k tomu, že se jedná o osoby historií téměř zapomenuté, je o nich známo jen velice málo (mnohdy ani neznáme jejich celé jméno). Jednalo se o nejrůznější dvorské rady, dvorské válečné rady, sekretáře a agenty (o nich bude samostatně pojednáno níže). V úřednické hierarchii zastávali tito lidé sice málo prestižní posty, o to více se ale jednalo o zkušené profesionály, protřelé světem vysoké politiky. Mezi nejvýznamnější z nich patřili dvorští radové baron Jan Antonín Widman(n) (1675-1739), bývalý sekretář nejvyššího českého

---

³²⁹ Viz pozn. 102.

³³⁰ K tomu viz VOKÁČOVÁ, P. *Příběhy*, s. 427-428.

³³¹ Hrabě Leopold Antonín Šlik z Pasounu a Holíče (1663-1723), původním povoláním voják (dosáhl hodnosti polního maršála), poté až do své smrti nejvyšší český dvorský kancléř. K němu nejnověji viz Tamtéž, s. 159-231, k jeho kontaktům s Černínem dále např. s. 420.

³³² Tamtéž, např. s. 421.

³³³ Viz pozn. 201.

³³⁴ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 436.

kancléře Jana Václava Vratislava z Mitrovic,³³⁵ Jan Kryštof z Freienfelsu (1668–1733)³³⁶ a Maxmilián František A(l)sterle z Astfeldu.³³⁷ Mezi další se řadí dvorští radové Ignác Pavel Hotovec z Husenic a Löwenhausu (1668-1736),³³⁸ Augustin Bayerhuber z Hueb,³³⁹ Arnold Josef von Knichen,³⁴⁰ Jan František Turba³⁴¹ a jistý von Langer,³⁴² dále dvorský válečný rada Johann Wilhelm von Brockhausen (asi 1673-1726)³⁴³ a sekretáři Johann Christoph von Jordan (zem. 1748),³⁴⁴ Karel Nikanor Voříkovský z Kundratic (zem. 1750)³⁴⁵ a jistý Scheuerer.³⁴⁶

Podobně to vypadalo i u jiných šlechticů. Není zde prostor pro nějakou obsáhlejší analýzu, proto uvádím jen několik příkladů. Již zmiňovanému knížeti Ferdinandovi z Ditrichštejna prokazovala informátorské služby celá řada šlechticů, zejména vojáků a diplomatů (Jan Ludvík Raduit de Souches, Raimondo Montecuccoli, František Oldřich Kinský,

---

³³⁵ BRŇOVJÁK, J., *Šlechticem*, s. 207 a 255.

³³⁶ BELCREDI, Ludvík, *Freyenfelsové, zakladatelé panství Líšeň: 700 let Tvarožné*, Tvarožná 1988, s. 163-166; BŘEZINA, Vladimír, *Rytířský stav v Čechách a na Moravě v raném novověku*, České Budějovice 2008, s. 33-35.

³³⁷ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 435. Výše uvedení se pravidelně objevují v seznamech obdarovaných zvěřinou, viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 270, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, Vídeň, 5. prosince 1725; Tamtéž, fol. 30, specifikace odkazující k 22. únoru 1727 se jmény lidí, kteří byli obdarováni na masopust bažanty, Vídeň, podepsán J. A. Schneiderer; Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 507, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, podepsán J. A. Schneiderer, Vídeň, 3. a 4. ledna 1730.

³³⁸ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 507, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, podepsán J. A. Schneiderer, Vídeň, 3. a 4. ledna 1730; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 893; NOVÁ ŠLECHTA V ČESKÝCH ZEMÍCH A PODUNAJSKÉ MONARCHII, Hotovec z Husenic a Löwenhausu, *novanobilitas.eu* [online], ©2009 [cit. 2018-06-04], dostupné z: <http://www.novanobilitas.eu/rod/hotovec-z-husenic-a-loewenhausu>.

³³⁹ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 507, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, podepsán J. A. Schneiderer, Vídeň, 3. a 4. ledna 1730; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 880; MERA VIGLIA-CRIVELLI, Rudolf Johann Graf von, *Der böhmische Adel*, s. I. 1885, s. 214.

³⁴⁰ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 507, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, podepsán J. A. Schneiderer, Vídeň, 3. a 4. ledna 1730; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 899.

³⁴¹ V pramenech jako von Turba, viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 507, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, podepsán J. A. Schneiderer, Vídeň, 3. a 4. ledna 1730; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 920. Povýšen do rytířského stavu byl již jeho otec Jan Jindřich Turba v roce 1704; HRDLÍČKA, Josef, *Úředník*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 216-238, zde s. 235; URFUS, Valentin, *Rektor pražské univerzity Jan Jindřich Turba a jeho rodina (K postavení právnícké inteligence a úřednické šlechty v pobělohorských Čechách)*, Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis 24, 1984, s. 41-53.

³⁴² SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 507, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, podepsán J. A. Schneiderer, Vídeň, 3. a 4. ledna 1730. Je možné, že se jednalo o Josefa Ignáce Langera, sekretáře a pokladníka solního úřadu v Čechách nebo jeho bratra Jana Dominika (oba povýšeni r. 1733 do českého rytířského stavu), viz MERA VIGLIA-CRIVELLI, R. J. von, *Der böhmische Adel*, s. 14.

³⁴³ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 270, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, Vídeň, 5. prosince 1725; WIßGRILL, sv. I, s. 404.

³⁴⁴ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 507, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, podepsán J. A. Schneiderer, Vídeň, 3. a 4. ledna 1730; EVANS, Robert John Weston, *Austria, Hungary and the Habsburgs: Essays on Central Europe, c. 1683–1867*, Oxford 2006, s. 49; WURZBACH, sv. X, Wien 1863, s. 265.

³⁴⁵ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 507, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, podepsán J. A. Schneiderer, Vídeň, 3. a 4. ledna 1730; NOVÁ ŠLECHTA, Voříkovský z Kundratic, [cit. 2018-04-16], dostupné z: <http://www.novanobilitas.eu/rod/vorikovsky-z-kundratic>.

³⁴⁶ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 507, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, podepsán J. A. Schneiderer, Vídeň, 3. a 4. ledna 1730. Kromě dvorského rady byl Scheuerer také sekretář hraběte Filipa Ludvíka Václava Sinzendorfa, viz dále kap. 8.

Kryštof Václav z Nostic a mnoho dalších);³⁴⁷ Valdštejny zásoboval novinkami z Vídně Ferdinand Bonaventura z Harrachu a takto by bylo možné pokračovat.³⁴⁸

7.2.3. Agenti

Agenti (zpravodajci, dopisovatelé, novelanti)³⁴⁹ jsou do jisté míry zvláštní a i přes mnohé výzkumy z poslední doby stále nepříliš probádanou skupinou obyvatel.³⁵⁰ Získávání informací o nich je ztíženo jejich častou fluktuací, a to v mnohem větší míře, než u úředníků zmíněných výše. Pokud bylo řečeno, že i úředníci mohli zastávat více pozic najednou nebo dokonce sloužit více pánům, u agentů to platilo dvojnásob. Navíc se mohlo stát, že daný úředník zastával pro daného šlechtice i funkci agenta. Jaký byl tedy rozdíl mezi agentem a úředníkem? V podstatě je možné říci, že úředník zastával jistou přesně stanovenou pozici v rámci panství nebo dominia za kterou dostával plat daný kategorií, do které jeho funkce spadala a po jeho úmrtí, odstoupení nebo odvolání byl nahrazen jiným kolegou. Oproti tomu agent nebyl úředníkem v pravém smyslu slova. I on byl placen ze šlechticových peněz, a to buď pravidelně, nebo na základě splnění zadaného úkolu. Tento „úkol“ se mohl týkat širokého spektra záležitostí – od specializovaných právních otázek až po obyčejné získávání novinek z daného místa. Dalším podstatným rozdílem oproti běžnému úředníkovi byl fakt, že agent, pokud víme, nikdy nesloužil jen jedinému šlechtici. To by se dalo vysvětlit jejich relativně nízkým počtem a také tím, že služby agenta nebyly potřeba každý den. Tím ovšem není řečeno, že by agent nemohl u některého šlechtice působit dlouhodobě (i v řádu let), nebyl však po svém odchodu automaticky nahrazován, pokud to nevyžadovala situace. Takového jedince budu nazývat stálým agentem. Ani sebebohatší a sebevlivnější aristokrat si tedy zřejmě nemohl dovolit uzurpovat si schopného agenta jen pro sebe. Někteří agenti byli také současně nižšími úředníky u dvora nebo v jiných „státních“ úřadech. Jedním příkladem za všechny budiž dále ještě mnohokrát zmíněný agent Johann Octavian Sachs (zem. 1730), přísězný jednatel při české dvorské kanceláři.³⁵¹

---

³⁴⁷ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 194.

³⁴⁸ HRBEK, J., *Barokní Valdštejnové*, s. 321-323.

³⁴⁹ Existuje mnoho synonym. Záměrně neuvádím výraz „špión“, který by se zde také nabízel. Přestože informace, které raně novověcí agenti pro své pány shromažďovali, mohly být považovány za citlivé, a to i na úrovni státního aparátu, je slovo „špión“ snad až příliš spjato s moderním pojetím agenta, jako pracovníka kontrarozvědky, a tudíž pro kontext této práce nevhodné.

³⁵⁰ Jen pro příklad uvedme na tomto místě dále citované práce Michaely Buriánkové, Lenky Maršálkové nebo Barbory Šnajdrové.

³⁵¹ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 430.

Řečeno jinými slovy, schopný šlechtický úředník se mohl za určitých předpokladů stát agentem (resp. vykonával současně ke své úřednické funkci i funkci agenta), stejně jako agent mohl dostat po prokázaných službách místo ve šlechtickém správním aparátu, případně po přímělu svého patrona i jinde. Tak se stalo i v případě již zmiňovaného Johanna Georga Neuerera, který nejprve působil jako valdštejský agent, aby se později stal správcem jejich panství Dobrovice.³⁵² Pokud budeme za agenta považovat každého člověka, který za úplatu (peněžní, naturální) poskytuje informace, je možné zařadit sem i vysoké zemské a dvorské úředníky-šlechtice. Tyto osoby rovněž nebudu pokládat za agenty v pravém smyslu toho slova, neboť tato činnost opět nebyla hlavní náplní jejich práce.³⁵³

Již víme, že agent nebyl šlechtickým úředníkem. Kým tedy byl? Předně je třeba si uvědomit, že neexistoval pouze jeden druh agentů, a také, že mezi nimi existovala určitá hierarchie. Nejvýše stáli tzv. dvorští agenti. Byli to lidé s největšími konexemi, kteří se pohybovali u dvora a prosazovali zde zájmy svých zaměstnavatelů, např. ve složitých otázkách nobilitací. Někteří šlechtici využívali jednoho agenta více než agenty ostatní, resp. daný zpravodajec pro ně vykonával často široké spektrum úkonů. Takového agenta zde nazývám hlavním agentem. Pokud navíc svou práci vykonával pro daného aristokrata po několik let (a mnohdy i desetiletí), nazývám ho agentem stálým. Je tedy jasné, že hlavní agent byl vždy současně i stálým agentem, a že tato práce byla natolik časově náročná, že jeden agent si mohl dovolit být stálým hlavním agentem jen u jednoho šlechtice. To mu však nebránilo v tom, aby mohl současně působit ve službách jiného aristokrata a vykonávat pro něho drobnější záležitosti týkající se právních otázek, zisku vysněného úřadu, nobilitací nebo oboru, v kterém měl potřebné znalosti a zkušenosti.

Do skupiny dvorských agentů patřil zřejmě i agent Sachs.³⁵⁴ Ten prokazoval své služby široké skupině šlechticů, mezi nimi i Františku Josefovi Černínovi. Zde se objevuje na počátku 20. let 18. století v souvislosti s Černínovou snahou získat úřad nejvyššího dvorského sudí a v různých záležitostech radil hraběti Černínovi až do své smrti.³⁵⁵ J. O. Sachs patřil také ke skupině osob, která byla pravidelně obdarována zvěřinou (ostatně jako všichni známí

---

³⁵² HRBEK, J., *Hledat a nalézat*, s. 323 a 327.

³⁵³ Tamtéž.

³⁵⁴ MARŠÁLKOVÁ, L., *Jeronym Colloredo v první čtvrtině*, s. 60.

³⁵⁵ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 430.

Černínovi agenti).³⁵⁶ Ostatně, jak se vyjádřil baron Hartig, byl Johann Octavian Sachs nejlepším agentem.³⁵⁷

Agent Sachs působil současně u neapolského místokrále a později nejvyššího dvorského maršálka Jeronýma Colloreda. Sachs pro něho byl tím, co nazýváme hlavním agentem. Jeho hlavní náplní práce zde bylo informovat Colloreda o tom, co dělají další aristokraté, vyřizovat pohledávky a dluhy a také řešit záležitosti spojené s Jeronýmovými rakouskými panstvími.³⁵⁸ Neméně důležitým úkolem agenta Sachse byla starost o korespondenci mezi Jeronýmem Colloredem a Františkem Ferdinandem Kinským. Tím Františkem Ferdinandem Kinským, u něhož Sachs rovněž působil.³⁵⁹ Své služby poskytoval i Johannu Leopoldovi Donatovi z Trautsonu.³⁶⁰ Nemocného nejvyššího hofmistra navštívil na jeho zámku Goldegg poblíž Sankt Pöltenu (zřejmě kvůli závěti a podobným věcem), kde také kníže jen o málo později skonal.³⁶¹ Z výčtu agentových povinností je patrné, že Sachsova práce byla velmi podobná úloze Schneidererově u Františka Josefa Černína. Z tohoto úhlu pohledu můžeme i J. A. Schneiderera považovat za agenta - je tedy dalším příkladem skloubení této funkce s funkcí úředníka. Informátorství o dění ve Vídni však nebylo, resp. nemělo být, hlavní náplní jeho práce. Jeho hlavní starostí, jakožto správce, byla péče o svěřené nemovitosti.

Následující text by neměl být jen výčtem černínských agentů, ale pokusem o jejich širší zasazení do kontextu informačních sítí (nejen) habsburské monarchie barokní doby a také o jejich typologii. Úplně prvním agentem, o kterém jsou dostupné zprávy, je jistý dopisovatel Hagenberg, se kterým František Josef Černín navázal spolupráci již v roce 1719.³⁶² Mezi více ceněné agenty, kterým byly svěřovány informace choulostivějšího rázu, patřil Anton Ferdinand Riedl (Rüdl, zem. 1732). S ním, i s dalšími hraběcími agenty byl ve styku rovněž Johann

---

³⁵⁶ K fenoménu darování zvěřiny viz níže. Na Vánoce 1725 dostal agent Sachs 4 bažanty, 6 koropty a blíže nespecifikované množství vína (SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 270, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, Vídeň, 5. prosince 1725; Tamtéž, fol. 272, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, Vídeň, 22. prosince 1725), hned následujícího roku to samé, ale bez vína (Tamtéž, fol. 170, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce podepsaný J. A. Schneidererem, Vídeň, 18. prosince 1726), na masopust 1727 6 bažantů (Tamtéž, fol. 30, specifikace odkazující k 22. únoru 1727 se jmény lidí, kteří byli obdarováni na masopust bažanty, Vídeň, podepsán J. A. Schneiderer) a na Vánoce 1729 12 bažantů (Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 507, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, podepsán J. A. Schneiderer, Vídeň, 3. a 4. ledna 1730).

³⁵⁷ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 380v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 6. srpna 1729.

³⁵⁸ MARŠÁLKOVÁ, L., *Jeroným Colloredo a jeho vídeňští agenti*; TÁŽ, *Jeroným Colloredo v první čtvrtině*.

³⁵⁹ TÁŽ, *Jeroným Colloredo v první čtvrtině*, s. 55; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 430.

³⁶⁰ K Johannu Leopoldovi Donatovi z Trautsonu viz pozn. 308.

³⁶¹ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 431r-432v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. října 1724.

³⁶² VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 430.

Andreas Schneiderer, který často fungoval jako doručovatel Černínových pokynů.³⁶³ U F. J. Černína působil Riedl od počátku 20. let, mezi lety 1722 a 1723 vykonával služby také pro Jana Josefa z Valdštejna.³⁶⁴ Nejvyšší zemský sudí (zřejmě myšlen Jan Arnošt Antonín Schaffgotsch), jenž jeho služeb rovněž využíval, mu platil 200 zlatých a zvlášť výdaje na poštu.³⁶⁵ Jednalo se s největší pravděpodobností o roční plat; obvyklý plat agentů se podle výzkumů Aleše Valenty pohyboval právě ve stovkách zlatých za rok.³⁶⁶ Z druhé poloviny 20. let se dochovala korespondence Františka Josefa Černína s agentem Schadebergem. Za jakým účelem si ho hrabě najal, není z důvodu neprobádanosti těchto dopisů jasné.³⁶⁷

Poněkud více světla je možné vnést do případu Johanna Heinricha Schmidta. Ten působil jako zpravodaj u české dvorské kanceláře, a to opět pro různé šlechtice – od roku 1724 pro Valdštejny, na přelomu 20. a 30. let pro hraběte Černína.³⁶⁸ Ve stejné době je Schmidt doložen jako tzv. válečný agent (tj. agent u dvorské válečné rady).³⁶⁹ Ve službách Černínům se zřejmě osvědčil, neboť o více než deset let později sloužil Prokopu Vojtěchovi za 245 zlatých ročního platu.³⁷⁰ Mezi válečnými agenty působícími v Černínově okruhu nacházíme dále H. H. Kocha a jistého Rediffa.³⁷¹ O místo u Františka Josefa se ucházel i jejich kolega Johann Baptist Högg, zřejmě však neuspěl, neboť se o něm dále nikde nečiní zmínka.³⁷² Kocha si kolem roku 1724 najal také Jeroným Colloredo, když se ucházel o post nejvyššího dvorského maršálka a jeho „hlavní“ agent Sachs byl již příliš vytížen jinou prací.³⁷³ Valdštejnové měli ve sledované době u dvorské kanceláře ještě jednoho agenta. Byl jím od roku 1719 Georg Thomas Schicker, o němž jinak není nic bližšího známo.³⁷⁴ Valdštejnové měli ve Vídni vůbec mnoho agentů. Na

---

³⁶³ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 508v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 14. ledna 1730; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 430. Později i válečný agent, viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 266v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 15. března 1732.

³⁶⁴ HRBEK, J., *Hledat a nalézat*, s. 324.

³⁶⁵ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 430. Jan Arnošt Antonín Schaffgotsch (1675-1747) byl dlouholetý zemský úředník ze slezského šlechtického rodu. R. 1703 obdržel český hraběcí titul, byl postupně apelačním prezidentem, pak zmíněným nejvyšším zemským sudím, následně povýšil na nejvyššího komorníka, aby se v závěru života stal nejvyšším purkrabím, viz OSN, sv. XXII, Praha 1904, s. 945-946.

³⁶⁶ VALENTA, A., *Lesk*, s. 134.

³⁶⁷ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 430.

³⁶⁸ Ke kontaktům na Valdštejny viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 134v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 10. května 1727; HRBEK, J., *Hledat a nalézat*, s. 322. K Černínovi VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 430.

³⁶⁹ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 474v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 10. června 1724.

³⁷⁰ Tamtéž, kart. 382, fol. 117, smlouva mezi Prokopem Vojtěchem Černínem a agentem J. H. Schmidtem, 1. května 1746 a Tamtéž, černínská hlavní pokladní kniha 22, r. 1746, nepaginováno. Za poskytnutí těchto materiálů děkuji doc. Jiřímu Kubešovi.

³⁷¹ Tamtéž, prov. fasc. 756, fol. 272, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, Vídeň, 22. prosince 1725.

³⁷² VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 430.

³⁷³ K tomu podrobně MARŠÁLKOVÁ, Lenka, *Jeroným Colloredo a jeho vídeňští agenti*.

³⁷⁴ HRBEK, J., *Hledat a nalézat*, s. 322.

úrovni A. F. Riedla působil v letech 1723-1724 jistý Mattheides ze Závětic.³⁷⁵ Příslušníci tohoto rodu měli vytvořenu bohatou informační síť, která se předávala z generace na generaci. Již v 2. polovině 17. století zaměstnával pražský arcibiskup Jan Bedřich z Valdštejna ve Vídni agenta Ferdinanda Möraga z Mörentalu (1669).³⁷⁶

Dalším agentem ve službách Černínů z Chudenic byl Georg Formandl (zem. 1752). Muselo se jednat o velice schopného člověka, neboť se stal nástupcem Johanna Octaviana Sachse. Jeho hlavním úkolem bylo dořešení změny fideikomisu, což nebylo ani zdaleka jednoduchou záležitostí.³⁷⁷ Po smrti Františka Josefa Černína se na konci 30. let objevuje u Ottavia II. Piccolominiho, kde zůstal až do své smrti.³⁷⁸ Jeho pozice zde byla do jisté míry odlišná od činnosti většiny ostatních agentů. Hlavní náplní jeho práce totiž nebylo dělat „informátora“, ale starat se o osobní knížecí finance, a také dohlížet na hospodářství panství Náchod. To vše zastával Formandl přesto, že po celou dobu působil ve Vídni.³⁷⁹ Navíc byl současně ve spojení i s mladším bratrem knížete, Norbertem Piccolominim, který sídlil v Praze.³⁸⁰ Stejně jako na počátku 30. let nahradil v černínových službách agenta Sachse, byl sám po své smrti, teď již ve službách Piccolominiů, nahrazen Rochusem Selbachem.³⁸¹ Voják Piccolomini trávil většinu času mimo svá česká panství a jeho agenti zde měli tedy poměrně „volnou ruku.“ Adalbert Anton Gayer, další z agentů, jehož kníže zaměstnával, a k tomu sekretář české komory, se oproti Formandlovi pohyboval v Čechách, nejčastěji mezi Náchodem, hlavním knížecím venkovským sídlem, a Prahou. Jeho hlavní pracovní náplní bylo informovat Ottavia Piccolominiho o všem podstatném, co se ve zdejších končinách událo, navíc oplýval dostatkem pravomocí i v rámci jeho panství. Nesmíme ho však zaměňovat se šlechtickým úředníkem – správcem nebo hejtmanem, ač k tomu měly některé jeho úkony blízko. Náchodské panství totiž mělo svého hejtmana, který byl šlechtickým úředníkem v pravém smyslu slova.³⁸² Pro úplnost dodávám, že piccolominiovská informační síť agentů byla před polovinou 18. století mnohem rozsáhlejší. Ottavio dále spolupracoval s válečným

---

³⁷⁵ Evidentně český nižší šlechtic, viz Tamtéž, s. 324.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 323.

³⁷⁷ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 430. K fideikomisu viz HÁJEK, Jan, *Fideikomis*, in: Jaroslav Pánek (red.), *Akademická encyklopedie českých dějin*, sv. 4: D - G (dadaismus - gymnázium), Praha 2015, s. 341; URFUS, Valentin, *Rodinný fideikomis v Čechách*, Sborník historický 9, 1962, s. 193-238.

³⁷⁸ ŠNAJDROVÁ, Barbora, *Ottavio II. Piccolomini a jeho agenti v letech 1739-1752*, Pardubice 2015, bakalářská práce, s. 19-37. Kníže Ottavio II. Piccolomini (1698-1757) z prastarého, původem sienského, rodu. Věren rodinné tradici vstoupil do armády a stal se generálem polním zbrojmistrem a velícím generálem na Moravě a ve Slezsku. Vlády nad rodovým fideikomisem se ujal poté, co byl jeho starší bratr Jan Václav prohlášen za duševně nezpůsobilého. Zemřel bez potomků v průběhu sedmileté války; jím vymřela tato větev rodu, viz Tamtéž, s. 9-13.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 19 a 32.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 27.

³⁸¹ Tamtéž, s. 36, 50-51. K jeho působení se však dochovalo pouze pět dopisů.

³⁸² Tamtéž, s. 18, 20, 29, 38-41.

agentem Frölichem a nadto vedl italskou korespondenci s dalšími, blíže neznámými, agenty, kteří mu zřejmě zprostředkovávali informace z Apeninského poloostrova.³⁸³

Vraťme se však k agentům Černínů z Chudenic. Agentu Norberta (Václava) Františka Haymerleho (Hammerleho) můžeme jmenovat jako příklad asi nejvýraznější služby několika pánům.³⁸⁴ Tento muž, který se po smrti agenta Sachse rovněž ucházel o jeho místo, se v Černínově okruhu vyskytoval již předtím v souvislosti s hrabětem Šlikem.³⁸⁵ Haymerle, honosící se počínaje rokem 1748 rytířským titulem a přídomkem „von Haimtahl“, byl mimo to v různé době agentem Františka Karla Swéerts-Sporcka,³⁸⁶ Františka Leopolda Buquoye,³⁸⁷ Jana Adama z Questenberku a Jana Nepomuka Ondřeje Ugarte.³⁸⁸ Je zajímavé, že minimálně Swéerts-Sporck a Questenberg byli lidé, kteří, alespoň v určité fázi života, dvorskou službu nevyhledávali, přesto pro ně bylo důležité dostávat z centra monarchie zprávy. J. A. Questenberg zaměstnával navíc ne jednoho, ale hned dva agenty; tím druhým byl František Marx.³⁸⁹ Zisk šlechtického titulu nebyl u schopných agentů Haymerleho stříhu nic neobvyklého. Byla to vhodná odměna a povýšení za léta služby, ke kterému agentovi nejednou pomohly právě kontakty jeho mocných patronů. Příběh agenta Haymerleho je nadto zajímavý až do samého konce. Spolu se ziskem nobilitačního diplomu zakoupil některé menší statky v Čechách a sluší se podotknout, že hrabě Buquoy i jiní si ho najímali především s ohledem na jeho znalosti financí a správy majetku. Je ironií dějin, že v roce 1766, tedy po smrti svého vlivného patrona Františka Leopolda Buquoye, sám skončil bankrotem.³⁹⁰

---

³⁸³ Tamtéž, s. 16 a 33. Tato italská korespondence nebyla bohužel dosud nikým zpracována.

³⁸⁴ Ve stejné době působil jako agent také Václav František Haymerle; je pravděpodobné, že se jednalo o jednu a tu samou osobu. Dále k němu viz VALENTA, A., *Lesk*, s. 62.

³⁸⁵ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 336, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 14. prosince 1729; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 430.

³⁸⁶ František Karel Rudolf ze Swéertsu (1688–1757) byl původem nizozemsko-slezský šlechtic, který se sňatkem s Annou Kateřinou, mladší dcerou Františka Antonína Šporcka, stal dědicem jeho majetku. V kontrastu se svým mecenášsky založeným tchánem a adoptivním otcem proslul zejména jako hospodář a propagátor nových osvícenských myšlenek v zemědělství. Osobně se s Černínem znal a udržovali spolu i korespondenční styk, viz BURIÁNKOVÁ, Michaela, *Systémy právních poradců hraběte Ferdinanda Johanna Verduga (1653–1672) a hraběte Františka Karla Swéerts-Sporcka (1739–1742)*, Pardubice 2013, diplomová práce, s. 76-81; ČAPSKÁ, Veronika, *Mezi texty a textiliemi: (Swéerts-)Šporkové, textové praxe a kulturní výměna na přelomu baroka a osvícenství*, Dolní Břežany 2016.

³⁸⁷ Hrabě František Leopold Buquoy (1703-1767) zdědil v nelehkých časech zadlužený fideikomis a vhodnou správou rodinné jmění do jisté míry konsolidoval. Od roku 1757 byl nejvyšším hofmistrem Království českého, viz KOBLASA, Pavel, *Buquoyové: Stručné dějiny rodu*, České Budějovice 2002, s. 26-27.

³⁸⁸ Předpokládám, že alespoň u některých z nich působil současně. BURIÁNKOVÁ, M., *Systémy*, zjm. s. 92; SMÍŠEK, R., *Jan Adam*, s. 339 a pozn. 89 na s. 347. Hrabě Jan Nepomuk Ondřej Ugarte (1707-1756) byl ženatý s Marií Vilemínou Raduitovou de Souches. Byl to také on, kdo přenesl rodové sídlo z Vysočiny do Jevišovic na jižní Moravě, které dříve patřily rodině manželky, viz WURZBACH, sv. XLVIII, Wien 1883, s. 226-228.

³⁸⁹ SMÍŠEK, R., *Jan Adam*, s. 339.

³⁹⁰ VALENTA, A., *Lesk*, s. 134-135.

Dalším typem agenta, o kterém se toho snad ví úplně nejméně, který ale logicky zapadá do spleti tehdejších vztahů, je říšský agent. Pokud měla dvorská kancelář/rada dvorské agenty a dvorská válečná rada válečné agenty, je nanejvýš logické, že podobně to fungovalo i u říšské kanceláře. Říšští agenti nebyli zřejmě v českém prostoru tak běžní, a to zejména proto, že jen malá část šlechty vyžadovala stálý přísun informací týkajících se Svaté říše římské. Říšský agent von Klejbert byl Františkem Josefem Černínem povolán kvůli řešení dluhů vévodkyně brunšvicko-lüneburské.³⁹¹

Černínská informační síť byla, podobně jako síť valdštejská, tvořena již předchozími generacemi. Františkův děd, Humprecht Jan Černín, měl ve Vídni dva agenty. Byli to příbuzní italského původu - Johann (Giovanni) a Franz (Francesco) Dierlingové.³⁹² V době jeho syna Heřmana Jakuba je jasně viditelný trend obsazovat místa agentů i úředníků lidmi, kteří byli již v hraběcích službách prověřeni a od kterých se dala očekávat profesionalita a loajalita. Tak se stal vídeňským agentem Ludolph Bockelkamp, jeho bývalý hofmistr z kavalírské cesty.³⁹³ Účastníkem zmíněné *grand tour* byl také Václav Josef Příhoda. Na cestě zastával nejnižší – pážecí – hodnost, ale v pozdějším životě udělal v černínských službách kariéru a stal se postupně agentem a hofmistrem.³⁹⁴

Síť agentů jejich potomka Františka Josefa Černína se neomezovala jen na české a rakouské země. Jeho kontakty na oblast Nizozemí a frankofonní Evropy se projeví také ve skladbě zdejších informátorů. V Haagu to by jistý Balich, v Bruselu Bellevaux. Z Lotrinska známe Begnicoura, který působil v hlavním městě Nancy, z Paříže zase zprávy posílal jistý Laverne (snad se jednalo o téhož Charlese de Laverne signeura de Verchevieux, známého diplomata z válek o španělské dědictví). I ve Svaté říši římské národa německého měl český hrabě svého člověka – byl jím, opět blíže neznámý, Viktor z Frankfurtu.³⁹⁵

Bylo by zajímavé sledovat otázku evropských informátorů i u dalších šlechticů. Jak ukazuje Černínův příklad, kontakty zde nepochybně byly. Až další výzkum však může ukázat, zda se jednalo o běžnou praxi nebo zda byl případ hraběte Černína ve své době ojedinělý. Srovnání je v tuto chvíli možné pouze s knížetem Ferdinandem z Ditrichštejna. Ten oplýval

---

³⁹¹ K vévodkyni a jejím dluhům viz níže, kap. 9.3. K agentu von Klejbertovi viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 915r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 17. března 1728.

³⁹² HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESAŘÍKOVÁ, A., *Heřman Jakub, I.*, s. 163 a 557.

³⁹³ Tamtéž, s. 126. Ludolph Bockelkamp byl Němec z dolního Porýní (území kolínského arcibiskupa). O jeho životě před vstupem do černínských služeb nejsou dostupné informace, nicméně je pravděpodobné, že roli hofmistra na kavalírské cestě plnil již předtím, viz Tamtéž, s. 124-126.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 128-129. Václav Josef Příhoda (nar. kol. 1658), který užíval rovněž latinizovanou podobu svého jména – *Casus* byl původně měšťanský syn ze Sobotky na černínském panství Kost, viz Tamtéž.

³⁹⁵ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 431.

rozsáhlými kontakty především na jihu Evropy. Z toho důvodu si platil agenta v Římě - byl jím Giovanni Emanuelli (ve službě od 1675 do své smrti roku 1696), dříve kanovník v ditrichštejnském Mikulově - a také v bavorském Augsburgu, kde v knížecích službách působil Jan Petr Paderskirchen (od roku 1691). Struktura sítě agentů tohoto velmi mocného muže se spolu s jeho postupující kariérou měnila a dosáhla svého zenitu v době, kdy kníže Ditrichštejn stanul v čele císařského dvora jako nejvyšší hofmistr. V obou uvedených případech se rovněž jednalo o stálé agenty, kteří svou službu vykonávali stabilně po několik let, Paderskirchen byl navíc urozeného původu. To jen dodávalo další lesk Ditrichštejnovi, který si mohl ve svém postavení dovolit, aby byl obklopován i urozenými služebníky.³⁹⁶

Již bylo řečeno, že agentů bylo několik typů. Vedle agentů dvorských, válečných nebo říšských existovali agenti právní. Zajímavé je, že se nutně nemuselo jednat o vystudované právníky. Třeba takový Augustin Pichler, již zmiňovaný vrchní správce verdugovských nemovitostí v Praze právnickým vzděláním nedisponoval. Zato měl bohatou praxi jako úředník u desek zemských a účetní dvorské komory, a to je také možná důvod, proč si ho hrabě Verdugo vybral za svého, dokonce stálého, právního agenta. Protože se zabýval převážně byrokratickou činností, mohli bychom pro něho použít označení právní sekretář. Není bez zajímavosti, že Verdugové, kteří např. ve Vídni neměli žádné majetky, vydržovali si zde přesto agenta. Dohromady tedy měli k dispozici dva agenty a další právníky a odborníky, které si najímali pro řešení různých záležitostí.³⁹⁷ Tak i málo významní členové rodu Verdugo disponovali několika osobami-informátory. Hraběti z Vrbna zase sloužil agent z francouzským jménem Mablittes.³⁹⁸

Neocenitelnými pomocníky aristokratů, kteří sice nebyli jejich agenty ani úředníky, přestože jimi byli placeni, byli právní poradci. Někdy mohli tuto funkci vykonávat právní agenti, jak bylo řečeno výše. V některých případech si však daný šlechtic vydržoval zvláštní osobu (*Rechtsbestelter*, *Rechtsfreund*), která se starala pouze o záležitosti práva. Jednalo se namnoze o vzdělané právníky, kteří působili u více šlechticů, případně zastávali i jiné posty ve státní správě nebo na akademické půdě. Asi nejvýznamnějším právníkem barokních Čech byl

---

³⁹⁶ SMÍŠEK, R., *Císařský dvůr*, s. 168, 433-434.

³⁹⁷ K tomu podrobně BURIÁNKOVÁ, M., *Pražský agent*.

³⁹⁸ Odjinud není doložen, známý je jen tento případ, kdy byl využit při řešení právních otázek spojených s převodem panství, viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 56r, P. S. k nedochovanému dopisu J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 29. listopadu 1727. Hrabětem z Vrbna je zřejmě míněn Josef František Bruntálský z Vrbna (1675-1755), mezi lety 1721-1747 nejvyšší zemský sudí Království českého a předchůdce Františka Josefa Černína v úřadu dvorského sudí, viz OSN, sv. XXVI, Praha 1907, s. 1018.

Václav Xaver Neumann z Puchholtzu (1670-1743).³⁹⁹ Řečeno s mírnou nadsázkou, bylo by těžké najít v této době šlechtice, který by si od něho alespoň jednou za život nevyžádal radu. Výjimkou nebyl ani František Josef Černín, který s ním konzultoval některé záležitosti záhy po převzetí otcovského dědictví. Chtěl bych se ale na tomto místě zmínit spíš o jiných právnících, kteří hraběti Černínovi své služby poskytovali opakovaně. Byl to zejména doktor Rentz, který zemřel v květnu roku 1731.⁴⁰⁰ Prakticky okamžitě po jeho skonu začalo hledání jeho nástupce. Jako první se o místo ucházel doktor Cröneck, který si udělal jméno na některém procesu biskupa Trautsona.⁴⁰¹ Záhy se objevili tři další adepti – doktor Rieger, který poskytoval své služby už panu místodržícímu a doporučoval ho agent Haymerle, pan Müllner, sekretář na dvoře císařovny vdovy a pan Richart, doporučený agentem Riedlem.⁴⁰² Neměla by zapadnout informace, že dva z uchazečů byli doporučeni agenty sloužícími Černínovi. O nich bude řeč později, na tomto místě tedy jen dodávám, že je to jen další ukázka nesmírné provázanosti a propletenosti informační sítě Františka Josefa Černína. Z dopisů nevyplývá, kdo se nakonec stal oním Černínovým „právním přítelem“, celá záležitost ale nebyla vyřešená ještě na konci června toho roku.⁴⁰³

U jiných šlechtických rodů fungovala síť agentů podobným způsobem, i když, jak bylo již v některých případech nastíněno, se zřejmě nedá stanovit jeden přesný model této části informační sítě, který by byl obecně platný. Každý šlechtic si ji tvořil na základě svých vlastních zkušeností, politické angažovanosti, vlivných konexí, rodinné tradice nebo prostě dle momentální potřeby. Přesto se zde vyskytují některé schodné rysy. Běžné bylo zřejmě zaměstnávat minimálně dva stálé agenty – jednoho „hlavního“, jenž byl zpravidla oprávněn k manipulaci s financemi a byl tak v tomto směru jakousi prodlouženou rukou svého pána a jednoho „vedlejšího“, který sloužil převážně jako informátor. Příklady naznačeného trendu mohou být agenti G. Formandl a A. A. Gayer u knížete Piccolominiho nebo, J. O. Sachs a H. H. Koch u hraběte Colloreda. V případě více agentů, kteří působili na různých místech ve službách jednoho člověka byla logická jejich vzájemná komunikace.⁴⁰⁴ V některých situacích

---

³⁹⁹ K tomu HRDINA, Ignác Antonín, *Proč hrabě Špork seděl ve vězení pro dlužníky? Právně historická analýza jednoho sporu hraběte Šporka s advokátem Neumannem (k 350. výročí narození hraběte Františka Antonína Šporka)*, Ostrava 2013.

⁴⁰⁰ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 742, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 16. května 1731.

⁴⁰¹ Tamtéž, fol. 676r a 678v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 26. května 1731.

⁴⁰² Tamtéž, fol. 686v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 9. června 1731.

⁴⁰³ Tamtéž, fol. 679v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 30. června 1731.

⁴⁰⁴ Tak to máme doloženo např. pro agenty Ottavia II. Piccolominiho, viz ŠNAJDROVÁ, B., *Ottavio II.*, např. s. 47.

byli agenti v kontaktu i s úředníky daného šlechtice. Tak například Černínův vídeňský správce J. A. Schneiderer spolupracoval s agentem Sachsem.⁴⁰⁵

Při naznačené velikosti informační sítě je pochopitelné, že ne všechny její části musely vždy fungovat ke spokojenosti majitele. Františka Josefa Černína jistě nemálo rozladilo, když zjistil, že Maxmilián František A(1)sterle z Astfeldu,⁴⁰⁶ jeden z jeho kontaktů ve dvorské radě, byl současně klientem znepráteleného klanu Kinských.⁴⁰⁷ Tato obojakost byla do jisté míry způsobena tím, že agenti sloužili několika pánům současně. Zřejmě však existovala hranice únosnosti, za kterou se už slušný agent nevydal.

---

⁴⁰⁵ „[...] *undt viellen Hoffrätthen, beÿ den übrig hat Herr Agent Sachß, weillen er auff Laxenburg und Midling gangen die außrichtung, undt mir die Ahsistenz gethan*, [podtrženo F. V.] *wo dann allenthalben ein große Freÿdt verspüret*.“ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 473, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 10. června 1724.

⁴⁰⁶ K němu viz níže kap. 7.2.2.

⁴⁰⁷ Toto podezření vyjádřil v jednom z dopisů hraběti J. A. Schneiderer, viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 744v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 16. května 1731. Ve stejném duchu i VALENTA, A., *Lesk*, s. 135.

8. Pohled III. - „páni a přátelé“, „patron a klient“

„Zdravotní stav pana agenta Sachse se zlepšil a vyjádřil velkou radost z hezkého jezdeckého koně, ...“⁴⁰⁸

V předchozí kapitole jsem se zabýval informační sítí Františka Josefa Černína, jejímiž členy byli rodinní příslušníci i jednotliví představitelé šlechtické obce, stejně jako agenti a další aristokratovi služebníci. Mezi mnoha těmito lidmi fungoval vztak patrona a klienta, který se pokusím osvětlit v této kapitole.

Barokní dobou, ostatně jako každým obdobím lidských dějin, se prolínají určité stereotypy a fenomény. Jedním z typických znaků tohoto období je vášeň pro lovy a hony⁴⁰⁹ a také doslova posedlost ceremoniálem a reprezentací.⁴¹⁰ Nebude pro nás snad překvapením, že i František Josef Černín byl vášnivým účastníkem i pořadatelem nejrůznějších lovů a honů. Na rozdíl od lovů, které byly již od středověku vyhrazeny pouze šlechtě a byly jedním z jejich důležitých distinkčních znaků, reprezentací existovalo tolik, kolik bylo skupin obyvatelstva. Přičemž je zcela logické, že jinak se reprezentoval suverénní panovník, jinak vrcholný představitel šlechty, jinak nižší šlechtic a opět jinak příslušník městského stavu. Lovy byly v barokní době chápány jako divadlo, jako představení, i když poměrně krvavé.⁴¹¹ A to nejen z hlediska zabíjené zvěře, ale mnohdy i z hlediska urozených účastníků. Vzpomeňme jen na nešťastného knížete Adama Františka ze Schwarzenberku, který byl roku 1732 smrtelně postřelen samotným císařem Karlem VI. při honu v Brandýse nad Labem.⁴¹² V následujícím textu budu vycházet z teoreticko-metodologických konceptů mikrosociologie jednání, symbolické (sebe)prezentace a teorie kapitálů.⁴¹³

---

⁴⁰⁸ „Der Herr Agent Sachß hat sich in seiner Unpahslichkeit gebeßert, und er hat über daß schöne Reithpferdt große Freýdt, [...]“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 599v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 25. března 1730. Je evidentní, že darovaný kůň byl od hraběte Černína.

⁴⁰⁹ Viz např. MÜLLER, Josef, *Valdštejnové a lov*, Bělá pod Bezdězem 2013; NOBICHT, Jakub, *Lov a myslivost na panství Brtnice za vlády Antonína Rombalda Collalta v letech 1725-1740*, in: Šlechtic mezi realitou a normou: Miscellanea ze studentských prací k dějinám raného novověku, Olomouc 2008, s. 163-191; STACH, Jiří, *Lov zvěře v Královském hvozdu*, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 28, č. 3, 1991, s. 239-242.

⁴¹⁰ Srov. HENGERER, M., *Kaiserhof*; PEČAR, A., *Die Ökonomie*. K pozdější době pak zjm. CERMAN, I., *Šlechtická kultura*.

⁴¹¹ K lovu jako nástroji reprezentace např. PRCHAL, V., *Společenstvo*, s. 109-112.

⁴¹² SMÍŠEK, R., *Císařský dvůr*, s. 109-110; ZÁLOHA, Jiří, *Lovecký příběh s nešťastným koncem*, Dějiny a současnost: Populární historická a vlastivědná revue 18, č. 3, 1996, s. 18-20.

⁴¹³ K mikrosociologii jednání viz GOFFMAN, E., *Všichni hrajeme divadlo*; k sebe prezentaci v baroku podnětně ČAPSKÁ, Veronika, *Představy společenství a strategie sebe prezentace: Řád servitů v habsburské monarchii (1613-1718)*, Praha 2011; k teorii kapitálů viz BOURDIEU, P., *Teorie*.

Ještě předtím se však sluší vysvětlit pojmy z názvu kapitoly a zasadit je do širšího kontextu. Předně slovem „přítel“ se v dané době mohl označovat i příbuzný (tzv. krevní přítel). Bylo to tedy značně fluidní společenství osob, které návzájem pojily svazky urozenosti, příbuzenství nebo i přátelství v dnešním slova smyslu.⁴¹⁴ Lidé, kteří se vzájemně nazývali přáteli, tvořili různá uskupení a frakce u dvora (i jinde) s cílem obsadit členy této frakce pokud možno co nejvíc míst ve správním aparátu monarchie, případně v církvi apod. a tím zvýšit vliv jejich jednotlivých členů.⁴¹⁵ Pojmy patron a klient pak souvisí s tímto protekcionismem, ale sahají ještě mnohem dál. Patronem byl zpravidla aristokrat zastávající vysoké funkce u dvora, který mohl osobám, s nimiž ho pojilo přátelství, tedy klientům (což mohli být také aristokraté, kteří však zatím tak vysoké postavení neměli), pomáhat v kariérním růstu a rozličnými způsoby za jejich zájmy intervenovat u dvora. Stejným způsobem fungovala naznačená situace v rámci zemské vrcholné politiky i politiky lokální; mohlo se jednat o měšťany poddanských měst, kteří zadluženým majitelům poskytovali úvěr, a ve výčtu by bylo možné dále pokračovat. Klienty svých pánů ale mohli být rovněž úředníci a agenti, kteří z takového vztahu nemálo těžili. Jinými slovy, tento klientelismus fungoval na všech úrovních společenské hierarchie. Klientovi přinášel tento vztah ochranu významnějšího člověka spojenou s různými benefity, patronovi okruh klientů zase síť spolehlivých lidí, kteří mu prokazovali mnohdy velmi cenné služby (agenti apod.).⁴¹⁶

Co se týče fenoménu darů a darování, došlo od dob raného novověku k významnému posunu v chápání těchto pojmů. Obdarování je dnes spojeno převážně s pocitem radosti; tedy daruji, abych udělal druhému radost. Raný novověk chápal tuto problematiku odlišně. Darovat znamenalo si daného člověka zavázat. Jinými slovy, stíral se rozdíl mezi darem a úplatkem. Bylo například nemyslitelné dostavit se na nějaký úřad pouze se žádostí, aniž by daný člověk

---

⁴¹⁴ K tomu obšírně i s mnoha příklady MAŤA, P., *Svět*, s. 641-656.

⁴¹⁵ CERMAN, Ivo, *Pojmy "frakce", "strana" a "kabala" v komunikativní praxi dvořanů Leopolda I.*, Český časopis historický 100, č. 1, 2002, s. 33-54.

⁴¹⁶ K tomu opět podnětně MAŤA, P., *Svět*, s. 657-678. Dále viz HEISS, Gernot – BASTL, Beatrix – FREISLEBEN, Sigrid – KELLER, Katrin – SPERL, Andreas, *Der Wiener Hof und sein Klientel- und Patronagesystem: Ein Projekt am Institut für Geschichte der Universität Wien*, Mitteilungen der Residenzen-Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen 11, č. 2, 2001, s. 21; HENGERER, M., *Amtsträger; HRDLÍČKA, Josef, Herrschaftliche Amtsträger als Klienten und Patrone im frühneuzeitlicher Böhmen? Kommunikation im Dominium der Herren von Neuhaus, Slawata und Tschernin (1550-1730)*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 145-163; MAŃCZAK, Antoni (ed.), *Klientelsysteme in Europa der Frühen Neuzeit*, München 1988; REINHARD, Wolfgang, *Freunde und Kreaturen: Historische Antropologie von Patronage – Klientel – Beziehungen*, Freiburger Universitätsblätter 139, 1998, s. 127-141.

s sebou nepřinesl i jistou „pozornost.“ Velmi zjednodušeně se dá říci, že společnost tehdy stála mnohem více na fenoménu darování než na účinnosti byrokratického aparátu.⁴¹⁷

Jaký tedy byl smysl a účinnost darů hraběte Františka Josefa Černína? Pro následující výklad budou použity seznamy obdarovaných o vánočních svátcích, případně o masopustu a korespondence správce J. A. Schneiderera s hrabětem Černínem z toho období.⁴¹⁸ Zde se také propojí témata lovů a darů, neboť darována byla právě zvěřina. Na začátek se nabízí několik otázek. Kdo byli lidé, kteří byli obdarováni? Jaký měli k hraběti vztah? Proč byla darována právě zvěřina?

Vzhledem k zachovaným seznamům obdarovaných známe osoby, které byly hrabětem Černínem obdarovány, jmenovitě (případně i s funkcí, kterou zastávaly). Z těchto písemností vyplývá, že okruh Černínových vídeňských „pánů a přátel“ a klientů (nebo alespoň jeho část), tvořili zejména dvorští radové, dvorští váleční radové, agenti a různí sekretáři. Z tohoto výčtu vidíme, že se jednalo zejména o nižší až střední dvorské úředníky. Nachází se mezi nimi ale i osoby na samotné špici aristokracie, jakými byl např. princ Evžen Savojský. Proč chtěl František Josef Černín být zadobře zrovna s těmito lidmi je nabíledni. Právě známost a dobré vztahy s nimi zaručovaly, že hrabě Černín bude i ve vzdálené Praze dobře informován o dění v srdci habsburské monarchie. A informačním kanálem, který zajišťoval, že se dané informace dostanou z místa A na místo B nebyl nikdo jiný než Johann Andreas Schneiderer.

Otázka darování zvěřiny je mnohem více symbolická. Dnes nám může připadat úsměvné darování bažantů, koroptví a zajíců. Bylo ale již řečeno, že právo lovit zvěř náleželo již od nejstarších dob výhradně šlechtě. Dostat zvěřinu tedy znamenalo být obdarován šlechticem. Už to samo o sobě může být chápáno jako významná pocta. Bylo však třeba samozřejmě rozlišovat, o jakého šlechtice se jedná; musíme si uvědomit, že i mnoho dvorských radů vlastnilo predikát. Šlo zde tedy o každý konkrétní případ. Vzhledem k tomu, že František Josef Černín zaujímal, když ne urozeností, tak výší svého bohatství, přední místo v zemi, takže

---

⁴¹⁷ K tomu srov. stěžejní práci MAUSS, Marcel, *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*, Praha 1999.

⁴¹⁸ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 270, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, Vídeň, 5. prosince 1725; Tamtéž, fol. 271, ceny zvěřiny, Vídeň, 5. prosince 1725; Tamtéž, fol. 307-308, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 5. prosince 1725; Tamtéž, fol. 272, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, Vídeň, 22. prosince 1725; Tamtéž, fol. 298, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 22. prosince 1725; Tamtéž, fol. 170, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce podepsaný J. A. Schneidererem, Vídeň, 18. prosince 1726; Tamtéž, fol. 30, specifikace odkazující k 22. únoru 1727 se jmény lidí, kteří byli obdarováni na masopust bažanty, Vídeň, podepsán J. A. Schneiderer; Tamtéž, fol. 29, příloha dopisu? hraběte F. J. Černína J. A. Schneidererovi, která se vztahuje k předchozí specifikaci, Praha, únor 1727; Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 507, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, podepsán J. A. Schneiderer, Vídeň, 3. a 4. ledna 1730; Tamtéž, fol. 514-516, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 4. ledna 1730.

být obdarován takovým člověkem byla pocta i pro jiného šlechtice. Jednalo se tedy o oboustranně výhodný obchod. František Josef Černín daruje, aby neustále obnovoval své postavení a svůj obraz mezi ostatními šlechtici, a protože potřebuje informace od druhé strany, obdarovaní jsou pak poctěni jak samotným darem (zvěřina jako distinkční znak šlechty), tak osobou dárce, která stojí v hierarchii vysoko nad nimi. Na druhé straně, pokud se jednalo o výše postavenou nebo vlivnější osobu, než byl hrabě Černín, vyjadřoval dar určitou oddanost, spojenou do budoucna nejčastěji opět s protislužbou (přimluva u nejvyšších úředníků, panovníka apod.).

Řečeno společně s Ervingem Goffmanem, František Josef Černín hraje pro tuto chvíli roli dárce, ovšem dárce 1. poloviny 18. století, který daruje již s myšlenkou toho, že na oplátku získá něco jiného, co pro něho ale bude mít vysokou cenu (Pierre Bourdieu by řekl, že bude odškodněn jinou formou kapitálu).⁴¹⁹ Stejně tak dvorští radové (ale platí to pochopitelně i pro ostatní, níže postavené úředníky) se nacházejí v roli obdarovaných, kteří přijmou jednak fyzickou hodnotu daru (tj. dané zvíře - bažant, zajíc atp.),⁴²⁰ jednak jeho hodnotu symbolickou – byli si dobře vědomi, kdo je obdarovává a co za to bude na oplátku chtít; byli si tedy vědomi i své vlastní důležitosti.

Můžeme se také podívat na to, jak moc cenné byly pro Františka Josefa Černína informace, které chtěl získat. Jinými slovy, kolik byl ochoten do takového, celkem nejistého, podniku investovat. Okruh obdarovaných se pohyboval okolo deseti až dvaceti lidí při jedné příležitosti (Vánoce, masopust). Při množství několika stovek kusů zvířat se cena vyšplhala na několik stovek zlatých.⁴²¹ A bylo přitom vedlejší, zda byla daná zvířata ulovena na rodových panstvích nebo zakoupena přímo ve městě. Koncept úspory, která by vznikla při výhradním použití vlastní zvěře, funguje pouze při relativně malých vzdálenostech od panství. Všechny zmíněné události se ovšem odehrávaly ve Vídni a vlivem cel při překračování hranice a platby za převoz, bylo mnohdy levnější nakoupit zboží (v tomto případě zvěřinu) přímo ve městě, než je dovážet z jižních Čech. Pokud bylo ovšem třeba větší množství zvířat (jako např. v roce 1730),⁴²² byly již využívány i zdroje z českých panství.

---

⁴¹⁹ BOURDIEU, P., *Teorie*.

⁴²⁰ Mimochodem se nejednalo o jednotliviny, ale o přibližně 10 až 20 kusů zvířat na hlavu! Záleželo samozřejmě na postavení daného člověka – dvorský rada mohl dostat klidně přes 20 kusů zvěřiny, nějaký méně významný sekretář třeba i pod 10 kusů, viz např. SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 270, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, Vídeň, 5. prosince 1725; Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 507, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, Vídeň, 3. a 4. ledna 1730; ad.

⁴²¹ Viz předchozí poznámku.

⁴²² Celkem 232 bažantů (100 z vlastních zdrojů) a 80 koroptví (všechny vlastní), viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 507, seznam obdarovaných zvěřinou na Vánoce, Vídeň, 3. a 4. ledna 1730.

Správce Johann Andreas Schneiderer, ke stáru zřejmě šetřící každou hraběcí zlatku, se před Vánocemi roku 1731 explicitně vyjádřil k otázce, proč raději zboží dovézt z Čech: „..., protože nastávají svaté vánoční svátky a tato zvěřina se zde prodává draze, ...“⁴²³ V uvedeném roce ale nastal jiný problém. F. J. Černín oznámil Schneidererovi, že z Čech bude moci být přivezeno „pouze“ 180 kusů zvěřiny. Správce po propočtech zjistil, že je to v zásadě v pořádku (musely být navíc nakoupeni jen čtyři bažanti). Nicméně 22. prosince zásilka z Čech stále nedorazila a Johann Andreas apeloval na Černína: „Zásilka, kterou jsem očekával, dnešní poštou nepřišla. Poněvadž jsem se ale od pana štolby a z Jindřichova Hradce dozvěděl, že zásilka bažantů ještě nebyla ani odeslána, oznamuji Vám tímto, že obdarování musí být provedeno až na Nový rok.“⁴²⁴ Hrabě Černín však mohl ve skutečnosti celou záležitost, například vzhledem k rozmarům počasí, jen málo urychlit. Na rozdíl od jiných událostí, popsaných v této práci, kdy není jasné, jak daná záležitost dopadla, máme zde k dispozici i rozuzlení. Z prvního dopisu poslaného po Novém roce se dozvídáme, že bažantů nedorazilo do Vídně slibovaných 180, ale jen 104 kusů. Schneiderer také oznamuje, že provedl opožděné obdarování, přičemž konstatoval, že zvěřiny k němu určené bylo méně, než v loňském roce. Ke svému překvapení ale zjistil, že i tak to stačilo.⁴²⁵ Z toho je vidět, jak moc nadsazený byl objem darů, které F. J. Černín rozdával. Jen v případě bažantů, kde se dá situace nejlépe dokumentovat, se oproti dřívějším letům zmenšil jejich objem o více než polovinu, přesto se jednalo o dostatečné množství k reprezentativnímu obdarování.

Je samozřejmé, že hrabě František Josef Černín neobdarovával své blízké a členy své informační sítě jen o Vánocích a masopustu a že nedaroval jen zvěřinu. Jedná se pouze o úzký výsek skutečnosti, jehož výklad je umožněn unikátně dochovaným souborem pramenů. František Josef byl nepochybně dárcem nepřetržitě, po celý rok a daroval nejrůznější věci. Například, abychom se tematicky přidrželi viktualií, kromě zvěřiny byl agent Sachs v roce 1725 za blíže neznámé služby obdarován vínem,⁴²⁶ vysoce postavený Leopold Antonín Šlik byl zase pravidelně obdarován čerstvými lososy; nejčastěji se jednalo o dar spojený s úřední žádostí.⁴²⁷

---

⁴²³ „[...], weil dann die hej[lige] wejnacht Ferien bereits ankom[m]en, undt solches Wiltpereth hier zu erkauffen teuer [...] ist.“ Tamtéž, fol. 696v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. prosince 1731.

⁴²⁴ „Dieweilen aber von Herrn Stallmeister und von Neühausß wegen dieser Lieferung (wie ich gehoffet) mit heuntiger Post nichts eingeloff[en], so suponire, daß diese Faßane noch nicht abgeschickt worden, alßo die Verehrung schon auff daß Neüe Jahr hinaußkom[m]en] miste.“ Tamtéž, fol. 802v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 22. prosince 1731.

⁴²⁵ Tamtéž, fol. 257v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 5. ledna 1732.

⁴²⁶ Tamtéž, fasc. 756, fol. 273v, seznam obdarovaných k blíže neurčené příležitosti, s. l., s. d., uloženo mezi 1725.

⁴²⁷ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, např. s. 421.

Naznačený trend nebyl pochopitelně jen výsadou Černínů z Chudenic. Velice podobnou situaci je možné vidět ve stejné době u rodu Thun-Hohenstein. Ti ze svého panství Žehušice obdarovali zvěřinou na Vánoce 1733 nejen své věrné agenty a revidenty, ale rovněž významné úředníky – podkomořího královských měst a místodržícího Václava Arnošta Markvarta z Hrádku, prokurátora Wolffa a úředníka od desek zemských Hubatia z Kotnova.⁴²⁸

Kuriózní je případ z podzimu roku 1729. Nechme závěrem kapitoly o darech a dárcích promluvit správce Schneiderera: „*Včera, 1. tohoto [měsíce] v 7 hodin ráno, došel v pořádku z Prahy od Vaší vysoce hraběcí Excelence spěšný posel s bramborami pro jeho vysoce hraběcí Excelenci pana dvorského kancléře. Protože jsem nevěděl, co se v balíčku nachází, otevřel pan sekretář Scheuerer v nepřítomnosti svého pána dopis od Vaší Excelence (k čemuž byl stejně zplnomocněn). Naštěstí se výše zmíněný pan dvorský kancléř v 7 hodin večer navrátil ze svých panství a zásilka brambor (protože byly čerstvé) mu udělala velkou radost a vyslovil za ni dík.*“⁴²⁹ Vzhledem k roční době (počátek listopadu) a s poukazem na to, že „byly čerstvé“ se domnívám, že se skutečně jednalo o hlízy rostliny lilek brambor určené k jídlu. Nakolik byl takovýto dar obvyklý mi není známo. V první čtvrtině 18. století se jednalo o ještě málo známou poživatinu; velký rozvoj pěstování brambor nastal až v polovině století.⁴³⁰ Ostatně by to nebylo poprvé, co lidé z nejvyšších pater společnosti „objevovali“ kouzlo plodin, které nebyly v dané době běžné a které byly mnohdy dokonce považovány za nejedlé. Z poloviny 17. století je v tomto kontextu dobře známý případ hraběte Ferdinanda Bonaventury z Harrachu a rajčat, které si přivezl ze Španělska a které i se svou ženou konzumoval navzdory zažitému diskurzu o jejich jedovatosti.⁴³¹

---

⁴²⁸ VALENTA, A., *Lesk*, s. 135 a pozn. 483-484 na s. 234.

⁴²⁹ „*Von Euer hochgräff[liche] Excell[entz] ist gestern alß den 1 huius Fruhe umb 7. Uhr die von Prag abgeschickte Staffeta mit dennen Artoppeln an s[eine]r hochgr[ä]fliche] Excell[entz] Herrn Hoffcantzlern richtig eingeloffen, undt nachdeme mir unbekandt wahre, waß in den Verschlägl seÿe, so hat der H[err] Secretari Scheuerer in abwesenheit dero hohen Principal daß Schreiben von Euer Excell[entz] (wie sonsten er bevollmächtiget ist) freÿ eröffnet, nun seindt aber eben zum Glick hochbesagt s[eine]r Excell[entz] Herr Hoffcantzler von dero Gütern gestern Abents umb 7. Uhr hier glick[lich] angelanget, wo dann selbte beÿ der Übergab ermelten Artoppeln (und da sie frisch wahren) große Freÿde bezeiget, und Danckh abstatteten.*“ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 364v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 2. listopadu 1729. Oním dvorským kancléřem byl zřejmě Filip Ludvík Václav Sinzendorf (1671-1742), významný rakousko-český aristokrat, politik a diplomat (působil např. ve Francii u Ludvíka XIV.). Proslul jako dlouholetý nejvyšší rakouský dvorský kancléř, na Moravě vlastnil panství Židlochovice, viz WURZBACH, sv. XXXV, Wien 1877, s. 20-22.

⁴³⁰ KUBEŠ, Jiří – PRCHAL, Vítězslav, *Dějiny každodennosti II (1500-1750)*, díl 1, Pardubice 2007-2015, s. 235; KUTNAR, František, *Malé dějiny brambor*, 2. přepr. a rozš. vyd., Pelhřimov 2005.

⁴³¹ LINDORFER, Bianca Maria, *Cosmopolitan Aristocracy and the Diffusion of Baroque Culture: Cultural Transfer from Spain to Austria in the Seventeenth Century*, Florence 2009, s. 179-181, cit. dle KUBEŠ, J. – PRCHAL, V., *Dějiny*, díl 1, s. 233. Ferdinand Bonaventura z Harrachu (1636-1706) byl významný aristokrat, v letech 1673-1677 císařský vyslanec ve Španělsku. Po návratu zastával vysoké úřady u dvora (nejvyšší štolba a

František Josef Černín jako vysoce postavený a velmi bohatý člověk, fungoval pro mnohé jako patron, sám však byl klientem osob, od nichž potřeboval, aby hájily jeho zájmy, především u dvora ve Vídni. Na obě strany pak při různých příležitostech proudily dary, které měly za cíl si dané jedince zavázat. Jak bylo ukázáno v této kapitole na příkladu darování zvěřiny, jednalo se o velké objemy zvířat, a tedy i peněz, které za ně musely být zaplaceny. Kromě poživatin však mohla být darována spousta jiných věcí – obrazy, zbraně, knihy, jezdeckí koně atp. Jeden z takových případů dokládá i citát v úvodu kapitoly.

---

nejvyšší hofmistr císaře). Jeho manželkou byla Johanna Terezie roz. z Lambergu, viz nejnověji PILS, S. C., *Schreiben*, s. 18-26.

9. Pohled IV. - (nejen) šlechtická každodennost ve Vídni v 1. polovině 18. století

„Dnes opět udeřily silné mrazy a padal sníh, načež pan hrabě Hamilton pořádal projížďku na saních, ...“⁴³²

V první polovině 18. století byla Vídeň již zhruba sto let nepřetržitě sídlem římskoněmeckého císaře a také jeho dvora. Metropole na Dunaji byla, a na dlouhou dobu ještě zůstala, centrem střední Evropy. Vídeňská každodennost je tedy každodenností hlavního města monarchie, centra vrcholové politiky, obchodu, ale také místem setkávání významných osob doby.

Pod pojmem každodennost se může skrývat v podstatě jakákoliv činnost lidského života vyjma svátků a slavností. To proto, že festivity byly již současníky vnímány jako určité vytržení z běžného stereotypu, jako něco, co je zvláštní, jedinečné a co se třeba bude opakovat, ale až za delší čas. Slavnosti mohly být nejrůznějšího rázu – osobní (narozeniny, jmeniny), církevní (Vánoce, Velikonoce, oslavy svátků svatých), válečné (oslavy vítězství) nebo na pomezí církevní a profánní sféry (svatby, pohřby). Barokní doba byla proslulá pompézností oslav. Daná festivita byla vnímána jako okázalé divadlo a hlavně v případě příslušníků špiček společnosti přerůstala v okázalou demonstraci moci, ať už se jednalo o narozeniny panovníka, svatbu předního aristokrata nebo oslavy svátků nejrůznějších svatých.⁴³³ Posledně jmenovaný případ zaznamenává lapidárně J. A. Schneiderer: „*Teprve zítra se v zahradní kapli Vaší Excelence*

---

⁴³² „Dieser Tagen hat es wiederumb ein starke gefrist und Schnee geben, darauf Herr Graff von Hameldom ein Schlittenfahrt gehalten, [...]“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 497v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 30. ledna 1723. Zřejmě se jednalo o hraběte Julia Františka Hamiltona (1685-1759), původem ze skotského šlechtického rodu, který od roku 1727 vlastnil i statky v Plzeňském kraji, viz KLÄMPFL, Joseph, *Geschichte der Grafschaft Neuburg am Inn*, Landshut 1865, s. 59-61; WİßGRILL, sv. IV, s. 80. Projížďky na saních byly v zimním období oblíbenou zábavou aristokratů, srov. např. AUER, Erwin Maria, *Wiener Prachtschlittenfahrten im Zeitalter des Barocks und Rokokos*, Livrustkammaren: Journal of the Royal Armory Stockholm 10, 1964, s. 1-18; BASTL, Beatrix, *Feuerwerk und Schlittenfahrt: Ordnungen zwischen Ritual und Zeremoniell*, Wiener Geschichtsblätter 51, 1996, s. 197-229.

⁴³³ Tomuto tématu jsme se již věnovali ve studii PRCHAL, Vítězslav – VÁVRA, Filip, *Jídlo a slavnosti na císařské ambasádě v Petrohradě ve 30. letech 18. století*, in: Blanka Jedličková – Milena Lenderová – Miroslav Kouba – Ivo Říha (edd.), *Krajiny prostřených i prázdných stolů I.: Evropská gastronomie v proměnách staletí*, Pardubice 2016, s. 93-108. Z další literatury pak např. BŮŽEK, V. – KRÁL, P. (edd.), *Slavnosti* (= Opera historica 8); KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Viktuálie a personálie v kuchyňských útech břežské knížecí komory z roku 1660: Ediční příspěvek k výzkumu barokních dvorských slavností*, Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické 61, č. 1, 2012, s. 77-88; KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004; VÁLKA, Josef, *Barokní slavnosti*, in: *Kultura baroka v Čechách a na Moravě: Sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991*, Praha 1992, s. 53-63; VITANOVSKÝ, Michal, *Svatba na císařském dvoře: Souvislosti sňatkové aliance Hrzánů a Vitanovských z roku 1670*, Genealogické a heraldické listy 33, č. 3, 2013, s. 30-36; a další.

*budou konat oslavy svátku svatého Jana Nepomuckého, protože se to z důvodu jiných slavností dříve nestihlo, ...*⁴³⁴

Zkoumáním každodennosti se historičky a historikové zabývají již nějaký čas. V našem případě se bude jednat o každodennost šlechty v širokém smyslu toho slova na straně jedné a o každodennost vrstvy úředníků a dalších služebníků šlechty na straně druhé. Osobou, která zde spojovala tyto dva světy byl správce černínských vídeňských nemovitostí Johann Andreas Schneiderer. Ten, jak bude ještě ukázáno, se pohyboval jak mezi špičkami aristokracie, tak mezi nejnižším služebnictvem. Dějiny každodennosti jsou úzce provázané s historickou antropologií. Možné přístupy k tématu shrnul ve svém monumentálním díle už Richard van Dülmen.⁴³⁵ V této kapitole se pokusím na základě dochované korespondence ukázat, jaké okruhy témat byly pro komunikaci Schneiderer – Černín podstatné.

9.1. Politika

Zdaleka nejvíce místa zabírají v korespondenci informace politického rázu. To je do jisté míry pochopitelné. František Josef Černín, jako přední český aristokrat, chtěl být často a co nejpřesněji zpravován o změnách na nejvyšších úřednických postech, cestách císařského páru i ostatních aristokratů a také o pohybu vyslanců. „8. dubna v 8 hodin ráno zemřel Jeho Excellence nejvyšší kancléř království českého hrabě Šlik“⁴³⁶ hlásil již 10. dubna roku 1723 do Prahy pilný správce. Tato zpráva byla o to bolestnější, že zemřelý Leopold Antonín Šlik byl Františkovým osobním přítelem a u dvora hájil jeho zájmy.⁴³⁷ Zprávy o úmrtích vysokých státních úředníků byly vůbec důležité. František Josef Černín se díky nim mohl dozvědět, jaké místo je zrovna uprázdňeno a pokud zprávu obdržel s dostatečným předstihem, měl i dostatek času se o něj případně ucházet. Přitom okruh urozených osob na nejvyšších postech se zdaleka neomezoval jen na císařský dvůr a Vídeň. Správce Schneiderer dokonce oznamoval hraběti Černínovi, že „obdržel po spěšném poslovi zprávu, že salzburský arcibiskup je mrtvý, ...“⁴³⁸, a

⁴³⁴ „Morgen wierdt erst daß Fest S[anc]t[i] Johann[i] Nepomuceni in Euer Excell[entz] Gart[en] Cappell[e] celebriret, weil es wegen andern Festifitäten nicht ehender zugelaßen worden, [...]“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 482r a 523v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. června 1723.

⁴³⁵ DÜLMEN, Richard van, *Kultura a každodenní život v raném novověku, díl 1. Dům a jeho lidé; díl 2. Město a vesnice; díl 3. Náboženství, magie, osvícenství*, Praha 1999-2007.

⁴³⁶ „Den 8[.] April fruhe umb 8 Uhr seindt Ihro Excell[entz] der pöhm[ischen] obrist Cantzler Herr Graff v[on] Shlickh mit Todt abgang[en], [...]“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 520, P. S. k nedochovanému dopisu J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, 10. dubna 1723.

⁴³⁷ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, např. s. 420.

⁴³⁸ „Nachdem per Staffeta die Nachricht eingelass[en,] d[ab]ß der Ertzpischoff zu Salzburg Todt seye, [...]“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 69r, P. S. k nedochovanému dopisu J. A. Schneiderera hraběti F. J.

uvádí i osoby, které by připadaly v úvahu na jeho místo (probošt von Künburg, pasovský biskup nebo kanovník hrabě Sinzendorf).⁴³⁹ Zde se však Schneidererova predikce ukázala jako nesprávná, neboť na salzburský arcibiskupský stolec nastoupil svobodný pán Leopold Anton von Firmian, do té doby biskup v Lavantě a Seckau.⁴⁴⁰

Cesty císařského páru nebo pouze císaře či císařovny by mohly být samostatnou kapitolou. Kromě běžného itineráře, kdy je nejčastěji zmiňováno, že císař odjel do Laxenburgu nebo Favority,⁴⁴¹ představuje asi nejzajímavější moment zkoumaného období cesta na korunovaci do Čech v roce 1723.⁴⁴² Tuto dlouho připravovanou a vysoce prestižní akci měl hrabě Černín v úmyslu náležitě využít. V centru jeho pozornosti byla návštěva císařského páru (nebo alespoň jednoho z nich) na jeho panstvích. Možnost hostit panovníka se nedostávala každému a pro mladého Černína by to znamenalo další pozvednutí prestiže jeho samého i celého rodu. V plánu bylo uvítat císaře s císařovnou na zámku ve Vиноři. K očekávané návštěvě však nakonec nedošlo, a to i přes vyvinutí značného úsilí a příprav, které trvaly několik měsíců.⁴⁴³ Schneiderer měl v této záležitosti pouze z Vídně informovat, jak je na tom císařský pár s přípravami na cestu, zda lze očekávat zpoždění apod.; do samotné organizace případné návštěvy však zřejmě nezasahoval. Ani přebohatému Černínovi tedy nevycházelo vždy všechno tak, jak by si byl býval přál. I když je pravdou, že císařovnu hostil v Jindřichově Hradci a v Kysiblu⁴⁴⁴ již dva roky předtím, v létě 1721, na její cestě do karlovarských lázní.⁴⁴⁵

Ani cesty různých aristokratů neunikaly bedlivému zraku správce Schneiderera. Důvod a směr cesty mohly nabývat rozličných podob. Nejčastěji se jednalo o cesty z Vídně na

---

Černínovi, 23. července 1727. Zemřelým salzburským arcibiskupem byl kníže František Antonín z Harrachu (1665-1727), starší bratr již zmiňovaného Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu (viz pozn. 315), arcibiskupem byl od roku 1709 do smrti. K jeho osobě v poslední době viz BRANDHUBER, Christoph, *Recreatio principis: Fürsterzbischof Franz Anton Fürst von Harrach und seine „Retirade“*, in: Vision und Realität: Die Salzburger Residenz 1587–1727 (= Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege LXIII, 2009, Heft 1/2), Horn - Wien 2009, s. 118–125; BRANDHUBER, Christoph – REINER, Werner, *Ein Fürst führt Tagebuch: Die „Notata“ des Salzburger Fürsterzbischofs Franz Anton Fürsten von Harrach (1665-1727)*, Salzburg Archiv 34, 2010, s. 205–262; základní údaje viz WURZBACH, sv. VII, s. 374.

⁴³⁹ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 69r, P. S. k nedochovanému dopisu J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, 23. července 1727.

⁴⁴⁰ Leopold Anton von Firmian (1679-1744) patřil k příslušníkům staré tyrolské šlechty, jeho otcem byl císařský vyslanec Franz Wilhelm svobodný pán von Firmian, viz HEINISCH, Reinhard Rudolf, *Leopold Anton Freiherr von Firmian*, in: F. Wagner (red.), NDB, sv. XIV, Berlin 1985, s. 295-296.

⁴⁴¹ K cestám císaře a jeho dvora mezi jednotlivými místy v rámci roku viz HENGERER, M., *Kaiserhof*, s. 142.

⁴⁴² K české korunovaci roku 1723 viz VÁCHA, Š. – VESELÁ, I. – VLNAS, V. – VOKÁČOVÁ, P., *Karel VI.*

⁴⁴³ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 496-497, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 30. ledna 1723; Tamtéž, fol. 514 a 516, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. května 1723; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 437-438.

⁴⁴⁴ Dnes obec Stružná, okr. Karlovy Vary.

⁴⁴⁵ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 526, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 3. května 1721; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 423-424 a 437.

venkovská panství⁴⁴⁶ a zpět, jako v případě hraběte Filipa Ludvíka Sinzendorfa: „*Jeho Excellence dvorský kancléř hrabě Sinzendorf se včera po dlouhé době vrátil ze svých panství, ...*“⁴⁴⁷ Dotyčný mohl dále zajíždět na významná poutní místa atp.: „..., a především odjel hrabě Windischgrätz do Mariazell, ...“⁴⁴⁸ Příjezdy a odjezdy diplomatů, reflexe jejich pobytu a také zmínky o obsazování ambasád v ostatních zemích svědčí o tom, že František Josef Černín věnoval problematice vyslanectví zvláštní pozornost. Jak by také ne. Sám se ucházel o post vyslance, přičemž nejjasnějších obrysů nabraly v polovině 20. let vyhlídky na diplomatickou cestu do Říma nebo Paříže. „*Tuším,*“ oznamoval Schneiderer Černínovi na konci května roku 1725, „*že sem [do Vídně, pozn. F. V.] brzy přijedou vyslanci jak z Francie, tak ze Španělska, ...*“⁴⁴⁹ Situace dokonce začala vyžadovat osobní přítomnost Františka Josefa: „*Mnoho se povídá, že má Vaše Excellence přijet [do Vídně, pozn. F. V.], a jako vyslanec odjet do Francie.*“⁴⁵⁰ Zda František Josef Černín vážil kvůli svému vyslanectví cestu do hlavního města není zcela jasné. V souvislosti se svou neutěšenou finanční situací však myšlenku na cestu do cizí země nakonec uložil k ledu. Kolem roku 1730 došlo u Černína k obnovení zájmu o některý z vyslanectvích postů, ani tehdy však nikam neodjel, a to zejména z důvodu finanční náročnosti a tehdy již i zhoršujícího se zdravotního stavu. Ostatně, podstatu problému vystihl již v polovině 20. let Schneiderer, když svému pánovi ohledně francouzské diplomatické mise psal: „..., *je to vskutku nákladná cesta.*“⁴⁵¹

9.2. Bydlení

Hrabě František Josef Černín řešil se svým správcem také různé záležitosti týkající se nemovitých objektů, které ve Vídni a okolí vlastnil a o které se mu Johann Andreas Schneiderer staral (koneckonců to bychom mohli považovat za hlavní náplň jeho práce vyplývající z jeho

---

⁴⁴⁶ K tématu panství v okolí hlavního města viz kapitolu 6.4.

⁴⁴⁷ „*Ihro Excell[enz] der Hoffcanzler Herr Graff von Süntendorff seindt nach langen auß sein Gestern von dero Gütern alhier wiederumb ankom[m]en, [...]*“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 429r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 16. září 1724.

⁴⁴⁸ „*[...], undt Vorgestern seindt Ihro Excell[enz] Herr Graff Windischgrätz nach Maria Zell gangen, [...]*“, Tamtéž. Dospělých mužských příslušníků rodu Windischgrätzů bylo v této době mnoho, snad se jednalo o již zmiňovaného Arnošta Bedřicha, viz pozn. 310.

⁴⁴⁹ „*Indeßen wierdt so wohl auß Franckhreich, als auch auß Spanien eine Gesandtschafft hier bald anlangend vermuthet, [...]*“, Tamtéž, fol. 385v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 30. května 1725.

⁴⁵⁰ „*Nun ist nur allzuviel in ruff[en], daß Euer Excell[entz] hieher kom[men] wurde, und alß Pottschafter nach Franckhreich gehen wurd[e], [...]*“, Tamtéž, fol. 403v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 21. července 1725.

⁴⁵¹ „, *es ist zwar ein kostbare Reiß [...]*“, Tamtéž, fol. 403r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 21. července 1725. K Františku Josefovi Černínovi a jeho snahám o vyslanectvích post nejnověji VOKÁČOVÁ, P. *Příběhy*, zjm. s. 443-447.

funkce). Protože František Josef Černín ve Vídni dlouhodobě nepobýval a pouze tam na kratší dobu zajížděl, byly minimálně prostory v domě *zu den Drei Hacken* na Renngasse a v zahradním paláci v Leopoldstadtu pronajímány. Z pochopitelných důvodů byl preferován dlouhodobý pronájem, nicméně v některých případech byly domy využívány i ke krátkodobému pobytu.

V domě na Renngasse bydlel zhruba od roku 1705 do konce června roku 1727, tedy minimálně dvacet dva let, hrabě Michael Václav Althann.⁴⁵² Za dobu do konce května 1725 odvedl na nájmu do Černínovy kapsy 44 tisíc zlatých,⁴⁵³ zdaleka se však nejednalo o bezproblémového nájemníka. Jeho největším problémem bylo právě placení nájemného, respektive placení nájemného včas. Nevím, zda to bylo způsobeno opravdu nedostatkem finančních prostředků nebo jen Althannovou neochotou. Každopádně téměř při každém platebním termínu, tj. ve Vídni na svatého Jiří a na svatého Michaela (24. dubna a 29. září),⁴⁵⁴ docházelo ke zdržení a správce tak musel hraběti Černínovi hlásit do Čech nemilou zprávu, že poslední nájemné dosud neobdržel.⁴⁵⁵ Taková situace však zřejmě nebyla ničím neobvyklým. Rozhovory o odchodu hraběte Althanna z Černínova domu probíhaly již několik let před jeho skutečným odchodem. Františku Josefovi vadilo, že nedostává včas peníze za nájem a Michael Václav zase opakovaně prohlašoval, že se z domu odstěhuje.⁴⁵⁶ Že tak neučinil až do počátku léta 1727, bylo zřejmě způsobeno tím, že jiné vhodné ubytování nebylo v tehdy již přeplněné Vídni k dispozici. Dalším možným impulsem k odchodu byla smrt jeho druhé manželky, která skonala na konci listopadu předchozího roku.⁴⁵⁷

Svou roli mohla také hrát otázka financí. Pro dobu 1. poloviny 18. století zatím chybí výzkum, který by navazoval na zjištění pro století předcházející. Z výzkumů Jiřího Kubeše vyplývá, že pro 2. polovinu 17. století se dražší pronájem ve Vídni pohyboval kolem 1 000 až

---

⁴⁵² SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 385, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 30. května 1725; Tamtéž, fol. 115v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 25. června 1727. K Michaelu Václavovi z Althannu viz pozn. 318.

⁴⁵³ Tamtéž, fol. 385r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 30. května 1725.

⁴⁵⁴ Na rozdíl od českých zemí, kde se tradičně platilo na svatého Jiří a na svatého Havla (16. října).

⁴⁵⁵ „[...] *den letztern Zünß (wie er [Michael Václav Althann, pozn. F. V.] sich reversirt) habe ich dato nicht erhalten.*“ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 195r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 6. listopadu 1726. Dále pak např. Tamtéž, fol. 230r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 6. března 1726; Tamtéž, fol. 466v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 10. května 1724; ad.

⁴⁵⁶ Poprvé již v roce 1723, viz Tamtéž, fol. 512r-513, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 27. ledna 1723; Tamtéž, fol. 356, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 28. února 1725; Tamtéž, fol. 159r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. června 1726; ad.

⁴⁵⁷ Hraběnka Juliána Terezie Althannová zemřela dle Schneidererovy zprávy 22. listopadu 1726, viz Tamtéž, fol. 244, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 27. listopadu 1726. Další informace o ní viz pozn. 318.

1 200 zlatých ročně.⁴⁵⁸ Zhruba o půlstoletí později se však nájemné za Černínův dům (resp. jeho část) vyšplhalo až na 1 150 zlatých za půl roku!⁴⁵⁹ Pokud vezmeme v úvahu souhrnné částky 44 000 a 33 000 zlatých za 20, resp. 15 let, které byly utrženy na nájemném, vychází půlroční nájem velmi podobně, na rovných 1 100 zlatých.⁴⁶⁰ O tom, že ceny za pronájem byly zřejmě skutečně vyšší než v předchozím století, nám na jiném místě referuje opět správce Schneiderer, když v souvislosti s Batthyányovským domem uvádí ceny 7 000, 5 000 a 4 000 zlatých za pronájem (zde se tedy nejspíše jedná o roční nájemné).⁴⁶¹

Když po všech průtazích hrabě Althann opouštěl nadobro vídeňský Černínův dům, správce Schneiderer jen lakonicky poznamenal: „... *minulou sobotu pozdě v noci se z domu Vaší Excellence odstěhoval pan hrabě Václav z Althannu, ...*“⁴⁶² Kam se odstěhoval není známo. Je možné, že odešel na svůj statek Zistersdorf vzdálený zhruba 50 km od Vídně⁴⁶³ nebo že využil nabídky Lichtenštejnů, kteří mu nabízeli k pronájmu svůj zahradní palác již o rok dříve (1726).⁴⁶⁴

Odchod dlouholetého, i když nespolehlivého nájemníka, znamenal pro Františka Josefa Černína, respektive pro jeho správce Schneiderera, impulz k hledání nájemníka nového. J. A. Schneiderer se domníval, že vhodným nájemcem by mohl být baron Antonín Izaiáš Hartig,⁴⁶⁵ jehož hlavní předností zřejmě bylo, že neměl dluhy. Byla tudíž šance, že peníze za nájem bude platit včas.⁴⁶⁶ To však bylo ještě více než dva roky před Althannovým odchodem z domu v Rengasse. Situace se s ubíhajícím časem změnila, protože v polovině roku 1728 se jako

---

⁴⁵⁸ KUBEŠ, J., *Reprezentační funkce*, s. 95-100.

⁴⁵⁹ J. A. Schneiderer uvádí na několika místech výslovně, že nájemné činí 1 150 zlatých a z kontextu je patrné, že se jedná o částku za půl roku (používá slovní spojení jako „*letzten Pachtzinß*“ nebo „*letzten Haußzinß*“), viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 329v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 24. listopadu 1725; Tamtéž, fol. 194, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. prosince 1726.

⁴⁶⁰ Tamtéž, fol. 385r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 30. května 1725; Tamtéž, fol. 524r a 529v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. března 1721.

⁴⁶¹ Tamtéž, fol. 529v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. března 1721. Tři různé ceny byly pravděpodobně uvedeny proto, že k pronajmutí se obvykle nabízely nejen celé domy, ale třeba jen určitá patra nebo pokoje.

⁴⁶² „[...] *vergangenen Sambstag spath Nachts Ihro Excell[entz] Herr Graff Wentzl v[on] Althann auß Euer Excell[entz] Hauß erst außgezogen, [...]*“, Tamtéž, fol. 115v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 25. června 1727.

⁴⁶³ K tomu viz pozn. 318.

⁴⁶⁴ Na tomto pronájmu byla největším lákadlem cena, která činila pouhých 300 zlatých za půl roku. Otázkou ovšem je, jaká byla kvalita nabízeného bydlení, viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 159r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. června 1726.

⁴⁶⁵ K němu viz pozn. 154.

⁴⁶⁶ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 356v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 28. února 1725.

možný nájemník objevuje hrabě Colloredo.⁴⁶⁷ Zájmců o pronájem bylo skutečně dost. Zvýšená atraktivita domu byla jistě dána i rozsáhlými opravami a úpravami objektu v letech 1727-1728.

Důvodem roztrpčenosti nad chováním Michaela Václava z Althannu tak nebyly možná ani tak peníze, jako spíše ona připravovaná renovace objektu. O tom, že dům přestává vyhovovat nárokům na aristokratický způsob života, referoval J. A. Schneiderer již roku 1721. V poměrně rozsáhlém dopise uvádí ve třech bodech nápady, jak s domem dále naložit (1. prodej, 2. pronájem nebo 3. opravy).⁴⁶⁸ Přitom výslovně uvádí, že: „... *dům bude moci být pronajmán ještě nanejvýš dva roky, dokud bude v dobrém stavu.*“⁴⁶⁹ Jak již víme, rozhodl se hrabě Černín pro kombinaci druhé a třetí možnosti. Ve velkém se ale mohl dům začít opravovat teprve po vystěhování nájemníka, k čemuž se hrabě Althann příliš neměl. Vystěhoval se dokonce až dva měsíce po vypršení nájemní smlouvy, a to ještě jen sám, veškeré své movité vybavení včetně služebnictva a koní zanechal v domě.⁴⁷⁰ Tím způsobil zpoždění prací, které už tak měly velký skluz a před jeho odjezdem jednoduše nemohly začít.

Opravovalo se pak skutečně z gruntu. Kromě střechy, podlah a fasády se dům i nově zařizoval nábytkem, tapetami a gobelíny.⁴⁷¹ Rozsah prací můžeme doložit i jejich délkou – dům nebyl plně zařízený potřebným vybavením ještě minimálně na sklonku následujícího roku.⁴⁷² Důvod oprav nebyl jen ryze praktický, ale také reprezentační: „*Batthyányovský dům, kde bydlel španělský vyslanec, je nově zařizován drahými nizozemskými gobelíny, ...*“⁴⁷³ Schneiderer tak vlastně hraběti Černínovi nepřímou sděluje, že by v nastalé situaci bylo vhodné mít v jím vlastněném domě přinejmenším stejně drahé (a ještě lépe dražší a lepší) vybavení. U vnitřního

---

⁴⁶⁷ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 905r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 5. června 1728. Zřejmě se jednalo o mladého hraběte Rudolfa Josefa Colloreda (1706-1788), pozdějšího knížete a říšského vicekancléře, syna zmiňovaného nejvyššího maršálka Jeronýma Colloreda. Za manželku měl Marii Gabrielu Isabelu ze Starhembergu, jejíž jméno ve zkomolené podobě (*Starnberg*) uvádí i Schneiderer, viz Tamtéž; BUBEN, Milan Michael, *Colloredo-Mannsfeldové*, Střední Evropa: Revue pro střeoevropskou kulturu a politiku 8, č. 23, 1992, s. 82-91; KUBEŠ, J., *Colloredové*; TÝŽ, *Rudolf Josef Colloredo z Wallsee a jeho studium v Salcburku v letech 1723-1725*, in: TÝŽ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století: Sborník příspěvků (nejen) ze 3. adventního kulatého stolu, který se na téma "Prameny k dějinám šlechtického cestování, 1550-1800" konal na půdě Katedry historických věd FF UPa dne 28. listopadu 2005, Pardubice 2007*, s. 163-191.

⁴⁶⁸ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 524 a 529-530, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. března 1721.

⁴⁶⁹ „[...] , so wehre es höchstens auff 2 Jahr[e] anzutragen, da besonders dermahl dießes Hauß in angericht[en] Standt noch auf einige Jahr[e] sich befindet, [...]“, Tamtéž, fol. 529v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. března 1721.

⁴⁷⁰ Smlouvu měl do svatého Jiří 1727 (24. dubna), odstěhoval se ovšem až na konci června toho roku, viz výše a Tamtéž, fol. 136r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 30. dubna 1727.

⁴⁷¹ Tamtéž, fol. 115, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 25. června 1727;

⁴⁷² Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 839v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 2. října 1728; Tamtéž, fol. 833, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. prosince 1728.

⁴⁷³ „*Indeße[n] ist daß Padianische Hauß, worin der spanische Pottschafter wohnt, von Neu mit kostbahr niederländisch Spallir eingerichted word[en], [...]*“, Tamtéž, fol. 870v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 28. srpna 1728.

vybavení však správce nezůstává. Drahé nizozemské gobelíny jsou nepochybně velmi reprezentativní záležitostí. Jejich nevýhodou ovšem je, že nejsou vidět zvenčí. Barokní kavalír Černínova stříhu si mnohem více než niterných pocitů, tužeb a rozumu, v nichž si tak libovalo osvícenství, vážil zevnějšku. Tak, jak člověk vypadá, jak se navenek prezentuje, takový také je. Stejně tak dům může být plný zlata, ale co na tom, když na průčelí opadáva omítka. Pregnantně to vyjádřil opět Johann Andreas Schneiderer: „..., *podobně byla u naproti stojícího domu hraběte Gundela, kde bydlí pan hrabě Šlik, nově opravena fasáda, takže dům Vaší Excellence* [Františka Josefa Černína, pozn. F. V.] *stojí proti třem opraveným domům.*“⁴⁷⁴

Z oprav mezi lety 1727 a 1728 se také zachovaly účty za provedené práce. Celkem bylo za opravy domů vynaloženo 3 861 zlatých 44 krejcarů, přičemž zdaleka největší částku tvořily tesařské a zednické práce (1 334 zlatých 62 krejcarů a 2 denáry z celkové částky).⁴⁷⁵ K tomu je třeba přičíst částky za vybavení pokojů, kterých bylo jen v přízemí 57. K nim sice nejsou dostupné údaje o cenách, nicméně jen v ostatních podlažích bylo pouze za vlněné tapety utraceno 441 zlatých 93 krejcarů a 6 denárů.⁴⁷⁶ Protože se nacházíme již v době, kdy si byl František Josef Černín dobře vědom limitů svého bohatství, odrazilo se to i při vybavování domu. Na jedné straně vybavil některé pokoje obyčejnými židlemi, na straně druhé křišťálovými lustry.⁴⁷⁷

Opravený dům byl opět nabízen stavovskými přiměřeným zájemcům k pronájmu. V polovině roku 1729 projevil zájem o bydlení v Černínově domě hrabě Šternberk,⁴⁷⁸ to už však v domě bydlel hrabě Šlik a správce Schneiderer ho tak musel odmítnout.⁴⁷⁹ Šlik pak v domě bydlel zhruba po dvě léta, odstěhovat se měl zkraje roku 1731.⁴⁸⁰ Informace o budoucím uprázdňení domu na prestižní adrese se ve vídeňských salónech roznesla rychlostí blesku.

---

⁴⁷⁴ „[...], *so ist auch daß gegenüber stehende Graff Gundelische Hauß, worin Herr Graff von Schlickh wohnt, in Facada gantz Neu renovirt word[en], so daß Euer Excell[entz] Hauß gegenüber drei renovirte Häußer hat.*“ Tamtéž. Zřejmě se jedná o toho samého hraběte Šlika, který o rok později obýval černínův dům, viz pozn. 479.

⁴⁷⁵ Tamtéž, prov. fasc. 756, fol. 43, 53-54, seznam toho, co bylo opraveno v Černínově vídeňském svobodném domě v roce 1727 a specifikace, za co byly peníze utraceny i s jednotlivými částkami, s. l., s. d., nejspíše někdy ke konci roku.

⁴⁷⁶ Tamtéž, fol. 44-46, částečný inventář vídeňského svobodného domu, týkající se zejména tapet, resp. obložení stěn, Vídeň, 4. prosince 1728 (uloženo mezi 1727); Tamtéž, fol. 50, částečný inventář dalších podlaží domu týkající se zejména tapet, resp. obložení stěn, s. l., s. d., uloženo mezi 1727.

⁴⁷⁷ „*In Zim[m]er ist nichts anderst geschehen, als daß die Taffl gesetzt, neue ordinari Sessel darzu verschaffet und in den dreÿen große[n] Zim[m]ern in jeden ein christallener Hengleichter und dergleich Wandleichter an grüne Bänder auffgehendet word[en].*“ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 420, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 23. dubna 1729.

⁴⁷⁸ Zřejmě hrabě František Leopold ze Šternberka (1680/88-1745), skutečný tajný rada, místodržící v Čechách, prezident české komory a také nejvyšší dvorský maršálek, viz WURZBACH, sv. XXXVIII, Wien 1879, s. 273.

⁴⁷⁹ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 395, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 28. května 1729. Zřejmě hrabě František Jindřich Šlik, viz pozn. 168.

⁴⁸⁰ Tamtéž, fol. 771v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 6. ledna 1731.

Takže již v době, kdy hrabě Šlik uvažoval o odchodu, hlásil se na jeho místo hrabě Daun.⁴⁸¹ Jak už jsme si u vídeňských nájemníků Františka Josefa Černína zvykli, jejich odchody byly značně zdlouhavé. S vědomím výše uvedeného tedy nepřekvapí, že hrabě Šlik neodchází po čtrnácti dnech, jak původně deklaroval, ale až po měsíci a půl, tedy v polovině měsíce února.⁴⁸² Po roce a půl se však vrátil a v listopadu roku 1732 ho máme opět doloženého jako černínského nájemníka, spolu s hrabětem Kořenským.⁴⁸³ Stejně jako při jeho prvním pobytu musel správce odmítnout hraběte Šternberka, musel nyní ze stejného důvodu odmítnout hraběte Trauttmansdorffa.⁴⁸⁴ Domnívám se, že hrabě Šlik pak obýval městský palác až do smrti Františka Josefa na jaře příštího roku.⁴⁸⁵ Jak se situace vyvinula později je otázkou pro další výzkum.

Současně se svobodným domem v Renngasse se v letech 1727-1728 opravoval i zahradní palác v Leopoldstadtu. Opravy probíhaly jak na samotném paláci, tak i na zahradě. Dle přibližného vyúčtování pouze zahradních prací zde bylo profinancováno 936 zlatých.⁴⁸⁶ O opravách či úpravách paláce se pak dozvídáme z korespondence, kdy J. A. Schneiderer žádá hraběte Černína, aby vydal rozhodnutí ohledně nových tapet/gobelinů do „*Schreibzimmer*.“⁴⁸⁷ Zahradní palác byl také pronajímán. Častým obyvatelem byl ve 20. letech Černínův tchán, markýz Jean Philippe de Merode-Westerloo. Na rozdíl od Michaela Václava z Althannu však vlivem blízkého příbuzenství nemusel za bydlení platit.⁴⁸⁸ Markýz Merode-Westerloo pobýval ve Vídni poměrně často, většinou i několik měsíců a mnohdy i se svou rodinou.⁴⁸⁹ Jeho pobyt zde byl ale z různých příčin problematický (nejčastěji z důvodu kontaktů s Francií): „*Včera v úterý jsem neslyšel nic o odjezdu pana tchána Vaší Excellence, Jeho Excellence pana markýze,*

---

⁴⁸¹ Tamtéž, fol. 771, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 6. ledna 1731. Zřejmě Heinrich Josef Daun (1678-1761), polní maršál a dvorský rada, mladší bratr polního maršála Wiricha Philippa Dauna (1669-1741), který měl ve Vídni vlastní palác na Freyungu, viz *Daun, Heinrich Dietrich Martin Josef Graf von*, in: Indexeintrag: Deutsche Biographie, [online, cit. 06-22-2018], dostupné z: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd135725798.html>.

⁴⁸² SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 714, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 14. února 1731.

⁴⁸³ Tamtéž, fol. 224r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. listopadu 1732.

⁴⁸⁴ Tamtéž, fol. 282v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 3. ledna 1733. Asi František Václav z Trauttmansdorffu (1677-1753), majitel panství Litomyšl a významný mecenáš, viz MAREŠOVÁ, Marie, *František Václav z Trauttmansdorffu (1677-1753): Biografie barokního šlechtice*, Pardubice 2007, diplomová práce; OSN, sv. XXV, Praha 1906, s. 671.

⁴⁸⁵ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 282v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 3. ledna 1733.

⁴⁸⁶ Tamtéž, prov. fasc. 756, fol. 107, přibližné vyúčtování úprav zahrady, s. l., s. d., uloženo mezi 1727.

⁴⁸⁷ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 912v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 7. dubna 1728.

⁴⁸⁸ Tamtéž, prov. fasc. 756, fol. 195r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 6. listopadu 1726.

⁴⁸⁹ Prokazatelně se nacházel ve Vídni 3. května 1721, od 1. července do 9. prosince 1724, od 23. března 1725 do 6. března 1726 (minimálně), od 28. srpna 1726 (minimálně) do 6. srpna 1727 (minimálně). Je možné, že na jaře 1726 vůbec neodjel a zůstal tedy ve Vídni až do druhé poloviny následujícího roku. (Datace určeny podle korespondence).

slyšel jsem ale zrovna dnes z jednoho vysokého místa, že by bylo lepší, kdyby pan markýz odsud odjel, ... [podtrženo v orig. textu, pozn. F. V.]⁴⁹⁰

V době, kdy markýz Merode-Westerloo odjel nadobro z Vídně, obývali černínský zahradní palác jiní lidé. V roce 1728 to byl pan Adlersfeld (Adlerfeld), který zde bydlel nějakou dobu společně s hrabětem Rudolfem Josefem Kořenským.⁴⁹¹ V létě 1731 se pak ve zdejších prostorách ubytoval mladý kníže Rákóczi.⁴⁹² Ten zde pobýval do první třetiny následujícího roku⁴⁹³ a J. A. Schneiderer popsal počátek jeho pobytu následujícími slovy: „... nyní se v zahradě Vaší Excelence nachází mladý kníže Rákóczi a obývá zde dvě místnosti vlevo od sálu, ... [na otázku], zda by si pro sebe nemohl zabrat ještě nějaké místnosti, tím méně, zda ho budeme hostit, odpověděl jsem ihned, že ne.“⁴⁹⁴ Při čtení uvedeného dopisu se badatelé neodbytně vkrádá do hlavy myšlenka, že mladý Rákóczi chápal svůj pobyt v Černínově paláci jako ekvivalent k pobytu v (lepším) hostinci. Byl však zavčasu správcem Schneidererem informován, že žádné jiné služby, krom poskytnuté střechy nad hlavou mu poskytovány nebudou.

Je samozřejmé, že šlechtic nikdy necestoval sám. Čím větší doprovod měl, tím lépe se mohl v daném místě sebe(prezentovat). S jak velkým doprovodem přijel k Černínovi mladý Rákóczi není jednoduché určit, neboť zřejmě necestoval z daleka. Po vzpouře Františka II. Rákócziho proti císaři na počátku století byli totiž oba jeho synové vychováni ve Vídni a

---

⁴⁹⁰ „*Euer Excell[entz] Herr Schwigervatter, Ihro Excell[entz] Herr Marches, haben gestern Dienstag kein Wort von dero Abreiß hören laßen, ich vernohme aber in einen hohen Orth eben gester[n], es wehre beßer der Herr Marches gienge von hier, dann es dörfte sich noch waß anderst ereignen, der frantzösische Pottschafter verlangt Ahsistenz, wieder diejenig so sich mit den Nachred[e] hören laße, [...]*“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 73v, P. S. k nedochovanému dopisu J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 6. srpna 1727.

⁴⁹¹ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 908r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 8. května 1728; Tamtéž, fol. 887v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 21. července 1728; Tamtéž, fol. 863v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 4. srpna 1728; Tamtéž, fol. 879, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 13. října 1728; ad. O osobě pana Adlersfelda (Adlerfelda) se toho příliš mnoho neví. Mohlo se jednat o Jana Kristiána Anthoniho z Adlersfeldu z české šlechtické rodiny, který v roce 1737 zastával post císařského komerčního rady v Čechách (ZEDLER, suppl. sv. I., Leipzig 1751, sl. 1606) nebo o Carla Maximiliana Emanuela von Adlerfeld z původem švédské rodiny, který od roku 1725 působil ve Vídni jako legační sekretář (Tamtéž, sl. 541). Z pramenů o něm také víme, že byl bratrem pana von Schreyvogela (u Petry Vokáčové jako M. Schreibvogel, VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, pozn. 353, s. 588-589), který patřil do okruhu Černínových kontaktů, viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 908r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 8. května 1728. K Rudolfu Josefovi Kořenskému z Terešova viz pozn. 201.

⁴⁹² SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 663, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 28. července 1731. Jednalo se o některého ze synů uherského magnáta Františka II. Rákócziho – buď Josefa (1700-1738) nebo Jiřího (1701-1756), tedy o poslední členy rodu, viz OSN, sv. XXI, Praha 1904, s. 78-79.

⁴⁹³ Poslední zpráva o něm viz SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 255r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 19. ledna 1732.

⁴⁹⁴ „[...] daß nunmehr der junge Fürst Ragoczý in Euer Excell[entz] Garten, undt zwar in die zwei Zim[m]er linker Handt an Saal einquartiret worden, [...], ob er dann kein andere Zim[m]er haben könte, wenigstens wann er tractir wolte, ich habe es gleich mit nein beantwortet, [...]“, Tamtéž, fol. 663v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 28. července 1731.

jeden z nich nyní z neznámých důvodů dlel v zahradním paláci v Leopoldstadtu. Po zhruba půlročním pobytu, v lednu 1732, mu společnost (zřejmě mezi jinými) dělali jeho čtyři koně a psi.⁴⁹⁵ Někdy krátce poté potomek uherské magnátské rodiny černínský zahradní palác opustil, ale některé své vybavení, včetně zmiňovaných koní a psů zde zanechal, na což s nelibostí upozorňoval správce J. A. Schneiderer ještě na konci března.⁴⁹⁶

Ubytovat vysoce postaveného aristokrata nebo dokonce příslušníka vládnoucího rodu ve svém domě si mnoho šlechticů pokládalo za čest. Hraběti Černínovi se v tomto smyslu dařilo, neboť současně s knížetem Rákóczim přebýval nějakou dobu v zahradním paláci, nebo jak se tehdy říkalo „v zahradě“, portugalský princ.⁴⁹⁷ Z blíže neznámých důvodů se tento princ následně přesunul na černínské příměstské panství Perchtoldsdorf, kde se nacházel na počátku roku 1732 (muselo zde tedy být alespoň malé panské sídlo). Možným vysvětlením je, že na cestách náhle ochorel a Černín, který mu nabídl přístřeší již jednou, učinil mu takovou nabídku znovu v blízkosti místa, kde se zrovna nacházel.⁴⁹⁸ Nejvíce je tajemstvím zahalen v pořadí třetí Černínův vídeňský dům, totiž ten na rohu Renngasse a Wipplingerstraße. O něm se v souvislosti s nájemníky v dopisech nehovoří.⁴⁹⁹

9.3. Finance, věřitelé a dlužníci

Neméně ožehavým problémem, který Františka Josefa Černína trápil od počátku 20. let 18. století, byly finance. Nutno říci, že soudobý stav byl výsledkem hospodaření předchozích generací, zejména Františkova otce a poručnické správy po jeho smrti. F. J. Černín byl nejen věřitelem panovníka a mnoha urozenců, ale sám byl též dlužníkem, a to jak u jiných šlechticů, tak u měšťanů. Tradovaný názor, že císař půjčené peníze nevrací a není možné ho jinak právně postihnout, je nutné poupravit. U těchto největších půjček byly závrtné již jen peníze z úroků, které mnohdy na uspokojení věřitelů stačily, navíc u prominentů typu Černína bylo zvykem

---

⁴⁹⁵ Tamtéž, fol. 255r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 19. ledna 1732.

⁴⁹⁶ Tamtéž, fol. 299v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 26. března 1732.

⁴⁹⁷ Zhruba dva týdny na přelomu listopadu a prosince 1731, viz Tamtéž, fol. 815r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 21. listopadu 1731; Tamtéž, fol. 818, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. prosince 1731. Portugalským princem je zřejmě myšlen Josef (1714-1777), nejstarší syn portugalského krále Jana V. Jako král (od roku 1750) panoval pod jménem Josef I. Jeho pobyt ve Vídni by nebyl náhodný, neboť byl blízkým příbuzným Habsburků, viz KLÍMA, Jan, *Dějiny Portugalska*, 2., dopl. a rozš. vyd., Praha 2007, s. 215-226; KOSIŇSKA, Urszula, *Could a Portuguese Prince become King of Poland? The Candidacy of Don Manuel de Bragança for the Polish Throne in the Years 1729–33*, *The Slavonic and East European Review* 94, č. 3, 2016, s. 497-508.

⁴⁹⁸ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 256v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 19. ledna 1732.

⁴⁹⁹ Veškeré dostupné informace o tomto domě viz kapitolu 6.3.1.

minimálně tyto úroky řádně splácet.⁵⁰⁰ Na druhou stranu je jasné, že téměř nikdy nebylo splaceno vše; na to erární pokladna až příliš často zela prázdnotou.

Při řešení finanční situace hraběte Černína hrál svou roli i Johann Andreas Schneiderer. Z titulu vídeňského správce zařizoval mimo jiné včasné splácení zapůjčených peněz a urgoval případné neplatiče, a to i z řad přední aristokracie. Ostatně s problematikou peněz se potýkal i při vybírání nájemného, o čemž hovořím v předchozí podkapitole. Přední místo mezi černínskými dlužníky zaujímal pochopitelně císař. Vzhledem k neutěšené finanční situaci hraběte z Chudenic však tyto půjčky od poloviny 20. let postupně ustávají. Situace, kterou prožíval František Josef Černín ohledně financí, nebyla ničím neobvyklým. Aristokratický život byl životem na dluh, bez čerpání kreditu by se žádný šlechtic té doby neobešel. Záleželo tak především na schopnostech daného urozence, případně jeho úředníků, jak se s takovou situací vypořádají. Svým stručným, úřednickým, ale pádným způsobem se o tom vyjádřil Černínův vídeňský správce: „*Stalo se nyní to, o čem se již veřejně hovořilo, totiž že je všude velký nedostatek peněz a úvěr je nízký, protože někteří kavalíři krachují, ...*“⁵⁰¹

Černínova bohatství ráda využívala i knížata, a to mnohdy i říšská. K pověstné *crème de la crème* tehdejší společnosti patřila například kněžna Auguste Dorothea Schwarzburgová,⁵⁰² jedna z jeho mnoha dlužníků: „*Sekretář Vaší Excellence pan Jäntsch mi včera poslal obligaci na 2 000 zlatých (kterou mu osobně předala ovdovělá kněžna Schwarzburgová, rozená vévodkyně brunšvicko-lüneburská) s nařízením [F. J. Černína, pozn. F. V.] získat tyto pohledávky zpět.*“⁵⁰³ Takto jednoduše se situace pochopitelně nevyřešila a přestože měla Auguste Dorothea vyměřenu nemalou roční penzi ve výši 4 000 zlatých, dostávala se čím dál víc do dluhové spirály, což vyvolávalo údiv i u současníků: „*..., tak se podívoval tento pan agent, že zmiňovaná vévodkyně vězí stále ve větších dlužích a není schopná*

---

⁵⁰⁰ K takovému výkladu se na základě rozsáhlého archivního výzkumu kloní HOJDA, Z. - CHODĚJOVSKÁ, E. - HAJNÁ, M. - TESÁŘIKOVÁ, A., *Heřman Jakub*, I., s. 82.

⁵⁰¹ „*Sonsten pahsirt dermahl noch nichts neües, was schon hette publicirt werden soll[en], der Geldtmangl ist allenthalben groß, undt der Credit klein, mithien gehen auch einige Cavillier zugrundt, [...]*“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 257, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 5. ledna 1732.

⁵⁰² Auguste Dorothea (1666-1751) dcera Antona Ulricha Brunšvicko-Wolfenbüttelského (knížectví Brunšvicko-Wolfenbüttelské patřilo k vévodství Brunšvicko-Lüneburskému) a manželka knížete Antona Günthera (II.) von Schwarzburg-Sondershausen (zem. 1716), viz FIMPEL, Martin, *Auguste Dorotea, Fürstin von Schwarzburg-Arnstadt, geb. Herzogin zu Braunschweig und Lüneburg (Wolfenbüttel)*, in: Horst-Rüdiger Jarck - Dieter Lent a kol., *Braunschweigesches Biographisches Lexikon – 8. bis 18. Jahrhundert*, Braunschweig 2006, s. 59–60.

⁵⁰³ „*Vorheuth unterth[änig]st eriner[n] muß, wie daß mir von Euer Excell[entz] Secretari Herrn Jäntsch, diejenige Obligation (welche die verwittibte Fürstin von Schwarzburg gebohrne Herzogin zu Braunschweig undt Lüneburg mit eigene Handt, Pr[eis] 2 000 R. von sich gegeben) gegen meine Recognition zu Wien übergeben worden, mit Verordnung zu Außgang derozeit dießes Capital nebst denen Interehse einzubringen.*“ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 514, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. května 1732.

je platit ...⁵⁰⁴ Při stejné příležitosti mu sekretář Jäntsch dodal i obligaci knížete Lobkovice, která byla ještě větší, zněla totiž na pět tisíc zlatých.⁵⁰⁵ Z kontextu je patrné, že František Josef očekával, že budou tyto nepřijemnosti rychle vyřízeny. Dlužná částka kněžny Schwarzburgové však nebyla splacena ještě o více než měsíc později a Auguste Dorothea dokonce žádala o posunutí platebního termínu.⁵⁰⁶ O závažnosti a spletitosti celého případu svědčí fakt, že záležitost se řešila ještě v roce 1728, tedy pět let od jejího začátku a k řešení musel být dokonce najat odborník – říšský agent von Kleybert.⁵⁰⁷

Oddalování termínů plateb bylo obvyklým řešením svízelné situace mnoha dlužníků, kterým se buď peněz opravdu nedostávalo, nebo je jen z různých příčin nechtěli v daný čas a v daném objemu složit. Ke konci roku 1724 hraběnky Althanová a Mikoschová měly takto splatit hraběti Černínovi nějaké peníze.⁵⁰⁸ Nevím, kolik tyto sumy činily, nicméně již v této době bylo běžné vybírat si větší částky prostřednictvím směnek nebo i hotových peněz od bankéřů nebo jiných specializovaných obchodníků. V tomto případě měl peníze vyplatit Marx Schießlinger (Schleißinger), označovaný jako „dvorský žid“⁵⁰⁹, tedy příslušník komunity židovských bankéřů, tzv. faktorů, kteří půjčovali lidem z císařského dvora i císaři samotnému.⁵¹⁰ Vinu za zpoždění plateb v tomto případě neslo opět oddálení termínu splatnosti ze strany vznešených dlužnic. Správce Schneiderer byl o tom přesvědčen a na důkaz, že za zpoždění opravdu nemůže on ani jiní úředníci, dodal: „..., vrchní pokladník Vaší Excelence [Adam Pergauer, pozn. F. V.] není nedbalý, nýbrž je vždy připraven, ...“⁵¹¹

Mezi níže postavené černínské dlužníky patřil baron Kugler.⁵¹² Nevíme o něm vůbec nic, vyjma toho, že byl notorickým dlužníkem, a to zdaleka nejen Františka Josefa Černína.

---

⁵⁰⁴ „[...], wie dann dieser H[err] Agent sich verwundert, daß hochgedachte Herzogin noch tieffen in Schulde gesteket, undt nicht zahle[n] kunte, [...]“, Tamtéž, fol. 514r a 516v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. května 1723. O jakého agenta se jednalo není z kontextu patrné.

⁵⁰⁵ Tamtéž, fol. 516v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. května 1723. Byl to buď Filip Hyacint (1680-1734), 4. kníže z Lobkovic nebo jeho bratr Jan Jiří Kristián (1686-1755), zakladatel knížecí sekundogenitury, viz OSN, sv. XVI, Praha 1900, s. 227.

⁵⁰⁶ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 482, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. června 1723.

⁵⁰⁷ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 915r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 17. března 1728.

⁵⁰⁸ Zřejmě Marie Anna z Althannu, roz. markýza Pignatelli, viz pozn. 241. Hraběnka Mikoschová byla manželkou Bernharda Georga Mikosche, známého finančníka, viz VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 424-426.

⁵⁰⁹ V originále „hoff Jud“, Tamtéž; SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 431v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. října 1724.

⁵¹⁰ Tamtéž, fol. 431, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. října 1724; Tamtéž, fol. 435 a 437v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 4. listopadu 1724.

⁵¹¹ „[...], ich bin aber auch in nichten, nebst Euer Excell[entz] haubt Cahsirer damit saumig, sondern alzeit bereith, [...]“, Tamtéž, fol. 435r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 4. listopadu 1724.

⁵¹² Blíže neurčený příslušník šlechtického rodu Kugler nebo tyrolského rodu Kugler von Hohenberg, viz ZEDLER, sv. XV, Halle – Leipzig 1737, sl. 2083.

Půjčoval mu i správce Schneiderer. I tomu však s nesolventním baronem docházela trpělivost, přestože částky, které správce Kuglerovi poskytnul se pohybovaly „jen“ ve stovkách zlatých. Nechme teď opět promluvit samotného aktéra, J. A. Schneiderera: „..., *tento* [baron Kugler, pozn. F. V.] *ke mně přišel dnes ráno v 6 hodin a vysvětlil mi s pláčem všechny okolnosti* [jak se dostal do dluhů], *že od Jeho císařského Veličenstva neobdržel očekávanou penzi, ukázal mi čerstvý dopis od Vaší Excellence* [F. J. Černína] *a také od pana barona Tunkla a řekl mi, že Vaše Excellence* [F. J. Černín] *mu pro Boha nechce nic odpustit a jinak* [pokud nezaplatí], *že ho čeká vězení a posměch, ...*“⁵¹³ Následuje obširný popis toho, co všechno kde baron Kugler dlužil, zakončený nelichotivou douškou naznačující, že tento člověk trpěl všeobecně špatnou pověstí: „*Upřímně doznávám, že tento pan baron se ukázal jako pravý zoufalec, ...*“⁵¹⁴ Jeho situace se dále zhoršovala, o měsíc později došel opět do Černínova domu na Renngasse zastavit své, zřejmě dost levné, šaty. Jeho momentálně největší problém tkvěl v tom, že zemřel vážený žid Samson Wertheimer, u kterého měl dluhy, a teď mu neměl kdo půjčovat.⁵¹⁵ Jeho finanční situace nebyla uspokojivě vyřešena ani následujícího roku. V květnu roku 1725 se dozvídáme, že: „*Pan baron Kugler přišel již zase žádat o finanční pomoc.*“⁵¹⁶ O tom, jestli se baron Kugler z dluhů dostal a o jeho dalších životních osudech nejsou dostupné žádné zprávy; touto zmínkou z korespondence mizí.

Na opačné straně stáli věřitelé hraběte Černína. I zde najdeme zvučná jména z řad vyšších i nižších šlechticů, pro příklad uveďme Jana Adama Vratislava z Mitrovic,⁵¹⁷ Jana Josefa Šporka,⁵¹⁸ Václava Kryštofa Hložka ze Žampachu; jednalo se tedy většinou o jeho

⁵¹³ „[...], *heunth ist deroselbe Fruhe nach 6 Uhr zu mir kom[m]en, seine Umbstände sogar mit trenne vergießen mir eröffnet, wie daß er von Ihro Kay[serliche] Maj[es]t[at] dato seine gehoffte Pension nicht erhalten hete, zeigte mir von Euer Excell[entz] alß auch Herrn Baron Tunkl frische Brieff, undt sagte, Euer Excell[entz] möchten Ihme umb Gottes willen nicht verlaßen, sonsten wurde er Arrest undt Schimpff haben, [...]*“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 419, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. července 1724. Zřejmě se zde jedná o barona Františka Arnošta Tunkla z Brnička, příslušníka starého moravského panského rodu, toho času přisedícího komorního a lenního soudu. Byl to také on, kdo působil jako ředitel stavby pražského paláce (etapa 1718-1723). Jeho syn Ferdinand Tunkl byl díky protekci svého otce přítomen jako páže bruselské cestě F. J. Černína v roce 1718, viz POCHE, E. – PREISS, P., *Pražské paláce*, s. 39; VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 428, 439, 448; WURZBACH, sv. XLVIII, s. 114.

⁵¹⁴ „*Bekenne Frey, daß dießer Herr Baron recht Disperat, sich gezeiget hat, [...]*“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 419r-420v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. července 1724.

⁵¹⁵ Tamtéž, fol. 424r a 426v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. srpna 1724. Wertheimer půjčoval i císaři, viz např. VALENTA, A., *Lesk*, s. 36.

⁵¹⁶ „*H[err] Baron Kugler kom[m]et schon wieder umb Geldthilff anmaßend.*“ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 387v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 30. května 1725.

⁵¹⁷ Jan Adam Vratislav z Mitrovic (1677-1733) byl významný český duchovní, v letech 1711-1721 biskup královéhradecký, poté 1721-1733 biskup litoměřický. Roku 1733 byl zvolen pražským arcibiskupem, ale zemřel dříve, než se stačil ujmout úřadu, viz MACEK, Jaroslav, *Biskupství litoměřické: Biskupové a osudy litoměřické diecéze 1655-2005*, Kostelní Vydří 2005, s. 40-43; WURZBACH, sv. LVIII, Wien 1889, s. 157-158.

⁵¹⁸ Jan Josef Špork (1693-1749) byl radou dvorního a komorního soudu a hejtman chrudimského kraje, viz VÝBORNÝ, Josef, *Šporkové v Heřmanově Městci: Jan Josef Špork*, Chrudimské vlastivědné listy 10, č. 3, 2001, s. 6-8.

kolegy z orgánů zemské správy.⁵¹⁹ Mezi věřiteli bohatého hraběte se nacházeli také vysocí úředníci v hlavním městě monarchie. Jedním z nich byl nejvyšší hofmistr (sic) císařovny vdovy hrabě Salm, u něhož Schneiderer vyjednával půjčku 5 000 zlatých.⁵²⁰ Vedle dalších úředníků českého místodržitelství, krajských hejtmanů a jiných šlechtických úředníků, půjčovali Františku Josefovi Černínovi peníze i nešlechtici. Mezi jeho věřiteli nalézáme nejružnější vrchnostenské úředníky, měšťany z pražských měst nebo Jindřichova Hradce, ale i církevní řády, např. bosé karmelitány od Panny Marie Vítězné na Malé Straně nebo voršilky z Nového Města pražského.⁵²¹ Údajně největším Černínovým věřitelem byl Leopold von Schmerling. Tomu by odpovídala i skutečnost, že to byl právě on, kdo získal po smrti Františka Josefa jeho vídeňský palác.⁵²²

J. A. Schneiderer také zajišťoval, aby byl hrabě Černín v Čechách informován o tom, jak se ve Vídni hospodaří s jeho penězi, co vše bylo utraceno a co naopak získáno. Za tímto účelem mu posílal pravidelné účty (čtvrtletní vyúčtování a roční sumáře, které se však zřejmě nedochovaly), jak vidíme z následujícího příkladu: „..., *ale také Vám v této souvislosti odevzdávám tyto mé celoroční originální účty za rok 1718, spolu s inventářem, které se týkají vídeňského a perchtoldsdorfského hospodářství.*“⁵²³

9.4. Počasí

Dalším, velmi častým, z hlediska rozsahu v rámci dopisů však nevelkým tématem, je možná překvapivě počasí. Situována většinou na samém konci listu, může se informace o počasí zdát na první pohled pro někoho, kdo je od pisatele vzdálen stovky kilometrů, a navíc psaní obdrží až po několika dnech, značně nelogickou. Musíme si také uvědomit, že uvedená

---

⁵¹⁹ Václav Kryštof Hložek ze Žampachu (zem. 1737), v letech 1712-1720 místokomorník Království českého, poté nejvyšší písař, viz HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty: Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1992, s. 56; OSN, sv. XI, Praha 1897, s. 373-374.

⁵²⁰ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 128r-129v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 21. května 1727. Nepodařilo se mi zjistit, že by nějaký příslušník rodu Salmů zastával v této době post nejvyššího hofmistra císařovny vdovy (tj. Amálie Vilemíny, manželky Josefa I.). Je možné, že se jednalo o Františka Viléma starohraběte Salm-Reifferscheidt-Bedburg (1672–1734), který byl nejvyšším štolbou zmiňované císařovny. Zřejmě tedy J. A. Schneiderer zapsal chybně „*Hoffmeister*“ místo „*Stallmeister*“, viz *Des Pragmatischen Archivs, Zweytes Stück, oder: Gründlich-historische Nachricht von der Pragmatischen Sanction des allerdurchlauchtigsten großmächtigsten Kaisers Karls des Sechsten, glorwürdigsten Gedächtnisses; ...*, [Frankfurt am Main] 1741, s. 65.

⁵²¹ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 736, pozn. 1683.

⁵²² VALENTA, A., *Lesk*, s. 58-59. K prodeji domu viz kap. 6.3.1.

⁵²³ „[...] *sondern thue auch hierbey dieße meine vor daß verflossene 1718 Jahr geführte gantzjährige wienerische- und peterstorffer Würtshafis Raittungen sambt denen darzu Num[m]erirten original beylagen, nebst einen Inventari unterthänig ablegen.*“ SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 532v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 10. února 1719.

doba spadá do období tzv. malé doby ledové, která je vymezena zhruba 13. až 19. stoletím.⁵²⁴ Léta 1675 až 1715,⁵²⁵ podle jiných zdrojů 1680 až 1730,⁵²⁶ jsou navíc považována za vůbec nejchladnější z celého období.

S počasím souvisí i mnoho dalších věcí. Jak již bylo řečeno v 5. kapitole této práce, František Josef Černín vlastnil v Dolních Rakousích statky Perchtoldsdorf a Jedlese, jejichž primárním účelem bylo tvořit hospodářské zázemí pro vídeňské městské domy. Sám tedy svému správci nařídil, aby ho informoval i o tom, jak je na tom úroda (a to nejen na polích, ale též na vinicích) - zda prospívá nebo se jí naopak vlivem mrazů či přílišného sucha nedaří. Občas se správce Schneiderer omezil na prosté konstatování o „*panování rozmarného deštivého počasí*“⁵²⁷, jindy se rozepsal poněkud více. To hlavně v případech, kdy počasí nějakým způsobem vybočovalo ze zažité normy: „*Také je ve městě i v okolí plno prachu, bílého jako mouka; ať Bůh milostivě sešle déšť, jinak tady všechno uschne.*“⁵²⁸ Správce Schneiderer se také staral, aby v době nepříznivého počasí, zejména v zimním období, bylo na černínských pozemcích řádně uklizeno, neboť případný nepořádek by opět snižoval hraběcí majestát: „*Sníh už padá z domů [tj. taje, pozn. F. V.], ale v ulicích leží ještě místy silné vrstvy ledu; nádvoří v domě i v zahradě Vaší Excellence jsou však uklizená, ...*“⁵²⁹

Zprávy o počasí si ale vladař domu hradeckého a chudenického nenechával posílat jen proto, aby věděl, jak se na jeho panstvích daří obilovinám, ale také (a nejspíše zejména) proto, aby věděl, jak se pohybují jejich ceny.⁵³⁰ Dalším důvodem bylo také to, že extrémní stavy počasí, jako byly kruté mrazy, velké deště nebo i zmíněná velká sucha měly vliv i na Černínův majetek. Jarní povodně na Dunaji pravidelně ohrožovaly černínský zahradní palác v Leopoldstadtu, který se nacházel v bezprostřední blízkosti vody (viz obr. 4). Téměř každý rok tak dopisy z jarních měsíců obsahují podobná vyjádření, jako to z 16. června 1723: „..., zato

---

⁵²⁴ K dějinám počasí viz BEHRINGER, Wolfgang, *Kulturní dějiny klimatu: Od doby ledové po globální oteplování*, Praha - Litomyšl 2010, zjm. s. 121-228, zde s. 123; FAGAN, Brian Murray, *Malá doba ledová: Jak klima formovalo dějiny v letech 1300-1850*, Praha 2007, zjm. s. 153-192; SVOBODA, Jiří – VAŠKŮ, Zdeněk – CÍLEK, Václav, *Velká kniha o klimatu Země koruny české*, Praha 2003, s. 322-406.

⁵²⁵ BEHRINGER, W., *Kulturní dějiny*, s. 125.

⁵²⁶ FAGAN, B. M., *Malá doba*, s. 153.

⁵²⁷ „*Sonsten ist alhier vermischtes Regenwetter, [...]*, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 756, fol. 400r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. srpna 1725.

⁵²⁸ „*So ist auch in undt vor der Stadt der Staub wie ein Mehl weiß, Gott verleyhe g[nä]dig einen Regen, sonste verbrennet alles.*“ Tamtéž, fol. 154v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 31. května 1727.

⁵²⁹ „*Der Schnee ist bereits auß den Heußern geführt, aber in Gaßen liegt daß Eyß vieller Orihe manß hoch auffgeschübert; Euer Excell[entz] Hauß undt Garten Hoffplätze seind gesaubert worden, [...]*“, Tamtéž, fol. 226v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 16. března 1726.

⁵³⁰ Viz např. Tamtéž, fol. 400r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 1. srpna 1725; Tamtéž, fol. 181v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 29. června 1726 a mnohé další.

*řeka se vylila a téměř spláchla celou zahradu do Dunaje, ale naštěstí se nic nepoškodilo.*⁵³¹ V uvedeném roce navíc povodně řádily několikrát, jak se dozvídáme z o měsíc mladšího dopisu.⁵³² Rozvodněný Dunaj opět zatopil černínskou zahradu. Černín nebyl pochopitelně jediný, kdo měl pozemky u Dunaje a jehož majetky tak trpěly kvůli rozlévajícím se vodě. Nejpozději od roku 1725 byla tedy, zřejmě ze strany města, snaha o stavbu jakýchsi protipovodňových hrází, které by nebezpečí eliminovaly.⁵³³ Věc se s různou intenzitou řešila po celé jaro, bylo dokonce vydáno oficiální rozhodnutí.⁵³⁴ Ke stavbě vodních zátarasů poté skutečně došlo, ale vzhledem k tomu, že hned další rok voda opět poškodila zahradu, nebyly zřejmě práce vykonány v dostatečném rozsahu a kvalitě.⁵³⁵

Z těchto důvodů tedy problémy přetrvávaly a o několik let později se začaly stavět zátarasy nové.⁵³⁶ Částečně hotové byly na podzim téhož roku (1729),⁵³⁷ zcela hotové pak na samém počátku roku následujícího.⁵³⁸ Do karet hrálo tehdy stavitelům i počasí, neboť „*voda v Dunaji je tak nízko, že ho člověk může přejít pěšky.*“⁵³⁹ První velkou zkouškou nových protipovodňových tarasů měly být obvyklé jarní povodně. Ty přišly toho roku na konci měsíce března a ke škodě stavitelů zmíněných zábran i majitelů pozemků v záplavové zóně je nutné konstatovat, že se přes ně voda stejně dostala a rozlila se po okolí. Černínovy majetky z toho ještě vyvázly dobře, neboť voda se sice na zahradu dostala, ale nic neponičila.⁵⁴⁰ To už se ovšem nedá říci o letních povodních v polovině července, které zahradu znovu zatopily a škodu tehdy utrpěla zejména bylinková zahrada.⁵⁴¹ Správce Schneiderer si navíc posteskl, že protipovodňový taras postavený před třemi lety (tedy onen první) je již celý pryč.⁵⁴² Situace se stejným scénářem opakovala i další rok. V listopadu 1731 se Johann Andreas zmiňuje, že se snad už brzy začnou stavět protipovodňové zábrany.⁵⁴³ Další zprávy o tomto tématu jsem neměl

---

⁵³¹ „[...], jedoch große Wasser Guß gemacht, so daß es schier den Gart[en] gleich in die Donau geloffen, aber gottlob an der Gart[en] beschlacht nichts beschädiget.“ Tamtéž, fol. 509v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 16. června 1723.

⁵³² Tamtéž, fol. 493, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 24. července 1723.

⁵³³ První zmínka viz Tamtéž, fol. 354v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 28. února 1725.

⁵³⁴ Schneiderer oznamuje, že rozhodnutí bylo vydáno předchozí den, tj. 13. března 1725, viz Tamtéž, fol. 335v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 14. března 1725.

⁵³⁵ Tamtéž, fol. 212v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 6. dubna 1726.

⁵³⁶ Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 384r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 27. července 1729.

⁵³⁷ Tamtéž, fol. 366v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 19. října 1729.

⁵³⁸ Tamtéž, fol. 515v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 4. ledna 1730.

⁵³⁹ „[...], die Donau ist so klein, daß man darüber zu Fuß gehen kan[n], [...]“ Tamtéž, fol. 530r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 25. ledna 1730.

⁵⁴⁰ Tamtéž, fol. 599, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 25. března 1730.

⁵⁴¹ Tamtéž, fol. 486v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 15. července 1730.

⁵⁴² Tamtéž, fol. 500r a 502v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 5. srpna 1730.

⁵⁴³ Tamtéž, fol. 815v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 21. listopadu 1731.

k dispozici, nicméně se domnívám, že situace nebyla až do smrti Františka Josefa Černína uspokojivě vyřešena.

Když hovořím o vodě, musím se na tomto místě zmínit také o ohni. Požáry byly setrvalým problémem všech evropských měst od středověku až do 19. století. To ostatně přesvědčivě dokládá i J. A. Schneiderer: „*Tento večer o půl sedmé povstal z komína u nejvyššího zemského maršálka hraběte Harracha požár, byl však naštěstí brzy uhašen.*“⁵⁴⁴ Pokud je mi známo, tak byl Černínův majetek po celou sledovanou dobu požárů ušetřen.

9.5. Varia

Zdaleka ne všechny události se dají nějak vhodně zaškatulkovat a mnohdy by to nebylo ani vhodné. Jedná se často o kratochvilná miscelanea a je tedy na místě se ptát, zda má cenu se jimi vůbec zabývat. Jsem toho názoru, že to svůj smysl má. I sebenepatrnější událost, která je z hlediska „velkých dějin“ prakticky bez významu, nám poskytuje další střípek do mozaiky života lidí daného místa a doby, který se zdaleka nesestával jen z řešení politiky, peněz, ubytování a počasí.

Jak důležité byly dobré vztahy s císařskou rodinou, dokládá následující úryvek: „*Její císařské Veličenstvo římská císařovna darovala paní manželce Vaší Excellence, mé milostivé paní, štěně trpasličího ratlíka hnědožluté barvy a Její Excellence paní hraběnka Auerspergová, nejvyšší hofmistryně, mně ho přinesla v pátek pozdě v noci abych ho poslal, ...*“⁵⁴⁵ O fenoménu darování již byla řeč v kapitole 6.3. Tuto epizodu nutno chápat v širším kontextu vztahů. František Josef Černín byl známý svou vášní pro lovy a hony. Jednoho takového se účastnila i sama císařovna, když byla v roce 1721 přítomna v Čechách. Hrdý majitel lovecké smečky si nenechal ujít šanci (ucházel se v tuto dobu o úřad nejvyššího zemského sudí) a obdaroval ji při této příležitosti štěnětem loveckého psa, o kterého Alžběta Kristýna projevila živý zájem. Darování ceněných loveckých psů, z nichž mnozí byli dopravováni až z Anglie, nebylo vůbec

---

⁵⁴⁴ „*Dieses augenblickh Abents umb ½ Sieben Uhr entsethet durch den Rauchfang bey den obriste Landmarschal Herrn Graff v[on] Harach ein helles Feÿer, eß ist gar bald gottlob glichh[lich] gedämpffet worden.*“ Tamtéž, prov. fasc. 756, fol. 497r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 30. ledna 1723. Nejvyšším maršálkem Dolních Rakous byl Alois Tomáš Raimund hrabě Harrach, viz pozn. 315.

⁵⁴⁵ „*Ihro kaj[serliche] Maj[es]t[ät] die röm[ische] Kayserin haben Euer Excell[entz] Frau Gemahlin, meiner g[nä]digen Frauen, ein junges Hindl von Sug, semlfarb Windspill Arth, verehren, und Ihro Excell[entz] Frau Graffin von Auersperg, Obristhoffmeisterin, haben solches Freÿtag spath in der Nacht mir zum absend[en] übergeben laßen, [...]*“, Tamtéž, fol. 424v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 12. srpna 1724. Marie Terezie z Auerspergu, roz. z Rappachu (1660-1741) byla manželka třetího knížete z Auerspergu Františka Karla (1660-1713) a nejvyšší hofmistryně císařovny (od roku 1714), viz ZEDLER, suppl. sv. II, sl. 773.

levnou záležitostí. Toho si byly obě strany vědomy. Ze strany hraběte Černína se jednalo o předem promyšlený strategický tah, který mu měl pomoci získat vyhlédnutý zemský úřad, císařovna zase tím, že darování oplácela, vyjadřovala vůči přednímu velmoži svou náklonost, neboť přízeň panovnické rodiny byla jedním z důležitých stavebních kamenů každé šlechtické kariéry.⁵⁴⁶

Mimo to se Johann Andreas Schneiderer ukázal jako břitký glosátor aktuálního dění, kdy se mnohdy s notnou dávkou ironie vyjadřoval i o věcech, o kterých mu, jako „prostému sloužícímu“, nepříslušelo snad ani uvažovat: „..., kde [v Laxenburgu, pozn. F. V.] jsem viděl tolik, že Jeho císařské Veličenstvo se zúčastňuje lovů jen málo nebo vůbec, zaměstnává se totiž hrou v karty s několika princí, mezi které patří pan kardinál vyslanec [tj. nuncius, pozn. F. V.] a množství ministrů, ...⁵⁴⁷ To je velmi zarážející zjištění, když vezmeme v úvahu, že císař Karel byl proslulý svou loveckou vášní.

František Josef Černín požadoval od svého správce i informace ryze rodinného, intimního charakteru, o kterých by člověk předpokládal, že budou řešeny spíše v rámci vzájemné korespondence rodinných příslušníků. To také nepochybně byly. Přesto hrabě Černín na Schneidererovi v roce 1725 vyzvídal, zda jeho sestra Marie Markéta ještě žije. Správcova odpověď zněla: „*Ohledně paní sestry Vaší Excellence, její Excellence paní hraběnky z Valdštejna bylo konečně zjištěno, že žije a poslední poštou jsem vám to také sdělil.*“⁵⁴⁸ Podobně to fungovalo i z druhé strany. J. A. Schneiderer gratuloval F. J. Černínovi k narození syna a dědice Prokopa Vojtěcha.⁵⁴⁹

Občas se stane, že zachovaná zpráva je natolik obskurní a zdánlivě nesmyslná, že si badatel musí nutně položit otázku, proč se vůbec o něčem takovém správce svému pánovi zmiňoval. Tak se dozvídáme, že: „*Před několika dny ve večerním čase prorazila divoká svině bránu v císařském Prátru a nedbaje dobré péče ani zahradníka hlídajícího bylinkovou zahradu, napáchala velké škody, ...*“⁵⁵⁰ Odpověď na výše položenou otázku, totiž proč o něčem takovém

⁵⁴⁶ VOKÁČOVÁ, P., *Příběhy*, s. 423-424 a pozn. 1667 na s. 733-734.

⁵⁴⁷ „[...], wo ich dann so viel ersehen, daß Ihro kaj[serliche] Maj[es]t[ät] der Jager Paitzt selbst wenig oder gar nicht bedienet, sondern dero unterhalt mit einig[en] Prinzen in Kartt[en]spill differtiret, wo dann die H[err] Cardinal Gesande undt Minister die menge wahren, [...]“, SOA Třeboň - JH, RAČ, prov. fasc. 757, fol. 406r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 18. května 1729.

⁵⁴⁸ „Wegen Euer Excell[entz] Frauen Schwester, Ihro Excell[entz] Frau Grafín von Waldstein ist verschiedent[lich] angefragt worden, ob sie noch lebe, ich habe allen von voriger Post, daß dieselbte lebe, nachricht[lich] zu sagen gehabt.“ Tamtéž, prov. fasc. 756, fol. 268v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 13. června 1725.

⁵⁴⁹ Tamtéž, fol. 220v, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 27. března 1726.

⁵⁵⁰ „Jüngster Tagen haben von den kaj[serliche] Brater herüber die S. V. Wiltsau zu 8 Stuckh nachtlicher Zeit durch die Gatterzaum geschlag, wo dann zum sechsten mahl uneracht der gutten Verwahrung undt wachten den

informovat, nalezneme i při letném pohledu na mapu Vídně. Prátr, císařská obora, se nacházel (a stále nachází) ve čtvrti Leopoldstadt, nedaleko Černínova zahradního paláce. Z logických důvodů si tedy hrabě nepřál, aby i jeho zahrady byly poškozeny divokou zvěří a právě proto ho o této skutečnosti správce zavčas informoval, aby mohly být případně podniknuty kroky k důslednější ochraně jeho majetku.

Kereitgartner einem großen Schaden verübet, [...]“, Tamtéž, prov. fasc. 757, fol. 863r, dopis J. A. Schneiderera hraběti F. J. Černínovi, Vídeň, 4. srpna 1728.

10. Závěr

„Po celý život bojujeme a musíme bojovat, říká na závěr poněkud nostalgicky páter Schilling, ale nad smrtí nezvítězíme nikdy.“⁵⁵¹

Ač tomu citát v záhlaví napovídá, není mým úmyslem zakončit tuto práci nějak trdnomyslně a už vůbec bych nechtěl vyvolat v odvážném čtenáři, který se dostal ve čtení až sem, pocit deprese. Uvedený citát však velice hezky ilustruje mentalitu barokní doby a to, čemu říkáme barokní zbožnost. Dělat *vše pro větší slávu boží* i s vědomím toho, že to jednou skončí. Přestože se uvedená práce týká náboženství jen málo, není možné pominout fakt, že v barokní době 17. a 18. století tvořila víra v boha důležitou součást života lidí – od císaře až po nejchudšího nádeníka. Pomíjivost života a pocit vlastní malosti a nepatrnosti před bohem a jím vyvolenými vládci, tedy panovníkem a šlechtou, vytvářela diskurz života drtivé většiny lidí; bůh však stál nad všemi bez rozdílu, bděl nad privilegovanými vrstvami i nad chudáky. V takové společnosti žili své životy i hlavní aktéři tohoto příběhu.

Středobodem práce byla korespondence správce Johanna Andream Schneiderera Františku Josefovi Černínovi. Ve čtyřech tematických okruzích se na jejím základě snažím, vždy z jiného pohledu a za použití jiných metod, o vytvoření co nejplastičtějšího obrazu situace. V pohledu I. jsem se snažil o postižení černínské rezidenční sítě v uvedené době a o popis sítě správní, do které se řadili šlechtičtí úředníci včetně správce Schneiderera. Rezidenční síť hraběte Černína v podstatě odpovídala trendu platnému v dané době, i když byla, s ohledem na jeho bohatství, poněkud rozsáhlejší. Hlavní venkovskou rezidencí byl zámek v Jindřichově Hradci, postavení významných center si uchovávaly i Kosmonosy (oblíbené sídlo jeho otce) nebo Mělník. Vzhledem k zaměření práce jsem kladl důraz především na městskou část rezidenční sítě, a to v Praze i ve Vídni. Z mých zjištění vyplynulo, že hrabě Černín vlastnil v Praze celkem osm nemovitostí, ve Vídni pak tři. Ne všechny pochopitelně využíval stejně. V Praze byl hlavním sídlem majorátní palác na Hradčanech, zahradním palácem bychom mohli nazvat ten ve Vlašské ulici na Malé Straně. Některé z dalších domů pak zřejmě sloužily jako hospodářská zázemí. Ve Vídni byla situace prakticky stejná, jen v menším měřítku. Hlavním sídlem byl prostorný palác na Renngasse, za hradbami v Leopoldstadtu se nacházel zahradní

---

⁵⁵¹ KNOZ, Tomáš, *Todten-Gerüst: Dobrá smrt ctnostného šlechtice v pohřebních kázáních Dona Florentia Schillinga*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: Řada historická (C) 51, č. 49, 2002 (vyd. 2004), s. 119-134, zde s. 129.

palác a třetí dům, opět v hradbách, byl zřejmě hospodářským zázemím. Vídeň byla v této době již značně přeplněným městem. Šlechtici, kteří byli povinováni službou u dvora zde nutně museli pobývat a pokud zde nevladnili žádnou nemovitost, museli využívat buď málo honosných dvorských kvartýrů nebo pronájmů paláců od jiných šlechticů. O pronájmy paláců byl tedy velký zájem, pro majitele znamenalo takové vlastnictví důležitý kapitál, jímž mohl disponovat. To byl zřejmě také důvod, proč František Josef své paláce ve Vídni neprodal, ani když v nich sám příliš nepobýval.

V části této kapitoly je také řešena problematika příměstských panství, dvorů a zámků v širším okolí Vídně, které namnoze sloužily jako hospodářská zázemí pro městské šlechtické paláce. Tento výzkum byl komplikován tím, že se jedná o různé drobné zmínky roztroušené v pramenech nebo literatuře, z nichž jsem se pokusil sestavit obraz toho, jak zřejmě situace vypadala. Inspirací mi byly výzkumy pro předbělohorské období, kdy se soustava těchto panství a dvorů, ale rovněž také letohrádků objevuje v okolí Prahy, tehdy císařské rezidence. Ukazuje se, že zhruba o sto let později byla situace kolem Vídně obdobná. Ve všech případech jsou daná místa vzdálena do 80, nejčastěji však kolem 30-40 km od centra Vídně. Někteří jedinci získali tyto majetky dědictvím, jiní je cíleně nakoupili, přičemž nejen Černínův příklad dokládá, že se zdaleka nemuselo jednat jen o šlechtice trvale působící v hlavním městě monarchie.

Pohled II. seznamuje čtenáře s informační sítí Františka Josefa Černína. Situaci jsem rozebral z hlediska rodinných příslušníků, dalších šlechticů a agentů, přičemž důraz byl kladen na posledně jmenované. Nezůstalo samozřejmě jen u toho, snažil jsem se celkový obraz doplnit o informace od jiných šlechtických rodů a pokusil jsem se také o definici pojmu agent. V poslední době se sice výzkumem jejich činnosti zabývají některé práce, k potřebné systematizaci však zatím nedošlo.⁵⁵² Na základě vlastního výzkumu a komparací s dostupnou literaturou jsem došel k závěru, že se nejednalo o žádnou organizovanou a neprostopnou skupinu. Naopak se ukazuje, že jak agenti, tak šlechtičtí úředníci, podléhali vysokému stupni fluktuace, a to jak v rámci hodnostního žebříčku, tak mezi jednotlivými zaměstnavateli. Kdo tedy tito lidé byli?

Agenti byli většinou nižší až střední úředníci u dvorské kanceláře, dvorské rady, dvorské válečné rady, ale i u jiných institucí, kteří současně s touto svou „oficiální“ činností vykonávali pro vládnoucí vrstvy zpravodajské služby. S vědomím výše uvedeného, zejména toho, že nelze všechny agenty postavit na stejnou úroveň jsem přistoupil k jejich typologii. Nejvýše stáli podle

---

⁵⁵² Např. již mnohokrát citované práce Michaely Buriánkové, Lenky Maršálkové a dalších.

všeho dvorští agenti. Byli to zaměstnanci dvorské kanceláře nebo dvorské rady, jednalo se o vzdělané osoby, mnohdy právníky, jejichž každodenním chlebem bylo pohybovat se ve světě vysoké politiky. Byli to v podstatě oni, kdo ji tvořili. Oni byli šedými eminencemi, těmi kteří velmi dobře věděli, jak se věci skutečně mají a z tohoto svého postavení mohli za přiměřenou úplatu tyto své znalosti zprostředkovat dál. Jinými slovy, oficiální moc ležela v ruce představeného daného úřadu, vybíraného tradičně z řad aristokracie, ale skutečná politika byla tvořena právě těmito „státními“ úředníky (v tomto ohledu se situace od těch dob příliš nezměnila).⁵⁵³ Mezi úředníkem, který má informace a šlechticem, který je potřebuje se vytvořil vztah patrona a klienta. Úředník se tedy stává agentem, dodává požadované informace, poskytuje právní rady, dohlíží na chod hospodaření panství atp. Škála jeho činností mohla být různorodá a lišila se případ od případu dle agentových schopností a šlechticových potřeb. Analogicky je možné situaci popsat u dvorské válečné rady (váleční agenti), říšské kanceláře (říšští agenti), právních otázek (právní agenti) apod. Možným důvodem, proč se zatím nikdo o typologii a srovnání nepokusil je jednak problematičnost pojmů, také však značná prostupnost jednotlivých skupin služebníků.

V určitém momentě se agenty mohli stát i šlechtičtí úředníci, na což ve výkladu rovněž upozorňuji (verdugovský Pichler, v jistém smyslu i J. A. Schneiderer). I Černínův vídeňský správce tedy může být z jistého úhlu pohledu považován za agenta; jeho zprávy, které posílal do Prahy, jsou plné novinek z hlavního města. Důvodem, proč ho nenazývám agentem je ten, že J. A. Schneiderer působil v hlavním městě monarchie z titulu správce černínského nemovitého majetku, později jeho inspektora; jeho hlavní náplní práce tedy byla starost o nemovitosti a příměstské dvory v Perchtoldsdorfu a Jedleseu, nikoli dělat informátora.

Příbuzným tématem, tedy vztahem patrona a klienta, se zabývám v pohledu III. Takový vztah se vytvářel prakticky mezi všemi vrstvami společnosti. Patronem mohl být jak suverénní panovník, přední aristokrat, nezámožný rytíř, tak měšťan; za klienta je pak považován ten, kdo vůči patronovi stojí na nižším stupni společenského žebříčku, případně je mu stavovsky rovnocenný, ale zaujímá vyšší místo např. v rámci zemské nebo dvorské úřednické hierarchie. František Josef Černín byl tedy nejen patronem svých příbuzných a úředníků, ale také klientem významnějších aristokratů. V této kapitole se zabývám rovněž fenoménem daru v raném

---

⁵⁵³ Rozlišuji zde dva typy úředníků – státní, tj. nižší šlechtici nebo neurození lidé, kteří zastávali právě např. posty u dvorské kanceláře, desek zemských atd. a šlechtičtí, kteří působili ve správě panství nebo dominia (správce, hejtman, inspektor).

novověku, který s klientelským systémem podstatně souvisí, neboť právě prostřednictvím darů byly tyto vztahy udržovány.

Pohled IV. celou práci uzavírá. Zde bylo hlavním cílem provést sondu do každodenního života ve Vídni v první třetině 18. století z pohledu správce Schneiderera. Z unikátně dochovaného souboru pramenů můžeme zjišťovat, jaké zprávy byly pro českého hraběte důležité, co ve vzdálené Praze potřeboval vědět nejvíc. Nejvíce místa v dopisech zaujímá jednoznačně politika. Řeší se cesty aristokratů i císařského páru, úmrtí dvorských hodnostářů, pohyb vyslanců. Dalším okruhem, který je možné zmínit, jsou finance. František Josef Černín jako věřitel mnoha významných lidí včetně císaře, ale také jejich dlužník, potřeboval být o peněžních tocích pravidelně a přesně informován. Co se týče bydlení, které je dalším častým námětem dopisů, zde je možné zmínit fenomén pronájmu. Hrabě Černín, z důvodu své časté nepřítomnosti, své vídeňské nemovitosti pronajímal. To mu přinášelo určitý zisk, ne vždy se to však obešlo bez problémů (vzpomeňme jen příklad hraběte Michaela Václava z Althannu). Posledním tématem, kterým jsem se v tomto kontextu zabýval, je možná překvapivě počasí. Zprávy o něm byly pro Františka Josefa důležité jednak kvůli výnosnosti jeho pozemků v Perchtoldsdorfu, na kterých pěstoval obiloviny a víno, jednak kvůli živelným pohromám, které nejednou ohrožovaly jeho nemovité majetky (např. jarní povodně, které s železnou pravidelností zaplavovaly zahradu v Leopoldstadtu).

Za nejvýznamnější zjištění, ke kterým jsem dospěl, pokládám objasnění černínské rezidenční sítě, kde jsem uvedl na pravou míru některé tradované nepřesnosti a rozkryl jsem její vídeňskou část, která zůstávala opomenuta. Za přínosnou považuji také kapitolu o Johannu Andreasovi Schneidererovi, muži, který pro Františka Josefa Černína znamenal nepostradatelnou osobu a jemuž byly mnohdy svěřovány velmi delikátní úkoly. Šlechtickými úředníky se zabývalo mnoho badatelů, ale takový výzkum vždy naráží na nedostatek pramenů k tématu. Pokud se po daném úředníkovi nezachoval např. osobní deník nebo jiná písemnost, není prakticky možné do jejich života proniknout. Zde se to alespoň částečně podařilo důkladným studiem jeho korespondence a porovnáním s dalšími příklady z černínské správní sítě i od jiných šlechticů. J. A. Schneiderer tak před námi vyvstává jako velmi schopný a zkušenostmi letité služby zocelený úředník, který pro svého pána mnohdy plnil úkoly, které nepatřily do popisu jeho práce (informátorské služby, přímá jednání s jinými šlechtici atd.).

Na úplný závěr nezbyvá než podotknout, že informační potenciál korespondence Schneiderer – Černín nebyl zdaleka vyčerpán. Témata, která zde byla akcentována (rezidenční síť, správní síť, agenti, každodennost) byly vybrány s ohledem na jejich frekvenci v rámci

dopisů a také z hlediska kontextu práce. Bylo by zde dále možné zkoumat např. politickou orientaci hraběte Černína a jeho zapojení do frakcí u dvora i v Praze; zajímavé by také bylo vytvořit Černínův itinerář, tedy zjistit přesná místa a délky jeho pobytu. To by se dalo provést zevrubným výzkumem jeho osobní korespondence, která je rovněž uložena v černínském rodovém archivu a zaujímá několik desítek kartonů. Výzkum těchto písemností bude moci předloženou práci opět zpřesnit, opravit a napomoci tak k plnějšímu poznání barokní doby a lidí, kteří v ní žili.

12. Resumé

My master thesis deals with the aristocratic correspondence of the early modern period. Concretely I worked with a unique preserved historical source – the correspondence between Johann Andreas Schneiderer, Tschernin's administrator in the capital and the count Tschernin himself. The thesis is divided into four main parts. 1. Tschernin's property. I try to describe his residential and administrative networks and I made a research about suburban estates of the nobility. I found out, that around Vienna (approximately 30-40 km) there were a loads of small estates belonged to the nobles. The surprising fact is, that the owners were the courtiers as well as aristocrats, that work only in Prague (like Tschernin) or they live most of their lifes on their country estates in Bohemia and Moravia. These estates served as an economical background for the viennese palaces, but they also had a representative function.

2. Information networks. I divided this part to the situation at family members, other nobles and so called agents. I mainly focused on the agents. Current historical research knows this problematics, but there's nothing like systematic work or definition of basic concepts. My own research is there combined with secondary literature and I found out, that there was no organised and impermeable group of agents. On the contrary, the agents and the nobleman's officials were very oft moving in the ranks as well as between aristocrats. Agents were mostly low or middle ranked officials in Imperial Court Offices, Imperial Council, Imperial War Council, but also in other state institutions, which together to their official work did informants for the nobles. Knowing this and the fact, that the agents cannot be placed in the same line, I try to make a typology. At the top of the hierarchy of agents were, according to many reports, so called court agents. They were well educated employees of Imperial Court Offices (bohemian, austrian) or Imperial Council, several of them were lawyers, which work every day in the world of the highest policy. Actually, these men created the policy, they were the policy. They were the gray eminences, they knew, how the things really looked like and from this position they could these knowledges mediate to the aristocrats. Between the official, which has the information and the nobleman, which needs them, was created a patron-client relationship (this problematics I solved i the 4. part of the work). So the official became an agent. He gave the required information, law assistance, financial assistance etc. The type of work, agent did for the noble, depends on agent's abilities and noble's actual needs. Analogically it can be described for Imperial War Council (war agents), Office of the Holy Roman Empire (*reichs* agents), questions of law (law agents) etc. The possible reason, why there is no typology of agents could be, that the concepts are problematic and there was

considerable permeability between the aristocratic's officials: sometimes an aristocratic's clerk could also become an agent, e. g. Augustin Pichler (count Verdugo) or Johann Andreas Schneiderer (count Tschernin).

In the last, 4. part of my thesis I try to describe the everyday life in Vienna in 1720's and 1730's. The main topics in letters connected to this theme are policy, finances, accommodation and weather. Count Tschernin was working in Prague, so he need someone in Vienna, the capital city of Habsburg monarchy, to inform him about the important stuff.

13. Seznam pramenů a literatury

13.1. Nevydané prameny

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec

Rodinný archiv Černínů z Chudenic, černínská hlavní pokladní kniha 22, r. 1746, nepaginováno.

Rodinný archiv Černínů z Chudenic, kart. 382.

Rodinný archiv Černínů z Chudenic, pozůstalost Františka Josefa Černína, fasc. 756 (Víděň), korespondence Johanna Andrease Schneiderera z Vídně Františku Josefu Černínovi, 1693-1727.

Rodinný archiv Černínů z Chudenic, pozůstalost Františka Josefa Černína, fasc. 757 (Víděň), korespondence správce vídeňského paláce Johanna Andrease Schneiderera z Vídně Františku Josefovi Černínovi do Prahy, 1728-1734.

13.2. Vydané prameny

BŘEZAN, Václav (ed. Jaroslav Pánek), *Životy posledních Rožmberků*, Praha 1985.

DVORSKÝ, František (ed.), *Zuzana Černínová z Harasova: Dopisy české šlechtičny z polovice 17. století*, Praha 1886.

KALLBRUNNER, Josef (ed.), *Wohnungssorgen im alten Wien: Dokumente zur Wiener Wohnungsfrage im 17. und 18. Jahrhundert*, Wien 1926.

LÍVA, Václav (ed.), *Berní rula 3: Pražská města*, Praha 1949 (v tiráži 1950).

MAREK, Pavel (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa: Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005.

SELLERT, Wolfgang (ed.), *Die Ordnungen des Reichshofrates 1550-1766*, I-II, Köln – Wien 1980-1990.

13.3. Staré tisky (do roku 1800)

BOHSE, August, *Der allzeitfertige Brieffsteller oder ausführliche Anleitung wie so wohl an hohe Standespersonen, als an Cavalliere, Patronen, gute Freunde, Kauffleute und auch an Frauenzimmer ein geschickter Brief zu machen und zu beantworten. ...*, Frankfurt [am Main] – Leipzig 1690 (digitalizovaná verze na: <http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/df/77998/7/0/>).

Des Pragmatischen Archivs, Zweytes Stück, oder: Gründlich-historische Nachricht von der Pragmatischen Sanction des allerdurchlauchtigsten großmächtigsten Kaisers Karls des Sechsten, glorwürdigsten Gedächtnisses; ..., [Frankfurt am Main] 1741 (digitalizovaná verze na:

<https://books.google.cz/books?id=E51KAAAACAAJ&pg=PA67&dq=Des+Pragmatischen+Archiv+zweytes+stuck+1741&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwi8wYWZuMbbAhXCIIAKHaG7BLMQ6AEIKTAA#v=onepage&q&f=false>).

LA SERRE, Jean Puget de, *Le Secretaire de la Cour, ou la Maniere d'escrire selon le Temps: Augmentée des Compliments de la Langue Françoise*, Paris 1623 (digitalizovaná verze na:

https://books.google.cz/books?id=L2BnAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false).

PAPROCKÝ z HLOHOL a PAPROCKÉ VŮLE, Bartoloměj, *Zrcadlo markrabství moravského: V kterémž jeden každý stav dávnost, vzácnost i povinnost svou vhléda*, Olomouc 1593 (digitalizovaná verze na:

http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ169048003).

PAPROCKÝ z HLOHOL a PAPROCKÉ VŮLE, *Diadochos id est successio: Jinák posloupnost knížat a králův českých, biskupův a arcibiskupův pražských a všech třech stavův slavného království českého, to jest panského, rytířského a městského*, Praha 1602 (digitalizovaná verze na:

<https://play.google.com/books/reader?id=mh5fAAAACAAJ&printsec=frontcover&output=reader&hl=cs&pg=GBS.PP1>).

[RANFT, Michael], *Genealogisch-historische Nachrichten von den allerneuesten Begebenheiten, welche sich an den Europäischen Höfen zutragen, worinn zugleich Vieler Standes-Personen und anderer berühmter Leute Lebens-Beschreibungen vorkommen*, díl CXXXIII, Leipzig 1749 (digitalizovaná verze na: <https://play.google.com/books/reader?id=xTtBAAAACAAJ&printsec=frontcover&output=reader&hl=cs&pg=GBS.PP1>).

13.4. Encyklopedie a slovníky

BRAUBACH, Max, *Karl VI., Kaiser*, in: Fritz Wagner (red.), *Neue Deutsche Biographie*, sv. XI, Berlin 1977, s. 211-218 (digitalizovaná verze na: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz57293.html#ndbcontent>).

DOMSTA, Hans Josef, *Merode, Johann Philipp Eugen Graf von*, in: Karl Otmar Freiherr von Aretin (red.), *Neue Deutsche Biographie*, sv. XVII, Berlin 1994, s. 166-167 (digitalizovaná verze na: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz62049.html#ndbcontent>).

ERSCH, Johann Samuel – GRUBER Johann Gottfried (red.), *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*, 167 sv., Leipzig 1818–1889 digitalizovaná verze na:

<https://gdz.sub.uni-goettingen.de/id/PPN345284054?tify=%7B%22view%22%3A%22toc%22%7D>).

FIMPEL, Martin, *Auguste Dorotea, Fürstin von Schwarzburg-Arnstadt, geb. Herzogin zu Braunschweig und Lüneburg (Wolfenbüttel)*, in: Horst-Rüdiger Jarck - Dieter Lent a kol., *Braunschweigisches Biographisches Lexikon – 8. bis 18. Jahrhundert*, Braunschweig 2006, s. 59–60.

HÁJEK, Jan, *Fideikomis*, in: Jaroslav Pánek (red.), *Akademická encyklopedie českých dějin*, sv. 4: D - G (dadaismus - gymnázium), Praha 2015, s. 341.

HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty: Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1992.

HEINISCH, Reinhard Rudolf, *Leopold Anton Freiherr von Firmian*, in: Fritz Wagner (red.), *Neue Deutsche Biographie*, sv. XIV, Berlin 1985, s. 295-296 (digitalizovaná verze na: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz50449.html#ndbcontent>).

HOHENECK, Johann Georg Adam von, *Die loebliche Herren, Herrenstaende deß Ertz-Hertzogthumb Oesterreich ob der Ennß: Als Praelaten, Herren, Ritter und Staedte oder Genealog- und Historische Beschreibung*, 3 sv., Passau 1727-1747 (digitalizovaná verze na: <http://daten.digital-sammlungen.de/~db/0007/bsb00074052/images/index.html?seite=00001&l=de>).

CHVOJKA, Miloš – SKÁLA, Jiří, *Malý slovník jednotek měření*, Praha 1982.

KADICH, Heinrich von – BLAŽEK, Conrad, *Der mährische Adel*, Nürnberg 1899 (digitalizovaná verze na: <http://www.historie.hranet.cz/heraldika/pdf/kadich-blazek1899.pdf>).

KELLENBENZ, Hermann, *Harrach, Aloys (Louis) Thomas Raimundi Graf von*, in: Otto zu Stolberg-Wernigerode (red.), *Neue Deutsche Biographie*, sv. VII, Berlin 1966, s. 697-699 (digitalizovaná verze na: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz26099.html#ndbcontent>).

MERAVIGLIA-CRIVELLI, Rudolf Johann Graf von, *Der böhmische Adel*, s. 1. 1885 (digitalizovaná verze na: <http://www.historie.hranet.cz/heraldika/pdf/meraviglia1886.pdf>).

Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, 28 sv., Praha 1888-1909 (digitalizovaná verze na: https://cs.wikisource.org/wiki/Ott%C5%AFv_slovn%C3%ADk_nau%C4%8Dn%C3%BD).

RÖBLER, Hellmuth, *Althann, Maria Anna Josepha Gräfin von*, in: Otto zu Stolberg-Wernigerode (red.), *Neue Deutsche Biographie*, sv. I, Berlin 1953, s. 219 (digitalizovaná verze na: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz712.html#ndbcontent>).

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, 15 sv., Praha 1882-1927 (digitalizovaná verze na: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=23659>).

SPÁČILOVÁ, Libuše – SPÁČIL, Vladimír – BOK, Václav, *Glosář starší němčiny k českým pramenům*, Olomouc 2014.

VELLUSIG, Robert - BEYRER, Klaus, *Brief*, in: Friedrich Jaeger (red.), *Enzyklopädie der Neuzeit*, díl II, Stuttgart/Weimar 2005, s. 406-417.

WENDEHORST, Alfred, *Friedrich Carl, Graf von Schönborn*, in: Otto zu Stolberg-Wernigerode (red.), *Neue Deutsche Biographie*, sv. V, Berlin 1961, s. 492-493 (digitalizovaná verze na: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz69825.html#ndbcontent>).

WIBGRILL, Franz Karl, *Schauplatz des landsässigen Nieder-Österreichischen Adels vom Herren- und Ritterstande*, 5 sv., Wien 1794–1804 (digitalizovaná verze na: https://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Karl_Wi%C3%9Fgrill).

WURZBACH, Constant von, *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben*, 60 sv., Wien 1856-1891 (digitalizovaná verze na: http://www.literature.at/collection.alo?objid=11104&from=1&to=50&creator_facet=&date_facet=&dctype_facet=&fiction_facet=&language_facet=&metstype_facet=&elecpublisher_facet=&orderby=date&sortorder=a).

ZEDLER, Johann Heinrich (red.), *Grosses vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*, 68 sv., Halle – Leipzig 1732-1750, Leipzig 1751-1754 (digitalizovaná verze na: <https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=startseite&l=de>).

13.5. Literatura

ALTHOFF, Gerd – SIEP, Ludwig, *Symbolische Kommunikation und gesellschaftliche Wertesysteme vom Mittelalter bis zur Französischen Revolution*, *Frühmittelalterliche Studien* 34, 2000, s. 393-411.

ANDĚL, Rudolf, *Kristián Karel z Platz a Ehrenthalu v čele správy gallasovských statků (1690-1722)*, in: Marie Vojtíšková (ed.), *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v severních Čechách*, Praha 1980, s. 123-139.

ARNETH, Alfred von, *Johann Christoph Bartenstein und seine Zeit*, Wien 1871.

ASCH, Roland Gregor, *Ständische Stellung und Selbstverständnis des Adels in 17. und 18. Jahrhundert*, in: TÝŽ (ed.), *Der europäische Adel im Ancien Régime: Von der Krise der ständischen Monarchie bis zur Revolution (1600-1789)*, Köln – Weimar - Wien 2001, s. 3-45.

ASCH, Roland Gregor, *Europäischer Adel in der Frühen Neuzeit: Eine Einführung*, Köln – Weimar – Wien, 2008.

ASSMANN, Jan Nepomuk, *Svatební pohár Františka Josefa Czernina a Marie Isabely de Mérode-Westerloo*, *Res Musei Pragensis: Měsíčník Muzea hlavního města Prahy* 11, č. 1, 2001, s. 3-6.

AUER, Erwin Maria, *Wiener Prachtschlittenfahrten im Zeitalter des Barocks und Rokos*, *Livruskammaren: Journal of the Royal Armory Stockholm* 10, 1964, s. 1-18.

BAMBERG, Felix, *Geschichte der orientalischen Angelegenheit im Zeitraume des Pariser und des Berliner Friedens*, Berlin 1892.

BARDOŇOVÁ Martina, *Španělská ambasáda v Praze za působení dona Baltasara de Zúñiga (1608-1617)*, Praha 2015, disertační práce.

BARKER, Thomas Mack, *Army, Aristocracy and Monarchy: Essays on War, Society, and Government in Austria 1618-1780*, New York 1982.

BASTL, Beatrix, *Der Wiener Hof als sozialer, realer und symbolischer Raum von Maximilian II. bis Karl VI.*, Mitteilungen der Residenzen-Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen 6, č. 1, 1996, s. 19-20.

BASTL, Beatrix, *Feuerwerk und Schlittenfahrt: Ordnungen zwischen Ritual und Zeremoniell*, Wiener Geschichtsblätter 51, 1996, s. 197-229.

BASTL, Beatrix, *Formen und Gattungen frühneuzeitlicher Briefe*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert): Ein exemplarisches Handbuch*, Wien – München 2004, s. 801-812.

BAUER, Volker, *Die höfische Gesellschaft in Deutschland von der Mitte des 17. bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts: Versuch einer Typologie*, Tübingen 1993.

BECKER, Felicitas, *Netzwerke vs. Gesamtgesellschaft: ein Gegensatz? Anregungen für Verflechtungsgeschichte*, Geschichte und Gesellschaft 30, 2004, s. 314-324.

BEETZ, Manfred, *Frühmoderne Höflichkeit: Komplimentierkunst und Gesellschaftsrituale im altdeutschen Sprachraum*, Stuttgart 1990.

BEHRINGER, Wolfgang, *Kulturní dějiny klimatu: Od doby ledové po globální oteplování*, Praha - Litomyšl 2010.

BELCREDI, Ludvík, *Freyenfelsové, zakladatelé panství Líšeň: 700 let Tvarožné*, Tvarožná 1988.

BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VESELÁ, Irena – VLNAS, Vít, *Velké dějiny země Koruny české*, sv. IX, Praha – Litomyšl 2011.

BENEDIK, Christian, *Die herrschaftlichen Appartements: Funktion und Lage während der Regierungen von Kaiser Leopold I. bis Kaiser Franz Joseph I.*, Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege 51, 1997, s. 552-570.

BERGER, Peter I. – LUCKMANN Thomas, *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*, Praha 1999.

BERGNER, Paul, *Inventář bývalé hraběcí černínské obrazárny na Hradčanech*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 15, 1907, s. 130-155.

BEYRER, Klaus – TÄUBRICH, Hans-Christian (edd.), *Der Brief: Eine Kulturgeschichte der schriftlichen Kommunikation*, Heidelberg 1996.

BOURDIEU, Pierre, *Teorie jednání*, Praha 1998.

BRANDHUBER, Christoph, *Recreatio principis: Fürsterzbischof Franz Anton Fürst von Harrach und seine „Retirade“*, in: Vision und Realität: Die Salzburger Residenz 1587–1727 (= Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege LXIII, Heft 1/2, 2009), Horn - Wien 2009, s. 118–125.

BRANDHUBER, Christoph – REINER, Werner, *Ein Fürst führt Tagebuch: Die „Notata“ des Salzburger Fürsterzbischofs Franz Anton Fürsten von Harrach (1665-1727)*, Salzburg Archiv 34, 2010, s. 205–262.

BRAUBACH, Max, *Wilhelm von Fürstenberg (1629-1704) und die französische Politik im Zeitalter Ludwigs XIV*, Bonn 1972.

BRŇOVJÁK, Jiří, *Šlechticem z moci úřední: Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705-1780*, Ostrava 2015.

BRŇOVJÁK, Jiří a kol., *Nobilitace ve světle písemných pramenů*, Ostrava 2009.

BŘEZINA, Vladimír, *Rytířský stav v Čechách a na Moravě v raném novověku*, České Budějovice 2008.

BUBEN, Milan Michael, *Czerninové z Chudenic*, Střední Evropa: Revue pro střeoevropskou kulturu a politiku 7, č. 19, 1991, s. 143-148.

BUBEN, Milan Michael, *Colloredo-Mannsfeldové*, Střední Evropa: Revue pro střeoevropskou kulturu a politiku 8, č. 23, 1992, s. 82-91.

BURIÁNKOVÁ, Michaela, *Pražský agent Ferdinanda Jana Verdugo ve druhé půli 17. století*, Pardubice 2010, bakalářská práce.

BURIÁNKOVÁ, Michaela, *Systémy právních poradců hraběte Ferdinanda Johanna Verduga (1653–1672) a hraběte Františka Karla Swéerts-Sporcka (1739–1742)*, Pardubice 2013, diplomová práce.

BURKE, Peter, *Francouzská revoluce v dějepisectví: Škola Annales 1929-1989*, Praha 2004.

BUŠTÍKOVÁ, Lenka, *Analýza sociálních sítí*, Sociologický časopis 35, 1999, s. 193-206.

BUŠTÍKOVÁ, Lenka, *Známosti osobností lokální politiky*, Praha 1999.

BŮŽEK, Václav (ed.), *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*, České Budějovice 1993 (= Opera historica 3).

BŮŽEK, Václav, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 5-28.

BŮŽEK, Václav, *Dvůr habsburských císařů v letech 1526–1740 a historiografie na prahu 21. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 5-32.

BŮŽEK, Václav, „*Gute Freundschaft*“ – *Informelle Kommunikation in der frühneuzeitlichen Gesellschaft der böhmischen Länder*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 79-96.

BŮŽEK, Václav, *Der Weg zur Synthese: Der Gesellschaft der böhmischen Länder 1526–1740 in der Historiographie des letzten Jahrzehnts*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526-1740)*, České Budějovice 2006 (= Opera historica 11), s. 5-36.

BŮŽEK, Václav, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem: Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.

BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost v českých zemích v raném novověku: Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef - KRÁL, Pavel - VYBÍRAL, Zdeněk, *Šlechta raného novověku v historickoantropologických proudech současné evropské historiografie*, *Časopis matice moravské* 122, 2003, s. 375-409.

BŮŽEK, Václav – KELLER, Katrin – KOVALSKÁ, Eva – PÁLFFY, Géza, *Společnost zemí habsburské monarchie 1526-1740 v české, maďarské, rakouské a slovenské historické vědě posledního desetiletí*, *Český časopis historický* 104, 2006, s. 485-525.

BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8).

BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.

BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel - VYBÍRAL, Zdeněk, *Der Adel in den böhmischen Ländern 1526–1740: Stand und Tendenzen der Forschung*, *Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse* 137, 2002, s. 55-98.

BŮŽEK, Václav – MAŤA, Petr, *Wandlungen des Adels in Böhmen und Mähren im Zeitalter des „Absolutismus“ (1620–1740)*, in: Roland Gregor Asch (ed.), *Der europäische Adel im Ancien Régime: Von der Krise der ständischen Monarchie bis zur Revolution (1600-1789)*, Köln – Weimar - Wien 2001, s. 287-321.

BŮŽEK, Václav – SMÍŠEK, Rostislav (eds.), *Habsburkové 1526-1740: Země Koruny české ve středoevropské monarchii*, Praha 2017.

CERMAN, Ivo, *Pojmy "frakce", "strana" a "kabala" v komunikativní praxi dvořanů Leopolda I.*, *Český časopis historický* 100, č. 1, 2002, s. 33-54.

CERMAN, Ivo, *Mezi Vídní a Veltrusy (Rudolf Chotek a jeho letní rezidence)*, *Confluens: Sborník historických a vlastivědných prací z Mělnicka* 1, 2005, s. 92-97.

CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století: filozofové, mystici, politici*, Praha 2011.

CERMAN, Ivo (ed.), *Habsburkové 1740-1918: Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016.

- CZEIKE, Felix, *Historisches Lexikon Wien*, 1-5, Wien 1992-1997.
- ČAPSKÁ, Veronika, *Představy společnosti a strategie sebe prezentace: Řád servitů v habsburské monarchii (1613-1718)*, Praha 2011.
- ČAPSKÁ, Veronika, *Mezi texty a textiliemi: (Swéerts-)Šporkové, textové praxe a kulturní výměna na přelomu baroka a osvícenství*, Dolní Břežany 2016.
- ČORNEJOVÁ, Ivana – RAK, Jiří – VLNAS, Vít, *Habsburkové v českých dějinách: Ve stínu tvých křídel*, 2. vyd., Praha 2012.
- Der Adel in der Stadt des Mittelalters und der Frühen Neuzeit*, Beiträge zum VII. Symposium des Weserrenaissance-Museums Schloß Brake vom 9. bis zum 11. Oktober 1995, veranstaltet in Zusammenarbeit mit dem Institut für vergleichende Städtegeschichte an der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster, Marburg 1996.
- DEWALD, Jonathan, *The European Nobility 1400-1800*, Cambridge 1996.
- DIRLMEIER, Ulf – FRIEDHOFF, Jens (ed.), *Geschichte des Wohnens 2: Mittelalter und frühe Neuzeit. Hausen-wohnen-residieren*, Stuttgart 1998.
- DROYSEN, Johann Gustav, *Des Staat des Großen Kurfürsten*, I-III, Leipzig 1872.
- DUINDAM, Jeroen, *Problems and Prospects for a „New“ History of the Court: The Habsburg Hofstaat in Perspective*, in: Václav Bůžek – Pavel KRÁL (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 49-66.
- DUINDAM, Jeroen, *Vienna and Versailles: The Courts of Europe's Dynastic Rivals, 1550-1780*, Cambridge 2003.
- DÜLMEN, Richard van, *Kultura a každodenní život v raném novověku, díl 1. Dům a jeho lidé; díl 2. Město a vesnice; díl 3. Náboženství, magie, osvícenství*, Praha 1999-2007.
- DVOŘÁK, Max, *Stručný nástin dějin panství a hraběcího rodu šlikovského*, Jičín 1895.
- EGGER, Gustav, *Von der Renaissance bis zum Klassizismus*, in: *Geschichte der Architektur in Wien, Geschichte der Stadt Wien VII/3*, Wien 1973, s. 1-78.
- EHALT, Hubert Christian, *Ausdrucksformen absolutistischer Herrschaft: Der Wiener Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, Wien 1980.
- EHALT, Hubert Christian, *Schloß- und Palastarchitektur im Absolutismus*, in: Hannes Stekl (ed.), *Architektur und Gesellschaft von der Antike bis zur Gegenwart*, Salzburg 1980, s. 161-249.
- EVANS, Robert John Weston, *Vznik habsburské monarchie 1550–1700*, Praha 2003.
- EVANS, Robert John Weston, *Austria, Hungary and the Habsburgs: Essays on Central Europe, c. 1683–1867*, Oxford 2006.

FAGAN, Brian Murray, *Malá doba ledová: Jak klima formovalo dějiny v letech 1300-1850*, Praha 2007.

FALKE, Jakob von, *Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein*, I-III, Wien 1868-1882.

FALKNER, James, *The War of the Spanish Succession 1701–1714*, Barnsley (UK) 2015.

FELLNER, Thomas – KRETSCHMAYR, Heinrich, *Die österreichische Zentralverwaltung, 1. Abt.: Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749)* I-III, Wien 1907.

FEYFAR, Mathias Maria, *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg: Eine geschichtliche Studie auf Original-Urkunden begründet*, Wien 1879.

FISCHER Karl, *Geschichte der auswärtigen Politik und Diplomatie in Reformationszeitalter 1485-1556*, Gotha 1874.

FLEISCHER, Victor, *Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein als Bauherr und Kunstsammler*, Wien – Leipzig 1910.

FREY, Linda – FREY, Marscha, *The Latter Years of Leopold I and His Court, 1700–1705: A Pernicious Factionalism*, *The Historian* 40, 1978, s. 479-491.

FURGER, Carmen, *Briefsteller: Das Medium „Brieff“ im 17. und frühen 18. Jahrhundert*, Köln – Weimar – Wien, 2010.

GOFFMAN, Erving, *Všichni hrajeme divadlo: Sebeprezentace v každodenním životě*, Praha 1999.

GOLL, Jaroslav, *Der Vertrag von Alt-Ranstaedt. Oesterreich und Schweden 1706-1707: Ein Beitrag zur Geschichte der österreichischen Politik während des nordischen Krieges*, Prag 1879.

GOLL, Jaroslav, *Válka o země Koruny České (1740-1742)*, I., Praha 1915.

GRIMSCHITZ, Bruno, *Wiener Barockpaläste*, Wien 1944.

GSCHLIESSER, Oswald von, *Der Reichshofrat: Bedeutung und Verfassung, Schicksal und Besetzung einer obersten Reichsbehörde von 1559 bis 1806*, Wien 1942.

GUREVIČ, Aron, *Kategorie středověké kultury*, Praha 1978.

HAIDER, Edgar, *Verlorenes Wien: Adelspaläste vergangener Tage*, Wien - Köln 1984.

HALLER, Johannes, *Die Epochen der deutschen Geschichte*, Cotta - Stuttgart u. a. 1923.

HAMANNOVÁ, Brigitte, *Habsburkové: Životopisná encyklopedie*, Praha 1996, 2001², 2010³.

HARRER, Paul, *Wien, seiner Häuser, Menschen und Kultur*, I-VII, Wien 1951-1957 (strojopis ve Wiener Stadt- und Landesarchiv: WStLa, Lesesaal, sign. W 190/1-8 1. Ex.).

HASSENPLUG-ELZHOLZ, Eila, *Böhmen und die böhmischen Stände in der Zeit des beginnenden Zentralismus: Eine Strukturanalyse der böhmischen Adelsnation um die Mitte des 18. Jahrhunderts*, Wien 1982.

HAUPT, Herbert, *Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein 1611-1684: Erbe und Bewahrer in schwerer Zeit*, München – Berlin – London – New York 2007.

HAVLÍK, Jiří M., *Jan Fridrich z Valdštejna: Arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha 2016.

HEISS, Gernot – BASTL, Beatrix – FREISLEBEN, Sigrid – KELLER, Katrin – SPERL, Andreas, *Der Wiener Hof und sein Klientel- und Patronagesystem: Ein Projekt am Institut für Geschichte der Universität Wien*, Mitteilungen der Residenzen-Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen 11, č. 2, 2001, s. 21.

HENGERER, Mark, *Adelsintegration am Kaiserhof (1618-1665): Zeremoniell, Personal, Finanzen, Netzwerke*, Frühneuzeit-Info 9, H. 2, 1998, s. 274-279.

HENGERER, Mark, *Adelsintegration und Bestattung: Adelsintegration am Kaiserhof 1620 bis 1665*, Mitteilungen der Residenz-Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen 10, č. 1, 2000, s. 21-35.

HENGERER, Mark, *Zur symbolischen Dimension eines sozialen Phänomens: Adelsgräber in der Residenz (Wien im 17. Jahrhundert)*, in Andreas Weigl (ed.), *Wien im Dreißigjährigen Krieg: Bevölkerung - Gesellschaft - Kultur - Konfession*, Wien 2001, s. 250-352.

HENGERER, Mark, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts: Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*, Konstanz 2004.

HENGERER, Mark, *Amtsträger als Klienten und Patrone? Anmerkungen zu einem Forschungskonzept*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 45-78.

HLADÍK, Tomáš - VLNAS, Vít - VONDRÁČKOVÁ, Marcela, *Sub umbra alarum: Vzájemné vztahy barokního umění Čech a Slezska ve světle kulturních investic české aristokracie a katolické církve*, in: *Slezsko: Perla v České koruně. Historie, kultura, umění*, Praha 2007, s. 197-234.

HOFMANN, Gustav, *Náklady na výchovu mladého šlechtice v polovině 18. století: Pohled do sirotčích účtů Josefa Mikuláše z Windischgrätzu z let 1747-1766*, *Západočeský sborník historický* 5, 1998, s. 127-145.

HOCHEDLINGER, Michael, *Austria's Wars of Emergence: War, State and Society in the Habsburg Monarchy: 1683-1797*, London 2003.

HOJDA, Zdeněk, „*Idola*“ *barokního bádání aneb jak se vyhnout Skylle a neupadnout v osidla Charybdy*, in: TÝŽ (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 15-26.

HOJDA, Zdeněk, *Rezidence české šlechty v baroku (Několik tezí)*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století. Ústí nad Labem 1992*, s. 161-178.

HOJDA, Zdeněk, *Česká aristokracie a barokní Evropa*, in: Lubomír Slaviček (ed.), *Artis pictoriae amatores: Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Praha 1993, s. 63-95.

HOJDA, Zdeněk - CHODĚJOVSKÁ, Eva - HAJNÁ, Milena - TESAŘÍKOVÁ, Alexandra, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje: I. Kavalírská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska a II. Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína z let 1678-1682*, Praha 2014.

HOLL, Brigitte, *Hofkammerpräsident Gundaker Thomas Graf Starhemberg und die österreichische Finanzpolitik der Barockzeit (1703-1715)*, Wien 1976.

HOLÝ, Martin, *Vzdělanostní mecenát v zemích České koruny (1500-1700)*, Praha 2016.

HORYNA, Mojmír - ZAHRADNÍK, Pavel - PREISS, Pavel, *Černínský palác v Praze*, Praha 2001.

HOUDEK, Vítězslav, *Moravské vývody erbovní*, Brno 1917.

HRBEK, Jiří, *Hledat a nalézat: Barokní Valdštejnové a jejich informační síť*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 313–332.

HRBEK, Jiří, *Barokní Valdštejnové v Čechách: 1640-1740*, Praha 2013.

HRBEK, Jiří, *Proměny valdštejnské reprezentace: Symbolické síť valdštejnského rodu v 17. a 18. století*, Praha 2015.

HRDINA, Ignác Antonín, *Proč hrabě Špork seděl ve vězení pro dlužníky? Právně historická analýza jednoho sporu hraběte Šporka s advokátem Neumannem (k 350. výročí narození hraběte Františka Antonína Šporka)*, Ostrava 2013.

HRDLIČKA, Josef, *Potraviny na předbělohorském dvoře pánů z Hradce: (Způsoby zásobování a finanční náklady)*, in: Václav Bůžek (ed.), *Příspěvky ke každodenní kultuře novověku*, České Budějovice 1995 s. 5-62.

HRDLIČKA, Josef, *Provoz vídeňského domu Jáchyma z Hradce*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední Páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= *Opera historica* 6), s. 103-126.

HRDLIČKA, Josef, *Potraviny, stolování a jídelníček na raně novověkých aristokratických dvorech: (Ke stavu a perspektivám výzkumu každodenní kultury)*, *Český časopis historický* 98, č. 1, 2000, s. 18-47

HRDLIČKA, Josef, *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003.

HRDLIČKA, Josef, *Herrschaftliche Amtsträger als Klienten und Patrone im frühneuzeitlicher Böhmen? Kommunikation im Dominium der Herren von Neuhaus, Slavata und Tschernin (1550-1730)*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 145-163.

HRDLIČKA, Josef, *Úředník*, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

HRDLIČKA, Josef, *Vilém Slavata a jeho hejtman Hynek Ladislav Vejtmiler z Vejtmile*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 187-200.

HUBER, Alfons, *Geschichte Österreichs*, I-V, Gotha 1885-1896.

HUSS, Frank, *Vídeňský císařský dvůr: kulturní dějiny od Leopolda I. po Leopolda II.*, Praha 2014.

CHARTIER, Roger et al., *Correspondence: Models of Letter-Writing from the Middle Ages to the Nineteenth Century*, Cambridge 1997.

INGRAO, Charles W., *The Habsburg Monarchy 1618–1815*, Cambridge 1994.

JANÁČEK, Josef, *Ženy české renesance*, Praha 1977.

JEŘÁBEK, Tomáš - KROUPA, Jiří a kol., *Brněnské paláce: Stavby duchovní a světské aristokracie v raném novověku*, Brno 2005.

JUŘÍK, Pavel, *Dominia pánů z Hradce, Slavatů a Czerninů*, Praha 2010.

KALISTA, Zdeněk, *Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic: Zrození barokního kavalíra*, Praha 1932.

KALISTA, Zdeněk, *České baroko: Studie, texty, poznámky*, Praha 1941.

KAVKA, František, *Zlatý věk Růží: Kus české historie*, České Budějovice 1966.

KLÄMPFL, Joseph, *Geschichte der Grafschaft Neuburg am Inn*, Landshut 1865.

KLÍMA, Arnošt, *Manufakturní období v Čechách*, Praha 1955.

KLÍMA, David, *František Josef Czernin z Chudenic - krátce k jedné zajímavé osobnosti*, *České památky: Časopis pro přátele památek a historie* 13, č. 1, 2002, s. 8-11.

KLÍMA, Jan, *Dějiny Portugalska*, 2., dopl. a rozš. vyd., Praha 2007.

KLINGENSTEIN, Grete, *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz: Studien zur Herkunft und Bildung des Staatskanzlers Wenzel Anton*, Göttingen 1975.

KNITTLER, Herbert (ed.), *Adel im Wandel: Politik - Kultur - Konfession 1500-1700*, Wien 1990, (= katalog dolnorakouské zemské výstavy, Rosenberg, léto 1990).

KNOZ, Tomáš, *Renesance a manýrismus na zámku v Rosicích*, Rosice 1996.

KNOŽ, Tomáš, *Todten-Gerüst: Dobrá smrt ctnostného šlechtice v pohřebních kázáních Dona Florentia Schillinga*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: Řada historická (C) 51, č. 49, 2002 (vyd. 2004), s. 119-134.

KOBLASA, Pavel, *Czerninové z Chudenic: Stručné dějiny rodu a schematismus rodových panství*, České Budějovice 2000.

KOBLASA, Pavel, *Buquoyové: Stručné dějiny rodu*, České Budějovice 2002.

KONEČNÝ, Michal, *Městské domy moravské barokní šlechty a jejich interiéry*, Brno v minulosti a dnes 19, 2006, s. 101-117.

KONEČNÝ, Michal, *Dietrichsteinská dvorská společnost v 17.-19. století*, Brno 2007, diplomová práce.

KOPIČKA, Petr, *Správa velkostatku Mělník v 16. až 20. století (diplomatická studie z dějin patrimoniální a hospodářské správy)*, Porta Bohemica: Sborník historických prací 2, 2003, s. 24-78.

KOPIČKA, Petr, *Kojné pro děti Heřmana Jakuba hraběte Černína z Chudenic*, Confluens: Sborník historických a vlastivědných prací z Mělnicka 1, 2005, s. 80-91.

KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Viktuálie a personálie v kuchyňských účtech břežské knížecí komory z roku 1660: Ediční příspěvek k výzkumu barokních dvorských slavností*, Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické 61, č. 1, 2012, s. 77-88.

KOSÍNSKA, Urszula, *Could a Portuguese Prince become King of Poland? The Candidacy of Don Manuel de Bragança for the Polish Throne in the Years 1729-33*, The Slavonic and East European Review 94, č. 3, 2016, s. 497-508.

KRÁL, Pavel, *Rituál a ceremoniál: Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: Řada historická (C) 49, 2002, s. 71-86.

KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.

KRONES, Franz von, *Handbuch der Geschichte Österreichs*, I-IV, Berlin 1876-1879.

KROUPA, Jiří, „... Alle heüser als ain corpus gedachtes unsers fürstenthumbs ganz steiff beysamben verbleiben“: *Dietichsteinské paláce v českých zemích v 17. a 18. století*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: Řada uměnovědná (F) 42, 1998, s. 27-49.

KRUMMHOLZ, Martin, *Gallasovský hofmistr Johann Heinrich Dienebier (1677-1748)*, Theatrum historiae 9, 2011, s. 375-396.

KRUSENSTJERN, Benigna von, *Was sind Selbstzeugnisse? Begriffskritische und quellenkundliche Überlegungen anhand von Beispielen aus dem 17. Jahrhundert*, Historische Anthropologie: Kultur, Gesellschaft, Alltag 2, 1994, s. 462-471.

KUBEŠ, Jiří, *Jan Libra ze Soběnova – rožmberský hospodář v Praze a jeho každodenní život (1604-1609)*, Pražský sborník historický 31, 2000, s. 93-148.

KUBEŠ, Jiří, *Vilém Slavata a jeho hejtmani: K anatomii prestiže raně novověké šlechty*, Historický obzor: Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 12, č. 3-4, 2001, s. 70-75.

KUBEŠ, Jiří, *Rosenbergica 3: Mezi hlavní městskou a venkovskou rezidencí. Komunikace Petra Voka z Rožmberka s pražskými hospodáři (1594-1611)*, Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C (Faculty of Humanities) 9, 2003, s. 43-53.

KUBEŠ, Jiří, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, České Budějovice 2005, disertační práce.

KUBEŠ, Jiří, *Sídelní strategie knížat z Lobkovic ve Vídni v raném novověku (1624-1734)*, Porta Bohemica: Sborník historických prací 3, 2005, s. 86-119.

KUBEŠ, Jiří, *Colloredové z Wallsee a jejich pokus o integraci do prostředí panovnického dvora v habsburské monarchii (Edice instrukcí Jeronýma Colloreda o výchově jeho nejstaršího syna z let 1723-1725)*, Sborník prací východočeských archivů 11, 2007, s. 37-63.

KUBEŠ, Jiří, *Rudolf Josef Colloredo z Wallsee a jeho studium v Salcburku v letech 1723-1725*, in: TÝŽ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století: Sborník příspěvků (nejen) ze 3. adventního kulatého stolu, který se na téma "Prameny k dějinám šlechtického cestování, 1550-1800" konal na půdě Katedry historických věd FF UPa dne 28. listopadu 2005*, Pardubice 2007, s. 163-191.

KUBEŠ, Jiří, *Vyšší šlechta z českých zemí v letech 1650–1750: Úvod do tématu*, in: TÝŽ (red.), *Vyšší šlechta v českých zemích v době baroka (1650-1750): Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů*, Pardubice 2007 (= *Prameny k dějinám Pardubického kraje 3*), s. 9-33.

KUBEŠ, Jiří, *Die Dienerschaft der Aristokraten in den böhmischen Ländern in den Jahren 1550-1750*, in: Anna Fundárková - István Fazekas (edd.), *Die kirchliche und weltliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16.-17. Jahrhundert/A Cseh királyság egyházi és világi elitje a Bécsi udvarban a 16.-17. században*, Wien 2013 (= *Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien, Band 8*).

KUBEŠ, Jiří, *Náročné dospívání urozených: kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013.

KUBEŠ, Jiří a kol., *V zastoupení císaře: Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii*, Praha 2018.

KUBEŠ, Jiří – PRCHAL, Vítězslav, *Dějiny každodennosti II (1500-1750)*, díl 1, Pardubice 2007-2015.

KUBÍČEK, Alois, *Pražské paláce*, Praha 1946.

KUBOVÁ, Tereza, *Interiérová výzdoba zámku v Uherčicích*, Brno 2015, diplomová práce.

KUTNAR, František, *Malé dějiny brambor*, 2. přepr. a rozš. vyd., Pelhřimov 2005.

LEDVINKA, Václav, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách: (Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596)*, Praha 1985.

LEDVINKA Václav, *Rezidence feudálního velmože v předbělohorské Praze: Pražské sídlo pánů z Hradce ve 2. polovině 16. století*, Documenta Pragensia 9, č. 1, 1991, s. 113-134, zjm. s. 121.

LEDVINKA, Václav, *Funkce venkovských rezidencí a pražských paláců jihočeské šlechty v 16. a 17. století*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 28-41.

LEDVINKA, Václav – MRÁZ, Bohumír - VLNAS, Vít, *Pražské paláce: Encyklopedický ilustrovaný přehled*, Praha 1995¹ a 2000².

LEITHE-JASPER, Manfred, *Das Gartenpalais Czernin auf der Wieden – ein Frühwerk Johann Lucas von Hildebrandts?*, Burgen und Schlösser 2, 1966, s. 12-19.

LICHTENBERGER, Elisabeth, *Die Wiener Altstadt: Von der mittelalterlichen Bürgerstadt zur City*, Wien 1977.

LICHTENBERGER, Elisabeth, *Wien - Prag: Metropolenforschung*, Wien 1993.

LINDORFER, Bianca Maria, *Cosmopolitan Aristocracy and the Diffusion of Baroque Culture: Cultural Transfer from Spain to Austria in the Seventeenth Century*, Florence 2009.

LINDORFER, Bianca Maria, *Vom Ritter zum weltgewandten Connoisseur: Wandel im Adelsideal und adliger Selbstdarstellung im 17. Jahrhundert*, in: Wallenstein und noch viel mehr: 850 Jahre Familie Waldstein, Wien 2009, s. 21-44.

LORENC, Vilém - TRÍSKA, Karel, *Černínský palác v Praze*, Praha 1980.

LORENZ, Hellmut, *Domenico Martinellis Projekt für das Gartenpalais Czernin auf der Wieden*, Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte 33, 1980, s. 180-184.

LORENZ, Hellmut, *Barockarchitektur in Wien und im Umkreis der kaiserlichen Residenzstadt*, in: Karl Gutkas (ed.), *Prinz Eugen und das barocke Österreich*, Salzburg - Wien 1985, s. 235-248.

LORENZ, Hellmut, *Zur repräsentativen Raumfolge und Ausstattung der barocken Stadtpaläste Wiens*, Kunsthistorisches Jahrbuch Graz 25, 1993, s. 291-304.

LUHMANN, Niklas, *Sociální systémy: Nárys obecné teorie*, Brno 2006.

MACEK Jaroslav, *Biskupství litoměřické: Biskupové a osudy litoměřické diecéze 1655-2005*, Kostelní Vydří 2005.

MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526)*, díl I-III, Praha 1992-1998.

MAMATEY, Victor Samuel, *The Rise of the Habsburg Empire 1526–1815*, New York 1971.

MAREŠOVÁ, Marie, *František Václav z Trauttmansdorffu (1677–1753): Biografie barokního šlechtice*, Pardubice 2007, diplomová práce.

MAREŠOVÁ, Marie, *Každodenní život barokního aristokrata Františka Václava z Trauttmansdorffu na počátku 18. století*, in: Celostátní studentská vědecká konference Historie 2004, Brno 2005, s. 68-88.

MARŠÁLKOVÁ, Lenka, *Jeroným Colloredo a jeho vídeňští agenti v první polovině 20. let 18. století*, Pardubice 2008, bakalářská práce.

MARŠÁLKOVÁ, Lenka, *Jeroným Colloredo v první čtvrtině 18. století: Příspěvek k informačním a sociálním sítím barokního aristokrata*, Pardubice 2011, diplomová práce.

MARŠÁLKOVÁ, Lenka, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata: Zdravotní stav knížete Waltera Xavera z Ditrichštejna ve 20. letech 18. století*, *Folia historica bohemia* 30, č. 1, 2015, s. 171-195.

MARŠÁLKOVÁ, Lenka, *Aristokratická korespondence doby vrcholného baroka – její specifika, problémy a možnosti výzkumu*, in: Ladislav Nekvapil (ed.), *Kultura psaní v dějinách*, Pardubice 2016, s. 162-182.

MAŤA, Petr, *Der Adel aus den böhmischen Ländern am Kaiserhof 1620-1740: Versuch, eine falsche Frage richtig zu lösen*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= *Opera historica* 10), s. 191-233.

MAŤA, Petr, *Soumrak venkovských rezidencí: „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: Václav Bůžek – Pavel Král, *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= *Opera historica* 7), s. 139-162.

MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.

MAŤA, Petr – WINKELBAUER, Thomas (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740: Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart 2006.

MAUR, Eduard, *Obyvatelstvo českých zemí v raném novověku: Třicetiletá válka*, in: Ludmila Fialová – Pavla Horská – Milan Kučera a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, 2. dopl. vyd., Praha 1998, s. 75-132.

MAURER, Maximilian, *Das Hofquartierwesen am Wiener Hof in der Frühen Neuzeit*, Wien 2013, diplomová práce.

MAUSS, Marcel, *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*, Praha 1999.

MAYER, Wolfgang, *Die Neugestaltung der Freyung*, Wiener Geschichtsblätter 46, H. 2, 1991, s. 77-84.

MENČÍK, Ferdinand, *Beiträge zur Geschichte der kaiserlichen Hofämter*, Archiv für österreichische Geschichte, 87, 1899, s. 449-563.

METZNER, Ernst Erich, *Böhmisch-mährischer Landespatritismus in deutschsprachigen Dichtungen des Mittelalters und der Neuzeit*, in: Ingeborg Fiala-Fürst (ed.), *Deutschböhmisches Literatur: Beiträge der internationalen Konferenzen in Olmütz, 13.-16. 11. 2000 und 25.-28. 4. 2001*, Olomouc 2001, s. 127-143.

MÍKA, Alois, *Osud slavného domu: Rozkvět a pád rožmberského dominia*, České Budějovice 1970.

MÜLLER, Josef, *Valdštejnové a lov*, Bělá pod Bezdězem 2013.

MÜLLER, Richard, *Wiens räumliche Entwicklung und topographische Benennungen 1522-1740*, in: *Geschichte der Stadt Wien*, Bd. 4/1, Wien 1911, s. 283-410.

MURPHY, Robert Francis, *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, 2. vyd., Praha 2004.

NEŠPOR, Zdeněk, *Čeští nekatolíci v 18. století: Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*, Ústí nad Labem 2007.

NEUBAUER, Erika, *Wiener Barockgärten in zeitgenössischen Veduten*, Dortmund 1980.

NOBICHT, Jakub, *Lov a myslivost na panství Brtnice za vlády Antonína Rombalda Collalta v letech 1725-1740*, in: *Šlechtic mezi realitou a normou: Miscellanea ze studentských prací k dějinám raného novověku*, Olomouc 2008, s. 163-191.

NOVÁK, Josef, *Soupis obrazů zámku Vínore v letech 1726-1767*, *Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze* 23, 1915, s. 29-32, 69-72.

OEXLE, Otto Gerhard, *Aspekte der Geschichte des Adels im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*, in: Hans-Ulrich Wehler (ed.), *Europäischer Adel 1750–1950*, Göttingen 1990 (= *Geschichte und Gesellschaft. Sonderheft 13*), s. 19-56.

OPLL, Ferdinand, *Wien im Bild historischer Karten: Die Entwicklung der Stadt bis in die Mitte des 19. Jahrhunderts*, Wien – Köln - Graz 1983.

PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové: Velmoži české renesance*, Praha 1989.

PÁNEK, Jaroslav, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského ve světle hofmistrovské instrukce z roku 1592*, in: Zdeněk Hojda – Jiří Pešek – Blanka Zilynská (edd.), *Seminář a jeho hosté: Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*, Praha 1992, s. 189-199.

PÁNEK, Jaroslav, *Život na šlechtickém sídle v předbělohorské době*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 9-27.

PÁNEK, Jaroslav, *Šlechta v raně novověké Evropě z pohledu českého a evropského bádání*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty: (1600-1750)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 19-45.

PANGERL, Irmgard – SCHEUTZ, Martin – WINKELBAUER, Thomas (edd.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotokolle (1652–1800): Eine Annäherung*, Innsbruck – Wien – Bozen 2007.

PARAVICINI, Werner, *Interesse am Adel: Eine Einleitung*, in: Otto Gerhard Oexle – Werner Paravicini (edd.), *Nobilitas: Funktion und Repräsentation des Adels in Alteuropa*, Göttingen 1997, s. 9-25.

PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Triumphus in mortem: Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008.

PEČAR, Andreas, *Die Ökonomie der Ehre: Der höfische Adel am Kaiserhof Karls VI. (1711-1740)*, Darmstadt 2003.

PERGER, Richard, *Straßen, Türme und Basteien: Das Straßennetz der Wiener City in seiner Entwicklung und seinen Namen: Ein Handbuch*, Wien 1991.

PERGER, Richard – RIZZI, Wilhelm Georg, *Palais Harrach: Geschichte, Revitalisierung und Restaurierung des Hauses an der Freyung in Wien*, Wien 1995.

PERGER, Richard – RIZZI, Wilhelm Georg, *Das Palais Modena in der Herrengasse zu Wien*, Wien 1997.

PERNES, Jiří a kol., *Pod císařským praporem: Historie habsburské armády 1526-1918*, Praha 2003.

PERUTKOVÁ, Jana, *Hrabě Johann Adam Questenberg (1678–1752) jako mecenáš*, in: Jitka Bajgarová (ed.), *Miscellanea z výroční konference ČSHV 2008. Fenomén mecenášství v hudební kultuře*, Praha 2010, s. 40-62.

PEŠEK, Jiří, *Život pražských paláců: Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*, in: Olga Fejtová - Václav Ledvinka - Jiří Pešek (edd.), *Život pražských paláců: Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*, Praha 2009, s. 11-23.

PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1: Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995.

PFARR, Kristina, *Die neue Zeitung: Empirische Untersuchung eines Informationsmedium der Frühen Neuzeit besonderer Berücksichtigung der Gewaltdarstellungen*, Mainz 1994.

PILS, Susanne Claudine, *Schreiben über Stadt: Das Wien der Johanna Theresia Harrach 1639-1716*, Wien 2002.

PIRCHER, Wolfgang, *Verwüstung und Verschwendung: Adeliges Bauen nach der Zweiten Türkenbelagerung*, Wien 1984.

- POCHE, Emanuel – PREISS, Pavel, *Pražské paláce*, Praha 1973¹ a 1978².
- PREISS, Pavel – HORYNA, Mojmir - ZAHRADNÍK, Pavel, *Zámek Trója u Prahy: Dějiny, stavba, plastika a malba*, Praha 2000.
- PREISS, Pavel, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, 2., rozš. a přeprac. vyd., Praha - Litomyšl 2003.
- PRCHAL, Vítězslav, *Sídlo a jeho pán: Rezidenční strategie hraběte Františka Karla Swéerts-Sporcka ve druhé čtvrtině 18. století*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 45-78.
- PRCHAL, Vítězslav, *Společenstvo hrdinů: Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*, Praha 2015.
- PRCHAL, Vítězslav a kol., *Mezi Martem a Memorií: Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16.-19. století*, Pardubice 2011, s. 7-11.
- PRCHAL, Vítězslav – VÁVRA, Filip, *Jídlo a slavnosti na císařské ambasádě v Petrohradě ve 30. letech 18. století*, in: Blanka Jedličková – Milena Lenderová – Miroslav Kouba – Ivo Říha (edd.), *Krajiny prostřených i prázdných stolů I.: Evropská gastronomie v proměnách staletí*, Pardubice 2016, s. 93-108.
- PRAŽÁK Václav, *Mezi normou a skutečností: Vrchnostenští úředníci na Jindřichově Hradci na přelomu 17. a 18. století*, in: Martin Čapský – Pavel Šopák (edd.), *Celostátní vědecká konference Historie 2002*, Opava 2003, s. 71-81.
- PUNČOCHÁŘ, Roman, *Turecké obléhání Vídně a každodenní život v metropoli habsburského soustátí roku 1683 očima Jiřího Vojtěcha Felixe Novodvorského*, České Budějovice 2013, bakalářská práce.
- RATAJ, Tomáš, *Panovnický dvůr v raně novověkém zpravodajství: Sonda*, *Sborník archivních prací* 52, 2002, s. 295-314.
- REDLICH, Oswald, *Das Werden einer Grossmacht. Österreich von 1700 bis 1740*, Wien 1942.
- REGELE, Oskar, *Der österreichische Hofkriegsrat 1556-1848*, Wien 1949.
- REICHARDT, Rolf, *Der Honnête Homme zwischen höfischer und burgerlicher Gesellschaft: Seriell-begriffsgeschichtliche Untersuchungen von Honnêteté-Traktaten des 17. und 18. Jahrhunderts*, *Archiv für Kulturgeschichte* 69, 1987, s. 314-370.
- REICHARDT, Rolf, *Wandlungen des „Honnête“-Ideals vom Absolutismus zur Französischen Revolution: Zwischenbilanz der Forschung aus sozialhistorischer Sicht*, *Romanistische Zeitschrift für Literaturgeschichte* 11, 1987, s. 174-192.
- REINHARD, Wolfgang, *Freunde und Kreaturen: Historische Antropologie von Patronage – Klientel – Beziehungen*, *Freiburger Universitätsblätter* 139, 1998, s. 127-141.

ŘEZNÍK, Miloš, *Historické formy kolektivních identit, moderní národ a teritoriální patriotismus: Úvod do problematiky*, in: Martin Elbel (ed.), *Limity a možnosti historického poznání: Sborník z cyklu přednášek*, Olomouc 2008, s. 145-156.

SCHLÖGEL, Rudolf, *Symbole in der Kommunikation: Zur Einführung*, in: Rudolf Schlögel – Bernhard Giesen – Jürgen Osterhammel (edd.), *Die Wirklichkeit der Symbole: Grundlagen der Kommunikation in historischen und gegenwärtigen Gesellschaften*, Konstanz 2004, s. 9-38.

SCHULZE, Winfried, *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte? Vorüberlegungen für die Tagung „Ego-Dokumente“*, in: Winfried Schulze (ed.), *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte*, Berlin 1996, s. 11–30.

SIENELL, Stefan, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I.: Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien 2001.

SLAVÍČEK, Lubomír, *Černínové jako sběratelé a podporovatelé umění*, in: Týž (ed.), *Artis pictoriae amatores: Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Praha 1993, s. 131-169.

SMÍŠEK, Rostislav, *Jan Adam Questenberk mezi Vídní a Jaroměřicemi*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 331-354.

SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009.

SMÍŠEK, Rostislav, *Knihy poznámek Ferdinanda z Ditrichštejna z let 1683-1697: Kritická edice*, in: Václav Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*, České Budějovice 2009, s. 307-398. (= Opera historica 13).

SMÍŠEK, Rostislav, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 333–356.

SOCHOROVÁ, Ludmila, *"Sicut lilium inter spinas": K tradici aristokratické výchovy dívek doby baroka*, *Studia ethnologica* 5, 1998 (vyd. 2002), s. 101-113.

STACH, Jiří, *Lov zvěře v Královském hvozdu*, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 28, č. 3, 1991, s. 239-242.

STEINHAUSEN, Georg, *Geschichte des deutschen Briefes: Zur Kulturgeschichte des deutschen Volkes*, díl II, 2. vyd., Dublin - Zürich 1968.

STEJSKAL, Aleš – BASTL, Milan, *Vzestup a pád rožmberského úředníka*, *Historický obzor: Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie* 6, č. 5-6, 1995, s. 118-123.

STEJSKAL, Aleš, *Finanční zpronevěry a jejich funkce v politické a kulturní reprezentaci vrchnostenské byrokracie v Čechách na přelomu 16. a 17. století*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 82-94.

STEJSKAL, Aleš, *Matyáš Fuch z Fuchýřova – kariéra sluhy dvou pánů*, *Historický obzor: Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie* 8, č. 1-2, 1997, s. 22-33.

STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Zeremoniell, Ritual, Symbol: Neue Forschungen zur symbolischen Kommunikation in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, *Zeitschrift für historische Forschung* 27, 2000, s. 389-405.

STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne: Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, *Zeitschrift für historische Forschung* 31, 2004, s. 489-527.

STOLÍČKA, Ondřej, *Zásobování schwarzenberské domácnosti ve druhé polovině 17. století*, České Budějovice 2015, diplomová práce.

STONE, Lawrence, *The Crisis of the Aristocracy 1558-1641*, London 1967.

SUCHÁNEK, Pavel, *Triumf obnovujícího se dne: Umění a duchovní aristokracie na Moravě v 18. století*, Brno 2013.

SUTTON, John L., *The King's Honor & the King's Cardinal: The War of the Polish Succession*, Lexington (US) 1980.

SVOBODA, Jiří – VAŠKŮ, Zdeněk – CÍLEK, Václav, *Velká kniha o klimatu Zemí koruny české*, Praha 2003.

SZABO, Franz A. J., *Perspective from the Pinnacle: State Chancellor Kaunitz on Nobility in the Habsburg Monarchy*, in: *Adel im "langen" 18. Jahrhundert*, Wien 2009, s. 239-260.

ŠÍPEK, Richard, *Vrchní správce Christoph Philipp Zickel: Příspěvek k dějinám správy lobkovického panství Neustadt-Störnstein (1656-1675)*, *Porta Bohemica: Sborník historických prací* 2, 2003, s. 79-91.

ŠNAJDROVÁ, Barbora, *Ottavio II. Piccolomini a jeho agenti v letech 1739-1752*, Pardubice 2015, bakalářská práce.

ŠTOVÍČEK, Ivan a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

TEPLÝ, František, *Dějiny města Jindřichova Hradce I/3*, Jindřichův Hradec 1935.

THÜRHEIM, Andreas von, *Feldmarschal Ernst Rüdiger Graf Starhemberg: 1683 Wiens ruhmvoller Verteidiger (1638-1701)*, Wien 1882.

TISCHER, František, *Heřman hrabě Černín z Chudenic: Obraz ze života a činnosti jeho*, Praha 1903.

TŘÍSKA, Karel, *Černínský palác v Praze (stavební dějiny jednoho barokního paláce)*, Praha 1940.

TŘÍSKA, Karel, *Zámek v Jindřichově Hradci*, Praha 1941.

TŘÍSKA, Karel, *Vývoj černínské ústřední správy*, Sborník archivních prací 18, č. 2, 1968, s. 363-376.

TYGIELSKI, Wojciech, *A Faction Which Could not Lose*, in: Antoni Mańczak (ed.), *Klientelsysteme in Europa der Frühen Neuzeit*, München 1988, s. 177-201.

UHLIRZ, Karl – UHLIRZ, Mathilde, *Handbuch der Geschichte Österreichs und seiner Nachbarländer Böhmen und Ungarn*, I-IV, Graz – Leipzig – Wien 1927-1944.

UNGERMANN, Jiří, *Černínové z Chudenic potomky Hernanda Cortése*, Heraldické noviny, č. 3, 2009.

URFUS, Valentin, *Rodinný fideikomis v Čechách*, Sborník historický 9, 1962, s. 193-238.

URFUS, Valentin, *Rektor pražské univerzity Jan Jindřich Turba a jeho rodina (K postavení právnické inteligence a úřednické šlechty v pobělohorských Čechách)*, Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis 24, 1984, s. 41-53.

URFUS, Valentin, *19. 4. 1713 - Pragmatická sankce: Rodný list Podunajské monarchie*, Praha 2002.

VÁCHA, Štěpán – VESELÁ, Irena – VLNAS, Vít – VOKÁČOVÁ, Petra, *Karel VI. & Alžběta Kristýna: Česká korunovace 1723*, Praha 2009.

VALENTA, Aleš, *K finančním poměrům vrchlabských Morzinů v 18. století*, Východočeský sborník historický 12, 2005, s. 129-140.

VALENTA, Aleš, *Z korespondence české šlechty v 18. století: Listy Štěpána Kinského bratru Františku Ferdinandovi z let 1720-1721*, Sborník archivních prací 56, 2006, s. 508-546.

VALENTA, Aleš, *Soukromé účty jako pramen k analýze finančního hospodaření aristokracie v raném novověku: Pokladna Františka Václava Trauttmansdorffa v 1. polovině 18. století*, Časopis Národního muzea, řada historická, 176, č. 1-2, 2007, s. 59-88.

VALENTA, Aleš, *Majetek a rodinné vztahy raně novověké aristokracie: Morzinové po třicetileté válce*, Sborník prací východočeských archivů 12, 2008, s. 13-48.

VALENTA, Aleš, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011.

VÁLKA, Josef, *Barokní slavnosti*, in: *Kultura baroka v Čechách a na Moravě: Sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991*, Praha 1992, s. 53-63.

VÁVRA, Filip, *Diplomatův dům: Provoz a financování císařské ambasády v Moskvě a Petrohradě v letech 1728–1733*, Pardubice 2016, bakalářská práce.

VÁVRA, Filip, *V hlavní roli ambasáda: Diplomátův dům a problematika jeho držby na příkladu ruské mise Františka Karla hraběte Vratislava z Mitrovic v letech 1728–1733*, v tisku.

VEBER, Václav – HLAVAČKA, Milan – VOREL, Petr – POLÍVKA, Miloslav – WIHODA, Martin – MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Dějiny Rakouska*, 5. dopl. a aktualiz. vyd., Praha 2010.

VEHSE, Eduard, *Geschichte der deutschen Höfe seit der Reformation*, 48 sv., Hamburg 1851-1860 (zde především oddíl 2, sv. 7-17, *Geschichte des österreichischen Hofes und Adels und der österreichischen Diplomatie*, Hamburg 1851-1853).

VITANOVSKÝ, Michal, *Svatba na císařském dvoře: Souvislosti sňatkové aliance Hrzánů a Vitanovských z roku 1670*, Genealogické a heraldické listy 33, č. 3, 2013, s. 30-36.

VLNAS, Vít, *Princ Evžen Savojský: Život a sláva barokního válečníka*, Praha – Litomyšl 2001.

VLNAS, Vít, *Jan Nepomucký: Česká legenda*, 2., podstatně rozš. a přeprac. vyd., Praha – Litomyšl 2013.

VOCELKA, Karl, *Geschichte Österreichs: Kultur – Gesellschaft – Politik*, Graz 2000.

VOCELKA, Karl – HELLER, Lynne, *Soukromý svět Habsburků: život a všední dny jednoho rodu*, Plzeň 2011.

VOCELKA, Karl – HELLER, Lynne, *Život Habsburků: Kultura a mentalita jednoho rodu*, Praha 2011.

VOKÁČOVÁ, Petra, *Karel VI.*, in: Marie Ryantová – Petr Vorel (ed.), *Čeští králové*, Praha – Litomyšl 2008, s. 433-449.

VOKÁČOVÁ, Petra, *Příběhy o hrdé pokoře: Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014.

VYBÍRAL, Zdeněk, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí*, České Budějovice 2005.

VÝBORNÝ, Josef, *Šporkové v Heřmanově Městci: Jan Josef Špork*, Chrudimské vlastivědné listy 10, č. 3, 2001, s. 6-8.

WELLESLEY, Victor, *Diplomacy in Letters*, London 1900.

WINKELBAUER, Thomas, *Fürst und Fürstendiener: Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Wien – München 1999.

WINKELBAUER, Thomas, *Ständefreiheit und Fürstenmacht: Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*, díl I a II, Wien 2003.

WOLF, Adam, *Fürst Wenzel Lobkowitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopolds I., 1609-1677: Sein Leben und Wirken*, Wien 1869.

13.6. Internetové zdroje

CHUDENICE A OKOLÍ, Czernin, František Josef z Chudenic, *Chudenice.eu* [online, cit. 2018-03-22], dostupné z: <http://www.chudenice.eu/chudenice/fr.asp?tab=snet&id=4439&burl=>.

INDEXEINTRAG: DEUTSCHE BIOGRAPHIE, Daun, Heinrich Dietrich Martin Josef Graf von, *deutsche-biographie.de* [online, cit. 2018-06-22], dostupné z: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd135725798.html>.

JIHOČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH, Černín z Chudenic, Tomáš Zacheus, -1700, *Katalog.cbvk.cz* [online], ©1993-2017 IPAC - Cosmotron Bohemia, s.r.o. a ©1997-2017 Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích [cit. 2018-03-22], dostupné z: https://katalog.cbvk.cz/ar1-cbvk/cs/detail-cbvk_us_auth-k0008001-cernin-z-Chudenic-Tomas-Zacheus-1700/.

MASARYK UNIVERSITY, Patrimoniální úřady a úředníci, *is.muni.cz* [online, cit. 2018-04-19], dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/jaro2016/AR1B29/um/Patrimonialni_urady_a_urednici.txt.

NOVÁ ŠLECHTA V ČESKÝCH ZEMÍCH A PODUNAJSKÉ MONARCHII, Hotovec z Husenic a Löwenhausu, *novanobilitas.eu* [online], ©2009 [cit. 2018-06-04], dostupné z: <http://www.novanobilitas.eu/rod/hotovec-z-husenic-a-loewenhausu>.

NOVÁ ŠLECHTA V ČESKÝCH ZEMÍCH A PODUNAJSKÉ MONARCHII, Voříkovský z Kunderatic, *novanobilitas.eu* [online], ©2009 [cit. 2018-04-16], dostupné z: <http://www.novanobilitas.eu/rod/vorikovsky-z-kunderatic>.

PROVENIO: KNIHOVNA NÁRODNÍHO MUZEA, Harbuval-Chamaré, Jan Ludvík, hrabě, 1701-1764, *provenio.net* [online], © 2012 [cit. 2018-05-09], dostupné z: <http://provenio.net/authorities/57484>.

STEINHAUSEN, Arnold, [*Stadtplan*] *Innere Stadt mit dem Glacis und angrenzenden Teilen der Vorstädte*, 1710 {reprodukce 1847}, dostupné z: https://www.wien.gv.at/actaproweb2/benutzung/archive.xhtml?id=Stueck++842296CA-B8D3-4679-8C5D-92B6790D44BClanm08sch#Stueck_842296CA-B8D3-4679-8C5D-92B6790D44BClanm08sch.

WIEN GESCHICHTE WIKI, Renngasse, *Wien.at* [online], ©wien.at: Magistrat der Stadt Wien, Rathaus, A-1082 Wien [cit. 2017-08-12], dostupné z: https://www.wien.gv.at/wiki/index.php?title=Renngasse_3.

WIEN GESCHICHTE WIKI, Wipplingerstraße 25, *Wien.at* [online], ©wien.at: Magistrat der Stadt Wien, Rathaus, A-1082 Wien [cit. 2017-08-13], dostupné z: https://www.wien.gv.at/wiki/index.php?title=Wipplingerstra%C3%9Fe_25.